

ÇEVİRİBİLİMDE ARAŞTIRMA
Disiplinlerarasılıktan Disiplinlerötesiliğe

Günümüzde hiçbir araştırma tekil olarak yapılamamaktadır. Disiplinlerarası yapılan araştırmaların giderek disiplinlerötesiliğe kayma özelliği gözlemlenmektedir. Ancak araştırmanın sağlam temellere oturması, araştırmacının öncelikle bir konuyu derinleştirmesine, ardından araştırmanın kuramsal zeminini saptamasına ve bu çerçeveye dayalı olarak paradigmasını belirlemesine bağlıdır. Bu şekilde yapılan bir araştırma hem disiplinin kuramsal zeminini güçlendirir, hem de alanın ufğunun genişlemesine yardımcı olur.

7 89756 1008737

internetten sipariş için:
www.kitapyurdu.com
www.ideefixe.com

MULTILINGUAL

Farer Cd. 40/6 Çemberlitaş - İstanbul

Fax: (0212) 518 47 55

ÇEVİRİBİLİMDE ARAŞTIRMA / DR. MİNE YAZICI

ÇEVİRİBİLİMDE

ARAŞTIRMA

Dr. MİNE YAZICI

Dr. Mine Yazıcı

ÇEVİRİBİLİMDE ARAŞTIRMA

Disiplinlerarasılıktan Disiplinlerötesiliğe

MULTILINGUAL

Klodfarer Cad. 26/6 Çemberlitaş - İstanbul

Tel / Fax: (212) 518 47 55

© MULTILINGUAL 2011
ISBN 975-6008-73-3

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 20299

ÇEVİRİBİLİMDE ARAŞTIRMA

Disiplinlerarasılıktan Disiplinlerötesiliğe

Dr. Mine Yazıcı/ Yayınlayan: Multilingual/ Birinci baskı: 2011 İstanbul

Baskı: Lord Matbaacılık ve kağıtçılık, Topkapı-İstanbul

PROF. DR. TAHSİN YAZICI'NIN ANISINA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	9
I. BÖLÜM: ÇEVİRİ OLGUSU VE ÇEVİRİBİLİM	13
1.1. Kuram ve Çeviribilim	15
1.2. Bilimsel Araştırmada Kuram – Paradigma İlişkisi	19
1.2.1. Sosyal Bilimlerin bir Alt Alanı Olarak Çeviribilim	22
1.2.2. Doğa Bilimlerinin Penceresinden Çeviribilim	25
1.3. Çeviri Tarihi	30
1.4. Çeviribilim ve Disiplinlerarasılık	33
1.5. Çeviribilimde İnceleme Gereçleri ve Uzmanlık Alanları	35
1.6. Çeviribilimde Araştırma Türleri	38
1.7. Çeviribilimsel Yaklaşım	41
1.8. Değerlendirme	43
II. BÖLÜM: SÜREÇ ODAKLI ARAŞTIRMA	47
2.1. Çeviri İşlemlerinde Kaynak Metnin İşlevi	51
2.2. Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi	55
2.2.1. Metindışı Öğeler	55
2.2.2. Metiniçi Öğeler	57
2.2.3. Uygulama	59
2.3. Çeviri İşlemleri ve Stratejileri	65
2.4. Büyük Ölçekli Çeviri Stratejileri	72
2.5. Yan Metinler	72
2.6. Başvuru Kaynakları	75
2.6.1. Sözlükler	76
2.6.2. Bütüncü Eşleştirme Araçları	80

2.7. Bibliyografyalar, Katalog ve Kaynakça Yazımı	81
2.8. Değerlendirme	87

III. BÖLÜM: ÖZEL ALAN ÇEVİRİSİ VE DİSİPLİNLER- ARASI İLİŞKİLER

3.1. Tıp ve Sağlık Bilimleri	91
3.1.1. Sağlık Bilimleri Alanında Metin Türü ve Alt Türü Bilgisi	91
3.1.1.1. İçerik Analizine göre Sınıflandırma	92
3.1.1.2. İçerik Analizi ve Metin Türüne göre Sınıflandırma	92
3.1.1.3. Alt Metin Türleri Bilgisi	94
3.1.2. Profesyonel Dil ve Hasta Dili Arasındaki Dilkullanımsal Farklılıklardan Kaynaklanan Sorunlar	96
3.1.3. Sözcük ve Terim Düzeyindeki Sorunlar	97
3.1.3.1. Latince Grekçe Terimlerin Türkçe'ye Aktarılmasıyla İlgili Sorunlar	97
3.1.3.2. Kısaltmalardan ve Özel Adlardan Oluşan Hastalık Adlarından Kaynaklanan Sorunlar	98
3.1.3.3. Gündelik Dilde ve Profesyonel Dildeki Kullanım Farklılıkları	99
3.2. Hukuk Çevirisi	100
3.2.1. Sistem Farklılıklarından Kaynaklanan Sorunlar	102
3.2.2. Uluslararası Yapılanmadan Kaynaklanan Çeviri Sorunları	105
3.2.3. Alanın ve Dillerin Mantığının Uzlaşmazlığından Kaynaklanan Sorunlar	109
3.2.4. Dilsel Farklılıktan Kaynaklanan Sorunlar	113
3.2.4.1. Sözdizimsel Sorunlar	113
3.2.4.2. Terminolojik Uzlaşmazlıklardan Kaynaklanan Sorunlar	114
3.2.4.3. Eski Dil Kullanımı	114
3.2.5. Uygulama: Karşılaştırmalı Çözümler	115
3.2.5.1. Uzun ve Karmaşık Tümceler /Resmî ve Muğlak Dil: ..	117
3.2.5.2. Eşanlımlı veya Yakın Eşanlımlı Sözcük Kullanım Sıklığı	117
3.2.5.3. Eski Dil ve Teknik Dil	118

3.3. Özel Alan ve Çeviribilimsel Yaklaşımlar	118
3.3.1. Skopos Kuramı ve Özel Alan Çevirisi	120
3.3.2. Skopos Kuramı ve Anketler	121
3.3.3. Anket Sonuçları, Skopos Kuramı ve Çeviribilim Üçgeni	123
3.4. Değerlendirme	123

IV. BÖLÜM: DİSİPLİNLERARASILIK VE BİRİNCİL İLİŞKİLER

4.1. Çeviribilim ve Disiplinlerarası Araştırma	126
4.2. Uygulama Alanı ve Sorunsallaştırma	126
4.2.1. Çeviribilimsel Araştırma ve Özgüllük	127
4.3. Dilbilimsel Yaklaşımlar Dilsel Sorunlar:	130
4.4. Kültürel Yaklaşımlar	132
4.5. Yazınsal Yaklaşımlar	136
4.5.1. Metin Türü, Yazın Türü ve İşlevsellik İlişkisi	139
4.5.2. Betikbilimsel (Filolojik) Yaklaşım: Yazın Türü, Yazınsal Akım, Metinlerarasılık İlişkisi	143
4.5.3. Yazınsal Metinler ve Çeviri Stratejileri	147
4.5.3.1. Uyarılma	147
4.5.3.2. Yerleştirme/Yabancılaştırma	148
4.6. Tarihsel Yaklaşımlar	151
4.7. Dizgesel Yaklaşımlar	155
4.8. Bilgi Teknolojilerine Dayalı Yaklaşımlar	161
4.9. Değerlendirme	162

V. BÖLÜM: DİSİPLİNLERARASILIKTAN DİSİPLİNLER- ÖTESİNE BİR PROJE GİRİŞİMİ

5.1. Disiplinlerarasılık	163
5.2. Çeviribilim ve Proje	166
5.3. Proje Girişiminin Öyküsü:	167
5.4. Bulgulandırma	169
5.4.1. Projenin Konu Alanının Saptanması ve Daraltılması	169
5.4.2. Amaç	170

5.4.3. Yöntemin Saptanması.....	171
5.5. Kuramsal Dayanak.....	173
5.5.1. AB Uyum Sürecinin İletişimsel Eylem Kuramı Açısından İrdelenmesi	173
5.5.2. İletişimsel Eylem Kuramına Dilbilimsel Yaklaşım.....	177
5.5.3. İletişimsel Eyleme Karşın Çeviri Eylemi.....	182
5.6. Bütüncenin Saptanması: Kurum ve Çeviri İlişkisi.....	183
5.6.1. Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye İlerleme Raporları: AB Kriterleri.....	183
5.6.2. Dışardan Çeviriyi Denetleyen Mekanizma Olarak Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon	184
5.7. Araştırma Yöntemi: Bütünleyici bir Yaklaşım.....	187
5.7.1. van Dijk ve İzleksel Haber Metni Söylem Çözümlemesi.....	188
5.7.2. Çeviribilimsel Yaklaşım: Betimleyici Yöntem	195
5.7.3. Betimleyici Yöntemle Haber Metni Söylem Çözümlemesi Arasında İlişkiler	199
5.8. Karşılaştırmalı Çözümleme: Araştırmada Paradigmalar Arası İlişkiler	203
5.9. Değerlendirme	204
KAYNAKÇA	207
TERİM VE YAZAR DİZİNİ	215
TERİMCE (TÜRKÇE-İNGİLİZCE)	220
TERİMCE (İNGİLİZCE-TÜRKÇE)	225

Sunuş

Çeviribilimde araştırma yöntemleri kapsamında disiplinlerarasılık ve disiplinlerötesilik konularını işleyen bu kitap, araştırma yöntemlerine salt biçimsel odaklı bakan geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak doğası gereği disiplinlerarası özelliğe sahip çeviribilimde niçin araştırmaya gereksinim duyulduğu ve bu alanda yapılan araştırmaların durağan disiplinlerden farklı olarak çağdaş kuramlar aracılığıyla nasıl işlevsel kılmabileceği sorularından yola çıkmıştır. Çeviribilimin disiplinlerarası özelliği araştırmacıları bir yandan farklı alanlardan modeller alıp bunları kuramsal tabanına yerleştirmeye zorlarken, öte yandan da bu modellerin çevirilerle bağlantılarının kurulması çeviribilim alanında tek boyutlu değil, çok boyutlu bir yaklaşımın benimsenmesine yol açmıştır.

Gerçekte, çeviri de çevirmenin akıl yürütüp, çıkarımında bulunmasına ve yaptığı işlemler arasında tutarlılık sağlayarak bir hedefe varmasına yarayan temeli araştırmaya dayalı bir işlemdir. Kültürel dönüşümle (cultural turn) birlikte 1980'li yıllardan beri evrilen çeviri kavramı sadece çevirilerin niceliği ve niteliğini değil, bu etkinliğin de bilimsel bir etkinlik kapsamına girmesine neden olmuştur. Üstelik çeviriyi uzun yıllar bilimsel etkinliğin temel ögesi olarak gören ülkemizde çeviribilim alanının akademik çevre tarafından benimsenmesi kimi zaman kuşkuyla karşılaşılsa da ülkemizde açılan çeviribilim bölümlerinin her geçen gün sayılarının artması bu alanın öteki disiplinler tarafından hepten de yadsınmadığını gösterir. Ancak bu alanı sadece uygulama alanındaki çeviri etkinliği ve çeviri eğitimiyle sınırlı görme eğilimi tam anlamıyla yıkılmış sayılmaz. Bunun bir nedeni farklı alanlarda çeviriye duyulan gereksinim, öteki de yerleşik disiplinlerin yeni kurulmuş çoğu disiplinlerarası ilişkilerden doğmuş alanlara karşı duyduğu

kuşkudan kaynaklanır. Bu aşamada üniversitelerde yer alan çeviribilim bölümleri eğitim ve araştırma arasında bocalamakla birlikte alanın disiplinlerarası özelliği birini diğerine tercih etme olanağını ortadan kaldırır. İşte bu nedenle beş bölümden oluşan bu yapıta çeviri işlemleri ve çeviribilim araştırmaları birbirini bütünleyici bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Çeviribilimsel terimlerle süreç odaklı ve ürün odaklı araştırmalar birbirini tamamlayıcı bir şekilde ele alınmıştır.

Buna göre söz konusu yapıtta I. Bölümde Çeviri olgusu ve Çeviribilim; II. Bölümde Çeviri işlemleri ve Araştırma; III. Bölümde Özel Alan çevirisi ve Disiplinlerarası İlişkiler; IV. Bölümde Disiplinlerarasılık ve Birincil İlişkiler; V. Bölümde ise Disiplinlerarasılıktan Disiplinlerötesine başlıklı konulara yer verilmiştir.

Kısaca ele alınacak olursa, I. Bölümde çeviri olgusu, bilimsellik, bilimsel araştırma, bilimsel araştırmayı yönlendiren paradigmlar ve işlevleri çeviribilimsel yaklaşımlar açısından sorgulanarak gerekçelendirilmeye çalışılmıştır. II. Bölümde ise, günümüz çeviri kuramları ışığında çeviri işlemleri irdelenerek araştırmayla bağlantıları üzerinde durulmuştur. III. Bölümde günümüzde çeviribilim bölümlerinin ülkemizde kurulmasının temel nedeni uzmanlık alanlarında çeviri konusuna girilerek hem özel alan çevirisine çeviribilimin bakış açısı yansıtılmaya çalışılmış, hem de uygulama alanındaki disiplinlerarası ilişkilerin çeviri etkinliğine nasıl yansıdığı üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra, özel alan çevirisinde “uzman çevirmen” ve “profesyonel çevirmen” kavramları arasındaki sınırlar netleştirilmeye çalışılarak çeviribilimdeki yöntem bilgisinin özel konu alanlarında uzman kişilerin bilgisinden farklı olarak nasıl işlevsel kılınabileceği konusundaki görüşlere yer verilmiştir. Disiplinlerarasılık ve birincil ilişkilerin yer aldığı IV. Bölümde ise, çeviribilimin birincil derecede ilişkisi olduğu alanların onun kuramsal tabanına etkisi ve bu ilişkilerin özerk bir disiplin olmasına katkısı özellikle vurgulanmıştır. Bu şekilde çeviribilime mal olmuş betimleyici, sosyolojik ve dizgesel kuramlarla çeviribilimde araştırma yöntemleri arasında ilişkiler kurularak bu konu alanındaki araştırma modelleri mercek altına alınmıştır. Son V. Bölümde ise, disiplin içinde ve disiplinin özgüllüğüne katkıda bulunan araştırmaların, çağımız koşullarında toplumsal işlevi olan disiplinlerötesi araştırmalara kaymasının çeviribilimin özerkliğine göl-

ge düşürüp düşürmediği konusu bir proje girişimi kapsamında tartışmaya açılmıştır. Bu şekilde bir proje girişiminin doğusundan başlayarak uygulanmasına kadar uzanan süreçler disiplinlerötesi bir anlayışla yapılandırılarak araştırma yöntemleri açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde hem disiplinlerarası araştırma ile disiplinlerötesi araştırma arasındaki yöntemsel farklar ortaya çıkarılmaya çalışılmış, hem de bilimin amacının sadece disiplinin ayakta kalmasını sağlamakla sınırlanamayacağı görüşü öne sürülmüştür. Gerçekte disiplinlerin var olma nedeninin insanoğlunun varlığını sürdürmek olduğu şeklindeki bir savın çeviribilim alanında disiplinlerötesi araştırmanın amacıyla örtüştüğü düşüncesi tartışmaya açılmıştır. Bundan böyle disiplinlerarasılıktan yola çıkan çeviribilimin araştırma yönünün disiplinlerötesi araştırmaya kayması disiplinlerin olgunlaşmasında doğal bir süreç olarak da değerlendirilebilir. Kuşkusuz böyle bir sav bu yapının izleksel akışından çıkarılacak bir sonuç olarak da görülebilir. Bir başka deyişle, uygulama ve kuramın kaçınılmaz etkileşimi çeviribilim araştırmalarının insan odaklı araştırmalardan yanıtlanamayacağını gösterir. İşte bu nedenle çeviribilimin gelecekteki yönünün disiplinlerötesi araştırmalar olduğu öne sürülebilir.

Yukarıda öne sürülen konular söz konusu yapıtta çeviri işlemleri ve çeviribilimde araştırma konularının kaynaşık bir bütün olarak ele alınmasına yol açmıştır. Söz konusu yapıt sadece çeviribilimsel araştırmaları sunmakla kalmaz, uygulama ve kuram arasında köprü kurarak çevirmenlerin yazılan ve söylenenleri mekanik olarak aktarma alışkanlığından ötürü iyi bir araştırmacı olamayacakları şeklindeki yanlış kanıyı da tartışmaya açar. Bu şekilde günümüz çeviri tanımından ve çeviri işlemlerinin disiplinlerarası doğasından yola çıkarak başlatılan tartışma, çeviriyi aktarım edinciyle sınırlı görmeyen çeviri edinci yüksek profesyonel çevirmenlerin gerçekte iyi bir araştırmacı potansiyeline sahip olduğu savını da gündeme getirmiştir. Çeviri işlemlerinde “araştırma”nın “aktarım edinci”nin önüne geçmesi gerçekte çeviribilimsel bakışın çeviri işlemlerine katkısı şeklinde de değerlendirilebilir. Bundan böyle çeviribilimin doğasında sadece disiplinlerarasılığın değil, “çeviriye değgin araştırma”nın da saklı olduğu ortada bir gerçektir. İşte bu nedenle söz konusu yapıtta sadece araştırma yöntemleri değil, araştırma modellerine de yer verilerek bu alanın gerçekte araştırmayı bekleyen ne denli zengin ve renkli dünyası olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak benim bu alana ilgi duymamı sağlayan ve bu alanda gelişmemde katkılarını esirgemeyen başta Doç. Dr. Nihal Akbulut olmak üzere Prof. Dr. Hasan Keseroğlu, Prof. Dr. Turgay Kurultay, Prof. Dr. Işın Bengi Öner, Prof. Dr. Sakine Eruz olmak üzere değerli hocam ve arkadaşlarıma, aynı mekanı paylaştığım bilgi alışverişimde bulunduğum meslektaşlarıma, bu kitabın yayımlanmasında emeği geçen Sayın Lozan Kaynak ve Sevgin Kaynak'a, eleştirileri kadar tavsiyeleriyle de beni yönlendiren başta annem olmak üzere sevgili ablam Okt. Suna Pekiner'e sevgili kardeşlerim Orhan ve Arzu Yazıcı'ya, ailenin en küçük bireyleri Kaan Ergenekon, Ege ve Deniz Yazıcı'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Mine Yazıcı

5 Ocak 2011

I. BÖLÜM: ÇEVİRİ OLGUSU VE ÇEVİRİBİLİM

Geçmişte çeviriyi sadece yazınsal alanla sınırlayan çeviri kavramı günümüzde özellikle çeviribilimin akademik bir disiplin olarak kabul görmesinden sonra sınırlarını genişleterek sadece konu alanlarına göre değil, teknik çeviri, alt yazı/dublaj çevirisi, bilgi teknolojileri kapsamında makine çevirisi, bilgisayar destekli çeviri vb. gibi alt alanlara ayrılarak çeşitlilik kazanmıştır. Bu hem alanın farklı disiplinlerle iletişime girmesini sağlamış, hem de söz konusu alanlarda çeviri sorunlarına daha geniş ölçekli çözümler üretmesine neden olmuştur (Shuttleworth & Cowie 1997: 181). Kuşkusuz geçmişteki temel çeviri süreci ve çeviri ürünü şeklindeki ortak payda günümüzde de korunmakla birlikte farklı disiplinlerde bilgi aktarımının hızla artması kültürlerarası bilgi alışverişini kaçınılmaz kılmış, bu ise beraberinde söz konusu alanların çeviride karşılaştıkları sorunların üstesinden gelemeyerek yeni bir disiplinin temellerinin atılmasına yol açmıştır.

Bir disiplinin akademik olarak benimsendiğinin en büyük göstergesi kendi jargonunu yaratmasıdır. Kuşkusuz, buna koşut olarak temel inceleme malzemesi “çeviri” kavramının da genişleyerek, kimi zamanda evrilerek olgunlaşması bu sürecin doğal bir sonucu olarak düşünülebilir. Örneğin, Türkiye’de alanın iki terim sözlüğünün¹ bulunması çeviribilimin özerk bir disiplin olarak öteki bilim dalları arasında yer aldığı bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, İngilizce’de en başvurulan kaynak yukarıda da belirtildiği gibi Shuttleworth and Cowie’nin 1997’de yazmış olduğu

¹ Bu alanda Türkiye’de ilk terim sözlüğü girişimi 1992’de Işın Bengi Öner tarafından “Çeviribilim Terimleri Sözlüğüne Doğru” başlığıyla Metis Çeviri dergisinde gerçekleştirilmiştir. Işın Bengi-Öner’in bu girişimi “Çeviribilim Terimleri Sözlüğü” adıyla 2001’de Sel Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Sonraki çalışmalara örnek olduğu gibi öncülük de etmiştir (krş Bengi Öner 1992/2001; Berk 2005).

Dictionary of Translation Studies (Çeviribilim Sözlüğü) adlı sözlüktür. Söz konusu sözlükte “çeviri” bir yandan “çeviri ve çeviri sayılan her türlü etkinliği” kapsamına alan “farklı şekillerde algılanabilecek inanılmayacak derecede geniş bir kavram” şeklinde tanımlanırken, öte yandan çevirinin “sadece yazılı metinlerin aktarımıyla” sınırlanması (a.g.e. 181) sözlü çeviriyle yazılı çevirinin yollarının giderek birbirinden ayrılmaya başladığının da işaretini vermektedir. Bu bir yandan sözlü çeviri işlemlerinde dil edinci ve aktarım edincinin çeviri edincinin önüne geçmesinden kaynaklanıyor olabileceği düşüncesini akla getirdiği gibi, öte yandan da çeviri sorunlarının, çeviride kullanılan bilişsel yöntemlerin ve buna bağlı olarak geliştirilen yöntem ve çözümlerin de birbirinden farklılığını ortaya çıkarır. Örneğin, sözlü çeviride çalışma koşullarının ve buna bağlı olarak yaratıcı çözüm ve araştırma yöntemlerinin, anlık çözümler üretecek şekilde belirlenmesi ister istemez sözlü ve yazılı alanda çeviri yapanların yollarını birinden ayırır. Bir başka deyişle de, profesyonel çevirmenlerin uzun erimli bilgi edinmesine sağlayacak bilişsel süreçleri dilmaçlardan farklıdır (Gile 1995: 150-151). Bütün bu tartışmalara karşın Basil Hatim ve Jeremy Munday’ın (2004: 3-4) farklı bir yaklaşım sergilediği görülür. Özellikle göstergelerarası çeviriden yola çıkarak, sözlü, yazılı ya da simgeye dayalı olarak anlamın aktarıldığı her türlü işlemi çeviri kapsamına koydukları anlaşılır. Bundan böyle farklı işlemler yürütülse de temel amacı iletişimin sağlanması ve anlamın aktarılması olan her türlü eylemin çeviri kavramı ve çeviribilim başlığı altında yer alabileceği düşüncesi, Özlem Berk’in “çeviri” kavramı tanımıyla da örtüşür.

Çeviri değişik kültür ve zamanlarda farklı biçimlerde tanımlanan çok anlamlı ve çok geniş kapsamlı bir kavramdır (2005: 101).

Öte yandan çeviri kavramını kuramlar ışığında inceleyen Işın Bengi Öner, Gideon Toury’nin erek dizgede çeviri sayılan her türlü ürünü “çeviri” olarak tanımladığına değinirken, Hans Vermeer’in de çeviriyi “çeviriye ilişkin eylem sonucunda elde edilen ürün” şeklinde tanımladığına işaret etmiştir (Öner 1995: 24). Buna göre, Gideon Toury’nin çevirinin ürün özelliğine dikkati çekerken, Vermeer’in, çeviri eylemini baştan sona kapsayan süreç özelliğine dikkati çektiği görülür. Bütün bu anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi, çeviribilimin ortaya çıkışı çeviri kavramının genişlemesinin, çevirinin bir etkinlik olmaktan çıkarak sorunsallaştırılmasının ve aynı konuyu paylaşanların bir araya gelerek alanla ilgili bilgi alışverişinde bulunup çeviri so-

runlarını ve öne sürülen çözüm önerilerini tartışmaya ve sınılamaya açmasının bir sonucudur. Işın Bengi-Öner’in 1992’de *Çeviribilim Terimleri Sözlüğüne Doğru* çalışmasında alanın terminolojisini oluştururken izlediği yol tarama, tartışma ve dizin olmak üzere üç aşamalıdır. Bu yöntem terim oluşturmada alanın özellikle Türkçedeki kaynaklarının taranarak tartışmaya açılması açısından önemli olduğu gibi, yeni önerilerin gündeme getirilerek Türkçe dizine ne şekilde kazandırılacağı konusunda çalışma yapacak araştırmacılara da ışık tutucu niteliktedir. Bu ayrıca ithal olarak ülkemize giren kuramsal bilginin nasıl özümsemiş erek kültüre mal edildiğinin de bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir (Bengi-Öner 1992: 156-158).

1.1. Kuram ve Çeviribilim

Çeviribilim kapsamında çeviri eylemi, çeviri süreci ve çeviriler üzerinde yapılan araştırmalarla birlikte, bu alanın bilimselliği konusu da akademik çevrede tartışmalara yol açmıştır. Bir alanın bilimselliğinin ön koşulu kuşkusuz kuramsal bir tabana oturmasıdır. Kuram *Merriam Webster* sözlüğünde ‘olguların birbirine görece ilişkilerini çözümleyen, bundan böyle var olan olguları, ilkeleri davranış biçimlerini yerleşmiş kanı veya düşünceleri olduğu kadar varsayıma dayalı inanç, düşünce, ilkeleri soyut düşünce aracılığıyla sisteme sokan varsayımların (hipotezlerin) sınanabildiği konu alanıyla ilgili mantıksal çerçevedir’². Hans Vermeer ise, bir kuramın bilimselliğini sayıltıların (assumption) sağlam bir zemine oturtulup sunulmasına dayandırarak bilimselliğin kültüre özgü bir kavram olduğunu savunmaktadır. Üstelik kişiye özgü (idioculture), meslek örgütü, aile veya spor kulübü gibi daha küçük bir gruba özgü kültür ve son olarak da ulus, topluluk veya kabile gibi daha geniş kesimi içine alan parakültür şeklindeki sınıflandırmasıyla kültürün norm ve uzlaşımlara dayalı görece bir kavram olduğuna dikkati çekmiş-

² Bu açıklama *Merriam Webster* sözlüğündeki “theory” sözcüğünden yola çıkarak yapılmıştır. Ne var ki bu çevrimiçi sözlükte kuramın eşanlamlısı olarak hipotez sözcüğü verilmiştir. “6 a: a hypothesis assumed for the sake of argument or investigation b: an unproved assumption: conjecture c: a body of theorems presenting a concise systematic view of a subject” (<http://www.merriam-webster.com/netdict/theory>) Oysa kuram soyut düşünceden de yola çıksa hipotez’in üstanlamlısıdır. Bir başka deyişle, “hipotez” araştırmanın tetikleyeni, kuram ise araştırmanın çerçevesidir.

tir. Öte yandan gerçekleri olduğu gibi değil de, sayılılara³ dayalı ele alan kuramların da gerçekte görece kavramlardan yola çıktığı düşünüldüğünde Vermeer'in öne sürdüğü bilimselliğin kültüre özgü bir kavram olduğu şeklindeki tanımı hem çeviribilimdeki kültürel yaklaşımları, hem de çevirinin özünde yatan "göreceliği" de haklı çıkararak onu diğer disiplinlerle yönetsel olarak aynı konuma taşır. Gerçi bu durum gerçekleri olduğu gibi değil de bir grubun üyesi olarak başkaların inandığı ve saydığı şekilde daha basit ve daha genel olarak kabul etmeye neden olur. Vermeer'in bilimselliğe bu şekilde yaklaşımı nesnellik kavramıyla bilimsel sistemlilik arasındaki gerilimin nedenini de bir şekilde açıklar (Vermeer 1996:2-5). Örneğin, 80'li yıllarda Peter Newmark çeviri ve çeviri eğitimi üzerine bir çok yazı ve yapıtlarına karşın Çeviri alanının henüz bir bilim dalı olmadığını savunurken 2009 yılında *Linguist*⁴ adlı dergide James Holmes'un öne sürdüğü İngilizce'de çeviri incelemeleri adını bile yetersiz bularak bu alanın artık çeviribilim adıyla anılmasının doğru olacağını şöyle savunur:

Translatology is a grecolatinism [because translat- comes from Latin but -ology comes from Greek], but these are now so common as a translation link that they can no longer be considered pretentious or academic. I think that translatology - that is, the study or body of knowledge about translation - is a more suitable term than James Holmes' more common Translation Studies.

Çeviribilim Yunanca ve Latince'den oluşmuş bir sözcüktür (translat- Latince'den, -ology ise, Yunancadan gelir)⁵, ancak günün-

³ Sayılı: Bir kanıtlama yada geçerleme sürecinde usavurma zincirini tamamlamak üzere kimi halkaları doğru ya da geçerli sayma.

⁴ Newmark, Peter, Translation now - 60. The Linguist (Journal of the Chartered Institute of Linguists, London), vol. 48, no 6, pp. 25-27, 2009.

<http://unprofessionaltranslation.blogspot.com/2009/12/translation-studies-or-translatology.html>

⁵ İngiltere'nin 16. yüzyıldan başlayarak günümüze değgin sembolik olarak da sayılsa sömürgeci güç olarak kimi zaman kendinden çok farklı ülkelerle de etkileşime geçmiş olması onun ödünç sözcük almada zorlanmadığı ve yaygın kullanılan sözcüğü "dil kirlenmesi"ne aldırmadan sözcük dağarcığına kattığı görülür. Genelde dilin dinamiklerine bırakılan bu doğal eleme veya seçme yönteminin hem İngilizce sözcük dağarcığını genişletmiş, hem de günümüzde "Lingua Franca" dil olarak yaygın şekilde kullanımını sağlamıştır.

müzde bu gibi kullanımlar çeviri linklerinde son derece yaygın bir kullanım olup yapay ya da akademik olmadığı izlenimini vermektedir. Sanırım çeviribilim terimi -bilgi topluluğu veya çeviriyle ilgili bilginin incelenmesi açısından- James Holmes'un yaygın olarak kullanılan çeviri incelemelerinden daha uygun bir terimdir. (<http://unprofessionaltranslation.blogspot.com/2009/12/translation-studies-or-translatology.html>)

Peter Newmark'ın çeviribilimin doğuşu evresinde "çeviribilim" sözcüğüne karşı tutumu disiplinlerarası ilişkilerden doğan çeviribilimin 80'li yıllara dek çeviri eğitimi, Gideon Toury'nin deyişiyle çeviri işlemlerinde "olması gereken ilişkileri" ortaya çıkarmaya odaklanmasından kaynaklanmış olabilir. Öte yandan bu durum 1980'li yıllara kadar farklı alanlardaki çevirilerde "varolan ilişkileri" ortaya çıkaran betimleyici çalışmaların yokluğu ya da araştırma hedefinin belirlenmemiş olmasına işaret ettiği gibi kuramsal tabanın da bu yüzden bir türlü oluşturulamadığına da işaret eder. Kuramsal tabanın oluşması somut verilerden yola çıkarak genel çerçeveyi çizecek soyutlamayı (abstraction) gerektirir. Bir başka deyişle çeviribilim disiplinlerarasından doğsa da, bir bilim dalının özerkliğinin ön koşulu kuramsal çerçevesini oluşturmaktır. Bu ise, veri toplamak amacıyla yapılan incelemelerin sistemli bir şekilde soyutlanarak alandaki "olası ilişkileri" açıklayacak "genelleme"lere kavuşulmasıyla ancak gerçekleştirilebilir. Bu şekilde oluşan sistemli bilgi birikimi araştırmacının araştırmaya kendi alanından çıkmasını sağladığı gibi, elde ettiği verileri kendi kuramsal alanına göndermede bulunmasını da sağlar (self-referencing)⁶. Öte yandan alanın bağımsız bir disiplin olarak kimliğini kanıtlaması ya da kuramsal tabanını her geçen gün biraz daha sağlamlaştırması, yapılan çalışmanın diğer alanlarda yapılan çalışmalardan farkını ortaya çıkaracak şekilde gözlemlenip, betimlenebilmesiyle mümkün olur (self-reflexive)⁷. Bir başka deyişle, araştırmacının di-

⁶ Hans Vermeer "Luhman's Social Systems Theory: Preliminary Fragments for Theory of Translation" (2006) yapıtında "self-reference" kavramını alanın çevresiyle kendi arasına mesafe koyarak farklılığını ortaya çıkarması; daha da açılacak olursa sistemin bütünlüğünü veya birliğini farklılıklarını ortaya çıkararak sağlamak anlamında kullanmıştır. Bu ise, disiplinin çevresiyle iletişime girmesini bir yandan kaçınılmaz kılarken, öte yandan da kendinin farklılığını ortaya çıkararak disiplinin özerkliğini kazanmasına yardımcı olur (2006: 22).

⁷ Vermeer Luhman'ın "self-reflexive" tanımını üç sınıfa ayırdığını belirtir; buna göre ilk tanım "self-reference" kavramıyla örtüşerek sistem içerisinde disiplini ayırdedici

siplinin kuramsal tabanına katkısı ancak disiplinin farklılığını ortaya çıkara-
cak şekilde kavramsallaştırılması ve disiplinin süzgecinden geçerek betim-
lenebilmesiyle (self-description) sağlanır. Bu şekilde bir yaklaşım sonucun-
da çeviribilimin disiplinlerarası özelliğinin onun farklı disiplinlerle etkile-
şime girmesini sağlayarak sonunda bağımsız bir disiplin olarak ortaya çık-
masına neden olur. Bundan böyle, disiplinlerarası etkileşimin çeviribilimin
“var olma” nedeni olduğu öne sürülebilir (Vermeer 2006: 80-86).

Bu konu Türkiye açısından irdelenecek olursa, “Translation Studies” te-
rimi İngilizce’den Türkçeye “çeviri incelemeleri” olarak değil, “çeviri-
bilim” olarak geçmiştir. Gerçi bu alanın, örneğin İstanbul Üniversitesinde
akademik çevreye 1993-1994 yılında lisans ve yüksek lisans olarak ilk giri-
şinde “Çeviri Bölümü” adını almış ancak 2000 yılında kapatılarak Batı Dil-
leri ve Edebiyatları bölümüne bağlanmış, bununla birlikte 1993 yılında
Almanca diliyle başlayan Lisans eğitime 2000 yılında İngilizce ve Fran-
sızca dilleri de eklenerek eğitime çok dilli olarak devam edilmiştir (krş.
Eruz 2003: 104; [http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/
bolum_sayfasi/
ceviribilim_index.html](http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/bolum_sayfasi/ceviribilim_index.html)). 2006 yılının sonunda ise, hem bölüm yeniden açıl-
mış, hem de Doktora programına bu kez Çeviribilim bölümü adıyla baş-
lanmıştı.” Türkiye’nin çeviribilim alanındaki deneyimini anlatmak üzere
İstanbul Üniversitesi örneğinden yola çıkarak anlatılan “çeviribilim”in aka-
demik çevrede kabulü süreci hem bu alanın Türkiyede hızla geliştiğinin ve
daha adından başlayarak yeni bir disiplin olarak sağlam temellere oturdu-
ğunun bir göstergesi olarak da kabul edilebilir. Türkçe’ye bu sözcüğün
“translatology” sözcüğü gibi hiç bir “kesit uyumsuzluğuna” (register mis-
match) düşmeden kullanılabilmesi, bir başka deyişle hem “çeviri”, hem de
“bilim” sözcüklerinin aynı dil ailesinden gelen sözcüklerden oluşan birleşik
bir isim olarak kullanımı “dilın olanaklılığı” yanı sıra, bilinçli şekilde kulla-

özelliğ şeklinde tanımlanır. Bu durumda terimin ikinci tanımı disiplinin, yatay düz-
lemde kendinden önceki ve sonrakileriyle iletişime girerek sistemin yapısının sorgu-
laması, bunun sonucu da sistemin değişmesi olabilir. Bu ise, disiplinin kendine üst
bakışını sağlar. Üçüncüsü ise, sistemin kendisi ve çevresi arasındaki farkını gözlem-
lemesidir (a.g.e. 126). Bununla ilgili olarak Vermeer araştırmanın her zaman rasyonel
olduğu şeklindeki savın özellikle etkileşime açık sistemlerde söz konusu olmadığını
öne sürer. Vermeer’in bu görüşünün çeviribilim gibi başka sistemlerle kaçınılmaz
etkileşimi olan alanlar geçerli olduğu söylenebilir. Ne var ki, Luhman’ın “gözlemin
usa vurulması” şeklindeki tanımlaması yukarıda sözü edilen çeşitli düzlemlerdeki
etkileşimin disiplinin rasyonel ilişkilerine dayalı olarak oluşturduğu kuramsal taba-
nının usuna başvurulması şeklinde de yorumlanabilir.

nının bir sonucudur. Bir başka deyişle, akademik bir disiplin olarak ala-
nın salt tarihsel olguları ortaya çıkarmak üzere çeviri incelemeleri üzerinde
yoğunlaşmak yerine bu verilerin alanın kuramsal tabanına geri dönecek
(self-referential) ve kendi kendini üretmesini sağlayacak (regenerating) şe-
kilde bir hedef seçmesi onun bu adı haklı olarak aldığını gösterir. Öte yan-
dan “dilbilim” alanında “bilim” soneki önceden kabul görmüş olması
“çeviribilim” sözcüğünün daha kolay benimsenmesini sağlamakla birlikte
anabilim dallarının adlarının hala “Mütercim-Tercümanlık” şeklinde ko-
runması akademik ilişkilendirmede disiplinlerin hala konu alanına göre de-
ğil, dile göre sınıflandırıldığını gösterir.

1.2. Bilimsel Araştırmada Kuram - Paradigma İlişkisi

Maria Tymoczko, *Connecting the Two Infinite Orders* başlıklı yazısında
kuramı Thomas Kuhn’dan yola çıkarak şöyle tanımlamıştır:

A theory provides the paradigm within which whole programmes
of research proceed: within such a theory or paradigm, a hypothe-
sis is a specific extension of knowledge that is to be tested.
(Tymoczko 2002: 16)

*Kuram içerisinde her türlü araştırmanın yürütülebileceği paradig-
maları sağlar; kuram bilginin uzantısı olarak ortaya çıkan hipotez-
lerin kuramın kendi çerçevesinde veya öne sürdüğü paradigma-
lar aracılığıyla sınanmasıdır.*⁸

Burada Tymoczky kuramın disiplinin paradigmalarını sunması açısından
önemine işaret etmekle kalmayıp, onun uygulama alanındaki işlevine de
dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle, kuram olmadan araştırma olmayacağı
gibi, disiplinin hipotezlerinin sınanabileceği kuramsal zemin veya pa-
radigmalar olmadan da bilimsel bir araştırma yapılamayacağına dikkati çe-
ker. Thomas Kuhn’un *The Structure of Scientific Revolution* (1962) adlı ya-
pıtı açısından değerlendirilecek olursa kuram ve paradigma birbiriyle ör-
tüşmüş durumdadır.

Kuhn’a göre bilimsel devrimlerin ortaya çıkışı ortodoks (geleneksel) ku-
ram veya paradigmaların kayması veya yeni paradigmaların bulunmasına

⁸ Çeviren Mine Yazıcı

bağlıdır. Bilimsel devrimlerin tekrarlı döngüsü olarak tanımlanan “normal bilim” adı verilen bu durum, bir süre sonra yeni paradigmalara bulunmasıyla yeni bir gelişme sürecine girer. Bir başka deyişle, durağanlık dönemi yeni araştırmacıların “varolan durum”dan hoşnutsuz kalmalarına değgin sürer (aktaran Burke 2001: 7). Bilimsel devrimler Kuhn’a göre bu şekilde kısır bir gelişme döngüsü içerisinde benzer bir yapı gösterirler. Onun aşağıdaki şu sözleri bu konudaki görüşlerini dile getirir:

Transformations of paradigms of physical transformations are scientific revolutions and the successive transition from one paradigm to another via revolution is the usual developmental pattern of mature science. (Kuhn 1970: 12)

Fiziksel optiğin paradigmlarında meydana gelen bu dönüşümler birer bilimsel devrimdir ve devrim yoluyla bir paradigmadan diğereine geçiş olgun bilimin alışılmış geleneksel gelişim çizgisidir. (Kuhn 1982: 47)

Bu durumda paradigmların bir süreç sonucu ortaya çıkmadığı ani kopuşların bir ürünü olduğu görüşü öne sürülmüş olur. Buna göre olağan bilimlerin bilimsel yapısının “temel yenilikleri bastırma” şeklindeki eğilimine karşın, yeni kurulacak disiplinin keyfiliği dilbilimsel terimiyle “rastlantısalılığı” onun yeni devrimci bir güce sahip olduğunu gösterir. Buna bağlı olarak yeni kurulan bir disiplinin önceden rastlanmamış yeni sorular sorma gizil gücüne sahip olduğu (potentiality) kadar, uygulama alanında tekrarlanabilirlik özelliğine, Kuhn’un deyişle, başka araştırmalara örnek teşkil edici özelliğe (exemplarity), eşölçülemezlik (incommensurability) ve sınılanabilirlik (testability) özelliklerine sahip olduğu öne sürülebilir (Kuhn 1982: 42). Günümüz deyişle, bu araştırma yöntemleri bağlamında mantıksal çerçeve oluşturma, sorunsallaştırma ve ölçülebilirlik ve sınılanabilirlik olarak da değerlendirilebilir.

Bu çerçevede paradigma bilim adamları tarafından kabul görmüş bilimsel örnekler olarak tanımlanabileceği gibi bilimsel araştırma geleneğini yaratacak ölçüt ya da modeller olarak da tanımlanabilir.⁹ Örneğin, bilimsellik

⁹ “accepted examples of actual scientific practice...provide models from which spring particular coherent traditions of scientific research” (10). The Structure of Scientific Revolutions: Thomas S. Kuhn's Theory of Paradigm Shifts

ölçütü bakımından Aristoteles’in *Physica* adlı yapıtı veya Newton’un yer çekimi kuvvetini ele aldığı *Mathematica* adlı yapıtı başta Albert Einstein olmak üzere sonraki araştırmalara da örnek teşkil etmeleri açısından paradigma özelliği taşırlar. Kuhn’un bu tür gelecek kuşaklara örnek teşkil edecek ders kitapları ‘belli bir araştırma alanında geçerli sayılan sorunların ve yöntemlerin gelecekte uygulama yapacak kuşaklar için uzun süre hizmet gördüler’ şeklindeki ifadesi hem “paradigma”yı olağan bilimlerle¹⁰ tanımlama özelliğini gösterir, hem de paradigmanın “yenilikçi”, “rakip”, “benzersiz”, bundan böyle karşıtlık yaratacak olma özelliğinin yanı sıra “açık uçlu” olma özelliğine dikkati çeker (Kuhn 1982: 45). “Açık uçluluk” bilimsel kanonda kabul görmüş bir paradigmanın sonraki araştırmalara kapı açması şeklinde değerlendirilebilir. Bu söylenenlerden bilimsel devrimlerin iki özelliği daha ortaya çıkar: geçmişteki bilimsel uygulamalarda kullanılan kuramsal kalıplardan vazgeçilerek önceki kuramların yeniden oluşturulması, bir başka deyişle geçmişteki paradigmanın “reddi”; İkincisi ise, bir grup bilim adamının uzlaştığı yeni paradigmanın geleneksel paradigmlarla çözümlenememiş bir olgu üzerinde denenecek kabulü ve buna bağlı olarak önceki olguların yeniden bu paradigmaya göre değerlendirilmesidir (Kuhn 1982: 43). Buradan bilimsel devrimin bilim tarihinde olduğu gibi bir anlık bir olay olmadığı; çatışmalar sonucunda bu yeni paradigma etrafında toplanan bilim adamlarının bir araya gelmesi sonucu ortaya çıktığı anlaşılır; bir başka deyişle de, bir sürecin sonucunda ortaya çıktığı öne sürülebilir. Bu bir yerde bilimsel devrimlerin evrensel tümellerden değil, “tikel”lerden¹¹ (particulars) ortaya çıktığını gösterir (a.g.e. 155).

http://philosophybooks.suite101.com/article.cfm/the_structure_of_scientific_revolutions#ixzz0feC6vVBT

¹⁰ Çevirmen Nilüfer Kuyaş Thomas Kuhn’un çevirisinde “normal sciences” a karşılık olarak “olağan bilimlerle” terimini seçmiştir. TDK büyük sözlükte bu terime karşılık doğa bilimleri terimi seçilmiştir. Andrew Chesterman ise doğa ve deneye dayalı bilimlere görgül bilimlere başlığı altında toplamıştır. (Williams & Chesterman 2002: 62-63)

¹¹ Tikel sözcüğü Türk Dil Kurumunun “Bir türün bütün bireylerine değil de bir veya birkaç bireyine ilişkin olan” şeklindeki tanımından yola çıkarak bütün bilim adamlarının benimsediği paradigma olarak değil de belli bir grup bilim adamının uğraş vererek yerleştirmeye çalıştığı paradigma olarak ele alınmıştır. Buna göre. tümel önermesinin (universal) karşılığı olarak ele alınabilir. “Tikellik” karşılığı ise “particularity”dir.

(<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=tikel&ayn=tam>)

Kuhn'un savunduğu diğer noktada bilimsel olgu ve kuramın birbirinden kopmayışıdır. Bir başka deyişle, bilimsel devrimler olgulardan soyutlanarak ortaya çıktığı görüşüdür. Bu durumda kuramın varlık nedeni olguya yönelik paradigmaları ortaya çıkarması şeklinde algılanabilir. Ne var ki, kuramsal çerçeveler olağan bilimlerde kalıcı olmayıp, geçici özelliğe sahiptir. Bu ise bilim dalının ortaya çıkan yeni sorunlar karşısında yeni çözümler aramasına neden olduğu gibi bilim dalının olgunlaşmasına da neden olur. Kuhn bu durumu "bilimsel devrim" olarak tanımlar. Bu durumda bir paradigmadan öbür paradigmaya bilimsel devrimler aracılığıyla geçiş bilimsel gelişme olarak nitelenir. Daha da açılacak olursa, bilim bilginin tarihsel olarak birikiminin bir sonucu değil, kendinden öncekileri temelden sarsacak devrimlerin gerçekleşmesiyle ilerler. Bu konuyla ilgili Kuhn'un şu sözleri yukarıda öne sürülen bilgileri daha da açığa kavuşturur:

The unexpected discovery is not simply factual in its import and why the scientists is qualitatively transformed as well as quantitatively enriched by fundamental novelties of either fact or theory. (Kuhn 1970: 7)

Beklenmedik bir keşfin getirdiği yeniliğin sadece olgular düzeyinde kalmayışının ve olgun yahut kuramda meydana gelen temel değişikliklerin bilim adamının dünyasını nicel olarak değiştirdiği gibi, nitel olarak değiştirebilmesinin nedeni budur. (Kuhn 1982: 42)¹²

Ne var ki, bu yukarıda öne sürülen "devrim" kavramını Kuhn'un doğa bilimleriyle sınırlaması, hem sosyal bilimlerin alanında ilerlemenin ne şekilde kaydedileceği sorusunu gündeme getirir, hem de günümüzde sosyal bilimlerin bir alt alanı olarak yer alan çeviribilimin açısından bu konunun nasıl değerlendirileceği sorusunu akla getirir.

1.2.1. Sosyal Bilimlerin Bir Alt Alanı Olarak Çeviribilim

Sosyal bilimlerin çeviribilimi sosyal bilimlerin bir alt alanı olarak görülür. Bu yönüyle vurgulanması gereken en temel özelliği toplumsal bir konu ve ya olguya bağının kurularak toplumsal bir işlev yerine getirmesidir. Bu iki

¹² İngilizceden çeviren Nilüfer Kuyuş

soruyu gündeme getirir: bunlardan birincisi çeviribilimin sosyal bilimlerle ilişkisinin saptanması; ikinci soru ise, sosyal bilimlerde izlenen yöntemlerin çeviri olgusuyla bağlantısının kurulmasıdır.

Birinci soruya yanıt çeviri olgusunun sadece çeviri metinlerle sınırlı olmayıp, iletişimsel bir eylemin ürünü olmasıdır. İletişimin toplumların varlık nedeni olduğu düşünülecek olursa, çevirilerin de günümüz dünyasında uluslararası bir iletişim aracı olarak en temel gereksinimlerden biri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu işlevin toplumda gerçekleşmesi, amacı olan bir dizi eylemin yerine getirilmesiyle mümkündür. Bu ise, hem işbölümü hem de işbirliğini gerektiren bir durumdur. Çeviri bağlamında ise, çeviriye talep olmadan çeviri eylemine girilmeyeceği anlamına gelir. Ancak toplumda böyle bir talebin doğması beraberinde işvereni, kaynak metin yazarını ve iletişim uzmanı çevirmeni, editör, düzeltmen ve erek kitleyi de çeviri eyleminin içerisine sokar. Bu ise, bir yandan çevirilerin toplumsal bir olgu olarak "işbölümüne" ve "işbirliğine" dayalı yönünü ortaya çıkarırken, öte yandan da çeviri olgusunun salt metinlerle sınırlı olarak incelenemeyeceğine işaret eder (aktaran Eruz 2008: 29-30). Buradan da anlaşılacağı üzere temeli iletişime dayalı toplumsal bir olgu olarak çeviribilimin sosyal bilimlerle doğrudan bir bağı vardır. Bundan böyle, sosyal bilimlerin bir alt alanı olarak çeviriler üzerinde yapılan araştırmaların toplumsal işlevinin sorgulanması söz konusu disiplinin akademik çevrede kabulünün baş koşuludur. Bu çeviribilimin kaçınılmaz bir görevidir. Üstelik bu alanın çeviri tarihi, çeviri etiği, çevirmenlik mesleği, çeviri eğitimi, çeviri kuramı şeklindeki alt alanları sosyoloji, felsefe, dilbilim, hukuk, tarih, iktisat, eğitim bilimleri gibi konuları kapsamına alan sosyal bilimlerle birbirini tamamlayan ve örtüşen yönlerini gösterir. Bu aynı zamanda sosyal bilimlerle doğrudan ilişkisinin kanıtı olarak da değerlendirilebilir. Örneğin, sosyal bilimlerin bir alt alanı olarak dilbilim ve çeviribilim karşılaştırılacak olursa birisinin dil edimini, ötekisinin de uluslar arası iletişimde çeviri edincinin gelişmesine katkısı her iki alanın birbiriyle yakın bağına gösterir.

Sosyal bilimlerde izlenen yöntemlerin çeviri olgusuyla bağlantısının kurulmasıyla ilgili ikinci soruya yanıt ise, sosyal bilimlerin geleneksel olarak bireysel yoruma ya da eleştiriye dayalı geleneksel araştırma yöntemlerinden farklı olarak günümüzde "görgülüğü" de bilimsel araştırmada ölçüt olmasıdır. Buna göre yapılan araştırmanın "gözleme" (naturalistic) ya da "deneye

dayalı olması” (experimental) gerekir. Daha da açılacak olursa doğa bilimleri alanındaki “gözleme dayalı” araştırmada koşullar önceden belirlenmemiş olup, araştırmacının anlksal süzgecinden geçerek “olası ilişkileri” ortaya çıkarmayı hedefler. Gideon Toury’e göre ise, “olası ilişkilerin incelenmesi” kuramsal araştırmanın alanına girer. Bir başka deyişle olası ilişkilerden yola çıkarak bilim adamının öznel olarak gerekçelendirebileceği varsayımsal bir çerçeve ya da model oluşturmak, “var olan” bir kuramı farklı çerçevelerde sorgulayarak alana yeni bir görüş ya da perspektif kazandırmak gözleme dayalı araştırma olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle söz konusu yöntem de zaman sınırlaması olmadığı gibi, öznel ve nitel yönünün ağır bastığı öne sürülebilir. James Holmes’un tanımıyla bu tür araştırmalar “genel” (general) araştırma kapsamındadır. Öte yandan deneysel (experimental) araştırmada araştırmanın amacına göre koşullar önceden belirlenmekle birlikte araştırmada nesnellik ölçütü belli koşullarda denek veya inceleme gerecinin “rastgele” yöntemle seçilmesini gerektirir. Bunun altında yatan neden deneysel araştırmada kısmi örnekten elde edilen verilerin elden geldiğince geneli yansıtabilecek nicel sonuçları verecek hedeflenmiş olmasıdır. Bundan böyle araştırma koşulları söz konusu hedefe göre hazırlanır. Araştırmada amaç öne sürülen tezin elde edilen verilere göre sınanabilirliği ve nesnellliğini ön plana taşımaktır. Araştırmacının öznel çıkarsama veya yorumları yerine belirli bir zaman kesiti içerisinde elde edilen bulguların nicel olarak istatistik veya sayısal verilerle desteklenmesi sözkonusu araştırma şeklinin bileşenleri olarak kabul edilebilir (Williams&Chesterman, 2002: 62-67). Bundan böyle, “deneysel araştırma” çeviribilim kapsamında “kısmi” araştırma olarak tanımlanmakta olup, bu tür araştırmalarda kullanılan yöntem “betimleyicidir”.

Bu anlatılanlar ışığında sosyal bilimler alanı olarak çeviribilimde deneye ve gözleme dayalı olmak üzere her iki yöntemin de kullanılabilir olması bu alanın en üst düzeyde kültürlerarası iletişim kurma işlevini yerine getirmeyi hedeflediği ve sadece “inceleme malzemesi” açısından değil, “yöntem” açısından da sosyal bilimler alanıyla örtüştüğü görülür. Ayrıca disiplinlerarası ilişkilerden doğmuş bir bilim dalı olarak sosyal bilimler alanındaki edebiyat, dilbilim kültür incelemeleri, sosyoloji, karşılaştırmalı yazın alt alanlarıyla ilgili olan organik bağı onun artık bağımsız bir bilim dalı olarak bu üst başlık altında yer almasını haklı kılar.

1.2.2. Doğa Bilimlerinin Penceresinden Çeviribilim

Sergio Viaggio, mühendislik hekimlik avukatlık gibi mesleklere sahip olanların toplumsal olarak alanlarında kendilerini uzman kabul ettirmelerini ve hizmet sunduklarının güvenini kazanmalarını “birbiriyle ilgili olguları nesnel olarak yöneten yasaları” (Viaggio 2005: 106) her geçen gün biraz daha kavramaya çalışarak, profesyonel performanslarını arttırmalarına bağlar. Bir başka deyişle, alanlarıyla ilgili bilimsel edinçlerini geliştirmelerine bağlar. Bununla birlikte yukarıda sayılan meslekler dışındakilerin de kendi konusunda edincini geliştirmede sürekli uğraş verdikleri; buna karşın profesyonel olarak performanslarının topluma somut katkısı doğa bilimlerinde olduğu gibi doğrudan gözlemlenemediğinden doğa bilimleriyle bir türlü eşit konuma gelemedikleri de ortada bir gerçektir. Viaggio’unun çevirmenleri özellikle odağa alarak öne sürdüğü bu gözlem, Thomas Kuhn tarafından da 1962 de Doğa bilimlerini Sosyal bilimlerden ayırt edici özellik olarak öne sürülmüştür. Kuhn benzer şekilde doğa bilimcilerin sosyal bilimciler gibi öne sürdükleri çözüm önerilerini “savunmak” gibi bir eğilim ve zorunluluklarının bulunmadığı görüşünü öne sürmüştür (Kuhn 1970: 165). Ne var ki, Viaggio 2005’te bu sorunu saptamakla yetinirken Kuhn’un bu konuya çıkarıklık eğitiminden bir başka deyişle de, daha temelden iki alan arasındaki farklılığa işaret ederek şu şekilde bir açıkladığı görülür:

The student in any of these disciplines is constantly made aware of the immense variety of problems that the members of his future group have, in the course of time, attempted to solve. Even more important, he has constantly before him a number of competing and incommensurable solutions to the problems, solutions that he must ultimately evaluate for himself. (Kuhn 1970: 165)

Bu dalların¹³ herhangi birinde eğitim gören (sosyal bilimler alanında) öğrenci gelecekteki mesleğinin üyeleri tarafından zaman içinde çözümlenmesine çalışılmış sorunların zengin çeşitliliği konusunda sürekli uyarılmış olur. Daha da önemlisi öğrenci karşı-

¹³ Bu dallar söz konusu yapıtta sosyal bilimlere işaret etmektedir.

sında bu sorunlara bulunmuş birbiriyle bağdaşmayan rakip çözümler görür ve bunları son tahlilde kendisi değerlendirmek zorundadır. (Kuhn 1982: 155) (Çev. Nilüfer Kuyaş)

Burada dikkat çekici olan iki özellik vardır. Bunlardan birincisi araştırmacının çözüme yönelik değil de, sistemli okumalar aracılığıyla gerçeğin farklı boyutlarını anlamaya ve yorumlaya yönelik bir tutum sergilemesi; ikincisi ise, doğa bilimlerinde “bilimsel devrim”in sonucu geçmişteki çözümlerin yerini yeni bir grup bilim adamının paylaştığı yeni çözümün almasıdır. Bu ise, araştırmanın tikelliği ile ilgili olarak bilginin sadece meslek grubu tarafından paylaşıldığına işaret eder. Öte yandan, sosyal bilimler alanında son sözün araştırmacının öznel yorumuna dayalı olması araştırmacının kendi meslektaşları tarafından olduğu kadar toplumun üyeleri tarafından da eleştiriye açık olduğunu gösterir. Doğa bilimleri ile sosyal bilimler alanındaki ayırım aşağıdaki tabloda daha açık bir şekilde ortaya çıkar (Kuhn 1970: 160-166).

Tablo 1. Doğa bilimleri ve sosyal bilimler

Doğa bilimleri	Sosyal bilimler
Acil çözüme odaklı	Sorunsallaştırma-zaman sınırı yok
Meslek grubuna açık; meslek grubu içinde paylaşılan	Herkesle paylaşımaya açık
Soruna tek bir perspektiften bakma Çözüme götürmeyen/ amaca götürmeyen alternatifleri dışlama	Soruna Çoğul bakış açısı Birbiriyle bağdaşmayan alternatifleri, çeşitliliği sergileme
Ders kitapları, yaratıcılığa adım atmada yol gösterici; profesyonel yaşamda işlevi ortadan kalkar	Ders kitapları sosyal bilimler alanında araştırma yapanların gerekçelendirme aracı ve kanıtı; profesyonel yaşamda sürekli kullanılır durumda
Tikel	Bireysel
Toplumsal olarak somut katkı	Toplumsal olarak soyut katkı

Kuhn'un olağan bilimlerin tanımından yola çıkarak bakılacak olursa söz konusu bilimlerin üç özelliği şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Olgu ve kuram arasında doğrudan bağlantı olması
2. Toplumsal gereksinimler sonucu ortaya çıkması
3. Çözüm odaklı olması (teleolojik).

Bu yukarıdaki tablodan yola çıkıldığında çeviribilimle ilgili akla şu sorular gelir:

1. Çeviri olgularıyla kuram arasındaki bağlantı nedir?
2. Çeviribilim toplumsal gereksinimlerin bir ürünü müdür?
3. Çeviribilim çözüm odaklı mıdır? Olgun bir bilim dalı olarak kabul edilebilir mi?

Bütün bu sorular gerçekte bizi çeviribilimin sosyal bilimler mi / doğa bilimleri mi, hangi başlık altında ele alınacağı sorusuna geri götürür. Bu soru hangi alanın paradigmasının esas alınması gerekir şeklinde de dillendirilebilir.

Bu yukarıda sıralanan ölçütler çeviribilim açısından sırayla incelenecek olursa, çeviribilim alanındaki çağdaş kuramların çeviri olgularından yalıtılmış olarak ortaya çıktığı söylenemez. Kuramlar binlerce yıllık geçmişe sahip çevirilerden veya çeviri olgularından soyutlanarak ortaya çıkmıştır. Bu durumda kuramın çeviribilimde işlevi ileriye dönük sorunların çözümlenmesine yol gösterecek paradigmaları oluşturması şeklinde yorum yapılabilir. Öte yandan, Kuhn'un öne sürdüğü seçme, değerlendirme ve eleştiriye açıklık ölçütlerini kapsayan bilimsellik anlayışı daha çok doğa bilimlerini ilgilendirir gibi görünmekle birlikte, günümüzde sosyal bilimler alanında yaşanan bilimsel devrim paradigma değişikliğine yol açarak sosyal bilimler alanında doğa bilimlerine özgü yöntemlerin benimsendiğini gösterir (Kuhn 1982: 50). Her ne kadar Kuhn'a göre farklı alanlardan gelen paradigmlar birbiri arasında “çevirilemez” görülse de (untranslatability of paradigms) 1962'den günümüze değgin bilimsel anlayıştaki paradigma değişikliği, bir başka deyişle disiplinlerarasılığın meşru kılınması, üstelik bilimselliğin doğası gereği devingenliği bir alandaki paradigmanın farklı bir alana kaymasına neden olur. Bu durum yeni paradigmanın benimsenmesi ve kabulünü de beraberinde getirir. İşte bu yüzden çeviribilim sosyal bilimlerin alt alanı olarak diğer disiplinler arasında yer alsa da disiplinlerarası ilişkilerden ortaya çıkmış bir alan olarak doğa bilimlerinde kullanılan yöntemleri benimsediği özellikle betimleyici kuramlarda ortaya çıkar. Öte yandan Kuhn'un öne sürdüğü doğa bilimlerinin sosyal gereksinimlerin sonucu doğduğu şeklindeki savın çeviribilim açısından da geçerli olduğu söylenebilir. Itamar Even Zohar'ın çevirilere aşağıdaki üç durumda gereksinim duyulduğunu öne sürer:

1. Yazın henüz genç ve yerleşmemiş durumda ise,
2. Yazın çevresel veya zayıf durumda ise,
3. Toplumsal bunalım ya da kültürel dönüşümün yaşandığı dönüm noktalarında çeviriye gereksinim duyulmaktadır (Even-Zohar 1978/2004: 23).

Even Zohar'ın öne sürdüğü bu görüşler çeviribiliminde sosyal bir gereksinim sonucu ortaya çıktığını kanıtlar niteliktedir.

Çeviribilimin olgun bir disiplin konumuna kavuşup kavuşmadığı sorusuna yanıt çeviribilim alanındaki dönüm noktasından yola çıkılarak açıklanabilir. Bu alanda bilimsel devrimin kaynak metnin tahtan indirilerek erek metnin erek kültürdeki işlevinin sorgulanmasıyla gerçekleştiği devrimin de devingenliği göz önüne alınarak öne sürülebilir. Bu paradigma değişikliği çeviriyi sadece yazınsal metinlerle sınırlayan, bundan böyle etkileşim alanını daraltan yaklaşımlardan vazgeçilerek her konu alanı ve bu alandaki metin türlerinin çeviri araştırmalarının kapsamına alınmasına neden olmuştur. Bu konuda özellikle Hans Höning (1990) ve Paul Kussmaul'un (1995) yazınsal olmayan metinlerden yola çıkarak çeviri eğitimiyle ilgili çalışmalarının alana katkısı yadsınamaz. Bu durum, hem bilim dalının başka disiplinlerle iletişime geçerek kuramsal tabanını oluşturma çabasına girmesine neden olmuş, hem de farklı disiplinlerin bilimsel yöntemleriyle tanışarak disiplinin kendi kendini sorgulama olanağı yaratmıştır. Bu bir yerde salt yoruma dayalı yaklaşımların yerini betimleyici çalışmaların almasına neden olmuştur. Esas dönüm noktası ise, çevirinin işlevinin sosyokültürel olarak daha geniş bir bağlamda ele alınmasıyla yaşanmıştır (Snell-Hornby 1988: 111-112).

Çeviribilim alanında devrimin özellikle seksenli yıllarda Itamar-Even Zohar'ın çeviriyi erek kültürün yazın dizgesinin içerisinde ele alıp onu devingen bir sürece sokmasıyla gerçekleştiği söylenebilir. Yazınsal Çoğul Dizge kuramındaki yaklaşım çevirileri durağan bir çerçevede ele alan geleneksel çeviri karşılaştırmalarını aşan bir bilimsel çerçevenin oluşturulmasına neden olmuştur. Öte yandan 1990'lı yıllardaki çeviribilim alanındaki araştırmalar bu "kültürel dönüşüm"ün (cultural turn) ürünü olarak da değerlendirilebilir. Ancak bunun 2000'li yıllarda evrilerek sosyokültürel araştırmalara yerini bıraktığı görülür. Jeanne Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımdan yola çıkarak öne sürdüğü Kültür Kuramı *alan* (field), alanın ya da alanda var olma savaşı verenlerin ekonomik, kültürel ve sosyal statüsüne

değgin *sermaye* (capital) ve son olarak bireyin içinde yaşadığı alanın kurallarını, normlarını özümseyip benimseyerek kendi eğilimlerine göre geliştirdiği *habitus* gibi kavramlardan oluşur (aktaran Büyükkantarcıoğlu 2006: 56-58; Fowler 1997: 13-42). Gerçekte sistem karşıtı, bir başka deyişle özünde sistemsizliğe işaret eden bu yaklaşım, çeviribilim alanındaki sistem arayışını farklı bir düzleme taşıyarak alana yeni paradigmaların girmesini sağlamıştır. Bir başka deyişle, yeni paradigmalar alanın sistemsizliğinden çok "bilimsellik" kavramının altında yatan "sistemlilik" düşüncesiyle uzlaştırılmaya çalışılmıştır. İşte bu nedenle çeviribilim alanında özellikle tezlerde Even-Zohar'ın çoğul dizge genel kuram çerçevesindeki yaklaşımını daha ayırıştırma olanağı sunması açısından Bourdieu'nün kuramsal çerçevesinden yola çıkma eğilimi artmıştır¹⁴. Buradan kuramsal yaklaşımların sadece farklı kültürlerde farklı anlamlar kazandığı değil, bilimsel alanın (academic field) amacına göre de değişebileceği düşüncesi akla gelebilir. Bu şekilde çeviribilim alanında çeviri etkinliği kapsamındaki çevirilerin, çevirmenlerin, yayınevi, kurumsal yapılanmayla ilgili mekanizma veya kurumların arasındaki, bir başka deyişle toplumda var olan bir çok alanın yarattığı çekişmenin sistemde bir yandan ayrışmaya yol açarak ilişkileri kaosa soktuğu düşüncesi ortaya çıkarılmaya çalışılırken, bir yandan da bu ayrışmanın disiplinin varlığını ortaya çıkaracak şekilde nasıl yeniden şekillendiği gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır. Bir başka deyişle yeniden bir sistem kurulmaya çalışılmaktadır. Bu şekilde bir yaklaşımın benimsenmesi çeviri olgusunun erk ve konum uğruna birbiriyle rekabet halindeki aktörlerin toplumsal bir dizge içerisinde ilişkilerini ortaya çıkardığı gibi, bunun çevirilere etkisini inceleme olanağı da yaratmıştır. Bu ise, Jeanne Bourdieu'nün özünde sistem karşıtı kuramının çeviribilim alanındaki araştırmalarda çevirilerin, çevirmenlerin ve çeviri sürecinin sosyolojik bir olgu olarak ayrışık da olsa alanın kuramsal tabanını bütünleyici bir yaklaşımla incelenmesine yol açmıştır (Hermans 1999: 130-131). Bu bir yandan geçmişteki salt çevirmen ve çeviri etkinliğini anlatan çeviri tarihi üzerine araştırmaların yerini sosyo-

¹⁴ Barış Özkul'un *Tanzimat döneminde Tercüme Odasında Yetişmiş Bir Çevirmen-Aydın: Ahmet Vefik Paşa* adlı yüksek lisans tezi bu çerçevenin Türkiye'ye nasıl yansıdığının güzel bir örneğini sunar. (Özkul, B. (2009) *Tanzimat Döneminde Tercüme Odası'ndan Yetişen bir Çevirmen Aydın: Ahmet Vefik Paşa*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. Danışman Doç. Dr. Mine Yazıcı).

kültürel yaklaşımların benimsendiği betimleyici araştırmaların almasını sağlarken, öte yandan da sistem karşıtı kuramsal yaklaşımların sergilenmesine yol açmıştır. Ne var ki bu yaklaşımların ortak paydası “geriye dönük araştırmaya” (retrospective) dayalı olmalarıdır (Chesterman 2006: 13). Oysa uygulama alanıyla iç içe olan bu alanın kuramsal alanla etkileşime girmesi, bilim dalının “biz”le özdeşleşmesi bu alanın ileriye dönük amaçlarına (prospective) bağlıdır. Ancak bu aşamaya gelinmesi öncelikle bilgi birikimine dayalı olduğu gibi bilgi birikiminin bir sistem içerisinde dizgeselleşmesiyle de doğrudan ilişkilidir. Çeviribilimin bu durumu gerçekte her bilim dalının olgunlaşma ya da özerk bir disiplin olarak bağımsızlığını ilan etme sürecinin aşamaları olarak değerlendirilebilir. Bu süreç her bilim dalında aşağı yukarı aynı olup bilimsel geleneğin yaratılması sistemli bilginin kendinden öncekiler üzerine kurulmasına bağlıdır. Bundan böyle, geçmişteki çeviri üzerine yapılan araştırmalarla karşılaştırılacak olursa, günümüzde çeviribilimin sınırlarının genişlediği ve benimsediği yaklaşımların giderek çeşitlenip disiplinlerötesi ilişkilere doğru yol aldığı öne sürülebilir. Bu bağlamda ilk aşamada çeviriye tarihsel yaklaşımın benimsemesi de böyle bir sürecin bir halkası olarak değerlendirilebilir.

1.3. Çeviri Tarihi

Geçmişte çeviriyi diller arası aktarımla sınırlayan görüşe karşın, günümüzde bu kavram yeni boyutlar kazanarak içeriği zenginleşmiştir. Kuşkusuz geçmişteki bu sınırlı bakış açısı geçmişte başarılı çeviriler yapılmadığı ya da çevirinin bilinç düzeyine çıkararak tartışmaya açılmadığı anlamına gelmez. Örneğin, Halide Edip Adivar 1944’de 1942-1943 dönemi İstanbul Üniversitesinde verdiği “Edebiyatta Tercümenin Tesiri” başlıklı konferans metninde çevirinin edebiyattaki etkisini tartışırken hem ülkemiz tarihinde özellikle doğu edebiyatının etkisi altında kaldığı Osmanlı İmparatorluğu döneminde çeviri etkinliğinde bulunmak yerine kaynağından okuma alışkanlığının¹⁵, hem ülkenin yazın geleneğini nasıl fakirleştirdiğinden söz eder, hem de bilginin aydın kesimin bir ayrıcalığı olarak tabana yayılmasını engellediğini şu sözleriyle dile getirir:

¹⁵ Burada Arapça ve Farsça kaynağından okuma alışkanlığından söz edilmektedir.

Yüksek ve güzel bir edebiyat numunesinin kendi dilimize çevrilmiş şekli ilham, zevk ve fikir ufkumuzu genişletmek bakımından faydalı olurdu. Fakat münevverlerimiz tercümeyle nispeten az yanaşmışlar, kendilerine İran edebiyatının asıllarını mal edinmişler benliklerini ver ruhlarını yabancı bir hars içine hapsedmişlerdir. Bunun neticesi münevver tabakanın yazdığı edebiyatla umumiyetle yazı diliyle, konuşma dili ve halkın dili arasında birbirlerinden bir ayrıma hasıl olmuştur. (Adivar 1944: 266)

Halide Edip Adivar’ın öne sürdüğü bu görüşlerin günümüz önde gelen kuramcılarında Even-Zohar Itamar’ın “Yazınsal Çoğul Dizge” kuramında çeviri olgusunun rolüyle ilgili olarak öne sürdüğü iki görüşle örtüştüğü görülür. Birincisi, çevirinin yazınsal çoğul dizgenin bir ögesi olduğu; ikincisi ise çevirinin yenilikçi bir güç olarak yazınsal dizgeyi devingen bir sürece soktuğudur.

Andrew Chesterman ise, çeviri tarihi üzerine yapılan araştırmaların çevirmenlerin gerçek yaşam öyküleri, kaynak metin ve çeviriler üzerine odaklandığını, bundan böyle düşünce üretmekten çok belge ya da arşiv niteliğinde bilginin ortaya çıkarılmasını hedef edindiğini öne sürer. Günümüzde bu tarihsel bakış açısı üç düzlemde ele alınmaktadır:

1. Arkeolojik kazı niteliğindeki hangi çevirmenin neyi, niçin kime çevirdiğine dair çeviri alanındaki metinsel ve toplumsal olguları ortaya çıkarmayı hedefleyen araştırmalar
2. Tarihsel eleştiri niteliği taşıyan ve çevirilerin ilerlemeye katkısına eleştirel gözle bakan; dolayısıyla araştırmacının yorumlama, çıkarsama, akıl yürütme becerilerini gerektiren, eleştirel yönüyle araştırmacının ideolojisini de kapsayan araştırma
3. Tarihte yapılmış çevirilerin nedenlerini açıklamaya yönelik sosyo-tarihsel araştırma yöntemi (Chesterman 2006: 14-16).

Bu farklı konu alanlarından çeviri etkinliğine yaklaşımlar sanılanın aksine alanın kuramsal tabanını parçalamamış, çeviribilimin zeminini daha sağlam temellere oturtmuştur. Ancak burada sorgulanması gereken çeviri etkinliği tarihiyle ilgili yapıtların yöntemsel olarak çeviribilimi mi, yoksa tarihi mi ilgilendirdiğidir. Örneğin, Türkiye’nin önde gelen ve İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Kurucusu Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken’in ilk

1935’de yayımladığı *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* adlı yapıtı çeviribilim bölümlerinin en sağlam ve en çok başvurduğu kaynak olmasına karşın yapının çeviri etkinliğine sosyolojik olarak değil, tarihsel olarak baktığı, bundan böyle çeviri tarihine ışık tuttuğu söylenebilir. Kuşkusuz burada dönemin bilimsel anlayışı çerçevesinde bilim adamının görüşlerini sadece araştırmadan elde ettiği verilerle veya gözlemediği olgularla sınırladığı görülür. Bundan söz konusu dönemin bilime pozitivist yaklaşımının da bir payı olduğu yadsınamaz. Öte yandan inceleme gereci olarak günümüzde Türk yakın çağ tarihinde siyasetçi, akademisyen ve yazar olarak tanınan Halide Edip Adivar’ın çevirmen kimliğinin incelenmesi doğrudan çeviri tarihini ilgilendiren bir konudur. Ne var ki, onun sadece çevirmen olarak kimliğinin ve çevirilerinin araştırılması günümüz okuruna olduğu kadar günümüz araştırmacısına da yetersiz gelir. Oysa araştırmanın bir bütün içerisinde çok yönlü ilişkilerinin de göz önünde bulundurularak incelenmesi hem çevirmenlerin, hem de bu konuya ilgi duyanların ufkunu açar. Örneğin, araştırmaya Halide Edip’in bu romanı için çevirdiği sorusuyla başlamak salt Türk Cumhuriyet tarihinde önemli bir yeri olan bir şahsiyeti tanıtmakla sınırlı kalmaz. Buna karşın araştırmaya çevirilerden yola çıkarak başlamak onun kadın bir siyasetçi, yazar ve akademisyen olarak Türk modernleşme sürecinde oynadığı rolü ortaya çıkardığı gibi, iki kültür arasında sıkışan ara kültürlerin, bir başka deyişle örtülmeye çalışılan çatışma alanlarının varlığını da ortaya çıkarır. Buna bağlı olarak Tercüme Bürosunun 1952-1953 döneminde yayımlanmasına karar verdiği eserler arasında “İngiliz Edebiyatı” başlığı yerine “Yeni Amerikan Edebiyatı” başlığı altında yer alan George Orwell’in *Animal Farm* (1944) adlı yapıtını dilimize *Hayvan Çiftliği* (1954/1966) adıyla kazandıran Adivar’ın çevirisinin incelenmesi sadece dönemin ideolojisi, Tercüme Bürosunun ideolojisi ve Adivar’ın kendi ideolojisini değil, söz konusu dönemde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan kitapların yayın dünyasındaki saygın konumunun hem kendi içindeki ilişkilerini, hem de Türk siyasi tarihiyle ilişkilerini ortaya çıkarır. Bu ise, çeviri etkinliğinin sadece kaynak metinle sınırlı bir edim olmadığını, toplumsal bir işlevinin de bulunduğunu gösterir. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi disiplinlerarası doğasından ötürü çeviribilim farklı yaklaşımları benimsemekle birlikte bunu kendi süzgecinden geçirdikten sonra kendi bağımsızlığını ilan ettiği öne sürülebilir.

1.4. Çeviribilim ve Disiplinlerarasılık

Çeviribilim dinamik bir disiplin olarak çağımızın gereksinimlerine koşut bir biçimde hedeflerini genişletmek zorunda kalabilir. Bu ise, çeviribilimin iletişim kopukluğundan kaynaklanan küresel sorunlar karşısında disiplinlerötesi araştırmalara açılacağı savını da gündeme getirebilir. Dilbilim, yazın ve toplumbilim arasındaki disiplinlerarası ilişkilerden doğan çeviribilimde araştırma nesnesi “çeviriler” olmakla birlikte, bu durum alanın sonsuza dek betimleyici çalışmalarla yetineceği anlamına gelmez. Bir başka deyişle, “eylem” alanının sınırları aşmayı gerektirir. Evrendeki her eylemde olduğu gibi çeviri eylemi de bir amacı gerçekleştirmeyi hedefler. Dünyadaki Savaşlara, siyasi ve ekonomik çatışmalara, küresel felaketselere karşın, uluslararası dayanışmayı sağlamak üzere yeni işbirlikleri oluşturularak dünyanın düzeni güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. Ancak bunun gerçekleştirilmesi iki koşula dayanır: İş bölümü ve işbirliği. Holz-Mantari’nin deyişiyle, bu yeni dünya anlayışında “çeviri amacı olan bir eylem olarak” anahtar bir rol oynar.

Tanımlayıcı özelliği disiplinlerarası olan çeviribilimde farklı alanlardan yapılan çevirilerin işlevselliğinin artırılması hem çeviribilim alanındaki kuramların ve uygulamaların farkındalığını, hem de farklı alanlardaki kuramsal bakış ve paradigmların farkındalığını gerektirir. Günümüzde internet’in yaygın kullanımı disiplinlerarası etkileşimi kaçınılmaz kılar. Disiplinlerarası araştırmaya karşı çıkan geleneksel bilimsel anlayışın temelinde ise, disiplinin özerkliğine gölge düşeceği ve başka disiplinler tarafından asimile edileceği düşüncesi yatar. Oysa bu tür araştırmada araştırmacının kullandığı yöntem alanı asimile etmekten çok alanın temelini zenginlik katar. Bir başka deyişle, gerçeğin araştırmacının dürbününden disiplinlerarası araştırmayla farklı boyutlarının görülerek kendi alanının süzgecinden geçirilmesi bilimsel araştırmada diğer disiplinlerle “integrasyonu” sağlar. Araştırmacının temel amacının farklılıkları dizgeselleştirerek bütünsel bir bakış açısı sunmak olduğu düşünülecek olursa küreselleştikçe ayrılmaya ve yalıtılmaya giden dünyanın parçalanışına bilimsel araştırma seyirci kalmaz. Örneğin kuraklık, depresyon, sel gibi doğal afetler, çevre sorunları, her geçen gün sayısı artan kanser gibi sağlık sorunları ancak disiplinlerarası işbirliğiyle çözüm

bulabilir. İşte bu nedenlerle M. Rosario Martin Ruano'nun *Conciliation of Disciplines and Paradigms* (Disiplinlerin ve Paradigmaların uzlaşması) başlıklı yazısında öne sürdüğü düşünceler bu söylenenleri doğrular niteliktedir.

The key to progress is largely thought to lie in consensus rather than in disparity, in integration rather than in dispersion of theories or perspectives, in the affirmation of a shared ground (cf. the much commented upon essay by Arrojo & Chesterman [2000]) rather than in the scrutiny of discrepancies; in short, and to refer back to our title, in conciliation rather than in variety, let alone conflict, of viewpoints, disciplines and paradigms. (Ruano 2006: 44)

İlerlemenin anahtarı uyuşmazlıktan, kuram ve bakış açılarının parçalanmasından veya uyuşmazlıkların irdelenip çıkartılmasından çok ortak bir zeminde uzlaşmada yatar (krş. Arrojo & Chesterman [2000]' üzerinde çok tartışılan makalesi). Kısacası başlığımıza geri dönecek olursak, ilerleme bakış açılarının, disiplinlerin ve paradigmaların farklılıklarından kaynaklanan çatışmalardan çok bunların birbiriyle uzlaşmasıyla sağlanır. (çev. Mine Yazıcı)

Farklı disiplinlerin ve yöntemlerinin bilincinde olmak kendi alanındaki kuramsal tabanın sorgulanmasına olanak sağlar. Bu ise alanın özerkliğine ket vurmaktan çok onun daha sağlam temellere oturmasını yardımcı olur. Turgay Kurultay'ın Türkiye'de özellikle filoloji alanında disiplinlerarasılık ön koşulunun "dil" olduğunu, bundan böyle disiplinler arasındaki iletişimin ancak aynı dili paylaşan bölümlerin alt alanlarıyla kurulduğu şeklindeki saptaması disiplinlerarası ilişkileri sekteye uğrattığı ortada bir gerçektir (Kurultay 2006: 284). Örneğin, İstanbul Üniversitesinde ayrışma Doğu dilleri ve Batı dilleri bölümü şeklindedir. Bu doğu dillerindeki yazınsal veya eleştiri kuramıyla ilgili bir görüşün aynı alanı paylaşıp da farklı dillerde paylaşılıp tartışılmadığını gösterir. Öte yandan çeviribilim alanında farklı diller aynı çatı altında çeviribilim bölümü şeklinde toplansalar da şu aşamada alt alanların disiplinin çeviri tarihi, çeviri sosyolojisi, bilgi teknolojileri şeklinde değil de, dilleri esas alarak İngilizce Fransızca veya Almanca şeklinde yönetim tarafından ayrıştırıldığı görülür. Bu iki sorunu gündeme getirir: dillerin farklılığına rağmen konu alanlarında bilginin paylaşılmasına engel olur; öte yandan alt uzmanlık alanlarında henüz yeterince uzman-

laşma aşamasına gelmediğine da işaret edebilir. Bir başka deyişle disiplinler alt konu başlıklarına göre ayrıştıkça uzmanlaşma gündeme gelir. Bu durumda, diller farklı olsa da aynı alanı paylaşanların bilgilerini birbirine aktarması alanın hem perspektifini hem de işlevini arttırır. Burada ilişkiler iki eksende düşünülebilir: Birisi aynı konu alanını paylaşanlar arasındaki yatay ilişkiler; ikinci farklı disiplinler arasındaki alanlar arası ilişkiler. Örneğin, yatay ilişkiler açısından sözlü çeviri alanında araştırma yapan bir araştırmacı bilişsel süreçler üzerine odaklanmak yerine Skopos kuramı gibi uygulama alanından beslenmiş kuramsal bir çerçeveden yola çıkarak araştırmasını şekillendirebilir.

1.5. Çeviribilimde İnceleme Gereçleri ve Uzmanlık Alanları

Çeviribilimin temelde inceleme gereci çevirilerdir. Buna göre çeviribilime alan dışından bakanların aklına bu alanın inceleme gereci olarak ilk yazın, hukuk, iktisat, sosyal bilimler gibi özel alanlarda yapılan çevirilerin karşılaştırmalı incelenmesi gelir. Ülkemizde çeviri etkinliğini ilk başlatan etmenin "bilgi" aktarmak olduğu düşünülecek olursa bilginin doğru olarak aktarılmasının birinci koşulunun kaynağın özgünlüğünün korunarak çevrilmesi olduğu anlaşılır. Ancak doğruluğun ölçütünün bire bir çeviri olduğu şeklindeki yerleşmiş kanı "simge" ve "düşünce"nin kaynaşık bir bütün olduğu düşüncesinden kaynaklanır. Oysa ölçüt "doğruluk" (authenticity) bile olsa (ya da bilginin doğrudan aktarılması bile olsa), çevirmen bilginin doğru aktarılması uğruna kaymalara başvurabilir.

Eugene Nida'nın devingen (dynamic), biçimsel (formal) eşdeğerlik tartışmasıyla başlayan bu tartışma aslında bilgi kaynağının iletisini doğru olarak aktarma kaygısından doğmuştur. Bir başka deyişle, çeviri dilsel simgelerin aktarıldığı kapalı bir devre olmaktan çıkmış, esas iletinin aktarıldığı "söz"ün devreye girdiği açık bir sistem içerisinde irdelenmeye başlamıştır. Bu ise, alanın sadece kaynak metin ve çeviri arasındaki ilişkilerin eşdeğerlik (equivalency), hatta eşitlik (equity) ölçütüne göre incelemeyle sınırlı olmadığı düşüncesini ortaya attığı gibi, özellikle 1990'lı yıllarda kaynak metnin erek metin ilişkisinin hangi düzlemlerde incelenebileceği sorusunu da akla getirir. Örneğin, Werner Koller bu konuyla ilgili olarak düz anlamsal (denotative), yanan anlamsal (connotative), metinsel (textnormative), edimsel

(pragmatic) ve biçimsel (formal) eşdeğerlik şeklinde bir sınıflandırma yaparken başta sözcük düzeyinde olmak üzere hiyerarşik bir sıralamadan yola çıkar. Ne var ki, bu sıralamada son amacın "biçimsel eşdeğerlik" olduğu görülmüştür. Bu ise, 1990'lı yıllarda bile çeviriye sadece kaynak metinle ilişkisi açısından bakıldığını gösterir (aktaran Yazıcı 2007: 28-29).

Bununla birlikte, kaynak metnin kaynak kültür okurları için düzenlendiği düşünülecek olursa, kaynak metnin çeviriyle mikro düzeyde ilişkisinin, bir başka deyişle dilsel, dilbilgisel ilişkisinin "eşdeğerlik" ölçütü açısından karşılaştırılmasının çeviribilimdeki araştırmaların hedefini özellikle sosyal bilimlerin bir alt alanı olarak saptırdığı öne sürülebilir. Kuşkusuz çeviribilim araştırmaları sosyal bilimlerin alanındaki araştırmaların ölçütü "görgülük"ten yola çıkar. Bu durumda dilsel verilerin nesnel olarak incelenmesi çevirilerin eşdeğerlik ölçütü üzerinden karşılaştırılmasını gerektirir. Ne var ki, yapılan araştırmanın toplumsal işleviyle elde edilen bulgular arasında ilişkiler kuruldukça araştırma ileriye dönük toplumsal işlevini yerine getirir. Bir başka deyişle, çeviribilimin disiplinlerarası bir disiplin olarak bu şekilde dilsel karşılaştırmalarla sınırlandırılması zaten uygulamalı dilbilim alanını ilgilendiren bir inceleme gerecinin yeniden uzun listeler halinde karşılaştırılması anlamına gelir. Oysa bilim dalının sosyal bilimlerin alanıyla ilişkilerinin kurulması onun dil ve yazın alanından farklı işlevler üstlenmesini sağlar.

Bu durumda erek kültürde kaynak metnin çevrilmesi talebini oluşturan etmenlerin ne olduğu sorusu gündeme gelir. Kuşkusuz burada kaynak metnin bilgi kaynağı olarak çeviriye başlatan bir işlevi olduğu düşünülecek olursa başta çevirmen olmak üzere kaynak metnin çevrilebilip çevrilemeyeceğinin kararını verdirenin kaynak metin olduğu ortada bir gerçektir. Burada sorun kaynak metnin incelenmesinde ölçütün ne olacağı ve çeviri araştırmalarında çevirilerin kaynak metinle karşılaştırılmasının işlevinin ne olacağı sorusuna yanıt aramaktır. Çevirmen açısından ilk aşamada kaynak metin çeviri işlemlerinde hangi stratejilerin, neye göre, niçin, hangi koşullarda ve hangi işlevi yerine getirmek üzere ileriye dönük kararlar alınmasını sağlar. Çeviri araştırmalarında ise, çevirilerden, bir başka deyişle de, çevirilerin karşılaştırılmasından başlayarak kaynak metne geri dönmek gerçekte çevirilerin erek kültürde hangi işlevi yerine getireceğini sorgulamaya yarar. Bu ise araştırmanın dış dünya ile bağlarının kurulmasını ve kaynak metnin sı-

nırlarını aşarak erek kültürde işlevinin irdelenmesine neden olur. Bundan böyle, çeviribilimde araştırma konusunda inceleme malzemesi başta çeviriler olmak üzere araştırmanın amacına göre şu şekilde sıralanabilir:

Tarihte çeviri ve çevirmenler

Çeviriyi dışarıdan denetleyen mekanizmalar

Çeviriyi içerden denetleyen mekanizmalar

Sözlü çeviri işlemleri

Bilişsel Çeviri işlemleri/yaratıcılık/edinç/edim

Mesleki açıdan çevirmenlik

Özel alan çevirileri

Hukuk, İktisat, Tıp, Teknik alan gibi özel alan çevirileri

Çeviri etiği

Cinsiyete dayalı çeviri incelemeleri

Çeviri büroları, çalışma koşulları

Alt yazı, Reklam metinleri gibi farklı iletişim oluşuna ya da aracına dayalı çeviriler

Makine çevirisi veya Bilgisayar destekli çeviri programları

Bu yukarıda sıralanan konular aynı zamanda şimdiki dile dayalı ayrışmadan vazgeçilerek çeviribilimde uzmanlık alanlarının ne şekilde oluşabileceği konusunda da araştırmacılara şu şekilde ışık tutabilir:

Çeviri Sosyolojisi

Çeviri Tarihi

Çeviri Eğitimi

Çeviri Felsefesi

Uzmanlık Çevirisi

Hukuk, İktisat, Tıp, Teknik, Yazın

Bilgi teknolojileri

Çeviri eleştirmenliği

Çeviri büroları işletmeciliği

Sözlü çeviri alanı vb.

Yukarıda taslak niteliğinde öne sürülen uzmanlaşma sürecinin henüz ülkemizde çeviribilim alanında tam anlamıyla gerçekleştiği söylenemez. Örneğin, öğretim üyesi bir araştırmacının çeviri kuramı, çeviri tarihi, bilgi teknolojileri veya sözlü çeviri konusunda ders verdiği gibi, yayın konusunda da farklı alanlarda çalışmalar yapmak zorunda kaldığı görülmektedir. Bu geniş kapsamlı yaklaşım disiplinin yerleşmesi aşamasında temel bilgilerinin bütünsel bir tablo içerisinde içselleşip uygulamaya konulması açısından önemli olmakla birlikte uzmanlık alanı olarak genişlemesine engel de teşkil edebilir. Örneğin, Türkiye'deki akademisyenlerin yayınlarından yola çıkarak yapılacak bir araştırma bu alanda yeterince uzmanlık alanlarının şekillenip şekillenmediği veya alan uzmanlığının kazanılıp kazanılmadığını gösterdiği gibi, üniversitede var olmanın temel koşullarından birinin, bir başka deyişle, konu alanı uzmanlığının ne ölçüde gelişip gelişmediğini de ortaya çıkarır.

1.6. Çeviribilimde Araştırma Türleri

Çeviribilimde araştırma yöntemleri işlevleri açısından genel kuram kapsamında betimleyici (descriptive), nedensel (causal), bilişsel (cognitive), yorumlayıcı (interpretative), tarihsel (historical) olmak üzere beşe öbeğe ayrılırken, uygulama alanında çeviri eğitimi, çeviri eleştirisi, çeviri yardımcı araştırmaları, çeviride bilgi teknolojileri şeklinde başlıca dört alt alana ayrılabilir. Bununla birlikte, birlikte Andrew Chesterman her görgül bilim dalında olduğu gibi çeviribilimde de temelde başvurulan araştırma yönteminin "nedensel" olduğunu öne sürerek yukarıda öne sürülen yöntemlerin de gerçekte gizil olarak amacının nedensel ilişkileri ortaya çıkarmak olduğunu belirtmiştir. Buna göre çağdaş çeviri kuramlarının araştırmaları "durağan", "devingen" ve "nedensel" olarak ulamladığını açıklayarak, kaynak metinle çeviri arasında yapılan karşılaştırmaların "durağan" araştırma kapsamına girdiğini; öte yandan iletişimi gerçekleştirmek üzere yapılan çeviri işlemleriyle ilgili araştırmaların da "devingen araştırma" sınıfına girdiğini açıklamıştır (Chesterman 2005: 191-192). Öte yandan nedensel araştırmada da karşılaştırmalı çözümlenmeye, yorumlamaya başvurulmakla birlikte, yukarıdaki yöntemlerden farkı çevirilerdeki neden ve sonuç arasındaki olası ilişkileri bir skala üzerinde gerekçelendirmesinden kaynaklanır. Buna göre çeviri

incelemelerinde ortak paydanın "betimleme" ve "karşılaştırmalı çözümlenme" ile "bulgulandırma" olduğu söylenebilir. Ne var ki durağan ve devingen araştırmalarda daha kesin bağlantılar kurulmaya çalışılırken nedensel araştırmada araştırmacı daha muğlak ilişki ve sonuçlara odaklanır. Nedensel araştırmada geçen bu muğlak ilişkileri Andrew Chesterman hiyerarşik bir sıralamayla yukarıdan aşağıya şu şekilde sıralamıştır:

Sosyo-kültürel koşullar

Çeviri olayı

Çeviri eylemi

Çevirmen profili

Bilişsel etkileri

Davranışa yönelik etkiler

Sosyo-kültürel etkileri. (Chesterman 2000: 20)¹⁶

Bu yukarıdan aşağıya yönde inen akıştan hem çevirimin sosyo-kültürel koşulların bir ürünü olarak ortaya çıktığı, hem de başta çevirmen olmak üzere okur kitlesinin düşünce ve davranışlarının sosyo-kültürel etkileşiminin bir sonucu olduğu ortaya çıkar. Buna göre, bilimsel araştırmanın temel amacı gerçek yaşamın bir kesitinden görece, karmaşık olguları veya olasılıkları mikroskop altına alarak, bir başka deyişle de bulgulandırarak aralarındaki nedensel ilişkiyi veya olumsuzlukları (contingencies) metin dışı öğelerle bağlantısını kurarak ortaya çıkartmaktır. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında Holmes'un çeviribilim alanında "kısmi inceleme" kapsamında çeviri

¹⁶ Andrew Chesterman'ın bu yukarıdan aşağıya inen nedensel araştırma modeli çizgisel düşünmenin (linear thinking) bir ürünüdür. Oysa nedensel düşünme "çembersel"dir (circular thinking). Yani araştırmada sosyokültürel koşullar sonuçları bulgulandırmaya yararırken, tersi yönde bir araştırmada aradaki süreçlerde dahil olmak üzere baştaki nedeni gerekçelendirmeye yarar.

bilimde inceleme alanlarını araç sınırlı¹⁷ araştırma dışında zaman ve uzam (mekan) sınırlı, sınıfla sınırlı, çeviri sorunu odaklı veya dil-kültür, tür odaklı şeklindeki sınıflandırdığı görülür (Holmes 1988: 53-64). Bu şekilde alana geniş bir yelpazede bakışın çeviribilimin özgüllüğüne katkıda bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Böylece araştırma hem disiplinin farklı disiplinler içerisinde kaybolmasını önler, hem de öteki disiplinlerle ilişkisinde yöntemsel olarak alanın sınırlarını çizer. Gerçekte Holmes'un bu bakış açısı çeviribilimde genel kuram dışında temel inceleme malzemesinin kısmi incelemeye dayalı olduğunu ve araştırma yönteminin de betimleme ve karşılaştırmalı çözümlemeye bağlı olduğunu gösterir. Bununla birlikte, karşılaştırmalı çözümlemenin temelde amacının karşılıklı ilişkileri göreceli olarak bulgulandırmak olduğu düşünülecek olursa, Holmes'un öne sürdüğü araştırma türleri konusundaki bu şekilde bir ayrışmanın, sosyal bilimlerin nedensel ilişkileri yoruma dayalı değil de, görgül verilerden yola çıkarak ortaya çıkarma hedefine uygun düştüğü söylenebilir. Bu ise, bilimselliğin her ne kadar bir konuyu veya olguyu sisteme sokarak onu en basite indirgediği (minimalize ettiği) ya da daralttığı tartışmalarını gündeme getirir. Gerçekte bunun temelde amacının bir olguyu odağa almaktan veya uzmanlık alanı bilgisine hakim olmaktan kaynaklanan bir durum olduğu da ileri sürülebilir. Bilimsel araştırma yöntemi konusunda dizgeselliğe karşı bir tutum sergilemek kaos veya hiç bir şeyin kavramsallaştırılamamasına yol açabilir. Bu ise bilginin dizgeselleşmeden evrende kaybolmasına yol açabilir. Burada sorun bilimsel araştırmada yöntem arayışından çok sosyal bilimlerin alanındaki araştırmaların son hedefinin "yasaları" ortaya çıkarmak olduğu şeklindeki yanlış kanıdan kaynaklanır. Bunun aksine günümüzde bu alanda yapılan

¹⁷ Bu terim Özlem Berk tarafından İngilizce "rank-restricted" terimine karşılık kullanılmıştır (Berk 2005: 149). James Holmes bütünsel olarak söylem ve metin düzeyinde ele aldığı bu inceleme türünün gerçekte dilbilimci yaklaşımların etkisiyle ya sözcük, sözcük öbeği ve terminoloji odaklı ele alındığını ya da tümce düzeyinde kaldığını öne sürer. Öte yandan çeviribilimin amacına ulaşması bu düzeyin ötesine geçerek söylem ve metinlerin makro yapıyla bağlantısının kurulmasıyla mümkün olur. Bir başka deyişle, Holmes, araştırmayı tümce ya da sözcükle sınırlı tutmak yerine, bu sınırlamanın metin ya da söylem düzeyine çıkarılması, hatta üst metinsel bağlantılarının kurulmasıyla gerçek anlamda araştırmanın yapılabileceğini savunmuştur. Bu ise araştırmada ölçütün (rank free) düzeyle sınırlanmayacağı anlamına gelmektedir (Holmes 1988: 60).

araştırmaların hedefi gerçeğin farklı kesitleri kadar aynı kesitin farklı zaman, yer, durum ve koşullarda göreceliklerini ortaya çıkarmaktır. Evrendeki her olgunun kendi iç işleyişi kadar dış işleyişinin de ne denli karmaşık ve ne denli devingen olduğu göz önüne alındığında araştırmanın temel amacının varolan durumların her türlü olasılığını, olabilirliğini ve bunların arasındaki ilişkileri gözler önüne serecek bir sistem yaratmak olduğu düşünülebilir. Bundan böyle bir disiplinin ayakta kalması ilişkileri basite indirgeyici bir yaklaşım sergileyerek değil, aksine karmaşıklığı bilinç düzeyine çıkararak uzmanlık alanlarını çoğaltabilmesine ve dağınık amatör yaklaşımlardan farklı olarak profesyonel görüş açısını sistemli bir şekilde genişletmesine bağlıdır.

1.7. Çeviribilimsel Yaklaşım

Çeviri işlemlerinde inceleme geleneksel olarak dil odaklı yaklaşımı gerektirir. Bu konuda dilbilimsel yaklaşımlar çeviri metinlerdeki dilsel öğelerin betimlenmesinde, bir başka deyişle de sorunlara tanı konulmasında yardımcı olur. Örneğin, anlambilim ve sözdizimsel alanda ortaya çıkan ilk bilgiler özellikle karşılaştırmalı çözümlemede derin ve yüzeysel yapıdaki ilişkileri sorgulayarak dilkullanımsal farklılıkları sorunsallaştırmaya yaramıştır. Bu ise, çeviribilim açısından mekanik olarak verilerin toplanmasından öteye gitmez. Bir başka deyişle, "anlambirim"lerden yola çıkarak yapılan bir karşılaştırmaların büyük ölçekli çeviri işlemleri açısından stratejik bir önemi bulunmaz. Bununla birlikte, Sausure'un öne sürdüğü "sistem" kavramı küçük ölçekli dilsel verileri eşsüremlî ve artsüremlî yöntemle ortaya çıkarmayı amaçlar. Dilsel öğelerin yatay ilişkilerinden yola çıkarak dikey eksende dilin yapısını ortaya çıkarmayı hedefleyen bu yaklaşım hiç değilse dilsel verilerin amaçsız bir şekilde tarihsel olarak toplanması yerine bir sistem içerisinde toplanıp sorgulanmasına yol açmıştır.

Bu bakış açısı dil sistemi içerisinde kapalı kaldığından çeviribilim araştırmalarının da ufkunu daraltmıştır. Öte yandan Sausure'un eşsüremlî (synchronic) ve artsüremlî (diachronic) ilişkileri bir sistem içerisinde ele alması bu ilişkilerin birbiriyle iç içeliğini ortaya çıkarmakla birlikte, bu ilişkilerin birbirinden yalıtılmış olarak da bir sistem oluşturabileceği düşüncesi gözden kaçırılmış olabilir. Even Zohar'ın deyişiyle, eşsüremlî eksten-

deki unsurlar arasındaki ilişkilerin içinde bir yandan da farklı düzlemlerde artsüremli ilişkilerin işlediğinin gözden kaçırılması, üstelik art ve eşsüremli ilişkilerinde kendi içerisinde de bir sistem olduğunun farkına varılmaması çeviribilimsel araştırmaların uzun süre önünü kesmiştir (Even-Zohar 1978: 287-289). Gerçi üretimsel dönüşümlü dilbilim anlayışı her ne kadar yapısalcı yaklaşımın bu durağan işleyişini “derin” ve “üst” yapı arasındaki ilişkileri daha devingen bir sürece sokarak sistemin hareketliliğine dikkati çekmek istese de, derin yapıda “dil ve düşünce” çiftinin bir “kaynaşık bir bütün” olarak ele alınması bu yaklaşımın dil sistemi içerisinde kapalı kalmasına neden olmuştur (aktaran Yazıcı 2005: 82-83). Bununla birlikte, edimbilim alanındaki gelişmeler “söz”ün edimsel gücünü, bir başka deyişle de söylem çözümlemeleri aracılığıyla “söz”ün sosyo-ekonomik, coğrafik, cinsiyete, toplumsal olarak sınıf ve güç ilişkileri üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaya yaramıştır. Buna dayalı olarak dilin konu alanı (field), iletişim oluşu (mode) ve eyleyenlerin (agents) içinde buldukları duruma göre incelenmesi, metin içi bağlaşıklık (intratextual cohesion) kadar, metinlerarası bağlaşıklığın (intertextual cohesion) da mercek altına alınmasını sağlamıştır. Temeli göstergebilime dayanan dili düşünsel, kişilerarası ya da eyleyenler arası, metinlerarası ilişkilerin etkileşim halinde olduğu göstergelerden oluşan bir sistem olarak ele alan bu bakış açısı sadece çeviri işlemleri açısından değil, çeviribilim açısından da önem taşır.

Bu hem metinleri kuran öğelerin kendi içerisindeki ilişkilerinin ele alınmasını sağlamış, hem de metnin dışında kalan ancak onu düşünsel olarak etkileyen öğelerin de metinle ilişkilerinin ele alınmasını sağlamıştır. Roman Jakobson’un diliçi, dillerarası ve göstergelerarası çeviri şeklindeki sınıflandırması da böyle bir gelişmenin sonucudur. Öte yandan göstergebilimin bir diğer etkisi de disiplinlerin diğer disiplinlerle etkileşimi konusunu gündeme getirmesidir. Örneğin, Even Zohar’ın çeviriyi yazınsal çoğul dizgenin bir parçası olarak görmesi, edebiyatın metinlerden oluşan bir yığın olarak değil de, felsefe, tarih ve toplumbilimle ilişkileri olan bir alan olarak görmesi yazınsal çoğul dizgenin sınırlarını genişlettiği gibi, onu devingen bir yapıya da kavuşmasına neden olmuştur. Devingenliğin varlığın korunması ve sürdürülmesindeki önemi göz önüne alındığında yazınsal çoğul dizgede yer alan çevirilerin de öteki sistemlerle etkileşiminin önemi ortaya çıkmıştır.

Bundan böyle, çeviribilimsel araştırma yukarıda Even-Zohar’ın da işaret ettiği gibi salt metin çözümlemesine dayalı olarak sürdürülemez. Özellikle Gideon Toury’nin çevirilerin “erek kültür ürünü olduğu” savından sonra bu alandaki araştırmaların çevirilerin erek kültürle ilişkilerinin ortaya çıkarılması üzerine odaklandığı söylenebilir. Daha da açılacak olursa, bu alandaki incelemelerin odağı açık ve ayrışık sistemlerin kendi içlerindeki ve aralarındaki devingen ilişkileri incelemeye kaymıştır. Bunları incelerken de inceleme odağı “çeviriler” olmak koşuluyla sadece kendi aralarındaki ilişkiler değil, öteki sistemlerle de etkileşimi inceleme konusu olmaya başlamıştır. Bir başka deyişle, çeviribilimsel araştırmaları tek yönlü değil iki yönlü araştırmalara yönlendirmiştir. Bu ise, araştırmacıların sadece kendi alanının kuramsal tabanındaki paradigmalarından değil, yukarıda da sözü edildiği gibi sosyal bilimlerin giderek bir biriyle kesişen farklı disiplinlerin kuramsal tabanındaki paradigmalarından da yararlanmalarını sağlamıştır.

1.8. Değerlendirme

Bu bölümde yukarıda tartışılan konuların ileriye yönelik sonuçları değerlendirilerek ele alınacaktır. Buna göre, akademik bir disiplin olarak çeviribilimin yazın, kültür, ideoloji, sosyoloji vb. ile yakın ilişkileri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ise çeviribilime bütünüyle bir yaklaşımın ne şekilde sağlanabileceği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu alanı kaynak metin ve çevirilerle sınırlamak çevirilerin işlevselliğini olduğu kadar doğası gereği disiplinlerarası bir bilim dalı olan çeviribilimin de diğer alanlarla iletişimini keser. Öte yandan, bu konuyla ilgili olarak Dilek Dizdar’ın “uçların açılmasıyla çeviri ele avuca sığmayacak, nerden tutacağımız bilemeyeceğimiz bir şey olacak, çeviribilim yıkılacak, çeviri eğitimi yolunu şaşırarak, hatta çevirmenler çeviri yapamayacaklarmış gibi bir korku yaygın.” (Dizdar 2004: 5) şeklindeki görüşleri bu yeni kurulan alanı tehdit edici faktör olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de her geçen gün sayıları artmakla birlikte, ülkemizin beklentilerinin gerisinde kalan çeviribilim bölümlerinin temel sorununun uygulama ve kuramsal bakış arasındaki bağı yakalayamamasıdır. Bir başka deyişle, Çoğul Dizge gibi alanın ufkunu açan kuramlar çevirmen adayının yönünün kaybedip, çevirinin temel koşullarını yerine getirememesine neden olabilir. Bu açıdan ülkemizde disiplinin bir alt alanı olan çeviri eğitimi konusunda yaşanan sorunlar göz ardı edilemez. Ancak bu karmaşık ağ şeklin-

deki ilişkilerin bilincinde olunması çevirmen adayının “amatörlük”ten “profesyonelliğe” geçiş sürecinde gerçekleri daha geniş bir perspektifte görmesine ve yaptığı işin işlevselliğini sorgulamasına yarar. Öte yandan, bu karmaşa disiplinin temellerinin daha sağlamlaşmasıyla ortadan kalkabilir. Örneğin, çeviri eğitiminin yüksek lisans ya da doktora düzeyinde verilmesi alanın kuramsal temelini uygulama alanıyla bağlantısının sağlamlaşmasına neden olabilir. Bir başka deyişle, kuramsal bilginin hayata geçirilmesinin ardından lisans düzeyinde eğitime başlanması; bundan böyle yüksek lisans ve doktora düzeyinde kuram ve uygulama arasında organik bağ kurulmasına temel atacak çalışmalara girilmesi çeviri eğitimi alanında genelde yaygın olan Dizdar’ın dillendirdiği kaygıları sonlandırabilir. Aksi takdirde çeviri eğitimi özellikle uzak kültürler arasında ileri düzeyde dil öğretiminin ötesine de geçmeyebilir. Oysa yüksek lisans ve doktora düzeyinde özellikle “proje” kapsamında incelemelere girilmesi kuramsal alanla uygulama alanı arasında organik bağ kurulmasına yardımcı olur. Örneğin 19. yüzyıldan itibaren kendini bir disiplin olarak akademik çevreye kabul ettirmiş dilbilim alanında dil öğretme gibi bir beklentinin olmaması aslında alanın uygulama alanıyla sözünü ettiği şekilde organik bağ kurmasından kaynaklanır. Bu alanın dil eğitimiyle ilgisinin ya da dil eğitimine sağlam katkısının ancak kuramsal zeminini sağlam temeller üstüne attığı zaman kurabildiğini gösterir. Aynı şekilde, çeviribilimin de çeviri eğitimine yön vermesi ancak bu şekilde bir köprüün kurulmasıyla mümkündür. Örneğin, mühendislik, jeoloji, tıp, kimya gibi alanlarda meslek bilgisi ve kuramsal alan bilgisi arasında bağ kurulduğundan bu şekilde bir ikilem yaşanmamasına karşın sosyal bilimlerde bu sorun sadece çeviribilim bölümlerine özgü olmayıp, uygulama alanıyla bağı olan bir çok disiplinde de yaşanmaktadır. Bu bir yerde disiplinlerin ihraç yoluyla ülkemize gelmesinden de kaynaklanabilir. Gerçi bu doğal bir süreçtir. Bununla birlikte ihraç yoluyla kurulan disiplinlerin geldiği ülkenin koşullarına ve özelliklerine göre yeniden yapılanması gerekir. Örneğin, çeviribilim alanındaki kuramsal araştırma modelleri batı ülkelerindeki gereksinimlere göre şekillenmiştir. Bunların Türkiye koşulları kadar Türkçe’nin olanakları açısından da irdelenmesi gerekir. Bu şekilde araştırmalar sadece Türkçe’ye ya da Türkiye’ye değil alanın kuramsal tabanına da yeni paradigmlar sağlar. Böylece hem yeni kuramsal modeller geliştirilebilir, alan çeşitlilik kazanır, hem de var olan kuramların eksik ya da zayıf yönleri saptanarak uygulama alanıyla ilgili veriler toplanmış olur. Bu şekilde

de bir yaklaşım aynı zamanda kuramların bulgularlandırılması, sınanması, farklı koşullarda denenmesini de sağlar. Öte yandan alanın sınırları göz önüne alındığında çeviribilimin çeviri eğitimi ya da özel konu alanlarında terminoloji bilgisiyle sınırlı tutulması onun gelişimini olumsuz yönde etkiler.

Bu şekilde bir döngü hem çeviribilim araştırmalarına, hem de kuramsal bilginin uygulama alanında profesyonelliğe bir katkısı olmadığı şeklinde yerleşmiş kanının aksine kuramsal bilginin çeviri işlemleriyle bağı ortaya çıkarır. İşte bu yüzden bu bölümde tartışılan bilgiler ışığında önce çeviri işlemlerinde araştırma yöntemlerine değinilecek, ardından çeviri kuramları ışığında araştırma konusu ele alınacaktır. Bu şekilde çeviri edincinin “yapıla yapıla değil”, doğru araştırma yöntemleri, araştırma becerisi, bilgi edinme ve kuramsal bilginin kazandıracağı eleştirel bakış açısıyla gelişebileceği konusunda çeviribilimsel bir bakış açısı gösterilmeye çalışılacaktır. Çeviri işlemleriyle ilgili araştırmamın çeviribilimsel araştırma yöntemleri konusundan önce ele alınması, hem çeviribilimin uygulama alanıyla doğrudan ilişkisini göstermek, hem de çeviribilim bölümlerindeki çevirmenlik mesleği ve çeviribilim arasındaki ilişkiyi kurma amacını taşımaktadır. Öte yandan, konuya çeviri işlemlerinden başlamanın başka bir nedeni de çeviri işlemlerinde araştırmayı başlatan etkenlerle (işveren, gönderici vb.), çeviribilimde araştırmayı başlatan etkenler (çeviriler) arasındaki ilişkileri gözler önüne sermektir. Buna göre araştırma iki yönlü olarak ele alınabilir:

A. Süreç odaklı araştırma

B. Ürün odaklı araştırma.

A. Süreç odaklı araştırma

Çeviri işlemlerinde araştırma iki yönlüdür: bunlardan birincisi bilişsel amaçlı; ikincisi ise bilimsel amaçlıdır.

Bilişsel amaçlı çeviride araştırmamın amacı çeviri sürecinde çevirmenin doğru ve tutarlı kararlar almasını sağlamak ve çeviri eğitimi alanında çevirmen adayına çevirinin sadece dilsel aktarımla sınırlı bir edim olmadığını dil edinci kadar araştırma yöntemleri ve çeviri yöntemlerinin bilinmesinin de çeviri edinciyle doğrudan ilgisi olduğunu aşılmasıdır. Öte yandan bu konuda “çeviribilimsel amaçlı” araştırma uygulama alanıyla ilgili kuramlar üzerinden yapılacaktır. Bu alanda, örneğin Christiana Nord’un İşlevsel Kuramından ve Hans Vermeer’in Skopos Kuramından yola çıkarak çeviri

amaçlı metin çözümlemesine gidilmesi, çeviri işlemlerinde çeviri yönergesinin ve büyük ölçekli kararların önemini ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu modelin ülkemizde geliştirilmesi, kuramsal bilginin zayıf ve kuvvetli yönlerini ortaya çıkarılmasına ve uygulama alanında denenmesine bağlıdır. Örneğin Türkiye’de uzun süre çeviriler için çevirmenle telif sözleşmesi bile yapılmadığı durumlar özellikle geçmişte yaygın bir uygulamadır. Bu durumda “yönerge”nin var olup olmadığı ya da yönergelerin ne ölçüde çevirmeni yönlendirici olduğu sorularından araştırmaya başlanabilir. Bu ise, kuramların bulgularlandırılması, sınanması, farklı koşullarda denenmesi gibi zaman alan işlemleri gerektirir.

B. Ürün odaklı araştırma

Ürün odaklı araştırmada da amaçlar iki boyutlu olarak düşünülebilir:

1. Çeviribilimsel araştırmanın bir amacı yazınsal çoğul dizgenin bir alt alanı olarak erek kültürde yerleşmiş çeviri anlayışını, çeviri norm ve kısıtlamalarını ortaya çıkarmaktır. Bu amaç gerçekte çeviri işlemlerini gerçekleştiren çevirmen için de başlı başına bir amaçtır. Ayşe Nihal Akbulut’un çeviri işlemlerine yönelik olarak “arkeolojik kazı” diye adlandırdığı bu duruma göre çevirmen bir yandan içinde bulunduğu her iki dizgeye özgü karmaşık metinlerarası (intertextual) ağ içerisinde çevireceği metnin konumunu belirlemeye çalışırken, öte yandan da üzerinde çalıştığı metnin öğeleri arasındaki ilişkileri çözmeye çalışır (Akbulut 2004: 90). Aynı şekilde çeviribilim araştırmacısı da bir yandan kaynak ve erek kültürde çevirinin öteki metinlerle ilişkisini saptamaya çalışırken, öte yandan da çevirinin kendi başına yazınsal çoğul dizgedeki işlevini sorgulamaya çalışır. Burada çevirmen ve çeviribilim araştırmacısının farkı çevirmen bu işlemleri “ileriye yönelik” (prospective) kararlar almak üzere gerçekleştirirken, çeviribilimci “geriye dönük” (retrospective) olarak erek kültürdeki normların, genelde çeviri anlayışının ve kısıtlamaların izinden giderek arkeolojik kazısını sürdürmesidir.

2. Ürün odaklı araştırmanın ikinci amacı ise, uluslararası ilişkileri geliştiren ve farklı dünya görüşlerini buluşturan bir araç olarak çevirilerin yapıcı işlevini ortaya çıkarmaktır.

Bu bilgiler ışığında II. Bölümde çeviri işlemlerinde araştırma yöntemleri konusu irdelenecektir.

II. BÖLÜM SÜREÇ ODAKLI ARAŞTIRMA

Yazınsal çoğul dizgenin bir parçası olarak çevirinin üç işlevi vardır. Bunlardan birincisi tek dilli okura seslenen kendi başına bağımsız bir belge özelliği gösteren çevirilerdir. Bu durumda okur elindeki metnin özgün mü, çeviri mi olduğunu sorgulamaz. Batı kültürüyle aynı kültürü paylaşmamamız nedeniyle klasik dönem yaşanmamakla birlikte klasiklerin evrensel değerleri temsil eden yapıtlar olarak çevrilmesi gerektiğini savunan Ahmet Mithat’ın 1897’de başlattığı tartışmadan çevirilerin tek dilli okura yönelik birincil derecedeki işlevinin yerine getirilmek istendiği, Ramazan Kaplan’ın İkrâm-ı Aklam’da Ahmet Mithat’ın görüşlerin özetlediği şu sözleriyle açığa çıkar:

Klasikler bunca zamana rağmen, hala geçerlidir. Bizim henüz klasik dönemimiz olamamıştır. Öyleyse hiç olmazsa bunların çevirisi yapılmalıdır. Bunların benzerlerinin yazılamaması bir yana, çevirilerinden de habersiz olmanın hiçbir gerekçesi olamaz. (Kaplan 1998: 10-12)

H.G. Gadamer’in ‘klasik, tarihi eleştiriye karşı durabilendir’ (aktaran Assman 2001: 129) şeklindeki savını destekleyen bu görüşlere ek olarak aynı yazıda Muallim Naci’nin Batı trajedilerine öykünerek bir trajedi örneği sunduğunu ancak bunun başarısızlıkla sonuçlanmasını klasiklerin eksikliğine dayandıran Ahmet Mithat söz konusu eksikliğin ancak klasiklerin çevrilmesiyle giderileceğini savunmuştur. Bundan böyle bu tartışmanın Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in başlattığı klasiklerin çevirisi hareketiyle sonladığı ve bu hareketin “tek dilli okura” yönelik farklı bir işlev yerine getirdiği söylenilebilir (Kaplan 1998: 10-12). Öte yandan süreç içerisinde Batı dillerine duyulan ilgi ya da Batı uygarlığında klasiklerin payının olduğu düşüncesi kaynakların aslını görerek okuma gereksinimini doğurmuştur. Roda Roberts’a göre bu çevirinin işlevi “ikincil işlevi”dir. Yine Hasan Ali Yü-

cel'in başlattığı iki dilli Tercüme Dergileri de işte böyle bir sürecin ürünüdür. Roberts'a göre çevirinin son işlevi ise özgün kaynakla her bakımdan eşdeğer bir işlev yerine getiren çevirilerdir. Ne var ki, burada Roberts söz konusu çevirilerin erek ekinde aynı işlevi ya da kaynak metinden türeyen bir işlevi yerine getirdiğine değinmesi çevirinin kaynak odaklı bir işlev yerine getirebileceği beklentisini de beraberinde getirebilir. Bu yakın dil ve kültürler arasında olası bir durum olmakla birlikte uzak diller arasında olanaksız bir seçenektir. Öte yandan çeviride hiç bir yitim olmasa bile aslında erek ekinde farklı işlevler yerine getireceği günümüzde tartışılmaz bir gerçek olarak kabul edilmektedir (Roberts 1992: 7). Bununla birlikte, Roberts'ın bu tür çevirilerin başka çevirileri tetikleme potansiyeline sahip olduğunu belirtmesi çevirinin "örgensel"liği konusunu tartışmaya açabilir. Burada bakış açısında geçmiş yaklaşımlarda olduğu gibi çevirinin ölü bir yapıt olarak kaynak odaklılık veya erek odaklılıkla ilgisinden çok, canlı bir organizma olarak özgün metinle bağlantısını kabul edip, onun "yenilikçi" özelliğini ön plana geçirmektedir.

Bu konuya çevirmen kutbundan bakılacak olursa günümüzde çevirmenin çeviri işlemlerini geçmişte olduğu gibi kaynak metnin yazarını öne çıkarmakla sınırlı olmadığı sonucu çıkartılabilir. Geçmişteki üretimsel dönüşümlü dilbilim yaklaşımından kaynaklanan çeviri işlemlerini düzgü çözüme ve evrensel tümeller aracılığıyla derin yapıya inip yeniden düzgüleme işlemleriyle sınırlayan yaklaşımlar çeviri işlemlerinin sadece dilsel işlemlerden oluştuğu görüşünü öne çıkarır. Bir başka deyişle, kaynak metnin yüzeysel yapısındaki simgesel farklılıkların derin yapıda evrensel tümeller aracılığıyla çözümlenerek kaynak metne en yakın biçimde erek kültürde yeniden düzgülenmesi şeklindeki bu anlayış günümüz "çeviri tanımı" karşısında hem dar, hem de yetersiz kalır. Oysa çeviri işlemleri günümüzde dil edinciyle sınırlanamayacağı gibi, küçük ölçekli kararların zihinde nasıl verildiği konusunda da nesnel veriler toplamak olanaksızdır. Bununla birlikte bilişsel kararlar çeviri işlemlerinde öznel olmaktan çok erek kültürdeki sosyo-kültürel koşulların, normların ya da kısıtlamaların bir ürünüdür. Bu durumda akla şu şekilde bir soru gelebilir: Kaynak metnin çeviri işlemlerinde işlevi nedir ve çevirmen çeviri işlemlerinde kararlarını neye göre verir?

Skopos kuramına göre çeviri işlemlerinin yönünü çevirmenin erek metnin yaratıcısı olarak belirlediği "amaç" çizer. Bir başka deyişle, geleneksel

çeviri anlayışındaki "dilsel eşdeğerlik" yerini "işlevsel eşdeğerliğe" bırakır. Bu ise, çevirmenin durağan konumdan çıkıp, kültürlerarasında iletişimi sağlamak üzere karar merci olarak eyleme geçmesini gerektirir. Çevirmenin profesyonel yaşamdaki işlevini sorgulayan Skopos Kuramı yazar, çevirmen, işveren / müşteri ilişkileri üçgeni içerisinde çevirmeni uzman konumuna çıkararak kaynak metnin yazarının boyunduruğundan kurtarır. Bundan böyle, son metnin üretilmesindeki kararlardan sorumlu bir uzman olarak çevirmenin kararları kaynak metnin yazarı, yazarın niyeti veya kaynak metnin işlevi veya alıcı kitlesi tarafından geriye dönük olarak değil, erek kültürün beklentileri, gereksinimleri doğrultusunda ileriye dönük olarak şekillenir. Bu ise, "dilsel eşdeğerliğin" yerini "işlevsel eşdeğerliğin" aldığını gösterir (Schaffner 1998: 3-5). Bu tıpkı bir doktorun hastanın gereksinimlerini bünyesini gözönünde bulundurarak ona en uygun tedavi yöntemini saptaması şeklinde düşünülebilir. Ne var ki, burada iki sorun vardır. Mesleksi açıdan doktorun kararları gerçek yaşamda sorgulanmazken, Vermeer'in uzman konumuna çıkarttığı çevirmenin kararları sonunda onun öznel seçimine dayalı olduğundan her zaman eleştiriye açıktır (Vermeer 1996: 7-8). Öte yandan, ikinci sorunda çeviri kuramlarının batı kültürü kökenli olması nedeniyle uzak dil ve kültürlerde yaşanan çeviri sorunlarına yeterince seslenememesidir. Örneğin, erek odaklı kuram dendiğinde çevirinin sadece erek dil ve kültüre değgin bir eylem olduğu sonucuna varılmaktadır. Oysa Christiana Nord, iki kültüre değgin edinç (bicultural competence) ve aktarım edincinin (transfer competence) çevirmene çeviriye değgin yönerge veya talimat verilmiş olsa bile çevirmenlik mesleğinin ön koşulu olduğunu öne sürmektedir. Buna bağlı olarak çevirmenin erek metnin üreticisi olarak kaynak metnin alıcılarını, onların tepkilerini ve kaynak kültürdeki işlevini anlamadan erek metni, erek okur tepkilerini veya iş talimatını göz önünde bulundurarak çeviri yapmasının ya da metni yeniden kurmasının çevirinin tanımına aykırı olduğu görüşü öne sürülmektedir (Nord 1997a: 12-13). Bir başka deyişle, çevirmenin erek metni üretebilmesi onun kaynak metinle hesaplaşacak bilgisel, eleştirel donanımına sahip olmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu yüzden çevirmen kaynak metin göndericisi olarak değil, kültürlerarası iletişim uzmanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ise, erek ekin metnini kaynak metinden yalıtılmış olarak değil, "kaynak metnin iletisini" en iyi ve en işlevsel biçimde içinde barındıracak şekilde yeniden kurmak anlamına gelmek-

tedir. Bir başka deyişle, erek metinde erek ekinin gereksinimleri, alışkanlıkları, yazın gelenekleri ve beklentileri doğrultusunda çevirilerde kaymalara başvurulsa bile bu işlemlerin temel amacının kaynak metnin temel iletisini aktarmak olduğu gerçeği Gideon Toury'nin öne sürdüğü kaynak metin, aktarım ve ilişki koyutlarından da (postula) anlaşılmalıdır (Toury 1995: 33-39).

Çevirinin 1980'lerden sonra çeviri eylemi ve bildirişim kuramına dayalı kuramlarla ilişkilendirilmesi çeviri eylemi ve işlemlerini istem dışı ve birey dile dayalı bir eylem olmaktan çıkarmıştır. Bundan böyle çeviri iletişimin en üst düzeyde sürdürülebilmesi açısından irdelenmeye başlamıştır. Daha açıkçası, August Gutt'un çerçeve (frames) adını verdiği sözcük seçimi ve sözcüklerin iç ve dış sezdirimlere göre sahnelenmesi (scene), buna bağlı olarak çevirmenin içinde bulunduğu duruma (situationality) göre kurmaya çalıştığı en üst düzey bağlamsal ilişkiler çevirinin toplumsal bir eylem olduğu savını gündeme getirmiştir (Gutt 2000: 161-180). Öte yandan, Hans Hönl, James Holmes'un "harita eğretilmesi"nden yola çıkarak büyük ölçekli kararların zihnin denetimsiz alanında yer aldığı öne sürmüştür. Bu durumda zihinde dilsel mikro işlemlerin geçtiği alanı "denetimli alan" şeklinde tanımlayarak çevirmenin denetiminde olan bu alanın gerçekte çevirmenin dışındaki koşullara göre şekillendiği savı gündeme gelmiştir. (Hönl 1990: 77-80) Bir başka deyişle, çevirmenin kararları çevirinin işlevi açısından görecelik kazanarak çevirmenin eylemini gerçekleştireceği erek kültüre göre şekil almaya başlamıştır. Bu ise, çevirmenin bilişsel süreçlerde kendi anlatımsal kimliğinden çok çevirinin işlevini ön plana geçirmesini sağlar (Kussmaul 1995: 82). Bir başka deyişle, çevirmenin çeviri süreçlerinde aldığı kararların yaratıcılığını çevirinin erek kültürdeki işlevselliği belirlemiştir. Bundan böyle, çevirinin doğuştan gelen yaratıcı bir eylem olduğu savı yerini çevirmenin bilişsel, kültürel ve çevirmenin algısal donanımına bırakmıştır.

Bu durumda çeviri kararlarının doğuştan bir edinçten çok koşullandırılmış bir eylem olduğu ve çevirmenin bu koşulları tanıyıp, içselleştirdikçe çeviri edincinin arttığı öne sürülebilir. Hans Vermeer'in öne sürdüğü şekilde çeviriye amacı olan bir eylem olarak bakıldığında çevirmenin bilişsel süreçleri aydınlığa kavuşur. Bu bir yerde hem alanın somut verilerden yola çıkmasını sağlarken, öte yandan da uygulama alanına farklı bir bakış açısı getirir.

2.1. Çeviri İşlemlerinde Kaynak Metnin İşlevi

Kaynak metin çeviri işlemlerini başlatan ve çevirmenin erek odaklılık açısından öncül kararlar almasını sağlayan bir öge olarak çeviri eyleminde işlevsel bir rol üstlenir. Öte yandan, çeviribilimsel araştırmada erek metnin çeviri olup olmadığını kanıtlayan bir araç olarak betimleyici çalışmanın da bir parçası olduğu yadsınamaz. Ne var ki, betimleyici araştırmalar kaynak metnin geçmişteki özellikle yazınsal çeviri incelemelerindeki birinci sıradaki yerini son sıraya düşürür. Bundan böyle, kaynak metin çeviri işlemleriyle ilgili araştırmalarda birinci sırayı alırken, çeviribilimsel araştırmalarda son sırada yer aldığı söylenebilir. Buna göre aşağıdaki çeviri işlemlerinde araştırma kaynak metinden başlamakla birlikte kaynak metin bir amaç olmaktan çıktığı, çevirmenin çeviri sürecinde karar almasını sağlayan bir araç olarak işlev gördüğü öne sürülebilir.

Çevirmenin çeviri süreçlerinde bilinçli kararlar alması öncelikle kaynak metni doğru çözümlemesine bağlıdır. Bir başka deyişle, çevirmenin çeviriye başlama ya da başlamama veya erek ya da kaynak odaklı yaklaşımlardan hangisini daha benimseyeceği ya da metnin hangi bölümlerinde ne gibi çeviri işlemlerine başvurmasının doğru olacağı kararlarını ilk aşamada belirleyen kaynak metindir. Bir başka deyişle, metnin çevrilmesiyle ilgili büyük ölçekli kararları -Paul Kussmaul'un zihnin "denetimsiz" alanında aldığı kararları- ilk belirleyenin gerçekte kaynak metin olduğu öne sürülebilir. Bu alanda alınan kararlar kaynak metnin kaynak kültürdeki işlevini sorgulamak, bundan böyle hangi nedenle, hangi durum ve koşullarda üretildiğinin belirlenmesi; ikinci olarak bu metnin erek kültürde ne işlev yerine getireceğine veya ne etki yaratacağına değgin alınan kararlardır.

Katherina Reiss'in metin türünü temel alarak yaptığı ulamlamada yazınsal alanda yapılan filolojik (betikbilimsel) çeviriler gerçekte yabancı kültüre değgin belge niteliğini taşıırken (documentary), işlemsel metinler (operative), "bilgilendirici" (referential/informative) ya da erek kültür alıcısının gereksinimine göre "bilgilendirme" (informative), "çağrı işlevi" (vocative), "coşku" (expressive) ya da "etki işlevi"ni (phatic) yerine getirir.

Çeviri açısından bu ulamlama incelendiğinde metnin hangi işlevi yerine getireceğine ya işveren, ya da müşteri veya çevirmen belirler. Kuşkusuz işi üstlenen kişi olarak çevirmenin kararının çevirinin belirleyicisi olduğu yadsınmaz. Bu durumda kaynak metnin işleviyle erek metnin işlevi her zaman örtüşmez. Örneğin, coşku ya da yazarın anlatımsal kimliğini metnin biçimselliğiyle öne çıkaran yazınsal bir metin (expressive), çeviride daha sadeleştirilerek yazarın anlatımsal kimliğini öne çıkarmak yerine olay örgüsünü ön plana çıkarılabilir. Öte yandan tanıtım broşürü ya da reklam metni hem çağrı hem de bilgilendirme işlevlerini yerine getirebilir (Reiss 1989: 105-110). Örneğin “domuz gribi” aşısı kampanyasıyla ilgili aşağıdaki posterde hem bedava domuz gribi aşısı için çağrıda bulunulmakta; hem de kimlerin ne şekilde aşı olmasıyla ilgili bilgi verilmektedir.

Metin 1

In 2009 babies and pre-schoolers were more likely to be hospitalised from swine flu than any other age group. Swine flu is expected to return in 2010. Protect your whole family now with the free vaccine.

Vaccination is also very important for:

- Pregnant women
- People who care for young children

Where can I get my family vaccinated?

Most GPs and Aboriginal Medical Services and some community health centres and local council clinics are providing the swine flu vaccine (for more information contact your local public health unit). Call ahead to make sure the practice or centre is vaccinating on the day you wish to visit.

The vaccine is free for everyone.

Your GP may charge a consultation fee.

Questions?

Speak to your healthcare provider

or visit NSW Health's website:

<http://www.health.nsw.gov.au/>

Burada çeviriyi belirleyen erek ekinde hangi işlevi yerine getireceğidir. Yukarıda sayılan işlevlerin yanı sıra çeviride hangi yönteme başvurulacağını belirleyen diğer bir etmen de, sözlü, yazılı hangi iletişim oluşunun seçileceği ya da internet, basılı, görsel hangi iletişim ortamında yayınlanacağı-

dır. Örneğin, aynı kaynak metnin internet yerine radyo, televizyon, gazete farklı iletişim araçlarında basılı, görsel veya işitsel olarak yayımlanması çevirmenlerin farklı stratejiler kullanarak farklı işlevler yerine getirmesine neden olabilir. İnternet ortamında görsellik ve mesajın daha sınırlı bir ortamda aktarılması göz önünde bulundurulacak olursa tipografik olanakların hem en ekonomik, hem de en etkili şekilde kullanılması gündeme gelir. Örneğin, bir çevirmen adayının aşağıdaki posterin çevirisinde büyük ölçekli karar almak yerine doğrudan çeviri işlemine girmesi metnin hangi ortamda hangi alıcı kitle için çevrildiği ya da çevirinin hangi amaçla yapılacağını sorgulamaması onun çeviri edincinden yoksun olduğuna işaret eder. Bir başka deyişle, çeviri eylemini salt “aktarım edincine” dayalı yürütmek çevirinin erek ekinde bir işlev yerine getirememesine neden olabilir. Yukarıdaki basit metin bile çevirmenin kaynak kültürdeki kurumsal işleyiş kadar, kendi kültürüne özgü değerlerin de farkındalığını gerektirir. Örneğin, Pratisyen hekim anlamına gelen GP'nin veya Aborijin Sağlık Hizmetleri anlamına gelen *Aboriginal Medical Services*'in Avusturya'daki yerlilerle bir bağlantısının kurulması gerekir. Bir başka deyişle, farklı ülkelerdeki kurumsal işleyiş kadar ülke bilgisini de kapsayan kültürel birikimin ve metin dışı bilginin metniçi bağlamla ilişkisinin kurulması ve bunun erek kültürdeki duruma yansıtılarak çeviriye değgin kararlar alınması çeviri edincinciyle doğrudan ilgilidir. Buna göre, çeviri edincinin doğuştan gelen bir edinçten çok, dil edinci yanı sıra bilgi birikimi ve araştırma becerilerinin geliştirilmesiyle kazanılan bir edinç olduğu söylenebilir. Örneğin, bu konuda Türkiye'de Sağlık Bakanlığının İnternet sitesinde yayınlanan benzer bir metnin araştırılması çevirmenin öncül olarak daha sağlıklı kararlar almasını sağlayabilir. Aşağıdaki metin buna örnek gösterilebilir:

Metin 2

Aşı, özellikle risk gruplarında ağır hastalık belirtileri ile seyredebilen ve ölüme yol açabilen pandemik gripten korunmanın en geçerli yöntemidir.

Pandemik grip aşısı;

- Gribin yayılmasını önlemek,
- Ağır seyreden grip vakalarıyla oluşacak komplikasyonları ve ölümü engellemek,

- Salgının uzun sürmesi sonucu ortaya çıkabilecek virüs mutasyonunu önlemek,
- Hastalık nedeni ile hastaneye yatış ve yoğun bakım yatak ihtiyacını azaltmak,
- Toplumda verilmesi gereken zorunlu hizmetlerin kesintisiz sürdürülmesini sağlamak,
- Gripe bağlı okul devamsızlığını, iş gücü kaybını ve ekonomik kayıpları önlemek açısından önemlidir.

Aşı, 9 yaşın altında ve bağışıklık sisteminde yetersizlik olanlara, en az 3 hafta ara ile iki doz, 10 yaş ve üzerinde ise tek doz olarak uygulanmaktadır (<http://www.grip.gov.tr/>)

Metin 1'den farklı olarak bu metinde domuz gribi aşısı yerine "domuz"un İslam kültüründeki çağrışımları göz önünde bulundurularak "pandemik grip aşısı" adının kullanıldığı ve bu gribe yakalanmanın Metin 1'deki bireyin sağlığıyla ilgili bilgilendirmeden çok toplumsal olarak yaratacağı zararlarının önlenmesini hedeflediği görülür. Metin 1'de bebek, okul öncesi çocuklar, çocuk bakanlar, hamileler gibi alıcı kitleye seslenip, bu aşının bedava olarak nereden sağlanacağıyla ilgili bilgilere yer verilirken, Metin 2'de sadece son satırlarda kimlerin niçin nasıl aşı olacağı konusunda bilgilere yer verilmiştir. Metin 1'de genç kuşak özellikle vurgulanırken, Metin 2'de dikkatler hasta olunması durumunda sağlık kurumlarının yetersiz kalabileceği konusuna odaklanmıştır:

- *Hastalık nedeni ile hastaneye yatış ve yoğun bakım yatak ihtiyacını azaltmak,*
- *Toplumda verilmesi gereken zorunlu hizmetlerin kesintisiz sürdürülmesini sağlamak.*

Bir başka deyişle, Metin 2'de aşı yapılması sloganından çok aşı yapılması durumunda ne gibi zorluk veya aksaklıklarla karşılaşılacağı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda aşı olunmadığı takdirde sağlık kurumlarının tedavi hizmeti veremeyebileceği şeklinde bir uyarıda bulunulmuştur. Bu iki metindeki farklı yaklaşımlar kültürel ve onun uzantısı olarak kurumsal anlayışların birbirinden nasıl farklılık gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır. Bu poster şeklindeki her iki metin temelde aynı iletiyi taşıyalar da (domuz gri-

binden korunmak amacıyla aşı kampanyası başlatmak) söz konusu her iki metnin hazırlanmasında metin türü bilgisi kadar coğrafi, kültürel, toplumsal ve ekonomik koşullarla ilgili bilgi birikiminin çeviri işlemlerinde ne denli önemli rol oynadığı görülür. Kuşkusuz bu çeviri eyleminde dil edinci kadar araştırmanın da çok önemli bir işlevi olduğunu gösterir.

Bütün bu bilgiler çevirmenin zaman kısıtlaması, yardımcı araçları ve işverenle ilişkileri de dahil içinde bulunduğu koşullara göre iletişimsel etkileşimi sağlamak üzere kaynak metinle "eş işlevli" (equifunctional), "ayrışık" (heterogeneous) ya da "türdeş" (homologous) işlevli olarak çeviride hangi stratejileri kullanacağını belirler. Buraya kadar anlatılanlar kaynak metin çözümlemesinin günümüzde kaynak metindeki dilsel öğeler arasında birebir eşdeğerlik aramaktan çok, bütünsel olarak çevirmenin alıcı kitlenin içinde bulunduğu durumları da gözeterik aldığı kararları sorgulamasına olanak sağlayan bir "sıçrama tahtası" olduğu düşünülebilir. Bir başka deyişle, kaynak metin artık bir eşdeğerlik arayışı aracı olmaktan çok iş sözleşmesinin koşullarını belirleyen ve çeviri eylemini başlatıp, tetikleyen bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bu ise, bir yandan çevirmenin profesyonel kararlar almasını sağlar, öte yandan da kendisinin iş teklifinde bulunması kadar kendisine teklif edilen işin koşullarını da belirleyerek profesyonel davranış sergilemesine neden olur.

2.2. Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi

İletişimi sağlayan profesyonel bir eylem olarak çeviriyi yönlendiren etmenlerden birisi de metin dışı metin öğelerdir. Christiana Nord erek metnin işlevinin kaynak metnin çözümlenmesiyle değil, metnin kültürlerarası aktarımında saptanan amaçın doğrultusunda belirlendiğine dikkati çeker. Bu ise, erek metnin işlevinin yönergedeki "amacın" doğrultusunda saptandığını gösterir (Nord 1997a: 11). İşte bu yüzden kaynak metin çözümlemesine metin içi öğelerden değil de, metin dışı öğelerden yola çıkarak çeviri sürecindeki işlevini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.

2.2.1 Metindışı Öğeler

Buna göre metin dışı öğeler çeviri amaçlı metin çözümlemesinde şu şekilde sıralanabilir:

1. Kaynak: Kaynak metnin nerede yayımlandığı; buna karşın çevirinin nerede yayınlanacağına dair bilgi

2. Gönderici: Çeviriyi başlatan kaynak metin göndericisidir. Bunun bilinmesi göndericinin niyetine bağlı olarak çevirmenin karar vermesine yardımcı olur. Örneğin, metin İngilizce yazılmış olabilir. Ama gönderici Almanya, Fransa gibi farklı bir ülkeden çeviri işini teklif etmiş olabilir. Bu ise, farklı kültürlerdeki metin yazma geleneklerinin ya da işi bağlamak üzere sosyal ilişkilerin çevirmen tarafından anlaşılmasına yardımcı olur.

Bunun yanı sıra metni çevirmene gönderen çeviri bürosu gibi aracı bir kişi de olabilir. İşverenin sözleşme yapıp yapmadığı, profesyonel olarak yayın piyasasındaki yeri (saygınlığı), iş koşulları (örneğin, zamanlama, ödeme koşulları), iletişime ve ekip çalışmasına açıklığı, çalışma yerinin fiziksel koşulları, donanımı ve başvuru kaynaklarının zenginliği göndericinin profesyonelliğiyle doğrudan ilgilidir.

3. Niyeti: Kaynak metnin iletilişiyle doğrudan bağlantılıdır. Aktarım aşamasında çevirmen sözkonusu metnin niçin yazıldığı ve metnin yazarının niyetiyle erek metinde hedeflenen niyetin örtüşüp örtüşmeyeceğine dair çevirmenin işverenle ortaklaşa verdiği karar şeklinde düşünülebilir.

4. Kaynak metnin alıcı kitlesi: Çevirmenin alıcı kitlenin kültürel özelliklerinin, ideolojik eğilimlerinin, okuma alışkanlıklarının, ya da sözlü kültürden gelip gelmediklerinin farkında olması veya bu konuda bilgi edinmesi üreteceği metnin işlevini artırır.

5. Oluk: Çevirinin nerede ve sözlü yazılı hangi biçimde yayımlandığının araştırılması çevirmenin çeviri kararlarını etkiler. Örneğin, yazıya dökülmüş sözlü bir metin olup olmadığının araştırılması ya da kırık bir metin olup olmadığının önceden bilinmesi çevirmenin "miyopluğu"nu azaltacağı gibi metin türü geleneklerine de uygun kararlar almasını sağlar.

6. Yayın Yeri-Tarihi: Kaynak metnin yayın tarihinin bilinmesi; örneğin 19. Yüzyılda yazılmış bir mektubun dili ile günümüzde mesaj şeklinde yazılmış iletiler arasında hem eski (arkaik) dil kullanımı, hem de iletişim oluşu açısından farklılıklar vardır. Birisi e-postayla iletişimi sağlarken, ötekisi el yazısıyla daha ayrıntılı ve resmi tonda yazılmaktadır. Kuşkusuz bu durumda çevirmenin zamansal uzaklığın yanı sıra yayım yerini de araştırmasını gerektirir.

7. Kaynak Metnin Yazılış Nedeni: Kaynak metnin hangi amaçla yazıldığıının bilinmesi çevirmenin sözcük seçiminden başlayarak metin düzeyinde büyük ölçekli kararlar almasını sağlar. Örneğin yukarıdaki Kaynak Metin 1'in yazılış amacı domuz gribi aşısı kampanyasını başlatmaktır.

8. İşlevi: Kaynak metnin kaynak kültürde eş işlevli, ayrışık işlevli, ya da türdeş işlevli olmak üzere hangi işlevi yerine getirildiğinin bilinmesidir. Bu örneğe göre, Kaynak Metin 1'in işlevi erek kültür okuyucusunu aşı kampanyasına davet etmektir. Bütün bu öğeler kaynak metni dışarıdan saran ve çevirmenin makro kararlar almasını sağlayan öğelerdir (Nord 1997a:160).

Çeviriye değgin yerleşmiş çeviri anlayışı ülkemizdeki çevirmenleri büyük ölçekli kararlar vermeden çeviri işlemlerine girmelerine neden olmaktadır. Bundan böyle kaynak metin incelendiğinde çevirmenin ilk gözüne çarpan sorunlar dilsel düzende karşılaştığı sözcük, sözdizimsel veya terim düzeyinde sorunlardır. Ne var ki, kaynak metnin amacının önceden belirlenmiş olması çevirmenin daha bilinçli davranmasını sağlar. Bununla birlikte günümüz "bilgi çağı"nda internet gibi iletişim araçları hızlı ve çok yoğun miktarda bilgi alışverişini sağlamakla birlikte, aynı hızla bilgi kirlenmesine de yol açmaktadır. Bu nedenle günümüz okur profilinin bilgi edinme talebi karşısında öncelikle bilginin doğru olarak aktarılması ön plana geçmektedir. Ne var ki, çeviri açısından işlemler sadece bilginin aktarılmasıyla sınırlı olmayıp, çevirmene verilen işin tanımı ve ayrıntılarını da kapsayan "iş teklifi"yle öncelikle ilişkilidir.

2.2.2. Metiniçi Öğeler

Metin içi öğeleri belirleyen ve çevirmenin çeviri işlemlerini etkileyen metindışı öğelerden yola çıkarak alınan kararlardır. Bunlar büyük ölçekli kararlar olup metin içinde çevirmenin alacağı kararları belirler. Bu yüzden kaynak metin de ortaya çıkan kaymalar (shift) gerçekte çeviri süreci öncesinde verilen kararlarla doğru orantılı olması çevirmenin profesyonelliğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Buna göre aktarım aşamasında çevirmen aşağıda sıralanan başlıklar altında kararlarını verir:

1. Konu: Kaynak metin konusu ve alt konuları; buna göre çevirmenin başta belirlenen amaca göre hangi konu başlığının öne çıkarılacağına değgin kararı.

2. İçerik: Kaynak metnin içeriği ve bu içeriğin başta belirlenen hedefe göre nasıl düzenleneceğine dair verilen karardır.

3. Önvarsayım: Kaynak kültür ve kaynak okuru yanı sıra erek kültür ve okurunun bilgisel ve kültürel donanımıyla ilgili çevirmenin önbilgisinden yola çıkarak çeviri işlemlerinde alacağı varsayımına dayalı kararlar.

4. Düzen: Kaynak metnin matriksiyle ilgili sayfa düzeninin çevirinin amacına dayalı olarak korunup korunmayacağına dair verilen kararlar.

5. Yazılı olmayan öğeler: Fotoğraf, çizim gibi öğelerin metne katıştırılması katıştırılmayacağına ya da buna benzer yazım dışı yeni öğelerin metne katılması şeklinde verilen kararlar.

6. Sözcük seçimi: Erek kitleye göre metinde profesyonel, günlük dil, argo, akademik dil şeklinde hangi dilin kullanılacağına ilişkin sözcük seçimi ve kaynak metindeki resmiyet derecesinin, metnin tonunun ya da eski, yeni sözcük seçiminin hedef metne göre belirlenmesi şeklinde düşünülebilir. Ne var ki, sözcük seçimi sadece sözlüksel bilgiyle sınırlandırılmaz. Örneğin, aşağıda uygulama örneği verilecek Metin 3'de dilsel bilginin yanı sıra kurumsal, alan bilgisi ve coğrafi bilginin de edinilerek sözcük seçiminde bulunulması çevirmenin edinciyle doğrudan ilgili olduğu açıkça görülebilir:

Tablo 1. Kaynak Metin Çözümlemesi

Kurumsal	Eşdizimli	Deyimsel	Özel Alan Bilgisi	Cografik bilgi
The Nature Conservancy	nesting pairs	on its way back from the brink	Benjamin Franklin Tarih bilgisi	Santa Kruz
Fish and Wildlife Service	endangered species	a far cry from	Haliastur Leucocephalus Latince ad	Sandy Island
Conservancy preserves	regal raptors	Soar back	the bald eagle	Skagit River
	endangered species	Nose dive	8-foot wingspan Ölçü birimleriyle ilgili bilgi	the Lower 48
		Beat out		

1. Sözdizimsel yapı: Tümce yapısının korunup korunmayacağına ilişkin verilen kararlar şeklinde değerlendirilebilir. Örneğin, hedef kitleye, metin türü, ya da oluğa göre Türkçe'de düz ya da devrik tümce seçimi gibi.

2. Yazı tipi: Kaynak metinde koyu, italik gibi yazılı öğelerin ya da renkli harflerin korunup korunmayacağı ya da kaynak metinde bu şekilde vurgulanmayan öğelerin tırnak işareti ya da yukarıda sözü edilen yazı şekilleriyle erek kültür okuyucusuna kolaylık sağlamak amacıyla vurgulanması

Kuşkusuz yukarıda sıralanan büyük ölçekliden küçük ölçekliye uzanan bu anlksal sıralamada çıkan ürünün etkisi kaynak metnin etkisiyle örtüşebileceği gibi büyük bir olasılıkla farklı bir ekinin ürünü olarak erek okurun beklentileri, algılama şekli farklılıkları kültürel uzaklıklar nedeniyle farklı etkiler de yaratır. Ne var ki, bu etkinin farklılığı rasgele olmayıp çevirmenin baştan alacağı kararların ve eylemlerin tutarlılığıyla doğrudan ilişkilidir.

2.2.3.Uygulama

Bu yukarıda değinilen konular ışığında bir örnek verilecek olursa çevirmenin kaynak metinle ilgili eylemleri "iş teklifi" ya da "yönerge"nin çevirmene gönderilmesiyle başlar.

Bu yukarıda sayılanlara ek olarak Kaynak Metnin dışında dayalı çeviri araştırmada sırasıyla çevirmenin şu konulara öncelik vermesi gerekir:

Bir örnek üzerinden gidilecek olursa aşağıdaki metin için varsayımsal olarak şöyle bir "iş teklifi" düzenlenebilir:

Milli Eğitim Bakanlığı ders kitapları hazırlama komitesi salt bilgiye ve ezbere dayalı kitapları değiştirmeye ve ders kitaplarının içeriğini öğrencilerde bilgiye merak uyandıracak şekilde yeniden düzenlemeye karar vermiştir. Bu nedenle 15-16 yaşları arasındaki Türk öğrenci profilini göz önünde bulundurarak aşağıdaki metni çeviriniz.

Metin 3

Haliaetus Leucocephalus¹⁸

Once a powerful symbol of freedom, the bald eagle became an icon of endangered species. But with a little help and an 8-foot wingspan, it's now soaring back to health. Despite Benjamin Franklin's protests that it is a "bird of bad moral character," the bald eagle became the national symbol of the United States in 1782, beating out the wild turkey for the honor. But by the 1960s, hunting and the widespread use of the pesticide DDT had caused the bald eagle population to nose-dive. With fewer than 500 nesting pairs in the continental United States, the species was almost extinct in the Lower 48-a far cry from the bold bird depicted on the country's official seal.

Today, however, the bald eagle is well on its way back from the brink. In June 2007, the U.S. Fish and Wildlife Service removed it from the federal list of threatened species. The Nature Conservancy has been proud to play a role in restoring the bird to its former glory. In 2005, for instance, biologists reintroduced seven 8-week-old bald eagle chicks to Santa Cruz to begin repopulating California's Channel Islands (see Nature Conservancy, winter 2006, "Restoration Takes Flight"). And from Robinson Neck, Maryland, to Sandy Island, Missouri, to Skagit River, Washington, Conservancy preserves provide ideal habitat for these regal raptors as they reclaim their native range. (<http://www.nature.org/magazine/winter2007/features/index.html>) Sistematik Koruma Planlaması ve Türkiye'deki Uygulamalar

Tablo 2. Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi

	Kaynak metin Çözümlemesi	Aktarım	Erek metin profili
	A. Metindışı Öğeler		
1. Kaynak	Nature Magazine	Çevirmen	Ders kitabı
2. Gönderici	Amerika Doğayı Koruma Örgütü (anonim)	Metnin kaynağı ve Çevirmen adı yazılıdır	MEB ders hazırlama birimi

¹⁸ Yukarıdaki metin çevirmen adaylarına çeviri edinci kazandırmak amacıyla verilmiştir. Özgün kaynakta metnin başlığı olan "Bald Eagle" özellikle Latince adıyla yazılmıştır.

Niyet	Doğayı koruma etkinliği konusunda bilgilendirme ve doğa konusunda toplumsal bilinci artırma	Bu bilginin içeriğinin öğrencilerin profiline uygun mu?	Gençlerde bilimsel merak uyandırmak doğa yı koruma konusunda bilinç uyandırma ve okuma alışkanlığı kazandırmak
Okur	Söz konusu örgütün üyeleri ve doğayı koruma konusunda bilgi almak isteyen her yaşta okura sesleniyor	Okur profili genç kuşak coğrafik ve kültürel perspektifi henüz şekillenmemiş.	Amerika kıtasının ne coğrafyası ne de tarihleriyle ilgili arka plan bilgiden yoksun ama Amerikayı merak eden genç kuşak
Araç (ölük)	Internet'te yayınlanan dergi	Basılı metin Ders kitabının formatı konusunda ve hangi bölüm ve başlık altında yer alacağı bilinmesi	Ders kitabı
Yer	Amerika	Metin içinde geçen coğrafik adların araştırılması gerekiyor.	Türkiye
Zaman	2007 Kış sayısı	Zaman aşımı söz konusu değil	2011 Kış dönemi ders kitabı olarak yayınlanacak
Amaç	Doğa konusunda Bilgilendirme	İlgisi yok	Eski kalıplaşmış sadece bilgiyi aktarmakla yetinen ders kitaplarındaki yöntemi kırmak Genç kuşağa coğrafya konusunda farklı bütünsel bir bakış açısı kazandırma, coğrafya ve çevre ilişkisini kurmalarını sağlamak
İşlev (Function)	Bilgilendirme	Yeni bir ders kitabı anlayışı getirmek	Hem ders kitaplarıyla ilgili peşin yargıları yıkmak, hem de bilgiyle gerçek yaşam arasındaki ilişkiyi kurarak doğa bilinci uyandırmak, son olarak, kültürel peşin yargıların nasıl yıkılabileceğini göstermek
3. Konu	Nesli tükenmekte olan Kel Kartal'ın hem Amerikan tarihi ve coğrafyasındaki yeri	Konu olarak Türkiye coğrafyasından uzak	Amerika ile ilgili Coğrafik ve tarihi bilgiyi öne çıkarmak

İçerik	Çevrebilim, biyoloji, coğrafya, tarih	Okuyucunun odağı Amerika'nın coğrafya ve tarihine çekilebilir. Odağı kel kartaldan çok ülke bilgisine dikkat çekmek okuyucu için ilginç olabilir. Metin bilgilendirici metin olarak ak tarılabilir. Başlık: Latince başlık ilgiyi azaltabilir. Bu nedenle içeriği etkileyecek başlığı değiştirilebilir.	
Önvarsayım (Presupposition)	Tarih (Benjamin Franklin), coğrafya bilgisi ve kel kartalın Amerika'nın simgesi konusunda yerleşmiş bilgi	Coğrafik adlar konusunda sorun var, örneğin aynen korunup korumayacağı; ayrıca Kel kartal Türkiye coğrafyasında bulunmayan bir kuş türü. Kartal denilince akla gelen Beşiktaş takımı sembolü olması, o da kel değil, kara kartal. Öte yandan, hindinin Amerikan tarihinde "onuru" temsil ettiği; bu bilgi Türklerin bu konuyla ilgili ön yargılarını yıkacak şekilde aktarılabilir.	Amerika'nın dünyada üstün bir güç olduğu bilgisi. İngilizce Hindi sözcüğünün Türkiye sözcüğüyle karıştırılmasına dair bilgi.
Düzen (composition)	İki paragraf şeklinde düzenlenmiş, İnternet ortamında linkler verilmiş	Metin coğrafya dersi kapsamında ele alıncaksa 2. paragraf ve birinci paragraf yer değiştirebilir. Dipnotlar eklenebilir.	Çevirinin işlevi göz önünde bulundurularak yeterince açık bir metin
Yazılı olmayan öğeler (resim, çizim vb.) (non-verbal elements)	WEB sayfasında bir beyaz kartal resmi bulunmaktadır.	Amerikan mührü ve kel kartalın resmi konulabilir.	Sadece yeni bilgi olarak kel kartalın resmi konulması uygun olur.

Sözdizimsel yapı (syntactic structure)	Düz cümlelerden oluşuyor. öyküye başlar gibi bir giriş yapılmış. Tümceler sade ve açık	Aynen korunabilir.	Düz cümle ve karmaşık olmayan cümle yapıları erek kitlenin bilgi edinmesini kolaylaştırır.
Sözcük seçimi (Lexis)	Terminolojik sözcüklerin seçiminden kaçınılmıştır. Sade ve arı sözcükler yeğlenmiştir.	Sözcük dağarcığının aynen yarı resmi tonda korunması uygundur.	Sözcük dağarcığı açısından başlık dahil gündelik dilde kullanılan sözcükler seçilmesir daha uygun olur.
Tipografik özellikler (suprasegmental elements)	Web adreslerinin linkleri vurgulanmak üzere renkli altı çizili harfler kullanılmış ayrıca coğrafik adlar da renkli yazılmıştır.	A4 kağıdına basılı düz siyah Coğrafik yerlerin adları siyah kalın harflerle yazılabilir. Bu yerlerle ilgili dipnot bilgisi verilebilir. Dergi adı italik yapılabilir	Ders kitabının formatında yayınlanabilir. Ancak bunu yaparken okuyucuya kolaylık sağlayacak yazım tiplerine ve türlerine özen gösterilmelidir.
	C. Etki		
Etki (Effect)	Okurlar doğayı korumaya özendirilmiştir. Bilgilendirme ve çağrı özelliği taşımaktadır.	Ders kitaplarından beklenen geleneksel etkinin aksini yaratmak. Metinde bilginin işlenişine dikkati çekmek	Doğayı korumayı özendirmekten çok farklı bir ülke hakkında bilgilendirme

Bu tablodaki işlemlerden de anlaşılacağı üzere çeviri işlemleri öncesinde ve sırasında aşağıdaki şu öğeler göz önünde bulundurulabilir:

İki Yönlü Çeviri İşlemleri

1. Metin türü/altmetin türleri ve özelliklerinin hem kaynak kültür metin geleneğinde hem de erek kültür metin geleneğinde incelenmesi.

2. Kültürel arka plan bilgisi: yiyecek giyecek olduğu kadar, örf adetler ve değerlerle ilgili bilgilerdir. Kültürel öğelerin aktarımında çevirmenin kaynak metinde geçen kültürel öğelerin kendi kültürüne özgü özelliklerle ne ölçüde uzlaştığı ya da ayrıldığı fark etmesi kadar baştaki amaca (Skopos) ya da Christiana Nord'un ifadesiyle "yönerge"ye (brief) uygun karar vermesi de önem taşımaktadır. Örneğin, bir broşürdeki kültürel bir öğeyi işveren birebir çevrilmesini istemiyorsa çevirmenin aktarması gerekmeyebilir. Sonuçta bir broşürün genel amacı okuyucuya bir şeyin (alet, sağlıkla ilgili broşür vb.) ne şekilde kullanılabileceğini göstermektedir. Bununla bir-

likte yazınsal metinlerde kültürel öğelerin aktarımı son derece önemlidir. Okuyucunun özgün yerine çeviri almasının baş nedeninin farklı bir kültürü tanımak olduğu düşünülecek olursa, çevirmenin okuyucunun bu talebini göz önünde bulundurması gerekir. Bu öğeler kültürel olarak bir ülke ya da topluluğun inanç, değer ve kurumlarıyla ilgili bilgileri kapsar. Çevirmen bunların aktarılmasında metin içi açıklama, dipnot, parantez veya tire içerisinde açıklama gibi işlemlere başvurabilir. Bu arada çeviride alıntı ve göndermelerin de kültürel öğelerin bir uzantısı olduğu unutulmamalıdır.

3. Alıntı (quotation) ve göndermelerle (reference) ilgili bilgiler: Alıntı bir roman, kutsal kitap, dini kitap, gazete, güncel bir olayla ilgili haber masal, şiir ya da benzeri kültürel kaynaklardan dize ya da parçaları yazarın metninin içerisine katıştırması anlamına gelir. Benzer şekilde, göndermede bir yazar, mitolojik, askeri, dini bir kişilik ya da kahramanın adına olduğu kadar bir kitap, şarkı adı, ya da tarihsel önemi olan yer adları ve özel anlamı olan kültürel olaylara verilen adlara işaret eder. Çevirmenin kaynak kültürde bu öğelerin neyi işaret ettiğini bilmesi kadar erek ekini bu öğelerin ne kadar ilgilendirdiğini de bilmesi gerekir. Söz konusu kaynak metni kurucu özelliğe sahip öğeler çeviri açısından başta gelen sorunlardan biri olarak kabul edilebilir. Gönderme ve alıntılar kaynak metnin işlevini artırırken, çeviri metinde çok sık karşılaşılması çevirmenin işlevini yitirmesine, bir başka deyişle çeviride yitime neden olabilir.

4. Kaynak metinde çevre metinlerin (dipnot, önsöz, üst yazı, yanmetinler) işlevinin ve etkilerinin araştırılması ve bu konuda çeviriye değgin kararların belirlenmesidir. Gerçekte bu öğe alıntı ve göndermelerle ilgili bilgiyi aktarma da bir çeviri stratejisi olarak değerlendirilebilir.

5. Kaynak metnin içerik ve dilsel zorluğunun çevirmenin kendi bilgi ve dil düzeyini göz önünde bulundurarak incelemesi.

6. Kaynak metin dilinde konuyla ilgili bilgiye erişilip, erişilemeyeceğinin veya yeterince başvuru kaynağının (koşut metin, ansiklopedi, sözlük, terim sözlüğü gibi) bulunup bulunmadığının araştırılması.

7. Başvuru kaynaklarında aranılan bilgiye hem dışarıdan, hem de içerden erişim konusunda araştırmayı kapsar. Bir başka deyişle kaynağa tutarımın yüksekliği nedeniyle dışarıdan kolay erişilemeyeceği, mali külfeti gibi konuları ilgilendirir. İçerden erişim ise, içindekiler, yazar ve konu başlığına göre dizin, terimcenin araştırılması ve bilgiye en kolay erişimi sağlayan

kaynakların saptanmasıyla ilgilidir. Bir başka deyişle, çevirmene kolaylık sağlayacak bir iç düzenlemenin olup olmadığının araştırılması (Gile 1995: 141-143).

8. Hem kaynak kültür hem de erek kültür de eleştiri, tanıtım gibi üst metinlerin bulunup bulunmadığının araştırılması ve bunların güvenilir olup olmadığının sorgulanması.

Bütün bu öğeleri gözden geçirirken çevirmen çeviri sürecinde aşağıdaki işlemlere başvurabilir.

2.3. Çeviri İşlemleri ve Stratejileri

Çeviri işlemleri (translation procedures) çevirmenin çeviri sürecinde başvurduğu küçük ölçekli sözcük ya da tümce düzeyinde uyguladığı çeviri işlemleri ile ilgili olarak aldığı kararlara işaret eder. Çeviri süreci sırasında çevirmen kuşkusuz birbirinden farklı işlemlere başvurabilir. Bununla birlikte, işlemlerini gerçekleştirirken aldığı kararlardaki tutarlılık onun bütünsel olarak çeviri stratejisine işaret eder. Çeviri yazınsal dizgenin bir parçası olarak düşünülecek olursa, çevirmenin kendine özgü bir strateji benimseyip geliştirmesi çevirmenin görünürlüğünün (visibility) bir parçası olarak da düşünülebilir. Buna göre, çeviri stratejisi çeviri işlemlerinin çeviriye bütünsel olarak yansımaları olarak tanımlanabilir. Çevirmenin çeviri stratejileri genel olarak “doğrudan çeviri” (direct translation) ve “dolaylı çeviri” (oblique translation) olmak üzere iki grupta toplanabilir. Doğrudan çeviri daha çok çevirmenin sözcük düzeyinde aldığı küçük ölçekli kararlar olarak da açıklanabilir. Öte yandan dolaylı çeviri tümce düzeyinde ya da metin düzeyinde çevirmenlerin başvurduğu bir yöntem olarak da açıklanabilir.

Ödünçleme (barrowing): Yabancı sözcüğün doğrudan aktarımı şeklinde olabileceği gibi Türkçe sesletime uydurularak çevrilmesi şeklinde düşünülebilir. Örneğin boğmaca’ya neden olan bordotella pertusis bakterileri Türkçede aynen korunmuştur. Oysa İngilizcede profesyonel dilde “pertussis” şeklinde kullanılırken gündelik dilde “mumps” sözcüğü kullanılmaktadır. Türkçe’de ise, bu hastalık hem profesyonel hem de gündelik dilde daha çok “boğmaca” adıyla anılmaktadır. Öte yandan, Tıp alanında çocuk hastalıklarında epidemic infectious” şeklindeki sıfat tamlaması “epidemik enfeksiyöz” şeklinde Türkçe sesletime uygun şekilde çevirmektedir.

Öyküntü (calque): Özellikle eş dizimli ya da tamlamaların birebir ya da birleşik olarak çevirisi şeklinde tanımlanabilir. Örneğin, "Insect Repellent Spray" "böceksavar sprey" şeklinde ya da "insect killer" tamlamasının "hâsere öldürücü" şeklinde çevirisi gibi.

Eskileştirme (Archaization): Çeviri işlemlerinde zamansal uzaklığı göstermek üzere eski sözcüklerin sıklıkla kullanımı şeklinde tanımlanabilir. Ancak bu kullanımın sıklığı sadece sözcük düzeyinde değil, metin düzeyine de çıkabilir. Bundan böyle tarihin bir döneminde toplumsal yapı ve sosyal ilişkiler konusunda da bilgi verilmesini sağlar. Özellikle tarih alanında ve yazınsal metinlerde akıcılığı bozsa da metin türüne özgü ayrışıklığı ortaya çıkarması açısından önem taşır. Örneğin, John Milton'ın 1667'de 10 kitap halinde basılan hem Hristiyanlıkla ilgili öğeleri, hem de mitolojik öğeleri içinde barındıran *Paradise Lost* adlı epik türü kafiyesiz şiiri 1949 yılında İngiliz dili ve edebiyatında görev yapan öğretim üyesi Halide Edip Adıvar tarafından şu şekilde eskileştirilerek çevrilmiştir¹⁹:

Book 1

Of Mans First Disobedience, and the Fruit
Of that Forbidden Tree, whose mortal taste
Brought Death into the World, and all our woe,
With loss of *Eden*, till one greater Man
Restore us, and regain the blissful Seat,
Sin Heav'nly Muse, that on the secret top
Of Oreb, or of *Sinai*, didst inspire

(Oxford Antology of English Literature: 1973: 1260)

İnsanın ilk isyanını, ve memnu ağaç
Meyvesinin mühlik tadile dünyaya gelen ölümü,
Ve Aden'in gaybıyla düçar olduğumuz
Bütün mihnetleri ta daha büyük bir İnsan
Bizi tekrar saadet yurduna kavuşturacağı ana dek
Terennüm et, ey ilahi ilham; (Edip-Adıvar 1949: 41)

¹⁹ Gerçi günümüzde eskileştirilmiş olarak görünen bu metnin çevirisi 1950'li yıllardaki okuyucuya bu duyguyu vermemiş olabilir.

Sözcüğü sözcüğüne çeviri (Literal Translation):

Bu çeviri yöntemi anlama değil biçime odaklıdır. Sözcükler amaç dilin sözdizimsel kurallarına uygun olarak dilin elverdiği ölçüde birebir çevirilir. Ne var ki yapılan çeviri anlamsal açıdan erek kültürde farklı bir anlama işaret edebilir. Çevirinin amacına bağlı olarak literal çeviride çeviri işlemi olarak farklı bir işlev yerine getirir. Örneğin, bir deyim ya da atasözünün sözcüğü sözcüğüne (literal) çevirisi o kültürün maddi kültürüyle ilgili bilgi edinmek isteyenlere yardımcı olabilir. Benzer şekilde, "Bülbülü altın kafese koymuşlar Ah vatanım! demiş" şeklindeki bir atasözü "The nigtigale was put in a golden cage but it cried for its home" şeklindeki sözcüğü sözcüğüne çevirisi dilin kısıtlamalarından ötürü tam birebir eşdeğeri çeviri olmazsa da, Türk kültürünün yazın geleneği, halk edebiyatı ve türkülerinde sıklıkla karşılaşılan bülbülün simgelediği özgürlük, vatan sevgisi, varlıkla ilgili kavramlar konusunda yabancı okurun fikir edinmesini sağlar. Öte yandan bir yöntem de İngilizcede bu deyim karşılığının bulunmasıdır. "No man loves fetters, be they made of gold" şeklinde eşdeğeri bir deyimle de aynı atasözü çevirilebilir. Sözcüğü sözcüğüne çeviri işlemi metnin kaynak kültürdeki işlevini ve erek kültürde ne işlev yerine getireceğini sorunsallaştırmadığı için kimi zaman Anton Popovic'in "olumsuz kayma" adını verdiği yanlış çeviriyle de sonlanabilir. Bu özellikle erek kültürde sözcüğün birebir çevrilmesinin farklı anlama gelmesi durumunda ortaya çıkar.

Dolaylı çeviri işlemleri (oblique translation)

Bu çeviri işlemi değiştirme, *modülasyon*, *açıklama*, *yer değiştirme* gibi işlemleri kapsamına alır. Sözcük ve tümce düzeyinde çevirmenin başvurduğu bu yöntemin kimi zaman doğrudan çeviriyle de kesiştiği söylenebilir. Örneğin, "yer değiştirme" dillerin yapılarından kaynaklanan bir durum da olabilir. Bununla birlikte çevirmenin örneğin düz tümce yerine devrik tümce metindeki dağılım sıklığı şekilsel olduğu kadar anlamsal olarak da metnin bütününde farklılık yaratacağından büyük ölçekli çeviri işlemleri kapsamında da ele alınabilir. Aşağıda bu çeviri işlemiyle ilgili belli başlı işlemler şu şekilde sıralanmıştır:

Yer değiştirme (transposition)

Genellikle dilsel uzaklıktan ötürü başvuru bir yöntemdir. Bu şekilde zorunlu yer değiştirme metni kaynak metinden uzaklaştırmaz, aksine kaynak metindeki iletinin anlamını korumak amacını taşır (Berk 2005: 164). Bunun dışında yer değiştirme her zaman dilsel uzaklık nedeniyle başvuru bir yöntem değildir. Çevirmen çeviri işlemlerinde cinsiyete veya sosyal statüye dayalı olarak da “yer değiştirme”ye zorlanabilir. Çoğu zaman çevirmenin pekiştirme, vurgulama yapmak amacıyla dilin standart dış kullanımına başvurduğu görülebilir. Örneğin, kadınların dil kullanımıyla erkeklerin dil kullanımını açısından hem ton hem de resmiyet açısından farklılık vardır. Örneğin, bir romanda ya da öyküde Türkçede “başka istemem” şeklinde bir ifade İngilizce’de orta tabakadaki kesimin gündelik dilin ölçünsüz kullanımına göre “I don’t want none” şeklinde veya bir kadını ağzından “no, thank you” şeklinde çevirilebilir. George Yule ilk ifadenin erkekler tarafından kadınlara oranla %32 daha fazla kullanıldığına işaret etmiştir (Yule 2006: 275). Bu durumda “yer değiştirme”nin sadece dilsel bir zorlama sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Cinsiyete dayalı ve sosyal statüye dayalı olarak da bu yöntem başvurulabilir. Aynı şekilde Türkçe’de konuşma dilinin dinamiklerini vurgulayan devrik tümce yapısı İngilizce’de yaygın kullanılmadığı halde Türkçe’de metnin tonunu korumak amacıyla çevirmen tarafından sıklıkla başvuru bir işlemdir.

Modülasyon (Modulation)²⁰

Sözcüğün farklı bir bağlamda kullanılması veya düzlem değiştirmesi olarak tanımlanabilir. Bu yukarıda tanımlandığı şekilde somutlaştırma olabileceği gibi, parça bütün ilişkisine veya neden sonuç ilişkisine dayalı çıkarımsal olarak eşdeğerini bulma şeklinde tanımlanabilir. Örneğin, akmak “lighter” (akmak) yerine Türkçe de “ateş” denmesi; ya da viral hastalıklar

²⁰ Turgay Kurultay bu terim için anlamdan yola çıkarak Türkçe’de “perspektif kaydırma” karşılığını kullanmıştır (Kurultay 2000). Bununla birlikte, sözkonusu çalışmada terim karmaşasını yol amamak amacıyla Özlem Berk tarafından son çıkan terimdeki terimler kullanılmıştır (Bkz. Berk 2005).

yerine “childhood diseases” denmesi veya koyu çay (strong tea) yerine “tavşan kanı” çay denmesi gibi. Bunlara aşağıdaki yöntemler de eklenebilir.

1. Üst anlamlı (Hypernymic Translation) çeviri: sözcüğün üst anlam karşılığının verilmesi şeklinde çeviridir. Örneğin otobüs veya motosiklet yerine taşıt denmesi gibi.

2. Alt anlamlı çeviri (Hyponymic translation): bu tür çeviri üst anlamlının tam karşıtı bir çeviri işlemidir. Örneğin “hamurışi” (pastry) yerine “kurabiye (cookie) sözcüğünün seçilmesi gibi.

3. Somutlaştırma (concretization): genel olarak ifade edilen bir şey ya da durumu somutlaştırarak çevirme. Bir başka deyişle, örneğin Türkçe’de “güzel” yerine “ceylan” demek gibi. Öte yandan çeviride temizlemek (clean) yerine “vacuuming” elektrik süpürgeyiyle süpürmek şeklinde de kullanılabilir.

Bu yukarıda anlatılan işlemlere bütünsel olarak bakıldığında çevirmenin sık sık “dolaylı çeviri işlemlerine” başvurusu çevirinin “genişletme”, “daraltma”, “uyarlama” ya da “öykünme” şeklinde sonlanmasına neden olabilir (Yazıcı 2007a: 31-39).

Belirtik çeviri (Explication)

Bu işlem çevirmenin erek ekin okurunu göz önünde bulundurarak kaynak metnin i ve dış bağlamından “ıkarıma dayalı” (inferential) açıklamada bulunması şeklinde tanımlanabilir. Kuşkusuz bu yöntem sıklıkla başvurulması erek metnin “genişleme”siyle (amplification) sonlanabileceği gibi kaynak metnin biçimine de zarar verebilir. Daha da açıkçası, çevirmenin metne bu şekilde müdahalesi (interference) kimi zaman metnin akışını ve biçimsel bütünlüğünü bozabilir. Bununla birlikte, Özlem Berk belirtik çeviri işleminin kimi zaman kaynak metinden doğan sınırlamalardan da kaynaklanabileceğini belirtmiştir (Berk 2005: 96).

Aımlama (paraphrasing)

Bu yöntem özellikle uzak kültürler arasında yapılan çevirilerde ortaya çıkar. Bu kimi zaman kaynak metindeki ilgili sözcükleri kullanarak yapılabileceği gibi, kimi zaman da kaynak metinde bulunmayan sözcüklerden yola çıkarak yapılabilir. Örneğin, Orhan Pamuk’un *Benim Adım Kırmızı* (1998)

adlı romanında yerleşmiş sözcük, ifade veya deyişlerin yanı sıra dini öğelere, yiyecek kültürüne ve mesleklere ilişkin sözcüklerin "açıklama"sına sıklıkla başvurulduğu görülür:

Şu Şevket'in sevdiği **pestilden** birkaç yaprak sakladığın yerden çıkar da ver çocuklara (1998: 166).

Why don't you take a few strips of that **dried fruit pulp** that Shevket likes out of its hiding place and let the kids have some (2001: 173).

"Hem de **karun** gibi zengin olacaktı" (1998: 55) gibi yerleşmiş bir ifadenin de and "as rich as Karun, the wealthiest of men in the Koran" (2001: 51) şeklinde çevirildiği görülür.

Burada görüldüğü üzere, açıklamanın genelde sözcük düzeyinde başvuru bir çeviri işlemi olduğudur. Bununla birlikte, bu işleme sık başvurulması çeviri metnin izleksel ve biçimsel olarak parçalanmasına neden olabilir. Fredereich Schleichermacher²¹ (1768-1834) açıklamanın metnin bütünlüğünü bozacağı gibi kimi durumlarda çevirmenin bütünlüğü korumak uğruna metne müdahalesine; bir başka deyişle kendi yorumunu kaynak metne katmasına yol açabilir. Schleichermacher'in deyişiyle bu kaynak metnin bütünlüğünü bozarak hantal bir metne dönüşmesine yol açar (Schleichermacher 1992: 40). Bu ise, ona göre çeviri tanımına ters düşer. Öte yandan günümüz açısından sorgulandığında özellikle ayrışıklık ve kopukluk izlenimini uyandırmayı hedefleyen postmodern metinlerde açıklamaya sıklıkla başvurunun erek metnin çeviri sayılmaması için başlı başına bir neden teşkil etmediği ileri sürülebilir. Bununla birlikte, sözkonusu işleme hangi sıklıkla ve hangi gerekçeyle başvurulduğunun bilinmesi çevirmenin yetkinliğinin bir işareti olarak değerlendirilebilir.

²¹ Schleichermacher çeviri tanımına ters düştüğünü öne sürdüğü bir ikinci çeviri yöntemi de Turgay Kurultay'ın Almanca "nachbildung" karşılığı olarak verdiği "uyarlama"dır. Aynı terim Schleichermacher'in metnin İngilizce çevirisinde "imitation" yani "öykünme" olarak kullanılmıştır (ibid. 1992: 40). Bu sözcük, Berk'in tanımlamasıyla "kaynak metinden esinlenerek özgün bir metin yaratmaktır" (2005: 142). Oysa "uyarlama" erek kültürün koşullarını ve beklentilerine göre çeviri yapmaktır. Kurultay'ın Türkçe metninde "öykünme" yerine "uyarlama" kullanması hem metnin bağlamından anlaşıldığı gibi, hem de ikisi arasındaki sınırları da tartışmaya açması açısından önemlidir (krş. Kurultay 1985: 196).

Açıklamalı Çeviri (Gloss translation)

Açıklamalı çevirinin tanımı günümüzde dipnot ve sonnotlar verilerek yapılan çeviri çeviri işlemi olarak tanımlanabilir.

Bununla birlikte kuşkusuz dipnotların bilinçli olarak çevirmen tarafından kullanımının kaçınılmaz olduğu durumları Turgay Kurultay beş başlık altında toplamıştır (2000: 92):

- ✓ Üstdilsel bilgi: Kavramsal ya da okuru yazarın düşünsel yönü ya da biçemi konusunda aydınlatıcı dipnot ya da sonnot şeklinde açıklama.
- ✓ Açıklayıcı yorum: Yazarın örtük düşüncelerini açığa kavuşturmak amacıyla ya da erek ekin okuruna göre yorumlayarak erek okuru yönlendirmek amacıyla.
- ✓ Ek bilgi: Arka plan bilgisi vermek amacıyla zaman yer yazar ya da alıntılarla ilgili bibliyografik bilgiler veya ansiklopedi bilgi vermek amacıyla.
- ✓ Terim bilgisi: Terimin ne anlama geldiğini açıklamak amacıyla başvurulabilir. Özellikle teknik metinlerde okura yeni bilgi sunulduğunda ya da felsefe sosyoloji gibi veya herhangi bir alanda tartışmayı başlatan yeni kavramları erek okura tanıştırmak amacıyla.
- ✓ Yerleşmiş deyiş veya alıntılarının orijinalini vermek amacıyla da dip notlara başvurulabilir. Özellikle bilgiyi ihraç yoluyla özümseyen kültürlerde yabancı terimin edinildiği kültürün dilindeki karşılığının verilmesi, hem okura yeni tanıştığı terimi sorgulama olanağı sağlar, hem de söz konusu terimin öneri karşılığı konusunda bilimsel çevrede tartışma ortamı yaratır. Öte yandan tek dilli okura bu şekilde yabancı terimin verilmesinin iki dilli okur kadar işlevsel olmayabilir.

2.4. Büyük Ölçekli Çeviri Stratejileri

Bu stratejiler eskileştirme, modülasyon, sözcüğü sözcüğüne çeviri gibi işlemlerin metnin bütününe yansımaları olarak değerlendirilebilir. Çevirmenin yukarıda sözü edilen sözcük düzeyinde işlemlere başvurma sıklığı ya da çevirmenin bu işlemlerle ilgili kararlarındaki tutarlılık sonunda ya yerleştirme (domestication), uyarılama (adaptation), ya da yabancılaştırma (foreignization) gibi büyük ölçekli çeviri stratejileriyle sonlanabilir (Bkz. IV. Bölüm). Bir başka deyişle, çeviri stratejileri yukarıda sözü edilen sözcük, tümce düzeyindeki kaymaların metnin bütününe etkisiyle doğrudan ilgilidir. Çeviri stratejisine dayalı çalışmalar araştırmacıların ürün üzerinden çeviri işlemlerini geriye dönük olarak izlemesi sonucu ortaya çıkar. Kimi durumlarda özellikle de küçük ölçekli işlemlerde çeviri işlemleri ve çeviri stratejileri kavramlarının birbiriyle örtüştüğü de söylenebilir.

2.5. Yan metinler

Son günlerde yapılan araştırmalarda çeviriyi içerden ve dışarıdan denetleyen yayınevi, yayımcı, düzeltmen gibi eyleyenlerle çeviri stratejilerinin bağlantısını kurmaya çalışan çalışmalar gözde konumda bulunmaktadır. Bu şekilde araştırmacılar toplumsal yapı, dönemin kültür politikaları, ekonomik durum ve ideolojik anlayışlardan oluşan makro yapıyla çeviri işlemleri arasında ilişkiyi ortaya çıkararak çevirilerin belli bir dönemdeki işlevlerini sergileme olanağı bulmaktadırlar. Gerard Genette'in "Paratexts: Thresholds of Interpretation" (1987) adlı kitabında özgün metinlerde "yanmetinler" (paratexts) işlevi kapsamında ele aldığı "çevremetin"²² (peritext) ve

²² Bu terim danışmanlığını yaptığım "Kuramsal Metinlerin çevirisinde Yanmetinler ve İşlevleri" başlıklı Özge Çelik'in Yüksek Lisans tezinde kullanılmıştır. Söz konusu çalışma çeviribilimde yanmetinleri özel bir metin türü olan kuramsal metinleri Türkiye'de yayımlayan yayınevlerinin bu konuyla ilgili politikalarını ortaya çıkarmak ve çeviribilim açısından sorunsallaştırmak açısından dikkate değer niteliktedir (2008 İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi 2008, Danışman Doç. Dr. Mine Yazıcı). Ayrıca Çelik'in Edward Edward Said'in *Geç Dönem Üslubu* (2008) adlı yapının çevirisinde yazarın notlarına ek olarak verdiği çevirmen

"dışmetin"ler (epitext) üzerindeki çalışması çeviribilim alanında çevirmenin karar ve stratejisiyle ilgili bilgiye yer vermesi açısından önem kazanmıştır. Genette'e göre çevremetin kapaklar da dahil olmak üzere yazar, editör, çevirmen sözü ve harita, liste, dipnot, sonnot, dizi ya da kitap tanıtım gibi ana metni sarmalayan metinleri kapsayarak üstmetin işlevi görürken, "dışmetinler" ana metin üzerine yazılmış yorum, eleştiri ve tanıtım gibi yazılar hem üst hem de metinlerötesi işlevi yerine getirirler. Bu metinleri zaman, biçim, yer, zaman, töz, edimsel ve işlevsel açıdan inceleyen yazar, örneğin dipnot ve son notların yer açısından konumunu aynı sayfada yer alan ya da dipnotlarla aynı işlevi yerine getirmesine karşın metnin sonunda yer alan çevre metinler olarak tanımlar (Genette 1997: 64-91).

Çevre metinler çeviribilim açısından irdelendiğinde çevirmenin yazara müdahale etmemek amacıyla ya da sözcüklerin sıralamasının bile dillerin elverdiği ölçüde bozulmamasına özen gösterildiği İncil gibi kutsal metinlerde sayfanın yan yada altında açıklama niteliği taşıyan ek metinler olarak düşünülebileceği gibi, kimi zamanda metnin dışındaki dünya veya öteki metinlerle bağlantısını kurmak amacıyla çevirmenin metne eklediği notlar şeklinde de düşünülebilir²³. Kuşkusuz yazarın dipnotlarıyla çevirmenin dipnotları arasında amaç açısından farklılıklar vardır. Genette özgün yapıtlarla ilgili olarak önsöz ve dipnotları işlevsel açıdan okurun kaynak metne değgin bilgisel eksikliklerini kapatarak yazarı okura götürmek amacıyla metne eklendiğini açıklar. Bununla birlikte dipnot, önsöz, sonsöz, şema, yayınevi listesi gibi metinlerin ana metne eklenmesi metin türü kadar alt metin türlerinin de bilgisini gerektirir. Örneğin, yazınsal alanda özellikle klasiklerin günümüzdeki yayınevleri tarafından tekrar yayımlanmasında özgün yapıtlarda zaman ve uzam uzaklığı göz önünde bulundurulurken metnin içinde yazar önsözü, editör önsözüyle birlikte yayınlanmaktadır. Bunun çok yoğun şekilde kullanılması kuşkusuz editör ve yayınevini "görünür" kılarken,

dipnotları kuramsal çalışmayla uygulama alanının arasında ne şekilde bir köprü kurulabileceğinin de bir kanıtı olarak düşünülebilir.

²³ İncil çevirilerinde başta satırarası olmak üzere sözcüğü sözcüğüne çeviriye özellikle başvurulmuştur Öte yandan Kuran-ı Kerim'de Tanrı'nın sözüne müdahale olacağı düşüncesiyle "çeviri" sözcüğü yerine "tefsiri/şerhi" (Yorumu) kullanılmaktadır. Gerçi günümüzde çeviri kavramının kapsamının genişlemesi göz önüne alındığında çevirmenin üst başlık olarak "tefsir'i" de kapsamına aldığı söylenebilir.

metnin akıcılığına da zarar verebilir. Çevirilerde bu yan metinlere bir de çevirmen notu ya da erek ekindeki editörün notu da eklenmiştir. Öte yandan, bu yöntemin sık kullanımı yazarın metninin bağlaşıklığını ve bağdaşıklığını bozmamak amacıyla metne eklenen notlar şeklinde açıklanabileceği gibi, tam aksine çevirmenin metne müdahalesi olarak da değerlendirilebilir. Betül Parlak çevirmenin yazarın düşüncelerini açıklamak amacıyla bu şekilde sıklıkla yan metinlere veya dipnotlara başvurmasını okuru bölmek, çevirmeni görünür kılarak onun sembolik gücünü arttırmak şeklinde de yorumlanabileceği savlarını öne sürerek, dipnot kullanımının sanıldığı kadar okuraca simidi işlevi gören masum bir çeviri işlemi olmadığına, bunun doğrudan çevirmenin stratejisiyle ilgili bir durum olduğuna dikkati çeker (Parlak 2008: 267-280).

Öte yandan Gerard Genette'in yanmetin kavramından yola çıkarak çeviribilim alanında ülkemizde başlatılan tartışmayı çeviribilim alanının kuramsal zeminine katkıda bulunacak şekilde irdeleyen ve çeviribilimsel açıdan bu kavrama *özetleme* adını koyarak çeviribilime yeni bir terim kazandıran Ayşe Nihal Akbulut yanmetinlerin betimleyici çeviri araştırmalarındaki işlevini sorgulayarak bu metinlerin tanımını şu şekilde verir:

Özetleme adını verdiğimiz ve çevirmenin yaptığı çeviriye ek olarak yazdığı metinlerin, bir düzlemde, okurun metni alımlamasına ve anlamlandırmasına veri sağlayarak destek olurken, başka bir düzlemde de, çeviribilim araştırmacısı için değerli bir araştırma araç gereci oluşturduğuna dikkat çekmektedir (Akbulut 2010: 2).

Araştırmacı bu kavramı dışmetin ve çevremetin olarak değil de "doğrudan" ve "dolaylı bildirimler" olarak sınıflandırmıştır. Çevirmenin notu, çevirmen önsözü, çevirmenin diyecekleri, benzeri üst metinler, yazılı ya da sözlü çevirmen tutanakları, açıklamalar, anılar, söyleşiler, yazışmalar, bildirgeleri, vb "doğrudan bildirimler" başlığı altında toplamıştır. Bu şekilde çeviribilim alanında yanmetinlerin iç ve dışmetinler olarak ayrımı yerine araştırmacıların dikkatini bütüncü çalışmalarına çekerek çeviri incelemelerinde bütüncü yaklaşımın önemini vurgulamıştır. Bundan böyle Akbulut'un çeviribilim alanında kullandığı "özetleme" başlığı altındaki bildirimlerin yazınsal ya da özgün metinlerdeki yanmetin kavramından edimsel ve işlevsel olarak giderek ayrıştığını gösterir (Akbulut 2010: 4-8).

2.6. Başvuru Kaynakları

Kuşkusuz çevirmenin geliştireceği araştırma stratejisi kaynakların güvenilirliğinin sorgulanması kadar, zaman kaybetmeden erişimi kolay ve en doğru bilgiyi sunan kaynaklara başvurulmasıyla da yakından ilgilidir. Buna bilgiyi ilk aktaran ya da sunan birincil kaynaklar olduğu kadar, bunlar üzerine yazılmış ikincil kaynaklar da katkıda bulunur. Öte yandan bilgiye en kolay erişimi sağlayan bilgi kaynağı olarak sözlük, terimce sözlükleri, ansiklopedilerin çevirmenin işlemlerini kolaylaştıran yardımcı araçları olduğu ortada bir gerçektir. Bundan böyle, bilgi başvuru kaynaklarının türlerinin, içeriğinin ve dizin gibi bilgiye erişimi kolaylaştıran düzenlemelerin nasıl yapıldığının bilinmesi, kaynakça düzeniyle veya sıralanışıyla ilgili ön bilgilerin içselleştirilmiş olması çevirmenin işlemlerini kolaylaştırdığı gibi çevirmenin profesyonelliğini de pekiştirir.

Bundan böyle amatörlükten profesyonelliğe geçiş sürecinde kaynak metin dışında çevirmenin başvuru kaynakları konusunda bilinç kazanması beklenir. Bu konuyla ilgili ipuçları şu şekilde sıralanabilir:

1. Başvuru Kaynaklarına erişim ve kaynakların güvenilebilirliği bilgisi
2. Kaynak seçimi konusunda bilinç: Bilginin en hızlı erişilebileceği kaynağın iç düzenlemesi, en ekonomik ve en kolay erişilebilir kaynağı seçme bilgi ve becerisinin kazanılması
3. Profesyonel bilgi: Çeviri yapılan yerin fiziksel koşullarının çeviri yapmaya uygun olup olmadığının incelenmesi gibi konular dışında çeviri stratejileri ve kararları konusunda tutarlılık sağlayabilme becerisinin kazanılması
4. Ansiklopedik bilgi: Buna genel kültür bilgisi de denebilir. Bir başka deyişle çevirmenin genel kültür bilgisi ve güncel haberlere ilgisiyle ilişkilendirilebilir
5. Uzmanlaşma alanı ön bilgisi: Bu genellikle belli bir süre aynı alanda çeviri yapılması sonucunda edinilen bilgidir

6. İletişim kurma bilgi ve becerisi: Bilgisel olarak uzmana danışabilme ve iletişim kurabilme becerisi yanı sıra işverenle iletişim kurmanın yollarının bilinmesi

7. Çeviriye dönük bilgi teknolojileri ve bilgisayar yardımcı araçlarını kullanma, arşivleme ve terminoloji oluşturma bilgisi

8. Çevrimiçi ve çevrimdışı kaynaklarla ilgili bilgi.

Aşağıdaki bölümde hem çevirmenin temel başvuru kaynakları olan sözlüklere, eşleştirme araçlarına değinilecek, hem de çeviri işlemlerini noktalayan kaynakça yazılımı ile ilgili çeviride karşılaşılan sorunlara değinilecektir.

Yardımcı Araçlar

Çeviride temel başvuru kaynakları sözlükler, eşanlamlı sözcükler sözlüğü (Thesaurus), ansiklopedik sözlükler, terim sözlükleri, bütüncü eşleştirme araçları (concordance), ansiklopediler, ders kitapları vb. olarak sıralanabilir. Bu kaynaklar dilsel açıdan kaynak dilde yazılmış birincil kaynaklar, iki dilli kaynaklar, ara dilde yazılmış kaynaklar ve erek dilde yazılmış kaynaklar olarak sıralanabilir (Yazıcı 2007a: 97).

2.6.1. Sözlükler

Bu kaynaklar kaynak metnin çözümlemesinde birinci derecede işlev gören yardımcı araçlardır. Günümüzde ekonomik nedenler, bilginin hızla üremesi, bundan böyle basılı sözlüklerin yetersizliği veya her sene yeni baskı çıkarılması konusunda yaşanan sıkıntıların yanı sıra basılı haldeki sözlüklerin internet ortamına taşınması günümüzde basılı sözlüklerin artık işlevini yitirdiği düşüncesini akla getirebilir. Çeviride doğru ve güvenilir sözlüğe başvurulması kaynak ve erek dil edinciyle olduğu kadar çeviri edinciyle de doğrudan ilgilidir. Aşağıda "bald" sözcüğünden yola çıkarak birincil, iki dilli sözlük ve erek dilde basılı ve internet ortamı gibi farklı ortamlarda çıkmış sözlüklerde bilginin nasıl aktarıldığı gösterilecek; ardından sözlük kullanımının çeviri edinciyle ilişkisi tartışılacaktır:

Birincil kaynak olarak "Bald" sözcüğü Merriam-Webster sözlüğünde şu şekilde yer almıştır (<http://www3.merriam-webster.com/pendictionary/>):

Tablo 3 Tek dilli Sözlükler

Bald adj. → (sıfat)
Bald verb → (yüklem)
Bald cypress adj. → tamlama
Bald eagle
Bald-faced
Main Entry: 'bald → <u>Ana başlık</u>
Pronunciation: \bold\ → <u>Fonetik okunuşu</u>
Function: adjective → <u>kelime türü</u>

Tablo 4 Tek dilli Sözlükler ve İçerik

Etymology: Middle English balled; probably akin to Dan dial. bældet bald, Latin fulica coot, Greek phalios having a white spot, Old English bælf fire, pyre
Date: 14th century → <u>kelime kökeni (etimolojik bilgi)</u>
1 a: lacking a natural or usual covering (as of hair, vegetation, or nap) b: having little or no tread <bald tires> → <u>açıklaması</u>
2 : marked with white → <u>altanlamaları</u>
3 : lacking adornment or amplification <a bald assertion>
4 : undisguised, palpable <bald arrogance> → <u>Eşanlamlıları</u>
- synonyms see bare
<u>Kelime türev (son ve önekler)/Fonetik yazılım/ sözcük türleri</u>
— bald·ish \ bōl·dish\ adjective
— bald·ly \ bōl(d)·lē\ adverb
— bald·ness \ bōl(d)·nəs\ noun
<u>Özel alan bilgi ve kaynağı</u>
Physician-reviewed articles on bald on Healthline. →
1. Hair loss (12 images)
2. Partial or complete loss of hair is called alopecia.

Örnek 2 İki dilli Sözlükler

Türkiye’de sözlük alanında ilk çalışmaları başlatan James Redhouse olmuştur. Günümüzde Redhouse, Türk Dil Kurumu, Longman Metro vb. yayınevleri sözlük alanında çalışmalarını sürdürmektedir. Genellikle son dönemlerde internet ortamına taşınma konusunda girişimleri söz konusudur. Bunun dışında internet ortamında hazırlanmış Zargan, Tureng, Sesli Sözlük gibi sözlükler de çevirmenlerin en sık başvurdukları kaynaklar arasında yer almaktadır.

Bu sözlüklerde sıralama genelde şu şekilde yer alır:

Sözcük /fonetik harfle okunuşu/ Amerikan İngilizcesi kullanımı /argo eski veya dişil eril olarak kullanımı veya özel alan adı/sözcük türü(isim, sıfat vb.). Sözcüğün karşılığı veya açıklaması; farklı alanlarda alt kullanımları. Deyimsel veya atasözü içerisinde kullanımları.

Bald, sf.&gs.f. 1. Dazlak, kel,saçları kısmen veya tamamen dökülmüş. **A head:** dazlak/kel kafa. **a.... head;** dazlak/kel kafa; **to be at the....bald temples:** şakaklarından saç dökülmek, 2. Çıplak, çorak, bitki örtüsünden yoksun. (Türk Dil Kurumu İngilizce-Türkçe Sözlük 1999)

Örnek 3 Erek dilde yazılmış Sözlükler

Tablo 5. Türk Dil Kurumu Türkçe Büyük Sözlük

Bald sf. 1. Saçı dökülmüş olan (kimse): “Simitçi kumraldı, saçları dökülmüştü, evet basbayağı keldi adam.” -A. Ümit. 2. mec. Çıplak (doğa), yaprakları dökülmüş (bitki): “Yükselip alçalıyor, kel tepelerin etrafını dönüyordu.” -S. F. Abasıyanık. 3. mec. Gelişmemiş, cılız (bitki): Kel bir ağaç. 4. mec. İçinde az eşya bulunan. Güncel Türkçe Sözlük
kel Fr. Favus
BSTS / Tıp Terimleri Kılavuzu
kel
1. Aşı kalemi. 2. Sebze fidesi. 3. Tomurcuk. 4. Meyve ağaçlarının sürgünü. 5. İyi büyümemiş meşe ve çalı fidanı. 6. Ekine zarar veren, tarlalarda kendiliğinden çıkan yabancı ağaç ve sürgünleri. Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü
kel
Çirkin, fena, kötü.
Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü

Yarım (ağırlık ölçüsü için): Kel okka yapağı aldım.

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü

keling. favic

Kelliğe yakalanmış olan.

BSTS / Asalakbilim Terimleri Sözlüğü 1970

kel

Hindi.

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=kel&ayn=tam>

Bu üç sözlükte çevirmenin iletişimi gerçekleştirmek üzere hangi sözcüğü seçeceği dil kullanıcıları kadar dil kullanımıyla ilgili bilgisine de bağlıdır. Bir başka deyişle, çevirmenin aradığı sözcüğü metnin bağlamından yola çıkarak her iki dildeki dilbilgisel özelliğini, türünü ve kullanım alanını bilmesi gerekir. Ayrıca aranan sözcüğü eşdizimli (collocation), kısaltma (acronyms), yansımali sözcük (onomatopoeic word), özel addan türetilmiş sözcük (eponyms) ya da yeni türetilmiş sözcük mü (neologism) olduğu, yoksa terim olarak mı kullanıldığının farkındalığı ve çeviri işlemlerinde sözlüklerin nereye kadar işlevsel olacağı bilgisi çevirmenin edinciyle doğrudan ilgilidir.

Çevirmenin kaynak metinde kullanılan ağız veya birey dil özelliklerini bilmesi, sesleneceği kitlenin önvarsayımsal bilgisine dayalı olarak kendi dışındaki eyleyenler ve yayınlanacağı ortamı da gözönünde bulundurup karar verme yetisine sahip olması beklenir. Örneğin, en basit olarak resmi bir metinde “dazlak” yerine “kel” kullanması gibi. Ya da bir reklam metninde “kelliği önleyici” yerine “saç kaybını engelleyici” şeklinde bir karşılık kullanılması sözlüklerin tek başına çeviri işlemlerini çözmeye yeterli olmadığını; ancak çevirmenin profesyonel bilgisine dayalı bir eylem olduğunu bir kez daha kanıtlar. Sözlüklerde bir çok alt başlık arasında çevirmenin doğru seçimde bulunması metin içi bağlam kadar uzmanlık bilgisini de gerektirir. Bir başka deyişle, sözcüğün birebir sözlükten aktarılması kimi durumlarda yetersiz kalır. Kimi durumlarda da ekinsel farklılık veya teknolojik yenilikler karşısında sözlükte sözcüğün karşılığı bulunmayabilir. Bu aşamada bütünçe eşleştirme araçları çevirmenin en büyük kurtarıcısı olarak devreye girer.

2.6.2. Bütüncü Eşleştirme Araçları

Bütüncü üzerine eşleştirme araçları çevirmenlerin en önemli yardımcı araçlarından biri olup özellikle çeviri eğitiminde farklı metin türlerinden özgün kesitler sunması açısından dil edincini olduğu kadar çeviri edincini de geliştirici başvuru kaynakları arasında ön sırada yer alır. Bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte her geçen gün veri tabanını genişletme kapasitesine sahip bu araçlar, terim veya sözcüklerin kullanım sıklığını, farklı metin türü ve konu alanlarındaki sözcük ya da terimlerin eşdizimli kullanılışlarını ortaya çıkarmaya yarar. Bu elektronik araçlar sayesinde çevirmen birçok seçeneğe erişebildiği gibi, bunlar arasında en doğru seçimi yapması da kolaylaşır. Ayrıca çevirmenin internet'ten metinleri indirerek ya da kendine ait metinleri yükleyerek kendi bütüncü eşleştirme araçlarını yaratmasına da olanak sağlanır. Günümüzde bilgi teknolojileri ve terminoloji uzmanlarıyla birlikte çevirmenlerden oluşan ekibin hazırladığı bu bütüncülerin kapsamı her geçen gün arttığı gibi bu alanda yapılan çalışmalar özel alanda bütüncü eşleştirme çalışmalarına doğru uzanmaktadır (Taylor 2007: 44-47). Bu araçlar özellikle özgün dile yakın çeviri yapma olanağı sağlamaları açısından ortaya sağlıklı, kabul edilemez ya da toplumumuzda "çeviri kokan" dediğimiz türden çevirilerin çıkmasını bir ölçüde engellediği gibi, birebir çeviri yönteminin de amatör çevirmenler tarafından sorgulanmasına olanak sağlamaktadır.

İnternet'te farklı dillerde metin türü, uzmanlık alanı, sözlü yazılı dil kullanımlarıyla ilgili birçok bütüncü eşleştirme aracı bulunmakla birlikte aşağıdaki kaynaklar amatör çevirmenlere yardımcı olabilir:

British National Corpus: <http://www.info.ox.ac.uk/bnc>;

Project Gutenberg: <http://www.gutenberg.net//>

Concordancers in ELT, Collins Corpus Concordance Samplers

British Council and BBC, The Virtual Language Centre, Hong Kong, British National Corpus;

Corpus Linguistics Links from Mike Scott.

Bu yukarıda sayılan bütüncü eşleştirme araçları temelde hepsi aynı mantıktan yola çıkmakla birlikte biçimsel açıdan farklılıklar gösterebilir. Örneğin, önceden sözlüklere dayalı açıklaması verilmiş olan *Bald* sözcüğü üzerine bütüncü eşleştirme aracından yapılan tarama bu farklılığı gözler önüne serebilir:

Tablo 6. Eşleştirme Araçları Örneği

.....as easy to admit that'the uneven and totally **bald** lawn with the various pans of a long-abandoned
Jon Wilde [/h] acorn, almond, arm, baby maker, **bald-headed** hermit, ba-
zooka, beef, beef bayonet,
GUY, 6ft, bearded, Care Bear type, **going bald**, 43, seeks active guys,
similar age group, for
.... with people admits Peter Stahl, **the bald vocalist** whose gentle drawl
belies the
.... some plangent genre-hopping. [p] The League of **Bald-Headed Men'**
and a seemingly intimate `
.... to his usual theme tune of Bob Marley's 'Crazy **Bald-head**'. [p] Bruno
received most of the applause
.... it going, Matt?" [p] The corpulent man with the **bald** head and the cast
in one eye, who had been ...
.... it to the Russian private. Red-faced short, **bald** and middle-aged with
huge pointed ears, he ...
.... views. [o] Baird was a plump, cheerful man, **bald-headed**, but with
thick tufts of hair sprouting stakeout! In disguise! Bob wondered if the **bald**
man had been watching here that first day
(<http://www.collins.co.uk/>) Corpus/CorpusPopUp.aspx?query= bald& corpus=
ukephem+ukmags+bbc+ukbooks+times+today+usbooks+npr+usephem+ukspok&
width=100

2.7. Bibliyografyalar, Katalog ve Kaynakça yazımı

Bibliyografyalar sadece çeviri işlemlerinde değil, çeviri araştırmalarında da önemli bir yer tutmaktadır. Bibliyografyaların temel amacı göndermede bulunulan kaynağın adını ve ayrıntılarını vermektir. Kataloglar ise, daha uzmanlık bilgisi isteyen özel alanla ilgili bir konuda kaynakların sistemli bir şekilde toplandığı başvuru kaynaklarıdır. Örneğin, Türkiye'de yazın alanındaki belli döneme ait ya da çevirmene ait veya çeviribilim üzerine çeviri katalogları buna örnek gösterilebilir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyet Dönemi makaleleri bibliyografyası da araştırmacılar için sağlam bir kaynaktır. ([http:](http://)

//makale.mkutup.gov.tr/). Bu alanda ülkemizde Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü tarafından çalışmalar sürdürülmektedir. Ancak bu çalışmaların daha sağlam temele oturması üniversitelerde araştırmacıların kendi alanlarıyla ilgili verileri toplamasına bağlıdır. Çeviribilim alanın sosyal bilimlerin bir parçası olarak "belgeye" dayalı araştırma yapması kaçınılmazdır. Belge bir yerde öne sürülen düşüncelerin ya çıkış noktası ya da kanıt aracıdır. Özellikle çeviri tarihi alanında düzenli hazırlanmış bibliyografyalar, kataloglar araştırma yapanların bütüncesinin şekillenmesine yardımcı olur (Pym 1998: 42). Bilimin temelinin işbirliğine dayalı olduğu göz önüne alınacak olursa bu şekilde katalog veya bibliyografyaların hazırlanması araştırmaların kalitesi ve hızını artırır. Özellikle çeviri yayınların bir kısmında dikkati çeken bir nokta kaynakçaya hiç yer verilmemesi veya yabancı dilde olduğu gibi aktarılmasıdır. Buna karşın dip notlarda çevirmenin başvuru kaynaklarına yer verildiği gözlemlenmektedir. Bu aynı zamanda kaynakça yazımı konusunda Türkiye'de bir kargaşa yaşandığının da bir işareti olarak görülebilir. Bunun bir nedeni MLA (Modern Language Association) ya da APA (American Psychological Association) tarafından hazırlanan kaynakça ve yazı kurallarının Türkçenin yazı kurallarına göre nasıl düzenleneceğinden kaynaklanmaktadır. Son zamanlarda en yaygın kullanılan model APA'nın sunduğu modeldir. Bunun nedeni kaynakların tarihinin sonunda yer almayı başında yer alması, bundan böyle kaynağa başvurulmuş kaynakların eski ya da yeniliği, bir başka deyişle esas kaynağın güncelliği konusunda araştırmacılara ipucu vermesidir²⁴.

Bu bölümde İngilizce'den Türkçe'ye kaynakça yazılımlarıyla ilgili APA'ya dayalı ayrıntılı örnekler verilecektir. Burada Türk bilim geleneğinde disiplinlerarası ilişki ve birbiriyle akademik işbirliğinde bulunma ya da birbirinin uzmanlık alanından yararlanma şeklindeki yaklaşımlar yeni yeni filizlendiğinden geçmişteki bibliyografik çalışmaların genellikle kendi içinde kapalı kaldığı söylenebilir. Bu nedenle Türk araştırmacıların uzmanlık alanındaki bibliyografik çalışmalarda kütüphanecilik alanındaki bilgilere baş-

²⁴ Gerçi filoloji ve tarih gibi sosyal bilimlere giren alanlarda araştırmacının sağlamlığı ana kaynaklara erişimle doğrudan ilgilidir. Bu yüzden araştırmacının güncelliğinden çok ana kaynaklara erişilip erişilmediği önemlidir. Ülkemizde bu konuda, bir başka deyişle sosyal ve fen bilimleri arasındaki ayrım net çizilemediği için sosyal bilimlere alanında da fen bilimlerine uygulanan ölçütler esas alınmaktadır.

vurmasının en doğru olacağı görüşündeyim. Örneğin, Türkçenin ekli bir dil olması nedeniyle sözdizimsel yapısı İngilizce'deki "Özne+Yüklem+Nesne" sıralamasını izlemez. Yüklem tümcenin sonunda yer alır. Bundan böyle, İngilizcede başta yer alan "in" yani "içinde" sözcüğü Türkçede sonda yer almaktadır. Türk Kütüphaneciler Derneği tarafından benimsenmiş ilkelerin diğer alanlar tarafından benimsenmesi hem disiplinlerarası işbirliğinin güzel bir örneği, hem de şu anda yaşanan kaos'un bir sonu olarak da düşünülebilir. Bu şekilde bir uzlaşma bilgiye erişimi de kolaylaştırır. İşte bu yukarıda belirttiğim gerekçelerle aşağıdaki örneklerde *Türk Kütüphaneciliği Dergisi Kaynakça Yazım örnekleri* referans alınmıştır (www.unak.org.tr/BilgiDunyasi/kaynakca.doc). Söz konusu dokümanın Prof. Dr. S. Serap Kurbanoğlu'nun 2004 yılında ÜNAK tarafından yayımlanan "Kaynak Gösterme El Kitabı" adlı eserinden yararlanılarak hazırlandığı da özellikle bildirilmiştir. Aşağıdaki örnekler bu kılavuzun ışığında çoğu çeviribilimle ilgili kaynaklardan yola çıkılarak düzenlenmiştir:

A. İngilizce'den Türkçe'ye Kaynakça Yazılımı

MAKALELER

1. Türkçe Tek Yazarlı Makale

Kurultay, T. (1985). Çeviri Yöntemi Üzerine Düşünceleriyle F. Schleiermacher A. Cemal (Yay. Haz.). *Dün ve Bugün Çeviri* 1 içinde. ss. (191-217). İstanbul: Kent Basımevi.

Gönderme

(Kurultay 1985: 191-200)

2. Yabancı Dilde Tek Yazarlı Makale

Yazıcı, M. (2010) Turkish versions of *To the lighthouse* from the perspective of modernism. *Perspectives*, 18(1). 59-78. Abingdon: Routledge.

Gönderme

(Yazıcı 2010: 60)

3. Bildiri

Schopp, Jürgen. (2009, Ekim 21-23). Translation Practice: A Paragon for Training? Anamur, H, Bulut A. ve Yılmaz, A (yay.) *International Colloquim of Translation* içinde. ss. 249-253. İstanbul: Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık.

Gönderme

(Schopp 2009: 249)

Parlak, B. (2008, 19-20 Nisan). "Yazınsal Çeviride Kaynak Metnin Okuru/Erek Metnin Yazarı olarak Çevirmen Kimliğinin Çeviri Kararlarına Etkisi", Neslihan Kansu-Yetkiner&Duman Derya (Yay. Haz.), *Çeviribilim, Dilbilim ve Dil Eğitimi Araştırmaları I. İçinde* (ss. 267-281). İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi.

Gönderme

(Parlak 2008: 267)

4. KİTAPLAR

Tek Yazarlı Kitaplar

Vermeer, H. (2006) "Social Systems" Theory: Preliminary Fragments For a Theory of Translation. Berlin: Frank&Timme.

Gile, D. (1995) *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Viaggio, Sergio (2005) *A General Theory of Interlingual Mediation*, Verlag: Frank&Timme.

Gönderme

(Vermeer, 2000: 78)

İki Yazarlı Kitaplar

Hatim, B. &Munday, J (2004). *Translation*. London&New York: Routledge.

Gönderme

(Hatim ve Munday 2004: 48-50)

5. Tüzel Kişi Tarafından Yazılmış Kitaplar/Raporlar

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. (2009). *2009Yılı Türkiye İlerleme Raporu*. Avrupa Komisyonu (Yay. Haz). Ankara: Avrupa Birliği Komisyonu.

İlk Gönderme

(Avrupa Birliği Genel Sekreterliği [ABGS] 2009: 29)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(ABGS 2009: 30)

6. Çeviri Kitaplar

Habermas, J. (1984). *Theory of Communicative Action*. Cilt.1. (T. McCarthy, Çev.). Boston: Beacon Press. (orijinali 1981'de yayımlanmıştır).

Gönderme

(Habermas /1981: 40)

Gönderme

Bloomberg, M. ve Evans, G.E. (1989). *Kütüphane teknisyenleri için teknik hizmetlere giriş* (N.Tuncer, Çev.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği. (Orijinali 1985'de yayımlanmıştır).

Gönderme

(Bloomberg ve Evans, 1985/1989, s.182)

Editörlü Olan Kitaplar

Karancı, A. N. (Yay. Haz.). (1997). *Farklılıkla yaşamak aile ve toplumun farklı gereksinimleri olan bireylerle birlikteliği*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Gönderme

(Karancı 1997: 46)

Kitaptan Bir Bölüm

Nord, Christiana. (1997). A Functional Typology of Translation. A. Trasborg (Yay. Haz). *Text Typology and Translation* içinde (ss. 43-66). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Gönderme

(Nord 1997: 45)

Ruano, Rosario, M. (2006). Conciliation of disciplines and paradigms: A challenge and a barrier for future directions in Translation studies. Joao Ferreira Duarte, Alexander Assis Rosa veTeresa Seruya. (Yay. Haz). *Translation Studies at the Interface of Disciplines* içinde (ss. 43-54). Amsterdam: John Benjamins.

Gönderme

(Ruano 2006: 59)

(Nord 1997: 43-66)

Çeviri Seçkisi Kitaplarından Bir bölüm

Even-Zohar, I (1978/2004). Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu. M. Rifat (Yay. Haz.), (Çev. S. Paker). *Çeviri Seçkisi (2)* içinde. İstanbul:Dünya. ss. 191-201 (Orijinali 1978'de yayımlanmıştır).

Gönderme

(Even-Zohar 1978/2004: 192)

Yazarı Olmayan Kitap

Redhouse çağdaş Türkçe-İngilizce sözlüğü. (1985). İstanbul: Redhouse.

Gönderme

(Redhouse, 1985)

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Elektronik Makale

Altay A. (2002). Difficulties Encountered in the Translation of Legal Texts:The Case of Turkey. *Translation Journal*, 6 (14), 10 Aralık 2010 tarihinde <http://accurapid.com/journal/22legal.htm> adresinden erişildi.

Şarcevic, S. (2000). Legal Translation and Translation Theory: a Receiver-oriented Approach. 5. Haziran 2010 tarihinde [www.tradulex.org /Actes2000/sarcevic.pdf](http://www.tradulex.org/Actes2000/sarcevic.pdf) adresinden erişildi.

Gönderme

(Sarcevic 2000)

(Altay 2002)

Bağımsız Web Sayfası

Yee, I. H. (2003). *Cataloging and metadata education: a proposal for preparing cataloging professionals of the 21st century*. 26 Haziran 2005 tarihinde <http://www.loc.gov/catdir/bibcontrol/> adresinden erişildi.

Gönderme

(Yee 2003)

DİĞER KAYNAK TÜRLERİ

Ansiklopedi Maddeleri

Paker, S. (1998), "Turkish Tradition", *Routledge Encycloepadia of Translation Studies* içinde (c. II, ss. 571-582). yay. haz. M.Baker. New York: Routledge.

Ersoy, O. (1973). Kağıt ve kağıtçılık. *Türk Ansiklopedisi* içinde (c. 21, ss. 112-115). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Gönderme

(Ersoy, 1973, s. 113)

Gönderme

(Paker 1998: 571)

Tezler

Özkul, B. (2009). *Tanzimat Döneminde Tercüme Odası'ndan Yetişen bir Çevirmen Aydın: Ahmet Vefik Paşa*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Gönderme

(Özkul 2009: 67)

B. Türkçe'den İngilizce'ye Kaynakça Örnekleri

Aşağıdaki İngilizce örnekler APA formatı ve kaynakça yazımıyla ilgili bilgileri veren <http://owl.english.purdue.edu/owl/owlprint/560/> sitesinin veri tabanından alınmıştır.

Aşağıdaki örnekler özellikle Türkçe'den İngilizce'ye çevirilerde karşılaşılan zorluklar göz önünde bulundurularak seçilmiştir:

Örnekler

Çok Yazarlı Kitaplar

O'Neil, J. M., & Egan, J. (1992). Men's and women's gender role journeys: Metaphor for healing, transition, and transformation. In B. R. Wainrib (Ed.), *Gender issues across the life cycle* (pp. 107-123). New York, NY: Springer.

Editörlü kaynaklar

Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (Eds.). (1997). *Consequences of growing up poor*. New York, NY: Russell Sage Foundation.

Plath, S. (2000). *The unabridged journals*. K.V. Kukil, (Ed.). New York, NY: Anchor.

Duncan, G. J. & Brooks-Gunn, J. (Eds.). (1997). *Consequences of growing up poor*. New York, NY: Russell Sage Foundation.

Çeviriler

Laplace, P. S. (1951). *A philosophical essay on probabilities*. (F. W. Truscott & F. L. Emory, Trans.). New York, NY: Dover. (Original work published 1814).

Ansiklopedi maddeleri

Bergmann, P. G. (1993). Relativity. In *The New Encyclopedia Britannica* (Vol. 26, pp. 501-508). Chicago: Encyclopedia Britannica.

Elektronik kaynaklar

Bernstein, M. (2002). 10 tips on writing the living Web. *A List Apart: For People Who Make Websites*, 149. Retrieved from <http://www.alistapart.com/articles/writeliving>

2.8. Değerlendirme

Bu bölümde çevirmenin çeviri işlemleri kuramsal bakışla irdelenerek profesyonel çevirmenin refleks şeklinde aldığı karar ve eylemlerin ne gibi süreçlerden geçtiği anlatılmıştır. Yukarıda sayılan öğeler çeviri amaçlı metin çözümlemesi açısından değerlendirilecek olursa, profesyonel çevirmenin aşağıdaki şu bilgi ve becerileri içselleştirmiş olması beklenir:

1. Her iki dilde de farklı kesitlerde dil kullanımı becerisi: Bu dil edinciyle, bundan böyle de kaynak ve erek dil bilgisiyle doğrudan ilgilidir.

2. İki kültüre değin bilginin edinilmesi: Sadece simgelere odaklanmayıp kaynak metnin ve çevirinin her iki kültürdeki işlevini sorgulayabilme becerisi. Örneğin, kültürel alıntı, mizah, eğretileme, eşdizimli sözler deyim atasöz gibi kültüre değin kullanım ve anlamları konusunda bilginin edinilmesidir.

3. Çevirinin temel amacı kuşkusuz iletişimi sağlamaktır. Buna göre Gri-ce'nin işbirliği adımı verdiği ilkeleri yerine getirmek üzere nitelik (quantity), nicelik (quantity), ilişki (relation) ve dilin olanak tanıdığı ölçüde açık, öz ve tutarlı tutum (manner) sergilemenin iletişimin ön koşulları olduğu ortada bir gerçektir (Yule 2006: 129-130). Ne var ki, burada ülküsel iletişim ortamındaki dil kullanımından farklı olarak, çevirinin hangi iletişimsel amaca hizmet ettiğini belirleyen "yönerge"ye dayalı bir metin üretme sözkonusudur. Çevirinin profesyonel bir edim olduğu ve iletişimin her zaman ülküsel du-

rumlarda gerçekleşmeyeceğinin bilgisi profesyonel çeviri işlemlerini ilgilendiren en önemli konuların başında gelir (Nord 1997 b: 59-60).

4. Metin türü ve alt metintürü bilgisi
5. Çeviri stratejilerine değgin bilgi ve bilinç; bu stratejileri çevirinin amacına göre kullanabilme yetisi
6. Çeviride yan metinleri özbetimleme aracı olarak ne şekilde ve ne sıklıkta kullanılabileceğinin bilgisi
7. Çeviri amaçlı uzmanlık alanı bilgisi
8. Araştırma yöntemleri bilgisi
9. Başvuru kaynakları ve bilgi teknolojileriyle ilgili bilgi edinme ve doğru kullanımı konusunda bilinç kazanma.

Bütün bu yukarıda özetlenen konularla ilgili bilgiler çeviri edincinin gelişmesiyle birlikte profesyonel çevirmenlerin refleks şeklinde yerine getirdiği çeviri işlemleri olarak da tanımlanabilir.

III. BÖLÜM ÖZEL ALAN ÇEVİRİSİ VE DİSİPLİNLERARASI İLİŞKİLER

Çeviribilimin farklı disiplinlerle ilişkilerinden yola çıkarak uygulama alanıyla ilgili ilişkileri, "ikincil ilişkiler" olarak değerlendirilmektedir. Farklı uygulama alanlarında gerçekleştirilen çeviri işlemleri çeviri sorunlarının birikerek alanın kuramsal tabanına veri sağlamaktadır. Çeviribilim alanındaki araştırmacıların uygulama alanlarındaki incelemeleri bir yandan çevirmenin bilişsel süreçlerini bilinç düzeyine çıkarmayı hedeflemekte, öte yandan da kuramsal tabanına yeni veriler girilmesini sağlamaktadır.

Çeviribilim araştırmalarında sınıflandırma temelde uygulama ve kuramsal olmak üzere ikiye ayrılır. Bu durumda uygulama alanında gerçekleştirilen işlemler konusal olarak teknik alan, yazınsal ve sosyal bilimler alanları olarak da sınıflandırılabilir. Bu alanının ülkemizde temel kuruluş nedeni küreselleşen dünyamızda uzmanlık alanlarında çeviriye duyulan gereksinim şeklinde açıklanabilir. Bu nedenle çeviribilim alanında yaşanan en temel sorunlardan birisi de uzmanlık bilgisine ne ölçüde gereksinim duyulduğu ya da uzmanlık bilgisinin çeviri edincinin gelişmesinde bir payı olup olmadığıdır. Konu alanı bilgisi, sadece konu alanındaki bilgiyi edinmekle sınırlı değildir. Böyle bir durumun var olması alanında uzman ve dil bilen herkesin çeviri yapabileceği anlamına gelir. Oysa çeviriye yönelik konu alanı bilgisi sürekli aynı alanda mekanik olarak çeviri yaparak değil, bilinç düzeyinde çeviri yaparak edinilebilir. Bu ise, çevirmenin çeviri işlemlerine uygun araştırma stratejileri geliştirmesi anlamına gelir. Bir başka deyişle, bilginin özel alanda uzmanlaşmaya yol açacak şekilde kazanılmasından farklı olarak çeviri edincini geliştirecek şekilde kazanılmasıdır. Bu durum özel alanda çevirmenliğe başlamadan önce çevirmenin çeviribilimin uygulama alanına ka-

zandırdığı kuramsal bilgiyi içselleştirmesi ve hayata geçirebilmesiyle yakından ilgilidir. Çeviriyle ilgili konu alanında öncelikle hangi alt alanlarda çeviriye gereksinim duyulduğunun belirlenmesi, erek kültür yazın geleneğinde ilgili alandaki özgün belge, metin ve alt metin türlerini araştırılması ve bunların erek kültürdeki işlevlerinin sorgulanması profesyonelliğe adım atmanın ön koşulları olarak düşünülebilir. Daha da açılacak olursa, bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Uzmanlık alanı ve metin/alt metin türü bilgisi
- ✓ Çevirmenin araştırma yöntemi becerilerini geliştirmesi
- ✓ Metnin içinde bulunulan duruma (context of situation) göre düzenlenmesi bilgisi; bir başka deyişle, konu alanı, metni oluşturan eyleyen/ aktör (tenor) ya da metin kurucularla, seslendikleri okur kitlesi arasındaki ilişki veya resmiyet derecesi açısından aralarındaki ilişkilerin kurulması
- ✓ Hangi iletişim oluğu/kanalıyla okura sesleneceklerine ilişkin bilgi

Alanın dilkullanımsal, terminolojik, metin türleri ve özelliklerinin bilinmesi profesyonel çevirmenliğe adım atmanın önkoşulları olarak değerlendirilebilir (Taylor 2007: 91-103). Bu bilgilerin içselleştirilerek eyleme sokulması uzmanlık alanında çeviri edinci kazanmanın temel çerçevesini oluşturur. Bununla birlikte özel alanda çeviri sorunları salt dilkullanımsal bilgi ve metin türü bilgisiyle sınırlı kalmaz. Bir başka deyişle, çevirmenin özel alan çevirisinde başarısı konu alanı bilgisi edinmesine, teknik jargonu kullanabilmesine, büyük ölçekli çeviri sorunlarını saptamasına ve çeviride kendine özgü bir araştırma yöntemi geliştirmesine bağlıdır.

Uygulama alanındaki çeviri işlemlerini ele alan bu bölümde çeviribilimde teknik alan kapsamına giren özel alan çevirileriyle ilgili çeviribilimsel yaklaşımdan yola çıkarak çeviriye en gereksinim duyulan tıp ve sağlık bilimleri konusu yanı sıra teknik alan çevirisinin en sorunlu alanı hukuk çevirisi konularına değinilecektir. Özetle bu bölümde özel alan çeviri işlemlerinin yanı sıra bu işlemlerin mantıksal temelini neye dayandığı konusunda çeviribilimsel görüş açıları sunulmaya çalışılacaktır.

3.1. Tıp ve Sağlık Bilimleri

Bu yukarıda anlatılardan yola çıkarak sağlık bilimleri ve tıp alanındaki sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Sağlık bilimleri alanında metin türü ve alt türü bilgisi
2. Profesyonel dil ve hasta dili arasındaki dilkullanımsal farklılıklardan kaynaklanan sorunlar
3. Sözcük ve Terim düzeyinde sorunlar: Bu konuda basılı kaynakların yerini elektronik araçlar ve internet'teki kaynaklar almaya başlamıştır. Bununla birlikte sözkonusu kaynakların güvenilirliklerinin bilinmesi çeviride bilginin doğru aktarılması açısından son derece önemli rol oynamaktadır. Bu konuda ziyaretçi sayısı, göndermede bulunulan kaynakların sağlamlığının incelenmesi çevirmenin profesyonel titizliğine işaret eder (Austermühl 2001: 50-55). Ayrıca özel alan çevirisinde özellikle tıp alanında yaşanan sorunlardan birisi de bilgi üretiminin çok yoğun olması nedeniyle alana her geçen gün yüzlerce terimin eklenmesidir. Öte yandan çevirmenin bu hıza yetişmesi, erek kültüre yeni terimleri kazandırması konusunda özel alanla ilgili danışacağı bir uzmanın veya kurumların olmaması çevirilerin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.
4. Kurumsal bilgi: Hastane işlemlerinin ve sağlık hizmetlerinin farklı yapılanmasından veya kurumsal işleyişin farklılığından kaynaklanan sorunlar. Örneğin ülkemizde yabancı hastalara hizmet veren özel hastanelerin sayısının her geçen gün çoğalması bu alanda bilgiye gereksinimi artırmıştır.

3.1.1. Sağlık bilimleri alanında metin türü ve alt türü bilgisi

Sağlık bilimleri alanında metin türleri alanının alt uzmanlık alanlarının içeriğine göre ulamlanabileceği gibi, popüler, akademik ve profesyonel dilin²⁵

²⁵ Peter Newmark'ın yaptığı bu ulamlamada konuşma dilinde kullanılan sözcük dağarcığının yoğun olduğu tıp metinleri "popüler" olarak tanımlanırken, Latince ve Yunanca kök, son ve öneklerin yoğun olarak kullanıldığı metinler akademik metin olarak adlandırılmış; profesyonel metinlerde alan uzmanlarının kullandığı dilin dolayısıyla terminolojinin sıklıkla kullanıldığı metinler olarak betimlenmiştir.

kullanıldığı metin türleri şeklinde de ayrıştırılabilir (aktaran Erten 2003: 106). Ne var ki, bu tür teknik metin kapsamına giren metinlerde metin türü sınıflandırmasında terminolojik sıklık derecesinin ölçüt alındığı görülmektedir. Bu tür sınıflandırmada çevirmen metin türlerinin işlevinin sorgulanmasından çok özgün metindeki dilsel özelliklerini korumayı kendine amaç edinebilir. Bu durumda metindeki dilsel işlevler metin türü işlevinin önüne geçmiş olur. Oysa çeviribilim çeviri işlemlerini yürütmeye çevirmenin dil, metin ve çevirinin işlevleri arasındaki ilişkiyi kurmasını öngörür. Daha da açılacak olursa, bu farklı şekillerdeki sınıflandırmaların işlevselliğinin farkındalığı, okurla ilişkilerin kurulmasına yardımcı olduğu gibi, çeviribilimde uzmanlık alanları konusunda nelerin gözetilmesi gerektiği konusunda da çevirmene ışık tutar. Bundan böyle, bu alanda sınıflandırma farklı şekillerde yapılabilir:

3.1.1.1. İçerik analizine göre sınıflandırma

Temel tıp bilimleri; Aile hekimliği; Çocuk hastalıkları; Enfeksiyon hastalıkları; Geriatri; Cerrahi; Dermatoloji (Deri hastalıkları); Göğüs hastalıkları; Biyokimya; Fiziksel tıp ve Rehabilitasyon; alternatif tıp vb. şeklinde alt konu alanlarına göre ayrılabilir gibi metin türlerine göre ve yayımlanacağı iletişim olguna (basılı, görsel; vaka sunumları gibi sözlü) göre de sınıflandırılabilir:

3.1.1.2. İçerik analizi ve Metin Türüne göre sınıflandırma

Akademik bildiriler; Sunumlar; İlaç tanıtımları; İstatistik tablo; Tıbbi cihazların kullanımıyla ilgili broşürler; İlaç prospektüsleri; Ders kitapları; Özler ve akademik metinler/bildirileri; Halk sağlığıyla ilgili kitapçık/ afişler; Raporlar, sevk, hasta kaydı gibi hastane işlemleriyle ilgili metinler; Gazetelerdeki sağlık köşelerinde yer alan yazılar vb. şeklinde alt türlere ayrılabilir.

Kuşkusuz burada çevirmen açısından en belirleyici olan kaynak metnin işleviyle erek metnin işlevini yukarıda belirtilen sınıflandırmaları göz önünde bulundurarak belirlemesidir.

Aşağıdaki Tabloda Metin türü ve işlevi arasındaki ilişkiler şu şekilde kurulmuştur:

Tablo 7. Metin Türü – İşlevi- Yayım Ortamı

Akademik bildiriler	Bilgilendirici Basılı yayın/ İnternet ortamı
Tıbbi sunumlar	
İlaç tanıtımları	
İstatistik tablo ve verilerin değerlendirilmesiyle ilgili metinler	
Konferans bildirileri ve vaka sunumlarıyla ilgili metinler	
Özler	
Ders kitapları/yasa	
Tıbbi cihazların kullanımıyla ilgili broşürler; Tıp alanındaki bilgilendirici anatomi, hastalıklar, vaka çalışmaları	Çağrı+etki (basılı/görsel)
Vaka çalışmasıyla ilgili metinler	
Halk sağlığıyla ilgili kitapçık, afişler; İlaç reklamları; Hastane tanıtım, reklam ya da broşürleri	İşlemsel metinler basılı
Raporlar, sevk, hasta kaydı gibi hastane işlemleriyle ilgili metinler	
Sağlık sigortalarıyla ilgili metinler; Laboratuvar sonuçlarını gösteren metinler	

Bu yukarıdaki tabloda alanın özellikleri göz önünde bulundurularak yazarın kimliğini öne çıkaran "coşku" işlevini yerine getiren metin türü işlevine yer verilmemiştir. Ne var ki, kimi tıp metinlerinde yazarın anlatımsal kimliğinin de önemli olduğu görülür. Öte yandan özel alanların çevirisinin sadece konu alanı ve terim bilgisiyle sınırlı olmadığı bu bilginin metin türü bilgisi ve işlevleri arasındaki ilişkilerle de sıkı bağlantısı olduğu ortada bir gerçektir. Bu aynı zamanda profesyonel çevirmeni dil bilen konu alanı uzmanından ayırt edici özelliktir. Profesyonel çevirmenin çeviri işlemlerine girerken temel amacı erek ekinde işlevi olan bir çeviriyi ortaya çıkarmaktır. Bundan ötürü çevirmen zihinsel işlemlerini aşağıdan yukarıya doğru metin üzerinde doğrudan çeviri işlemine girerek değil, tepeden aşağıya doğru kendisine verilen çeviri teklifinin koşullarını da göz önünde bulundurarak gerçekleştirir. Bu durumda salt kaynak metne dayalı çözümlemelerin yeter-

siz kalacağı ve daha çok sözcük ve terim düzeyinde sorunların saptanabilmesine yardımcı olabileceği söylenebilir.

3.1.1.3. Alt Metin Türleri bilgisi

Her alanda olmakla birlikte özellikle Tıp alanında bilgi erek kültüre seslendiği kadar evrensel amaçlara da hizmet eder. Bu nedenle bu alanda günümüzde egemen dünya dili olarak (Lingua Franca) İngilizce'nin beraberrinde Anglo-sakson metin geleneğini de getirdiği söylenebilir. İngilizce'nin tüme varımlı (inductive) dil yapısı Türkçe'ye ters düşmemekle birlikte tümünden gelimli mantığa sahip Fransız yazı geleneğini geçmişte kendine örnek alması kimi zaman metin türü geleneğinde sorun yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin, bir makalenin özünü temsil eden giriş kısmında yer alan özet kimi zaman yazının girişi olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, sağlık ve tıp alanında uluslararası iletişimin yoğun olması evrensel olarak metnin izleğinde uzlaşmayı sağlamıştır. Öte yandan, tıp alanının tümevarımlı bir disiplin olması bu metin geleneğiyle ilgili ölçütlerin her ülke tarafından benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Aşağıda Romatoid Artrit'le ilgili Türkçe ve İngilizce birbirine koşut iki metin Tıp alanındaki öz'lerde izleksel yapının Türkçede de korunduğunu göstermektedir. Buna göre akademik bir tıp metni öz ve metinden; "öz" (özet) ise amaç, yöntem, bulgu ve sonuç bölümlerinden oluşur. Aşağıda aynı konudaki iki farklı akademik yazı örneği izleksel olarak iki metin arasındaki koşutluğu göstermektedir.

İngilizce Öz

Abstract

Objective

To define clinically meaningful changes in 2 widely used health-related quality of life (HQL) instruments in studies of patients with rheumatoid arthritis (RA).

Methods

Patients with RA (n = 693) who were enrolled in 2 double-blind, placebo-controlled clinical trials completed the Short Form 36 (SF-36) modified health survey and the Health Assessment Questionnaire (HAQ) disability index at baseline and 6-week

followup assessments. Data on 5 RA severity measures were also collected at baseline and at 6 weeks (patient and physician global assessments, joint swelling and tenderness counts, and global pain assessment). Comparison of changes in the SF-36 scales and HAQ scores was made between groups of patients known to differ in the level of change on each RA severity measure.

Results

With few exceptions, changes in the SF-36 and HAQ scores were different between patients who differed in the level of change on each RA severity measure. Changes in the SF-36 and HAQ scores were more strongly related to changes in the patient and physician global assessments and patient pain assessment than to changes in the joint swelling and tenderness counts.

Conclusion

Based on these results, minimally important changes in the SF-36 scales and HAQ disability scores were determined, which will be useful in interpreting HQL results in clinical trials.

<http://www3.interscience.wiley.com/journal/78502515/abstract?CRETRY=1&SRETRY=0>

Örnek Türkçe Öz

Amaç: Romatoid artritli hastalarda hastalık aktivitesi, fonksiyonel kapasite ve sağlık durumunun farklı boyutlarının yaşam kalitesi düzeyine etkilerini araştırmak.

Hastalar ve Yöntem: Amerikan Romatoloji Cemiyeti tanı kriterlerine göre romatoid artrit tanısı almış 32 hasta (K/E=30/2) değerlendirmeye alındı. Hastaların demografik özellikleri kaydedildi. Fonksiyonel durum Sağlık Değerlendirim Anketi (SDA) ile, sağlık durumu Artrit Etkisi Ölçüm Ölçeği (AIMS2) ile, yaşam kalitesi Romatoid Artrit Yaşam Kalitesi Ölçeği (RAQoL) ile değerlendirildi.

Bulgular: Hastaların ortalama yaşı 51.0±11.8 (28-70), ortalama hastalık süresi 11.8±10.0 (1-40) yıl idi. RAQoL ile SDA (r= 0.472, p= 0.008), AIMS2 hare-

ket alt grubu ($r= 0.379$, $p= 0.039$), yürüme alt grubu ($r= 0.515$, $p= 0.004$), kendine bakım alt grubu ($r= 0.640$, $p<0.001$), ev işleri alt grubu ($r= 0.640$, $p<0.001$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulundu. SDA ile hareket, kendine bakım, ev işleri ve ağrı alt grubu arasında ilişki saptandı (sırasıyla $r= -0.364$, -0.559 , 0.456 , -0.671 ; $p= 0.040$, 0.001 , 0.009 , 0.001). Yaşam kalitesinin en önemli belirleyicisi olarak SDA ve AIMS2'nin yürüme alt grubu tespit edildi (sırasıyla $\beta= 4.013$, 1.041 $p= 0.021$, 0.031). <http://www.romatizma.dergisi.org/text.php?id=235>

Sonuç: Yaşam kalitesine hastalık aktivitesinden çok fonksiyonel durum ve sağlık durumunun eşlik ettiği görüldü. Bu çalışmadaki bulgularımıza göre romatoid artrit tedavisinde ağrı ve hastalık aktivitesi kontrol altına alınırken fonksiyonel durumun iyileştirilmesi esas hedef olmalıdır (Romatizma 2007; 22: 119-22).

Buna göre her iki metinde ortalama 150 kelime bulunduğu, bu sayının diğer alanlarda en fazla 250 kelimeye çıktığı gözlemlenmektedir. İzleksel olarak yazının amacı, yöntem, bulgular ve sonuç şeklinde bir sıralama izlenmektedir. Öte yandan tümce düzeyinde İngilizce metinde amaç bölümündeki "araştırmak" şeklindeki "master"ın Türkçe'de aynen korunduğu; sonraki bölümlerde aynı zamanların ve tümce yapılarının da korunduğu görülür. Bununla birlikte "sonuç" bölümünde Türkçe'de "*Bu çalışmadaki bulgularımıza göre romatoid artrit tedavisinde..... fonksiyonel durumun iyileştirilmesi esas hedef olmalıdır.*" şeklinde daha kural koyucu bir tutum izlenirken, İngilizce ifade de "*will be useful in interpreting HQL results in clinical trials*" [=daha yararlı olur] şeklinde daha esnek bir ifade kullanıldığı görülür.

3.1.2. Profesyonel dil ve hasta dili arasındaki dilkullanımsal farklılıklardan kaynaklanan sorunlar

Her iki kesimin birbirinden farklı bir dil kullanması aralarında iletişim kopukluğuna neden olmaktadır. Gerçi bu konuda basın aracılığıyla duyarlılık artmış tıp terimlerin gündelik dil karşılığı yanı sıra parantez içerisinde tıp terimi karşılığı konulmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, hastanın örne-

ğin "midem yanıyor" (my stomach is burning) ya da "ikide birde tuvalete koşuyorum"(I am running to the bathroom) şeklindeki ifadeleri hekimlik dilinde "epigastralji" ya da "poliüre" şeklinde kullanılmaktadır. Üstelik bu durum ülkemizde sadece hasta hekim arasında değil aynı mesleği paylaşanlar arasında da söz konusudur. Örneğin, 1998'te ikinci baskısı yapılan Türk Kardiyoloji Derneği tarafından çıkarılan *Kardiyoloji Terimleri Sözlüğü*'nün sunusunda geçen şu sözler bunu kanıtlamaktadır:

Bu sözlük öz Türkçe karşılıklar yaratmayı değil, hekimlerin sözlü ve yazılı iletişimlerinde aynı dili kullanarak birbirleriyle anlaşabilmelerine katkıda bulunmayı amaçlıyor. (Ertem 1998: 10)

Bununla birlikte, bu dilkullanımsal farklılıkların gerçekte sözcük düzeyindeki farklı kullanımlardan da ileri geldiği söylenebilir.

3.1.3. Sözcük ve Terim düzeyindeki sorunlar

Sözcük ve terim düzeyindeki sorunlar Türkçe de iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar sırasıyla şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Latince ve Grekçe terimlerin Türkçe'ye aktarılmasıyla ilgili sorunlar
2. Kısaltmalardan ve özel adlardan oluşan hastalık adlarından kaynaklanan sorunlar (acronym/eponym)
3. Gündelik dilde ve profesyonel dildeki kullanım farklılıkları veya gündelik sözcüğün farklı anlamda kullanılması (Neologism).

3.1.3.1. Latince Grekçe terimlerin Türkçe'ye aktarılmasıyla ilgili sorunlar

Birinci öbektteki sorunlar anatomik ve hastalık adlarında sıkça Latince ve Grekçe kök, önek ve soneklerin kullanımından kaynaklanmaktadır. Bunlar özellikle İngilizce okunuşa göre yazmadan kaynaklanan sorunlar olabileceği gibi kimi zamanda Türkçe sesletim konusundaki kararsızlıklar nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir. Öte yandan Türkçe'nin Tıp diliyle tanışması geç-

mişte dünyanın yaygın kabul gören Fransızca²⁶ dili aracılığıyla olduğundan kimi terimlerin aktarımında Fransızca mı yoksa İngilizce sesletimden mi yola çıkılacağı konusunda sorun yaşanmaktadır. Aşağıdaki sözcüklerden verilecek örnekler bu durumu doğrulamaktadır.

“Chyloperikardium” “şiloperikard” şeklinde aktarılırken “chymous” “kimöz” şeklinde aktarılmıştır. “Osteoporosous” “osteoporoz” şeklinde Türkçe’ye girerken, İngilizce’deki Tuberculosis sözcüğündeki durum gösteren “is” soneki yitime uğrayarak *Tübeküloz* olarak Türkçe’ye girmiştir. Benzer şekilde “supraventriküler rhytm” Türkçe’de “ventrikülüstü ritim” şeklinde kabul görerek Türkçe’deki sesletimdeki “i” sesi yitime uğramıştır. Bunu dışında “t/d” “s/z” harflerinde de sorun yaşanmaktadır. Örneğin oksit/Oksid, miyokart/miyokard gibi (Ertem 1998: 21-25).

3.1.3.2. Kısaltmalardan ve özel adlardan oluşan hastalık adlarından kaynaklanan sorunlar

İkinci öbekteki sorunlarda da KOAH, AIDS hastalığı gibi kısaltmalardan kaynaklanan sorunlardır. Örneğin, KOAH’un kısaltmasının açılımı *kronik obstrüktif akciğer* hastalığı şeklindedir. Ne var ki, çeviride bu sözcüğün açılı-

²⁶ 14 Mart 1827’de II. Mahmud döneminde kurulan Mektep-i Tıphane-i Amire’de eğitim dili tıp alanında Osmanlıca olmakla birlikte ders malzemesinin Fransızca ve İtalyanca kaynaklardan oluşması yabancı dilde eğitimi gündeme getirmiştir. Örneğin, temel dersler Fransızca kaynaklardan yararlanılarak yürütülmüştür. Buna ek olarak savaşlar nedeniyle artan yaralı sayısı karşısında 1827’de Cerrahane-i Amire (Cerrahane-i Mamure adıyla Cerrahpaşa’da cerrahi alanında bir medrese daha kurulmuştur. Bu amaçla dersleri veren Mustafa Behçet Efendi Paris’ten fizyoloji, anatomi kitapları ve tıp sözlükleri getirmiştir. Bu okul 1831-1832 yıllarında Şehzadebaşı’na, oradan da Topkapı Sarayının yakını Gülhane’ye taşınmıştır. 1836-1839 yılları arasında iki okul birleştirilerek (Mektep-i Tıbbiye) okulun başına Fransız Cerrah Sat de Gallere getirilmiştir. Bu dönemde eğitim dili Osmanlıca olmakla birlikte, kaynakların çoğu Fransızca’dır. 1839’da okul Galatasaray’a taşınmış ve eğitim dilinin Fransızca olarak sürdürülmesine karar verilmiştir. Bu okulun başına Prag’lı Avusturya’da eğitim görmüş Doktor Ambroise Bernard getirilmiştir. Burada ilginç olan Ambroise Bernard’ın bu okulda okutulacak ders kitaplarını İstanbul’da Fransızca olarak bastırmasıdır. Ne var ki, 1849’da binanın yanmasıyla birlikte Ambroise Bernard’ın kitapları da dahil çoğu ders kitabı, araç ve gereç yok olmuştur (Kırs. Yazıcı 2004: 100-101; Uğurlu 1997: 1-3. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/36/861/10936.pdf>).

lımının da verilmesi her kesim okuyucu için özellikle de yabancı dille tanışıklığı olmayan okuyucu için akciğeri ilgilendiren hastalık olmak dışında bir ipucu vermez. Yine aynı şekilde anatomide karın bölgesi ya da boşluğuna işaret eden sözcüğün sesletiminden etkilenerek İngilizce’deki “celiac disease”in *çölyak hastalığı* şeklinde Türkçe’ye yerleştiği görülür. Özel adlardan türeyen (eponym) hastalıklara örnek olarak “Parkinson’s disease” (Parkinson hastalığı) ya da “Hodgkin’s disease” adlı hastalıklar verilebilir. “Hodgkin’s Disease” hastalığının Türkçe’ye *Hodgkin hastalığı* ya da *Hockins hastalığı* şeklinde doğrudan aktarımla ya da Türkçe sesletim kurallarına göre girdiği görülür. Bunun yanı sıra gündelik dil ve profesyonel dilde kullanılan terimlerin birbirinden farklı olmasıdır. Örneğin, Parkinson hastalığının İngilizce gündelik dildeki eşdeğeri “shaking palsy”dir (= lit. titrek felç). Buna karşın Türkçe de bu hastalık sadece Parkinson hastalığı şeklinde kullanılmaktadır.

3.1.3.3. Gündelik dilde ve profesyonel dildeki kullanım farklılıkları veya gündelik sözcüğün farklı anlamlarda kullanılması

Üçüncü öbekteki sorunlarda gündelik dil ve profesyonel dilde kullanım farklılıklarından ya da sözcüğün yeni anlam kazanarak (neologism) disiplin jargonuna girmesinden kaynaklanır.

Is your cough productive? şeklindeki İngilizce soruda “productive” sözcüğü gündelik dilde üretken anlamına gelirken Tıp jargonunda “balgamlı” anlamında kullanılır. Gerçi bir sözcüğün özel alanda farklı anlam kazanması sadece İngilizce’ye özgü bir durum olmayıp Türkçe için de söz konusudur. Örneğin aynı soru İngilizce’de “Do you cough up any phlegm?” şeklinde de sözcüğü sözcüğüne hastaya sorulabilir. Bu söylenenlere koşut olarak “Have you ever had **haemoptysis**?” sorusunda ise profesyoneller arasında “hemoptizi”, bir başka deyişle “öksürükle kan tükürme” anlamına gelen sözcüğün kullanıldığı görülür. Oysa bu soru İngiliz hastaya “Have you noticed any blood in it?” şeklinde sorulabilir. Türk hastaya da aynı şekilde “öksürdüğünüzde hiç kan geldi mi?” diye sorulabilir.

Benzer şekilde çocuk hastalıklarının adlarının da hem İngilizce hem Türkçe’de profesyonel ve gündelik dilde farklı olarak kullanıldığı görülür. Ör-

neğin *su çiçeği* gündelik dilde İngilizce'de "chickenpox", şeklinde ifade edilirken, profesyonel kullanımda hastalığa neden olan basilin adıyla Türkçe'de *varisel*, İngilizce'de de "varicella" olarak söylendiği görülür. Aynı şekilde "*Boğmaca*" İngilizce gündelik dilde "whooping cough" şeklinde söylenirken profesyonel jargonda hastalığa neden olan basilin adıyla, "pertussis" şeklinde kullanılır. Oysa Türkçe'de *boğmaca* artık hem profesyonel hem de gündelik dilde yerleşmiş bir terim olarak kullanılmaktadır.

Bu yukarıda sıralanan sorunlar konu alanı uzmanı olmayan çevirmenlerin sıklıkla karşılaştığı durumlar olmakla birlikte, bu tıp alanında sadece konu alanı uzmanların çeviri yapması gerektiği sonucunu çıkartmaz. Üstelik alanın genişliği ve farklı kesimlere seslenme, bilgi aktarma gereksinimi göz önünde bulundurulacak olursa bu alanda çevirmene duyulan talebin hiç de göz ardı edilemeyecek kadar yüksek olduğu ortaya çıkar. Bununla birlikte, kuşkusuz teknik dilin yoğun olarak kullanıldığı akademik makalelerde yazar, editör, düzeltmen ve uzmanlarla ekip çalışması halinde yapılan çevirilerin, çevirilerin işlevselliğini olduğu kadar bilgi akışını da hızlandıracağı ortada bir gerçektir.

Özetle özel alan çevirisinde bireysel çalışmaların sorun yaratacağı, bundan böyle bu konularda çeviri sürecinde uzman-çevirmen işbirliği, çeviri süreci sonrasında da başta düzeltmen olmak üzere editör-uzman işbirliğinin çevirilerin özel alana katkısını olduğu kadar kamu sağlığına da katkısını artıracığı söylenebilir.

3.2. Hukuk Çevirisi

Hukuk alanı teknik alan çevirisine girmekle birlikte, teknik alandan farklı olarak uluslararası bir terminolojiye sahip değildir. Bu alanda çalışanların diğer teknik alanlarda olduğu gibi profesyonel olarak ortak paylaştıkları bir dil olmadığı anlamına gelir. Bunun temel nedeni hukuk alanının "normatif" bir yapıya sahip olmasıyla ilgilidir. Normatif kavramının yönlendirici etkisinin "norm" tanımından kaynaklandığı söylenebilir. Normlar kural ve yasalar gibi ceza ya da yaptırım gücüne sahip olmamakla birlikte toplumsal düzeni sağlamak üzere topluluğa özgü ya da toplumsal uzlaşmaya dayalı olarak belli bir davranış şeklinin benimsenmesi sonucu ortaya çıkan beklen-

tiler şeklinde tanımlanabilir (Hermans 1999: 73). Bu aynı zamanda her toplumun kendi kültürel, siyasal yapısına, toplumsal gereksinimlerine ve çevre/doğa koşullarına dayalı olarak kendine özgü bir hukuk sistemi geliştirdiğine de işaret eder. Örneğin, İngiltere ve Amerika aynı dili paylaşmalarına karşın farklı hukuk sistemlerine sahiptir. Bunun tam tersi durumlarla da karşılaşılabilir. Örneğin, aynı hukuk sistemine sahip olmakla birlikte İtalyanca, Fransızca ve Almanca gibi farklı dilleri kullanan İsviçre'dir (Kockbek 2009: 296-297). Kuşkusuz hukuk alanında en temel sorunlardan birisi de hem hukuk sistemi açısından, hem de dilsel açıdan birbirine uzak kültürlerin küreselleşme sonucu uluslararası arenada birbirini asimile etmek yerine birbirini tamamlayıcı yaklaşımları benimsemesinden kaynaklanır. Söz konusu yaklaşım hukuk çevirisinde sorunları iki kat daha artırır. Buna Birleşmiş Milletler ya da Avrupa Birliğinde sürdürülen yoğun çeviri etkinliği örnek gösterilebilir. Ne var ki, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliğinde yaşanan çeviri etkinliği süreçleri birbirinden farklı olup, uluslararası hukukta Birleşmiş Milletlerde oluşturulan metinlerin sonraki uluslararası yapılanmalara model oluşturduğu söylenebilir.

Bütün bu yukarıda söylenen sorunlara ek olarak hukuk alanının kapsamının geniş olması, farklı disiplinlerin alanına giren konularda da işlevsel bir rol üstlenmesine neden olmaktadır. Bir başka deyişle, hukuk alanı sadece Katherina Reiss'ın işlemsel metin adını verdiği (operative texts) yasal belge niteliği taşıyan nüfus cüzdanı, tapu, vekaletname, vasiyet, diploma, telif sözleşmesi gibi evraklarla sınırlı olmayıp yasa, yönetmelik, uluslararası anlaşma, sigorta, patent, duruşma ve dava tutanakları gibi farklı işlevleri yerine getiren metin türlerini de içine almaktadır. Örneğin, çevrenin korunması, halk sağlığı, ya da tren, otobüslerdeki uyarı levhalarındaki iletiler yerine getirilmediği takdirde cezalandırmayla sonuçlandığından yine hukuk çevirisinin kapsamına girer. Bu anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere yukarıda sayılan metin ve alt metin türleri sadece hukuk alanını ilgilendiriyor gözükse de, gerçekte günümüzde alanların iç içe girdiğinin bir işareti olarak da değerlendirilebilir. Örneğin, sağlık sigortası, hem sigorta hukukunu, hem de bir ölçüde sağlık ve tıp terminolojisiyle ilgili bilgiyi gerektirebilir. Aynı şekilde iş sözleşmesi hem iş hukukunu, hem de iktisat bilgisini kapsar. Kuşkusuz çevirmenin bu alanlarda konu alanı bilgisinin uzman düzeyinde olması beklenmemekle birlikte, uygulama alanındaki deneyimi bir süre sonra

sürekli çeviri yaptığı alanda bilgi birikiminin pekişmesini sağlar. Burada en büyük fark konu alanı uzmanının aldığı kararlarda dokunulmazlığı varken, çevirmen sürekli eleştiri malzemesi olmaya açık bir konumda bulunmasıdır. Gerçekte hukuk alanında çevirmenden beklenen erek kültürde iletinin doğruluk ilkesini (authenticity) koruyarak “kabul edilebilir” düzeyde çeviri işlemlerini yerine getirmesidir. Bu süreçte metin türü ve dil kullanımsal özelliklerin farkında olunması ve konu alanıyla ilgili alan jargonunun doğru kullanımı yanı sıra çevirmenin çeviriyi hangi amaçla ve kim için çevireceği büyük önem taşımaktadır (Eruz 2008: 30-31).

Hukuk çevirisinde kuşkusuz bu sorunların temelinde sistem farklılıklarından, uluslararası yapılanmalardan ve dilsel engellerden kaynaklanan sorunlar yer almaktadır. Bundan sonraki bölümlerde hukuk alanı sistem, uluslararası yeni yapılanmalar veya oluşumlar ve dilsel sorunlardan yola çıkılarak genel hatlarıyla çeviri işlemleri açısından tartışılacak ve bu sorunların birbirinden yalıtılamadığı gibi birbiriyle de doğrudan ilişkisi de anlatılmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Sistem farklılıklarından kaynaklanan sorunlar

Sistem farklılıklarından kaynaklanan sorunlar ülkelerin farklı hukuk sistemleriyle işleyişinden kaynaklanan sorunlar şeklinde açıklanabilir. Örneğin, uluslararası ticari ilişkiler nedeniyle hukuk alanında özellikle Türkçe'den İngilizce'ye talebin arttığı söylenebilir. Bununla birlikte farklı hukuk işleyişi olan Türkiye'nin söz konusu yazışmaları gerçekleştirilmede hem İngilizce'den Türkçe'ye hem de Türkçe'den İngilizce'ye çevirilerde sorunları her geçen gün artmaktadır. Bu sorunların temelinde İngilizce'den Türkçe'ye çeviride Türk hukukunun kendi iç dinamiklerinden değil de, İsviçre Medeni Kanunu'ndan yola çıkarak şekillenmesi ve dilinin eskiliği yatar. Bir başka deyişle, bu durum toplumdaki bireyin hukuk alanına yabancılaşmasına ve çevirmenin okur, kaynak metin ve erek metnin işlevselliği konusundaki ilişkileri kurmada zorlanmasına neden olur. Bununla birlikte İsviçre Medeni Kanunu'nun Fransızca olması nedeniyle Fransızca hukuk metnlerinin çevirisi İngilizce metinlerin çevirisine göre daha işlevsel olabileceği savı da öne sürülebilir. Öyle ki, kimi zaman ortak metinlerin oluşturulmasında Fransızca metni örnek almak çevirmenin işini daha kolaylaştırabilir. Örneğin, Fran-

sızca'daki “avocat” Türkçe'deki avukatla işlevsel olarak eşdeğerken, İngiliz hukukunda duruşmaya çıkmayan ama danışmanlık hizmeti veren avukat (solicitor) Türk hukukunda bulunmamaktadır. Buna karşılık İngilizce'deki “barrister” sözcüğü Türkçe'deki duruşmaya çıkan avukatı temsil etmesi açısından Türkçe'den İngilizce'ye çeviride “barrister” sözcüğünün seçilmesi daha doğru bir karar olarak düşünülebilir.

İngiliz Hukuk Sisteminin temelleri ve işleyişi

İngiltere'nin ilk yazılı anayasası 1297'de II. Henry döneminde son şeklini alan Latince yazılmış Magna Carta diğer ülkelere örnek oluşturmuştur. İngiliz Kralının kilise ve İngiliz soylularıyla ilişkilerini düzenleyerek toplumsal düzeni sağlamak amacıyla yazılmıştır. Hukuk terimleriyle ilgili ödünclemelerden de anlaşılacağı gibi Magna Carta'nın Latince olması İngiliz Hukukunun Roma ve Kilise hukukundan esinlendiği söylenebilir. Bununla birlikte, onlardan temelde iki açıdan farklıdır: Roma hukuku “mülkiyet” kavramından yola çıkmıştır. İngiliz hukukunda da mülkiyet konusu vardır. Ne var ki, burada ülkenin mülkiyeti krala aittir. İngiliz soylularının ise, kralın mülkiyetindeki araziye tasarruf ve intikal hakkı bulunmaktadır (Parry 2010: 443; <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/218/1831.pdf>). Öte yandan Anglo Saxon hukukunun temelini atan kral mahkemesinde yer alan “King's Bench” hakimlerden oluşan bir kuruldur. Buna bağlı olarak İngiliz hukukunu ilk kaleme alan da Bracton adıyla anılan “Sir Harry of Bracton”dur. Yapıtının adını “*Concerning the Laws and Customs of England*” koyarak İngiliz hukukunun halkın “teamülleri”nin bir ürünü olduğunu göstermiştir (Jenks 2010/1947: 43-49). Buradan İngiliz hukukunun halkın teamülleri (customs) doğrultusunda hakkaniyet (equity) esasına dayalı olarak hazırlandığı, bu nedenle de koşul ve gereksinimlere göre yeni düzenlemelere açık olduğu ortaya çıkar. Özetle söylenecek olursa, İngiliz hukukunun örf, adetler ve içtihat hukuku (case law) adı verilen yargının önceden aldığı kararları örnek veya emsal tutarak karar alma şeklinde bir işleyişe sahip olduğu söylenebilir (Ovacık 1964). Bu şekilde analoji ve çıkarıma dayalı bir işleyiş sisteminin sürekliliğini sağladığı gibi hukuk sisteminin de tutarlı bir şekilde ileriye adım atmasını sağlar. Bundan böyle, İngiliz hukuk sisteminin üstten değil toplumun kendi dinamiklerinden yola çıkarak şekillendiği öne sürülebilir.

Öte yandan ticaret konusundaki kaçınılmaz ilişkiler veya uluslararası anlaşmalar nedeniyle uluslararası ticaret hukuku alanında çeviriye duyulan gereksinim çeviri sorunlarının en iyi şekilde çözümlenmesini gerektirir. Genelde çok farklı hukuk işleyişi olan ülkelerde aslına sadık yapılan bu tür çeviriler ya noter onaylı çeviri büroları tarafından ya da konsolosluklarda ücret karşılığı yapılmaktadır. Ancak satış sözleşmesi, boşanma ilamı ya da vekaletname gibi evrakların dış ülkede resmiyet kazanması konsolosluklardan “apostil” alınmasıyla sağlanır. Öte yandan çeviride sadece bu şekilde belgelerin çevirisinde değil, nüfus cüzdanı, pasaport vekaletname ya da tapu gibi belgelerin çevirisinde de sistem farklılıklarından kaynaklanan sorunlarla da karşılaşılabilir. Örneğin, 1996'da İngiltere Avrupa Birliğine üye olmasına karşın İngiliz vatandaşlarının pasaportlarında aşağıda görüldüğü üzere bir ifade yer almaktadır:

Her Britannic Majesty's Secretary of State Requests and requires in the Name of Her Majesty all those whom it may concern to allow the bearer to pass freely without let or hindrance, and to afford the bearer such assistance and protection as may be necessary.

Majestelerinin Namına Dışişleri Bakanı sıfatıyla ilgili makamların işbu bu pasaportu taşıyanları hiçbir izne ya da engele tabi tutmadan serbestçe dolaşmaları konusunda gereken her türlü yardım ve kolaylığın göstermesini saygılarımla rica ederim. (Çev. Mine Yazıcı)

Sembolik olarak monarşiyle idare edilen İngiltere'de Kraliçenin emir veren değil, himaye eden yönünü öne çıkarmak üzere pasaportlara böyle bir ifadenin yerleşmiş olması demokrasiyi benimsemiş ülkelere “komik” gelse bile, gerçekte bu İngilizleri diğerlerinden ayıran, onları sembolik de olsa farklı kılan bir yönü olarak düşünülebilir. Bu şekilde Dışişleri Bakanı olarak kendi şahsına değil de, İngiliz Kraliçesinin namına bir giriş, Kraliçenin sembolik gücünün İngilizlerin dünyada uzun süren sömürgelerine karşı kendi varlığını hissettirmek amacıyla konulduğu düşüncesini de akla getirebilir. Öte yandan bu giderek standartlaşan dünyada farklılığa duyulan özlemin de bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ne var ki, bu çelişkili durum Avrupa Birliği'nde AB vatandaşlarının pasaportlarının standart hale getirilmesi konusunda alınan kararlar ortadan kalkmış bulunmaktadır. Bu-

nunla birlikte, bu gibi metinler hukuki bir işlem yerine getirme amacı taşıyorsa, çevirinin amacına bağlı olarak ve çevirinin yapılacağı ülkedeki sisteme uygun şekilde yeniden yapılandırılması gerekir. Bu ise, çevirmene içinde bulunduğu toplumun hukuk geleneğiyle uzlaşan metin üretme yükümlülüğünü getirir. Örneğin, İngilizce pasaportun Türkçe'ye çevirisinde pasaport numarası pasaport tipi, kodu, kişinin adı soyadı, doğum yeri, milliyeti, cinsiyeti, düzenleme tarihi, geçerlilik tarihi ve açıklamalar şeklinde bilgilere yer verilmektedir ([http://www.ankaraceviri.com /images/ pasaport-turkce-usa.pdf.](http://www.ankaraceviri.com/images/pasaport-turkce-usa.pdf)) Ancak bu yukarıdaki örnek hukuk alanında her zaman erek ekin metin geleneğine uygun çeviriye gereksinim duyulduğu anlamına gelmez. Örneğin, bilgilendirici metinler de özellikle farklı ülkelerin yasa ya da hukuku konusunda bilgi aktarımı söz konusu olduğundan erek odaklı çeviriden çok kaynak odaklı çeviriden yana bir tutum sergilenebilir. Bu aynı zamanda yabancı ülkenin yasal işleyişini tanıtarak kendi işleyişini sorgulama olanağı yaratır. Örneğin, araştırma amacıyla kaynak kutba yakın çeviriye de gereksinim duyulabilir. Bütün bu gibi sorunlar uluslararası arenada sistem farklılıklarına işaret ettiği gibi, hukuk alanında uluslar arası yapılanmalardan kaynaklanan çeviri sorunlarına da işaret eder.

3.2.2. Uluslararası yapılanmadan kaynaklanan çeviri sorunları

Uluslar kendi toplumsal ve kültürel normlarına uygun olarak kendilerine özgü yasal sistemlerini geliştirirler. Kuşkusuz kurumlar da bu toplumsal uzlaşmayı sağlayan yasal sistemlerin bir ürünüdür. Farklı hukuk sistemlerinden kaynaklanan kurumsal yapılanma özel alan çevirilerinde başta gelen bir sorundur. Örneğin İsviçre Medeni Kanunundan yola çıkan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, öte yandan Örf ve Adet Hukukuna dayalı Anglo Sakson hukuku ve beraberindeki kurumsal anlayış uluslar arası alanda ve hukuk alanında yapılan çevirilerde sorun yaratır. Bunların başında varolmayan kurumların çeviride karşılığının nasıl bulunacağıdır. Örneğin, “noter” sözcüğü aynı yasadan yola çıkan Fransa ve Türkiye’de sorun teşkil etmezken, İngilizce hukuk çevirisinde sorun olarak karşımıza çıkabilir. Bu durumda genel eğilim “noter” sözcüğünün “solicitor” şeklinde işlevsel eşdeğerini kullanarak çözüm üretme söz konusu olmakla birlikte, eşdeğerinin hiç bulunmadığı durumlarda sorunun çözülmesi zorlaşır. Örneğin Nüfus cüzdanı Türkiye

Cumhuriyeti'nde doğan herkesin bulundurması gereken yasal bir belge olmasına karşın, bir İngiliz'in bu şekilde nüfus müdürlüğünde kayıtlı bir belgesinin olmaması ve pasaportunun nüfus cüzdanıyla aynı işlevi görmesi çeviri açısından kurumsal farklı işleyişlerin yarattığı çeviri sorunları olarak düşünülebilir. Bu sorun özellikle Avrupa Birliğine tam üyelik eşliğindeki Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatının/kazanımının (Acquis Communautaire) çevirilerinde özellikle İngiltere'nin Topluluğa katılmasıyla birlikte çevirilerin Fransızca'dan değil de farklı hukuk işleyişi olan İngilizce'den yapılmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır (Karayazıcı 1991: 29).

Öte yandan Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde Türk mevzuatının İngilizce çevirisi ve arkasından müktesebat çevirilerinin gündeme gelmesi ister istemez kurumsal olarak ne gibi bir çeviri politikası izlendiği konusunda bilgi edinilmesi gereğini ortaya çıkarır. Örneğin, Avrupa Birliğinin yazar ve çevirmenler için ilk 1982'de hazırladığı kılavuz Nisan 2010'a kadar beş kez basılmış dört kez de yeniden gözden geçirilmiştir. Bu kılavuzlara ek olarak her baskıda ne gibi değişikliklere yer verildiği ayrı bir belge olarak internet'te yayımlanmıştır. (http://ec.europa.eu/translation/writing/style_guides/english/what's_new_style_guide_en.pdf) Kılavuzda hedef kitle olarak sadece yazar ve çevirmenlere seslenilmemiş, ayrıca kurum içi ve kurum dışında bu konuyla ilgilenen araştırmacı ya da uzmanlara da seslenilmiştir. Kılavuzda şu konulara dikkat çekilmektedir:

Belgenizi size öngörülen sayfa düzenine uygun şekilde biçimlendirin

Kısa ve sade yazın

Dilbilgisel olarak aşırı "isim" kullanmayın

Dili soyut değil, somut olarak kullanın

Edilgen yerine etken kullanımları tercih edin

Sahte arkadaş, jargon ve kısaltma kullanmaktan kaçının

Yazdıktan sonra belgenizi kontrol edin (http://ec.europa.eu/dgs/translation/publications/brochures/clear_writing/how_to_write_clearly_en.pdf)

Bu kılavuz İngilizce için hazırlanmakla birlikte, genel hatlarıyla çoğu dili mantıksal olarak kapsayabilir. "Belgenize şekil verin" ifadesi belgenin özgün formatını koruyarak çevirin anlamına gelmektedir. Öte yandan "Dilbilgisel olarak aşırı "isim" kullanmayın" ifadesi "kaleme almak" yerine "yaz-

mak" şeklinde dilbilgisel olarak "yüklem" şeklini seçin anlamına gelmektedir. Dili soyut değil, somut olarak kullanın" ifadesi ise, iletinin doğrudan alıcıya gitmesini sağlayacak şekilde sözcüklerin seçilmesiyle ilgilidir. Bu çeviride "somutlaştırma" işlemine daha çok başvurulacağı anlamına gelir. Örneğin, "yasalara karşı gelmek" yerine yasaları çiğnemek" şeklinde bir ifadenin kullanılması. "Edilgen" yerine "etken" kullanımları tercih edin" ifadesi ise, eylemi yapanın ya da yükümlü olanın kim olduğunu özellikle belirtmek amacını taşır. Bunun yanı sıra kılavuzda yazım, noktalama işaretleri kısaltma ve kurum adlarının ne şekilde çevirileceğine dair her türlü ayrıntıya da yer verilmiştir. Kuşkusuz bu tür bir çalışmanın Türkçe'de dilbilimciler ve çeviribilim alanında araştırmacılardan oluşmuş bir ekip tarafından belirlenmesi gerekir.

Yukarıda belirtildiği gibi çevirilerin okuyucu odaklı olması üzerinde durulmuştur. Bundan böyle çevirmenlere sade ve öz bir dil kullanmaları önerilmiştir. Bu ise, Avrupa Birliğinde çeviri ve özgün metinlerde elden geldikince resmi dilden, bilimsel jargondan, sahte arkadaşların (false friends) neden olabileceği her türlü girişimden/müdahaleden (interference) uzak, etken yapıda gündelik dile yakın bir dil kullanımının hedeflendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, farklı hukuk işleyişleri, uzamsal, kültürel ve dilsel uzaklıkları olan dillerde bu öne sürülen kurallara ne ölçüde bağlı kalılabileceği soru işareti olarak kalmaktadır. Bu kılavuzda belirtilen hususlara özgün metin yazarlarının uyma olasılığı çevirmenlerden daha yüksek olabilir. Bir başka deyişle, bu durum çevirilerde melez ya da karma metinlerin (hybrid text) ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilir. Melez metinler uluslararası iletişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olup, bilgilendirici, siyasi, eğitici ya da ticari amaçlar taşıyabilir. Genellikle uluslararası oluşumlarda ortaya çıkan bu durum "uluslararasılaştırma" sürecinde çevirmenin bilinçli olarak ülkeler arası etkileşimi sağlamak amacıyla erek kültüre yabancı gelen öğeleri metne katması ve ortaya karma özellikler taşıyan bir metin çıkarmasıdır. İlk bakışta "çeviri kokan" metin izlenimi veren bu tür metinler gerçekte siyasal müzakereler aracılığıyla ortaya çıkan uzlaşımın bir ürünüdür. Bu şekilde uzlaşımardan yola çıkarak metinlerin oluşturulması çeviri etkinliğinin "uluslararasılaştırma"daki işlevini de ortaya çıkardığı gibi çeviri tanımının bir kez daha gözden geçirilmesine de yol açar. Bir başka deyişle, çeviriler bundan böyle baskın kültürün ya da erek kültürün bir ürünü-

nü değil evrensel amaçlara hizmet eden bir metin olarak ortaya çıkar. Çeviride giderek benimsenen bu yaklaşımda küreselleşme çağının da bir payı olduğu yadsınamaz (Trasborg 1997: 145-146). Buna bağlı olarak çeviriler sıra dışı görünse de, okur bu sürecin parçası olarak ortaya çıkan melez metinleri kabul eder. Bu bir yerde iletişim çağının kaçınılmaz olarak yarattığı bir durum olup, farklı kültürlerin kendilerine özgü norm veya uzlaşımına dayalı yazın geleneklerinden uzaklaşıp, teknoloji çağının koşullarına uygun metinler üzerinde uzlaşılması anlamına da gelebilir. Avrupa Birliğinde sürdürülen yoğun çeviri etkinliği buna örnek gösterilebilir.

Avrupa Birliği yirmiyedi (27) üye ülke ve son yıllarda Türkiye, Hırvatistan, Makedonya'nın da dahil olduğu 30 aday ülkeyi bir araya getiren bir kuruluştur. Bu kuruluşta anlaşma, sözleşme, müzakere raporları, yasa tasarıları, müktesebat, yönetmelik olmak üzere çok sayıda doküman kuruluşun entegrasyon şeklindeki amacına uygun olarak her ülkenin kendi diline çevrilmiştir. Ancak orijinal metinler müzakereler esnasında her ülkenin kendi dili yerine İngilizce olarak hazırlanmaktadır. Bu tür uluslararası siyaseti ilgilendiren metinlerde Birleşmiş Milletler Beyannamesi ve ilgili terminoloji genel olarak esas alınmakla birlikte, uluslararası yazışmada çeviri ilkeleri konusunda tam anlamıyla bir uzlaşma söz konusu olmadığı için her ülke söz konusu metinlerin çevirisinde farklı yöntemler kullanma riskini taşımaktadır (Schaffner 1997: 129-130). Gerçi Almanya, İngiltere, İtalya gibi ülkelerde ya da birbirine yakın ülkelerde bu konuda iletişim kurma, müzakere ve tartışma olanağı daha yüksek olduğu için yanlış ya da eksik çeviri yapma olasılığı daha azalmakla birlikte, Avrupa dillerinin dışındaki dillerde taslak metnin son haline getirilmesi aşamasında yeterince iletişim sağlanamadığından tam üye de olsa genelde dilsel ve sözdizimsel yanlışlara rastlanmaktadır. Bu özellikle İngilizce taslak metindeki kapalı ya da örtük ifadelerin çevirisinde zorlanıldığının da bir işaretidir. AB yazım kılavuzunda sadelik ve basitlik ilke olarak öne sürülmekle birlikte, ulusal çıkarları ilgilendiren siyasi konularda siyasi söylem geleneğinden kaynaklanan dolaylı, örtük ve ağdalı dil kullanımının yanı sıra Avrupa Birliği kuruluşlarında çalışan bürokratların (eurocrats) kurum içinde kendi aralarında geliştirdiği dil bu kuralları yerine getirmenin hiç de kolay bir iş olmadığını göstermektedir. Bu sadece çevirinin iletişimi kusursuz sağlamak şeklindeki amacını saptırmakla sınırlı kalmayıp, AB'nin müzakerelerdeki kültürlerarası entegrasyon hedefini de

saptırmaktadır. Üstelik melez metinler (hybrid text) aracılığıyla birbirine uzak kültürlerden yola çıkarak çeviri yapma girişimi çeviri eğitiminin hedeflerine²⁷ de ters düşmektedir. AB'nin ölçütleri esas alınması durumunda, çeviri eğitiminin hedeflerinin baştan aşağı yeniden gözden geçirilmesi gerekebilir. Ancak yüksek öğretim kurumlarına giren bu disiplinin yukarıda sözünü edilen AB'nin en üst düzeyde (optimal) iletişimi sağlamak şeklindeki hedefini sağlamak üzere yol gösterici olması uluslar arası politika kadar uluslar arası iletişim açısından da kaçınılmazdır. Bununla birlikte, TC. Avrupa Birliği Genel Sekreterliğinin hazırladığı *Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü* hiç değilse çeviri işlemlerinde terminolojik birliği sağlama konusunda Türkiye'de atılmış ilk adım olarak değerlendirilebilir.

3.2.3. Alanın ve dillerin mantığının uzlaşmazlığından kaynaklanan sorunlar

Çeviri sorunlarının temelinde dillerin mantığı yatar. Öte yandan kurumsal yapılanmanın yazılı kültürün ya da dilin bir ürünü olduğu düşünülecek olursa ara kültürü temsil eden çevirmenin iki kültür arasında sıkıştığı öne sürülebilir. Buna karşın ara kültürü temsil eden çevirmenin işlevsel bir rol üstlenmesi erek ekinde okura bu farklılığı uyandıracak, aynı zamanda kendi hukuk sisteminin sorgulamasına olanak sağlayacak bir yöntem geliştirmesine bağlıdır. Bu ise her iki kültürün hukuk işleyişiyle ilgili bilgi kadar alanın jargonuyla ilgili bilgiyi de yakından ilgilendirir. Örneğin, ekli dillerle sözdizimine dayalı diller arasında bilginin belge içinde yer değiştirmesi kaçınılmazdır. Bu özel alanın tümevarımlı yöntemine karşın dilin tümünden gelişmiş bir yapısı arasındaki çelişkidenden de kaynaklanabilir. Aşağıdaki vekaletname buna örnek gösterilebilir (www.rasyonelpatent.com/patent/Vekaletname.doc):

²⁷ Bu sorun kuşkusuz İngilizce eğitim veren özel üniversitelerdeki hukuk fakülteleriyle de yakından ilgilidir. Bir başka deyişle kendi hukuk sisteminden yola çıkarak İngilizce eğitim yapmak ne derecede sağlıklı olur sorusunu akla getirir.

VEKALETNAME

Aşağıda imza sahibi, Bana/bize ait buluşlar için patentler, faydalı modeller, markalar ve endüstriyel tasarımlarla ilgili başvuruları adım(ız)a Türk Patent Enstitüsü nezdinde yapmak; başvuruları geri çekmek veya iptal etmek; buluşlara patent, ek patent veya faydalı model belgesi almak; markalar ve endüstriyel tasarımları tescil ettirmek; başvurulara yapılan itirazları cevaplamak; yayınlanan başvurulara veya tescillere itiraz etmek; uzlaşma teklif etmek, uzlaşma tekliflerini görüşmek, uzlaşmak; markalar ve endüstriyel tasarımlarla ilgili yenileme işlemlerini yapmak; patentler, faydalı modeller, markalar ve endüstriyel tasarımlara ilgili unvan, adres ve nevi değişikliği, markalarda eşya değişikliği ve düzeltmesi işlemlerini yapmak, patent ve faydalı modellerde yıllık harç ve ücretleri yatırmak, lisans verme teklifleri ve kullanma zorunluluğu, kullanım belgesi, zorunlu lisans ve sözleşme lisansı ile ilgili işlemleri yapmak; başvuru, tescil, ve diğer işlemlerle ilgili harç ve ücretleri yatırmak, patent, faydalı model, marka, ve endüstriyel tasarımlarla ilgili olarak tarafımızdan noter senedi ile alınacak veya verilecek lisans ve devir işlemlerinin sicile yazılması işlemlerini talep etmek; haklarımızın korunması için Türkiye Cumhuriyeti'nin idari ve kazai bütün mercilerine başvurmak; adımıza bütün bu maksatlar için hazırlanacak her türlü evrakı, başvuru, beyanı, dilekçeyi, formu imzalamak üzere, **adresinde** T.C. kanunlarına göre kurulu **ŞİRKETİ'**ni ve aynı adresteki T.C. uyuşunda **AD'**i yetkiyle vekil tayin ettik; bu yetkilerin bir kısmı veya hepsi ile başkalarını vekil tayin etmeğe ve azletmeğe; netice itibarıyla bu vekaletin tahakkuk ve intacı için gerekli olan her şeyi yapmağa yetkilidir.

tarihinde'de tanzim edilmiştir.

POWER OF ATTORNEY

The undersigned

do hereby constitute and appoint as attorneys **LİMİTED ŞİRKET LİMİTED ADI**; a company founded according to T.R. laws at **ADRES** and **Vekalet verilen kişinin adı**, Turkish citizen at the same address; to file in my/our name before the Turkish Patent Institute, applications for patents, **utility models**, trademarks and industrial designs; to withdraw or cancel the applications; to obtain for the inventions certificates for patents or utility models; to register trademarks and industrial designs; to respond to all objections concerning the applications; to file oppositions on the published or certified applications; to propose settlement, to handle settlement proposals, to settle; to perform all renewal formalities for patents, utility models, trademarks and industrial designs and to perform all formalities of correction and change of goods in trademarks; to pay the annual fees and fines for the patents and utility models, to perform all formalities concerning the working obligation and license proposals; to perform all formalities concerning the certificates of use, compulsory licenses and convention licenses; to pay all fees and fines for application, registration, and other formalities; to request that all license and cession formalities made by us through notarized certificates for patents, trademarks and industrial designs be registered; to apply to all administrative and juridical instances of the Turkish Republic for the above matters; to sign in my/our name all documents, applications, declarations, petitions and requests prepared for all these opportunities, to substitute all or any part of the present power and to revoke such substitution; and to do generally all that may be necessary for the realization of the present mandate.

Done and signed at

Yukarıdaki metnin İngilizce çevirisinde adres, şirket adı, vekil tayin edilen kişinin adı vekâletnamenin en üstünde yer alırken, Türkçe'de en sonda yer almaktadır. Bu doğrudan dillerin mantığından kaynaklanan tümdengelimli ve tümevarımlı düşünce sistemiyle ilgili bir durumdur. Türkçe'de resmi yazışmada İmparatorluktan demokrasiye geçiş sürecinde Hukuk geleneği açısından Fransızca metinler model alınmış olmakla birlikte dilsel olarak yapısal farklılıklar Türkçe metinde okuyucuyu esas ilgilendiren bilgiyi "odağa" almayı engellemiştir.

Öte yandan hukuk belgesi olarak işlemlerin yasal olarak geçerliliği açısından aslına sadık çeviri yapmak amacıyla bu tür metinlerin çevirisinde "sözcüğü sözcüğüne" çeviri yöntemi genellikle benimsenmiştir. Berrin Karayazıcı başta hukuk metinleri olmak üzere Avrupa Topluluğu Antlaşma ve Anlaşma metinlerinde bu yöntem başvurulmasının yanlışı çeviriye yol açacağına işaret ederek İngiliz Hukuk'unda geçen "Common Law" teriminin İngilizce'de "genel hukuk"a işaret eden "ordinary law" şeklinde algılanarak Fransızca'da "droit common" şeklinde çevirildiğini belirtmiştir. Buna bağlı olarak aynı terimin Fransızca'dan Türkçe'ye doğrudan aktarılarak İngiliz hukuk sisteminin dayandığı "Örf ve Adetler Hukuku" yerine "Genel Hukuk" şeklinde çevirildiği görülmüştür. Bu şekilde sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemine başvurulması hiçbir anlama gelmeyen çevirilere yol açtığı gibi hiçbir çağrışımı olmayan çevirilerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur²⁸ (Karayazıcı 1001: 29-31). Kuşkusuz bu durumda terimin işlevsel eşdeğerinin bulunması çok daha sağlıklı olmakla birlikte kavramın kurumsal ya da kültürel eşdeğerinin bulunmaması kaçınılmaz olarak sıklıkla "açıklama" ya da "dipnot'la açıklama" yöntemine başvurulmasına neden olmuştur. Ne var ki yukarıda da değinildiği gibi, çevirmenin hiç değilse genel olarak sözcüğün erek kitlede anlamsal olarak çağrışım yapıp yapmadığını ya da yasal olarak aynı etkiyi yaratıp yaratmadığını sorgulaması gerekir. Kimi durumlarda ise, dilsel uzaklıklar yanı sıra alanın gelenekselleşmiş dil kullanımsal alışkanlıkları ve hukuk sistemlerinin işleyişindeki farklılıklar veya değişiklikler çağrışım yapacak eşdeğerlerin çevirmen tarafından bulunmasına engel olduğu gibi, çeviri işlemlerinde de sorun yaratmaya devam etmektedir. Ör-

²⁸ Karayazıcı buna örnek olarak "şelale vergisi" şeklinde birebir çevrilen "cascade tax"i vermiştir.

neğin, İngiltere’de ticaret hukuku kapsamındaki 15000 pound altındaki davalara bakan “County Court” adlı mahkemeler ve bu tutarın üstündekilere bakan *High Court* şeklinde adlandırılan mahkemeler bulunmaktadır. Ayrıca temyiz mahkemelerinin (Court of Appeals) kararlarına itirazın yapıldığı *The House of Lords* denilen bir üst mahkeme daha bulunmaktadır (Londra Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği). Oysa Türkiye’de söz konusu terimin çağrışımsal olarak eşdeğerleri İstinaf mahkemesi, Temyiz mahkemesi, Yargıtay olarak bulursa da yargı sistemindeki farklı işleyiş bunların doğrudan bir karşılığının bulunmamasına ya da yanlış çağrışımlara yol açabilir. Şöyle ki 26 Eylül 2004’teki 5235 sayılı yasaya göre Türkiye’de bölgesel adliye mahkemelerinin (regional judiciary courts) 1 Haziran 2007’ye kadar kurulması koşulu getirilmiştir. Ne var ki, 18 Mayıs 2007 tarihinde dokuz adli bölgeye ayrılan bu mahkemeler alt yapı hazır olana kadar göreve başlamamaları kararı alınmıştır. Buna göre ilk derece (first instance) mahkemeleri hukuk ve ceza mahkemeleri olarak, ara derece (appellate instance) denilen istinaf mahkemelerinin en üst düzeyine ise Yargıtay (Court of Cassation) yer almaktadır (Gözler 2008: 5-10). Bununla ilgili aşağıdaki örnek çevirinin alan uzmanı tarafından yapılsa bile sistemlerarası kopukluğun iletişimin yeterince sağlanamamasına neden olabileceğini göstermektedir:

Halk dilinde ve hattâ bir dereceye kadar da hukuk dilinde “statute” ile “Act of Parliament”i müteradif mânâlarda kullanmak âdet olmuştur(3). Bu, tamamen hatâdır. Bütün (Act of Parliament) ler (statute) dür; fakat bütün (statute) ler, (Act of Parliament) değildirler. Bununla beraber, (Act of Parliament) ler, mevzu hukukun en mühim parçalarıdır(3). Netekim biz de, tercüme güçlüğü dolayısıyla *statute* tâbirini şimdiye kadar hep kanun diye çevirdik. Aslında ve bilhassa bizim hukuk dilimizde, kanun’un ingilizce karşılığı Act of Parliament’dır. Statute ise genel olarak yazılı hukuk, mevzu hukuktur. (Jenks 2010/1947:74)²⁹

Bu uyumsuzluklar nedeniyle örneğin ticari konularda sözleşmenin geçerli olduğu ülkedeki mahkemelere başvurmakta, uluslararası kuruluşlara, ö-

²⁹ Bu çeviri Edward Jenks’in *The Book of English Law* adlı yapıtının Mayıs 1947 basısından yapılmıştır. 20.06.2010 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/245/2175.pdf> adresinden erişilmiştir.

neğin Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret hukukunu esas alan Milletlerarası Tahkim Divanı, Londra Uluslararası Tahkim Divanına başvurmanın daha kolay, hızlı çözümler üreteceğini ortaya çıkarmaktadır. Bu gibi sistem farklılıklarından kaynaklanan durumların hukuk çevirisinde terminolojik olduğu kadar, eski dil kullanımına eğilimi arttırdığı; bunun yanı sıra sözdizimsel sıralama ya da kullanımlarda sapma/kaymalara neden olduğu söylenebilir.

3.2.4. Dilsel farklılıktan kaynaklanan sorunlar

Farklı dil yapıları veya uzak diller arasında yaşanan sorunlarla ilgilidir. Hukuk alanında çeviri konusunda karşılaşılan Türkçe dilsel zorlukları Ayfer Altay şu şekilde sıralamıştır:

- 1) Uzun ve karmaşık tümceler
- 2) Olağan dışı tümce yapıları
- 3) Kişisiz ve edilgen tümce yapıları,
- 4) Belirsiz dil,
- 5) Eski dil kullanımı,
- 6) Yeni türetilen sözcükler,
- 7) Sözcüklerin bilinen anlamlarının dışında kullanılması,
- 8) Eş anlamlı sözcüklerin birlikte kullanılması,
- 9) Hukuk dilinde zaman,
- 10) Teknik terimler,
- 11) Resmîyet (Altay 2002: 13).

3.2.4.1. Sözdizimsel sorunlar

Hukuk alanının bağlayıcı ve yaptırım özelliğinden ötürü tümceler uzun olduğu gibi birbirini tekrarlayan niteliktedir. Bunun bir nedeni birbirine yakın ya da eş anlamlı sözcüklerin sıklıkla kullanılmasıdır. Bu durum aynı ileticiyi taşıyan tümceler hiçbir ayrıntıyı gözden kaçırmayacak şekilde verilmesinden ve zaman akışı içerisinde ortaya çıkan yeni durumların tümceye

eklemlenmesinden kaynaklanır. Örneğin, sözleşme, anlaşma ve yukarıda örneği verilen vekaletname örneği gibi metinlerin çevirisinde, ileride ihtilafa düşmemek amacıyla her türlü ayrıntının ve açıklamanın yan tümceler şeklinde verildiği görülmektedir. Bunun dışında dilbilgisel farklılıklardan kaynaklanan sorunlar da vardır. Örneğin İngilizcede Hukuk dilinde bağlayıcılığını vurgulamak amacıyla "shall" yardımcı filli sıklıkla kullanılırken, Türkçede geniş zamanın kullanıldığı görülür. Bununla birlikte "shall" günümüz İngilizcesi'nde özellikle gündelik dilde yaygın olarak kullanılmamaktadır.

3.4.1.2. Terminolojik uzlaşmazlıklardan kaynaklanan sorunlar

Terminolojik uzlaşmazlıklar hukuk alanının uluslararası jargonunun olmamasından kaynaklanan sorunlardır. Bunun temel nedeni de ülkelerin farklı hukuk sistemlerinden yola çıkmasıdır. Bu durumda ya yeni terim türetilmekte ya da varolan bir terimi farklı bir anlamda kullanarak terim bulma yolu seçilmektedir.

3.4.1.3. Eski dil kullanımı

Eski dil kullanımı genellikle yasaların dokunulmazlığını koruma amacıyla. Eski dil yasaların bir birikimin sonucu ortaya çıktıklarına işaret ettiği gibi, hukukta süreklilik kavramını vurgulama amacını da taşıyabilir. Ancak bununla da kalmaz, örneğin Türkçede eski dilin kullanımı bilginin sadece profesyoneller arasında paylaşılmasına neden olduğu gibi, alanın jargonun güncellenmemesine ve uluslararası hukuk alanında üretilen yeni terimlerin dil kirlenmesine neden olacak şekilde alanın jargonuna girmesine neden olabilir. Bununla birlikte, bir alanın jargonunun oluşması ister istemez o alanda çalışanlara ayrıcalık tanıdığı gibi, onlara saygınlık kazandıran bir araç olarak da değerlendirilebilir. Aşağıdaki İngiliz Hukuk sitemini ele alan yazının Türkçe çevirisinde hukuk alanında ne denli eski bir dil kullanıldığını gösterir:

Akitlerin inikadı, tefsiri ve ifası gibi muazzam bir ehemmiyeti haiz bulunan mevzua müteallik kaidelerin dörtte üçü Common Law'dadır. Nihayet gerek şahsa, gerekse menkule veya gayrimen-

kule tecavüz (trespass) ile hakaret, sövme ve iftira, başka kimseye ait mallar üzerinde gayri kanunî tasarruf, dâva açma hakkının sui istimali ve emsali fiillere karşı hukukî müeyyideler ihtiva eden Haksız Fiiller Hukuku (the Law of Torts) da, tıpkı Akitler Hukuku (the Law of Contracts) gibi kısmı azâmi itibariyle, Common Law'un henüz mevzu hukuka ihtal edilmemiş bulunan hükümlerine tâbidir. (Jenks 2010/1947: 62)

Bu şekilde bir dil kullanımı çevirmenin iki yönlü çeviri işlemine girmesine neden olur. Birincisi metnin temel iletisini çıkarmak amacıyla günümüz Türkçe'sine çeviri; ikincisi ise, metni hukuk diline çevirerek ikinci bir diliçi çeviri işlemine başvurma. Örneğin, 'bir işlemde elde edilen yarar karşılığında üstlenilen borç' (Gözler 2008: 147) anlamına gelen "ivaz" (consideration) veya tam karşıtı "ivazsız hukuki işlemi" (transaction without consideration) ya da miras bırakmanın mirasçılara geçecek olan mal varlığı "tereke" (estate) gibi Osmanlıca'dan ödünç alınmış sözcük ve terimlerin hukuk alanında sıklıkla kullanıldığı görülür. Bu ise, çevirmenin diliçi ve dillerarası çeviri işlemlerini bir arada yürütmesine neden olur. Öte yandan Roma hukukunu da kendine temel alan ülkemizde Osmanlıca yanı sıra Latince uluslararası yerleşmiş sözcüklere de başvurulması dil kirlenmesine neden olur. Özellikle toplumun tüm bireylerinin yaşamını ve haklarını ilgilendiren bir alanda bu şekilde bir dil kullanımı bireylerin haklarıyla ilgili konularda bilgi paylaşımına ket vurur. Bu resmi dil ya da yazışma açısından tutarsızlığa yol açtığı gibi, yasaların herkese seslenme şeklindeki işlevini yeterince yerine getirememesine de neden olur. Öte yandan uluslararası kurumların hukuk alanında dilsel engellerden kaynaklanan boşluk ve anlaşmazlıkları ortadan kaldırmayı hedef edindikleri ve bu amaçla hukuk dilinde daha sade bir dil kullanmadan yana bir tutum sergiledikleri görülür. Bu eğilim hukuk dilinin daha sadeleşmesine ön ayak olduğu gibi özellikle uluslar arası hukuk alanındaki çevirilerde daha arı bir dil kullanımına da öncülük eder.

3.2.5. Uygulama: Karşılaştırmalı çözümleme

Aşağıdaki şu özel vekaletname örneğinde bu yukarıda sayılan özelliklerin özgün Türkçe metinde açıkça ortaya çıktığı görülmektedir (Boztaş, Aksoy, Kocaman: TY: 395).

Sahibi bulunduğum 1990 model Opel marka Nb-t 1234 plakalı, Q000012567 şasi nolu **otomobilimin sürücülüğünü** yapmaya, **kullanmaya, sevk ve idare etmeye**, yurt dışına çıkarmaya, gümrük müdürlüklerinde giriş çıkış işlemlerini yapmaya, gerekli belgelerini imzalamaya, triptik işlemlerini yaptırmaya, bu hususlarla ilgili olarak **bilumum** gümrük müdürlüklerinde beni **tam velhasıl** yukarıda yazılan hususlardan dolayı **benim yapmam gerekli bilcümle iş ve işlemleri benim adıma yapmaya ve neticelendirmeye, evrak alıp vermeye, elden takip etmeye**, yatırılması gerekli harçları yatırmaya, artan kısımlarını geri almaya **mezun ve yetkili** olmak üzere 1965 doğumlu Ali Karaca'yı vekil tayin ettim.

Vekalet veren: Hasan Karaca (İmza)

Dairede yazılan işbu vekaletname altındaki imzanın şahıs ve hüviyetini ibraz eylediği TC Mainz Başkonsolosluğundan verilme 12.5. 1985 tarih ve T- 214567 seri nolu pasaport hamili ve halen Ankara Cebeci 129 no'da **mukim** 1945 doğumlu Hasan Karaca'ya ait olduğunu ve imzanın **huzurumda vazeylendiğini** tasdik ederim. Bindokuzyüzdoksan senesi Eylül ayının yirmi ikinci Salı günüdür. 22.9.1990

Noter

(Resmi mühür ve imza)

Metnin çevirisi

I hereby appoint Ali Karaca born in 1965 as my lawful attorney **for the use of my vehicle** 1990 model Opel, license number Nb-t 1234 with chassis number Q000012567 and also extend the powers to remove the car out of the country, **conduct all necessary activities through the customs** during the entry and exit of the said vehicle, also proceed ahead with trip tick formalities, **represent me with the full powers** before the customs directorate and **conduct of all necessary activities on my behalf** to reach the final results, **in short, to perform the aforementioned activities as if I myself were doing it**, and also follow up on necessary exchanges of documents, deposit and withdraw funds as **deems appropriate**. Power of attorney is extended by Hasan Karaca.

The signature which is affixed below this document which is **prepared in our office** is hereby proven to be authentic with the presentation of passport of Republic of Turkey by Mainz Turkish Consulate General dated 12.5. 1985 and numbered T-214567 which is possessed by Hasan Karaca at present time residing at Cebeci-Ankara. Year nineteen hundred ninety, the month of September, twenty second day, Tuesday, 22.9.1990

Ayfer Altay'ın yukarıda öne sürdüğü dilsel zorluklar karşılaştırmalı olarak çözümlenecek olursa aşağıdaki şu ilişkiler saptanabilir:

3.2.5.1. Uzun ve karmaşık tümceler /resmi ve muğlak dil

Yukarıdaki her türlü ayrıntıyı içeren metin bir tek tümceden oluşmuştur. Bir ilginç özellik de her iki metinde sözcük sayısının 191 olmasıdır. Gerçi İngilizce metinde "a, the, which" gibi takılar veya eklerin sözcük sayısını arttırdığı söylenebilir. Bu ise, Türkçe metnin her türlü ayrıntı ve durumu göz önünde bulduğuna işaret eder. Bununla birlikte, uzun ve karmaşık tümcelerin ard arda bir cümlede tekrarlanarak kullanılması çevirmenin olduğu kadar okuyucunun da bir müddet sonra dikkatinin dağılarak metnin esas iletisini çıkarmamasına neden olabilir.

3.2.5.2. Eş anlamlı veya yakın eş anlamlı sözcük kullanım sıklığı

Türkçe metinde sık sık eş anlamlı sözcüklere başvurulması hukuksal açıdan her türlü ayrıntıyı göz önünde bulundurma kaygısından kaynaklanmakla birlikte, buna sık başvuru kimi zaman okuyucuyu bunaltacağı gibi metnin de giderek tekrarlara boğulmasına neden olabilir.

Örneğin, metindeki uzun cümle içerisinde Türkçe'de yakın eş anlamlı sözcüklerin İngilizceden çok daha sık kullanıldığı, üstelik yakın eş anlamlılarda eski ve yeni (örneğin, mezun ve yetkili/kanunen ya da idareten) sözcüklerin bir arada kullanıldığı görülür. İngilizce'de "register mismatch" adı verilen bu kesit uyumsuzluğu arı ve eski dil arasında bir çekişme olduğunu ve dilsel tutarlılığın bilim dilinde henüz sağlanamadığına işaret etmektedir. İngilizce metne bakıldığında, örneğin Türkçe metindeki *mezun ve yetkili*

şeklindeki ifadelerin “represent”, “conduct” gibi yüklerle İngilizce metne aktarıldığı; bunun ise, çevirmene açıklama olanağı yaratarak daha okuyucu odaklı bir tutum sergilemesine neden olduğu söylenebilir.

3.2.5.3. Eski Dil ve Teknik Dil

İbraz, vazeylemek, hamili, mezun, bilumum, mukim, velhasıl, sevk” gibi sözcüklerin hukuk alanında sıkça kullanıldığı ve bunların alanın jargonunu oluşturduğu görülmektedir. Buradaki çelişki yukarıda da belirtildiği gibi, Hukuk alanının toplumun her bireyini ilgilendirmesine karşın profesyonel bilgiyle bu bilgiyi talep edenler arasındaki uzaklığın eski dilden türetilen jargon nedeniyle bir türlü kapanamamasından kaynaklanır. Bu durumda günümüzde ikinci dili bilen genç kuşağın İngilizce metni daha kolay anlayabilecekleri öne sürülebilir. Kuşkusuz bu uçurumun uluslararası hukuk ya da hukuk alanında uluslararası yapılanma nedeniyle zamanla daha kapanabileceği öne sürülebilir. Ayrıca bu sorunun sadece bizim ülkemizi ilgilendiren bir konu olmadığı, gerçekte söz konusu disiplinin bir sorunu olduğu da öne sürülebilir.

3.3. Özel Alan ve Çeviribilimsel Yaklaşımlar

Özel alan çevirisi çeviribilim açısından çeviriyi profesyonel amacı olan bir eylem olarak ele alan Skopos kuramı çerçevesinde incelenebilir. Ne var ki, Hans Vermeer öne sürdüğü bu kuramı “genel kuram” olarak tanımlamıştır. Söz konusu kuram çevirmeni uzman konumuna yükseltmekle birlikte, özel alan çevirisinde onun gerçek profesyonel yaşamdaki konumunu saptayacak yeterince veriye dayalı araştırmanın bulunmadığı ortada bir gerçektir. Bir başka deyişle, çevirmenin uygulama alanındaki konumunu tümünden gelimli yöntemle tartışmaya açtığından kuramın görgül yönü veya dayanağının eksik kaldığı söylenebilir. Daha da açılacak olursa, Gideon Toury’nin betimleyici yöntemi de tümünden gelimli bir savla başlamakla birlikte, kuramını soyut düzeyde temellendirirken tümevarımlı yöntemi kullanmıştır. Oysa Hans Vermeer’in gerekçelendirmede kullandığı yöntem tarihten uygulama alanındaki somut örneklere dayandığından soyut düşünmeye ve akıl yürütmeye dayalı kuramsal alanla ilişkilerini yeterince sağlam kuramamış-

tır. Bundan böyle, Skopos kuramının “bulgulandırma” (discovery procedures) yönü kuramsal olarak uygulama alanında çevirmenin rolünün saptanması açısından yeni bir tartışmayı başlatarak kuram ve uygulama arasındaki köprüyü kurmakla birlikte, kuramsal alanla sonlanamadığı öne sürülebilir. Bir başka deyişle, bu kuramın kuramsal alanın temel koşulu soyut düzlemde “gerekçelendirme” aşamasında zayıf kaldığı söylenebilir. Tarihsel veriler sadece örneklendirmeye yaradığından kuramın genel kuram çerçevesinde değil de, uygulama alanının sınırları içerisinde geriye dönük bir hesaplama şeklinde kaldığı düşünülebilir. Bununla birlikte, çeviribilim araştırmacılarına çeviri eyleminin farklı yönlerini gözler önüne seren yeni bir kuramsal çerçeve sunduğu da yadsınamaz. Bir başka deyişle, yukarıdaki bölümlerde görüldüğü gibi kaynak ya da erek metne dayalı karşıtlıklar üzerine dayalı çeviri incelemelerinin yönünü Hans Vermeer’in çevirinin toplumsal ve kültürel işleyişine çevirdiği öne sürülebilir. Şöyle ki, çeviri eylemini başlatan Skopos, iş (commision), “translatum”, “yönerge” (brief) gibi Skopos kuramının temel kurucu öğeleri gerçekte uzmanlık alanında çeviri etkinliğini doğrudan ilgilendiren konulardır. Buna göre işin amacını belirleyen etkenler şu şekilde özel alan çevirisi kapsamında tanımlanabilir:

Skopos: Bu etken eylemin doğasında saklıdır. İş verenin çeviri eylemine karar vermesi erek ekinde bir işlev yerine getirmesi, örneğin yeni bir ürünün tanıtması gibi bir amaç taşır. Bu durumda çevirmenin kararlarını kaynak metin belirlemez. Yapacağı çevirinin “ileriye dönük hedefleri” belirler. Bu durumda kaynak metin tahtından inmiş olacağı için, çevirinin amacını Vermeer’in uzman konumuna çıkardığı çevirmenin erek ekin ve erek ekin okuruyla ilgili profesyonel kararları belirler. Ancak gerçek iş hayatında kuşkusuz amacın belirlenmesinde çevirmen tek başına rol oynayamaz, işverenin ve kaynak metnin sahibiyle yapılacak görüşmeler sonucu söz konusu işin “amacı” belirlenir. Bu süreçte çevirmen işin uzmanı olarak kılavuz rolü oynar.

İş: Bu etken doğrudan işi kimin teklif ettiğiyle ilgilidir. Skopos kuramına göre gerçek yaşamdaki iş koşulları çevirmen ve işveren arasındaki müzakerelere göre iş anlaşmasıyla ilgili hükümleri belirlediği gibi, çevirinin hangi amaçlara hizmet edeceğini de belirler. İşverenin saygınlığı çevirmenin yaptığı işin saygınlığını etkileyeceği gibi, çevirmenin de kültürel olduğu kadar

toplumdaki sosyal statüsünü, bir başka deyişle de sembolik sermayesini de etkiler. Bu durumda özel alanda çeviriyi ya müşterinin kendisi, ya çeviri bürosu ya da çevirmenlerin istihdam edildiği şirketin kendisi teklif eder. Ne var ki, ülkemizde şirketlerde ya da devlet kuruluşlarında çok az ya da hiç çevirmen istihdam edilmediğinden genellikle işveren ya müşteri ya da çeviri bürosunun kendisidir. Bu durumda saygın bir çeviri bürosunun iş teklifinde bulunması çevirmenin sembolik sermayesini artırır.

Yönerge: Yönerge çevirinin erek ekinde ne işlev yerine getireceğini Vermeer'in deyişle belli bir iletişim durumunda çevirinin amacını belirler. Yönerge (Vermeer 2000: 220-222). Çevirmenin iletişim uzmanı olarak çevirinin hedeflediği amacı yerine getirmesi çevirmenin işverenle uzlaşmasına bağlıdır.

Translatum: Çevirmenin ortaya koyduğu son metin olarak da değerlendirilebilir. Bu metin hedefleri, içeriği, içeriğinin düzenlenmesi ve dillendirilmesi açısından kaynak metinden oldukça farklı olmakla birlikte erek ekinde işverenin kabul ettiği "yeterli" metin olarak tanımlanır. Ne var ki, bu metinde çeviri işleminin sonlanması çevirinin amacını yerine getirdiği anlamına gelmez. Okuyucu da son metni kendi amacına uygun olarak farklı işlevler yerine getirecek şekilde okuyup anlamlandırabilir. Bu ise, erek metnin çevirmenin başta saptadığı amaçtan sapmasına yol açabilir (Vermeer 2000: 223).

3.3.1. Skopos Kuramı ve Özel Alan Çevirisi

Bu yukarıda öne sürülen etkenlerden yola çıkarak çeviribilimsel açıdan "anketler" aracılığıyla özel alan çevirileriyle ilgili üç tür araştırma yapılabilir:

1. Geriye dönük olarak Skopos kuramının zayıf ve kuvvetli yönlerini irdelemek amacıyla kuramsal düzlemde araştırma
2. Skopos kuramından yola çıkarak çalışma koşullarının veya iş hayatının çeviri etkinliğine veya çevirmenlerin verimliliği ya da çevirilerin yetkinliğine etkisini anlamak üzere uygulama alanına yönelik araştırmalar
3. Nedensel araştırmadan yola çıkarak kuramın işlerliğini veya iddiasının (tezinin) doğruluğunu anlamak veya ölçmek üzere yapılan birinci ve

ikinci tür araştırmanın alışımlı niteliğinde yürütülen betimleyici araştırmalar.

Bu yukarıda Skopos Kuramından yola çıkılarak öne sürülen araştırma türlerinde anketlerin işlevsel bir rol üstlendiği düşünülebilir.

3.3.2. Skopos Kuramı ve Anketler

Buna göre Skopos Kuramının özel alan çevirilerinin incelenmesinde kaynak metnin ötesinde yeni bir bakış açısı sunduğu ortada bir gerçektir. Ayrıca günümüzde hala tartışılır olması bu kuramın bütün zayıflıklarına karşın çeviriyi kaynak metnin zincirlerinden koparması açısından çeviribilimde önemli bir rol üstlendiğini gösterir. Aşağıda Skopos Kuramı çerçevesinde hazırlanan şu şekildeki sorular çeviriyi yönlendiren kaynak metne dayalı soruları aşarak çeviri kararlarında sosyo-kültürel etmenlerin etkisini ortaya çıkarır:

Ceviri süreci öncesiyle ilgili sorular

- a. Hep aynı alanda mı çeviri yapıyorsunuz? Ya da "önceden bu (özel) alanda hiç çeviri yaptınız mı?"
- b. İş kim teklif etti?
- c. İş teklif edenle önceden bir yakınlığınız var mı?
- d. Hep aynı kişi veya kurumla mı çalışıyorsunuz?

İşle ilgili veya işe değgin sorular

- a. İş teklif edenle sözleşme yaptınız mı?
- b. Sözleşme matbu bir metin mi, yoksa karşılıklı tartışılarak mı düzenlendi? Aynı soru şu şekilde de dillendirilebilir: İş sözleşmesi sürecinde işverenle veya yayıncıyla doğrudan temas kurup, anlaşma koşulları üzerinde tartışıyor musunuz?
- c. İş yerinde özel alan uzmanları mı yoksa çevirmenler mi görevli?
- d. İş dağılımı açısından çevirmenlerin konumu
- e. İşverenin veya işyerinin saygınlığı işi kabul etmenizde ne derecede etkili?

- f. İş yerinin sağladığı koşullar, örneğin veri tabanı, bilgisayar destekli çeviri programları, başvuru kaynaklarının zenginliği işi kabulünüzde ne derecede etkili?

Skopos

- a. Çevirinin amacını belirleyen kim?
b. Amacın belirlenmesi konusunda sizin rolünüz ne?

Yönerge

- a. Yaptığımız işin bir yönergesi var mı?
b. Yönerge çeviri işlemleri açısından küçük ölçekli kararlarımıza mı yönelik (örneğin yazım kuralları, format, kaynakça yazılımı gibi), yoksa makro kararları etkileyecek düzeyde mi?
c. Sizce yönergeyi hazırlayanlar kim? (işveren, editör, profesyonel çevirmen)

Ceviri süreciyle metinle ilgili sorular

- a. Çeviri sürecinde konu alanı uzmanına danışabiliyor musunuz?
b. Özel konu alanında yazılı, görsel, internet kaynaklarına erişim sağlanabiliyor musunuz?
c. Araştırmaya özel alan çevirisinde uzun zaman harcıyor musunuz?

Ceviri sonrasıyla ilgili sorular

- a. Yaptığımız çeviriye özel alan uzmanlarında geridönüt aldınız mı?
b. Geridönüt aldıysanız bu gelecekte aynı özel alandaki çevirileriniz ne şekilde etkiler.
c. Bu tür özel alan çevirilerinde araştırma için ayrıca ücretlendirilmesi söz konusu mu? Ya da işverene hiç böyle bir talepte bulundunuz mu?

3.3.3. Anket sonuçları, Skopos Kuramı ve Çeviribilim Üçgeni

Çeviribilimsel açıdan anketler aracılığıyla verilerin elde edilmesi bu alanın görgüllük iddiasıyla örtüşmekle birlikte, Skopos kuramında öne sürülen savların karşıtı sonuçlar alınması durumunda bu Skopos kuramının zayıflığına işaret eder. Daha açılacak olursa, çevirmeni profesyonel yaşamda özellikle iş koşullarını sorgulayarak onu uzman konumuna çıkarmayı hedefleyen Skopos kuramına karşın profesyonel yaşamda tam karşıtı uygulamaların yer alması Skopos kuramının ölküsel koşullardan yola çıktığına işaret ederek alanın görgüllük iddiasını çürütür. Bununla birlikte araştırmacının sayısal sonuç elde edeceği anketlere başvurarak araştırmayı sürdürmesi sadece kuramın zayıflıklarını ortaya çıkarmakla kalmaz, çeviribilimsel araştırmada istatistiksel sonuçların da elde edilmesini sağlar.

3.4. Değerlendirme

Bu bölümde çeviri işlemlerinde disiplinlerarası ilişkilerin çeviribilimsel açıdan ne şekilde algılandığı Tıp ve Hukuk gibi iki teknik alandan örnekler verilerek tartışmaya açılmıştır. Disiplinlerarasılık kavramı açısından ikincil ilişkilere, bir başka deyişle çeviribilimsel ufuktan farklı disiplinlerin işlemlerine ne şekilde bakıldığı konusu çeviri işlemlerine odaklanarak anlatılmaya çalışılmıştır. Burada çevirmenin özel alan çevirisinin uzmanı olması gerektiği şeklindeki yaygın kanının aksine çevirmen olarak özel alan çevirisinde kendi deneyimini araştırma yöntemlerine başvurarak nasıl geliştireceği ve uzmanlık alanı çevirilerinin gerçekte bir ekip çalışması olduğu savından yola çıkmıştır. Bu ise, uzmanlık alanı çevirilerinin ölkemizde kalitesinin yükselmesinin de uzman ve çevirmen arasında tek yönlü değil, karşılıklı etkileşimin sağlanmasıyla gerçekleşebileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu bölümde çeviribilimsel araştırma açısından dikkati çeken bir konuda özel alan çevirilerinin incelenmesiyle ilgili kuramsal çerçevenin genellikle dilbilim alanından beslendiğidir. Bunun bir nedeni, bu alanın doğrudan uygulama alanını ilgilendirmesi; ikincisi ise çeviribilimsel açıdan özel alanla ilgili henüz kuramsal tartışmayı başlatacak verinin yeterince toplanmamış olmasıdır. Bunun altında ise, özel alandaki çevirmenlerin arka plan eğitim-

lerinin hukuk, tıp gibi alanlardan gelmesi kadar çeviribilim alanındaki araştırmacıların bu alanda çeviri yapanlarla işbirliğine girerek yeterince betimleyici çalışma yapmaması yatmaktadır. Vermeer'in Skopos kuramı bu konuda bir ilk adım olarak düşünülebilir. Bununla birlikte Vermeer'in kuramının özellikle Almanca konuşulan ülkeler seslendiğini belirtmesi, uzak diller arasında özel alan çevirileriyle ilgili betimleyici araştırmalara gereksinim olduğu sonucunu ortaya çıkarır. Böyle bir çıkarım, araştırma (akademisyen) ve uygulama (profesyonel çevirmen) arasındaki sınırları netleştirerek araştırmacı kanadının uygulama alanındaki verileri toplayarak uygulama alanıyla etkileşime girme zamanının geldiğini gösterir. Bu hem çeviribilimin kuramsal tabanına katkıda bulunacak bir yeni bir alanın kuramsal çerçevesinin temelini atar, hem de uygulama alanına özel alan çevirileri konusunda yeni bakış açıları kazandırır.

Sonuç olarak bu yukarıda saptanan sorunların temelinin dillerin farklı mantıksal işleyişi yanı sıra farklı gelenek ve kültürler üzerine kurulmuş farklı kurumsal işleyiş ve özelliklerinden kaynaklandığı söylenebilir. Özel alan çevirilerindeki sorunları ve işlemleri ele alan bu bölümde dil bilen bir uzmanla birlikte profesyonel bir çevirmenin işbirliğinin çevirilerin işlevselliğini artıracığı ve bilginin aktarım sürecini hızlandırarak özgün bilgi üretimini tetikleyeceği vurgulanmak istenmiştir. Bu hem zaman hem de bilginin çarpıtılmadan aktarılmasına yol açacağı gibi özel alanların kendi jargonlarının da sorgulamalarına neden olacaktır. Bu şekilde bir yaklaşım, özel alanda dil ve kavramsal ilişkilerin daha çok tartışılmasına ve özel alanın kuramsal tabanının sadece ihraç kavramlara dayalı olarak değil, erek ekinin süzgecinden geçerek özümsemesine yol açacaktır. IV. Bölümde bu sav kuramsal ilişkilerden yola çıkılarak tartışılmaya devam edecektir.

IV. BÖLÜM DİSİPLİNLERARASILIK VE BİRİNCİL İLİŞKİLER

Çeviri sorunlarının çeviri işlemlerinde bu şekilde ayrıntılı olarak sorgulanıp incelenebilmesi onun sadece dil edincine dayalı aktarım işlemleriyle sınırlı bir edim olmadığını gösterir. Bir başka deyişle, çağlardır süregelen çeviri etkinliğinin bilimsel bir çerçeve içerisinde ele alınması dil edinci eksikliğinden kaynaklanan çeviri zorluklarının çeviri problemlerinden ayırt edilmesine yol açtığı gibi, çevirilerin toplumsal olarak işlevinin de sorgulanmasına neden olmuştur. Bundan böyle, yukarıda ele alınan konularda ortaya çıkan çeviri sorunları uygulama ve kuramsal alanın karşılıklı etkileşiminin bir sonucudur. Uygulama ve kuram arasındaki ilişkiler hem çeviribilimin disiplinlerarası doğasının bir kanıtı, hem de disiplinin uygulama alanından yanıtlanamayacağını bir işaretidir. Çeviri sorunlarının farklı alanlarda saptanarak çeviribilimin disiplinlerarası ilişkilerle beslenen kuramsal çerçevesinin çıkartılması bu alanın akademik bir disiplin olarak meşruluğunu ne şekilde kazandığını gösterdiği gibi disiplinlerarası ilişkilerden bağımsız disiplinlerin ne şekilde doğduğu konusunda da fikir verir. Bu nedenle bu bölümde hem çeviribilimin disiplinlerarası doğası gereği disiplinlerarasılık kavramı incelenecek, hem de öteki disiplinlerle birincil ilişkileri üzerinde durulacaktır. Bir başka deyişle, farklı alanlardan çeviribilime yaklaşımın alanın özgül bir disiplin olarak gelişimiyle bağlantısı açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

4.1. Çeviribilim ve Disiplinlerarası Araştırma

Çeviribilimin disiplinlerarası doğasının araştırma yöntemleri açısından sorun yaratmasının en temel nedeni alanın sınırlarıyla öteki disiplinler arasındaki sınırların araştırmada ne şekilde çizileceği ve ileriye dönük olarak farklı disiplinlerle ilişkisini nasıl koruyacağıdır. Bir başka deyişle, çeviribilimin disiplinlerarası ilişkilerden doğan bir bilim dalı olması onun farklı disiplinlerde çeviriye değgin sorunların birikerek çözümlenememiş olmasına işaret ettiği gibi, her alandan gelen çevirinin çeviribilimin inceleme görevi olması kimi zaman araştırmacının kendi alanının kuramsal çerçevesinin dışına taşarak farklı bir disiplinde kaybolmasına neden olabilir. Bununla birlikte, bu kaygı günümüzde giderek ortadan kalkmaktadır. Öyle ki, felsefe, tıp, mühendislik, iktisat vb. gibi geleneksel olarak bağımsızlığını ilan etmiş bilim dallarının da araştırmada disiplinlerarası ilişkilere girdiği ve disiplinlerarası araştırmayı günümüz koşullarında kabul ettiği görülmektedir (Leitch 2005: <http://dih.fsu.edu/>).

4.2. Uygulama Alanı ve Sorunsallaştırma

Kuramsal tabanına katkısı açısından çeviribilimin yazımsal, dilbilimsel, sosyokültürel alanlarla ilişkilerinin birincil düzeyde olması bu ilişkilerin kuramsal düzlemde olmasından kaynaklanmaz. Gerçekte bu alanlarla ilişki uygulama alanındaki geçmiş ilişkilerin çeviribilimin özgül bir disiplin olarak gelişmesindeki payı olarak düşünülebilir. Bir başka deyişle, bu alanların çeviri sorunlarını birincil derecede sorgulama olanağı vermeleri açısından alanın kuramsal tabanına katkılarından söz edilebilir. Geçmişte uygulama alanında yaşanmış sorunların farklı disiplinlerde çözümlenememesi ve bu sorunların dizgeselleşerek çeviribilim alanında kuramsal tartışmayı başlatması söz konusudur. Bununla birlikte, çeviribilimin farklı alanların kuramsal çerçevelerinden yola çıktığı da yadsınamaz. Ancak bu tür bir araştırmanın iki tür koşulu olduğu öne sürülebilir: farklı alanın kuramsal çerçevesinin çeviribilimin esas inceleme görevi çevirilerle bağlantısının kurulması; ikincisi ise, alanın kuramsal tabanına gerçekten katkıda bulunacak, onun sınırlarını genişletecek niteliğe sahip olmasıdır. Örneğin, yan metinler konusu ger-

çekte yazımsal alanı ilgilendiren bir konuyken çeviribilim alanında yan metinlerin çeviriyle ilişkilerinin anlaşılması yayınevi, editör ve çevirmenlerin ufkunu genişletmesi açısından alana katkı olarak düşünülebilir. Özetle, bu yaklaşımlarda amaç özgül bir disiplin olarak farklı yaklaşımlardaki sorunları betimleyip alanın kuramsal tabanına katkıda bulunmaktır (Nord b 1997: 58-60).

4.2.1. Çeviribilimsel Araştırma ve Özgüllük

Disiplinlerarası ilişkilerden doğan çeviribilimin özerkliğinin kanıtlanmasında Niklas Luhman'ın "Sosyal Sistemler Kuramı" yol gösterici olduğu gibi, yukarıda sözü edilen tartışmaları da sona erdirici niteliktedir. Luhman'a göre toplum birçok sistemin alaşımından oluşur. Ancak bu alaşımın bir bütünlük oluşturması sistemler arasında iletişim kurulmasına bağlıdır. Bir başka deyişle, sistemin temelini "iletişim" atar. Bu durumda çevirinin uluslararası iletişimi sağlayan bir araç olarak, kendi başına bir sistem oluşturduğu da yadsınamaz. Kuramı ayakta tutan "sistem" kavramının irdelenmesi onun işleyişiyle ilgili şu iki özelliği gözler önüne serer: sistemin doğası gereği karmaşıklığı basite indirgeyici özelliğe sahip olması; ikincisi ise, kendi içinde olduğu kadar çevresiyle de ilişkileri arasında iletişim açısından "bağlantıları" kurabilmesidir. Bu konu çeviribilim açısından irdelenecek olursa çeviribilimin varlığını sürdürmesinin birincil ve ikincil ilişkileri sürdürmesine bağlı olduğu sonucunu doğurur (krş. Vermeer 2006: 1-17; Yazıcı 2007 b: 565-571).

Buna göre çeviribilimin başka disiplinlerle birincil ve ikincil olmak üzere iki tür ilişkisi olduğu öne sürülebilir:

1. Birincil ilişkiler çeviribilimin edebiyat, dilbilim ve sosyolojiyle ilişkilidir. Bu disiplinde ortaya çıkan yeni sorunların çözümünü veya disiplinin kuramsal tabanındaki bir eksikliği farklı disiplinlerin bulgularından yola çıkarak tamamlayan ilişkilerdir (Munday, 2001: 182). Bu tür ilişkiler disiplinin temellerini kuvvetlendirmeye ve onun özerk bir bilim dalı olarak geliştirmeye yarar. Çeviribilimin kurumsal zemini, örneğin, Pierre Bourdieu'nün kültüre sosyolojik açıdan bakan kuramsal çerçevesi, çeviribilimde çevirilerin sembolik güç kazanmasında rol oynayan "eyleyenler" in mercek altına

alınarak kültür politikaları, yayınevi, çevirmen kimliği, düzeltmen ve çevirilerin yaygınlaşmasını sağlayan dağıtım ağı arasındaki ilişkilerin incelenmesini gündeme getirmiştir (Wolfe, 2002: 33-37). Bu görüldüğü gibi, çevirilerin salt mekanik bir aktarım işlemiyle sınırlı olmayıp, gerçekte kültüre şekil veren sosyolojik bir olgu olduğuyula ilgili yönünün ortaya çıkmasını sağlar. Bu aynı zamanda çeviribilimin penceresini ikincil ilişkileri açısından disiplinlerötesi araştırmalara da açan bir yaklaşımdır.

İkincil ilişkilerden yola çıkılarak yapılan araştırma, bir bilim dalının kendi kuramsal zemininden yola çıkarak farklı disiplinlerin uygulama alanına katkıda bulunmasıdır. Bu yönüyle çeviribilimin sadece ileriye dönük olarak değil, geriye dönük araştırmalara da yer vermesi gerekir. Çeviribilim'in özel alanlardaki çevirilerin işlevselliğine katkıda bulunması, onun kendi kuramsal tabanını güçlendirmesine bağlıdır. Öte yandan ikincil ilişkilerin olduğu alanlarda bunu başarabilmesi geriye dönük olarak çeviri ürünler üzerinde yapılan betimleyici çalışmaların bulgularının kuramsal tabana kazandırılmasına bağlıdır. Bu yüzden ikincil ilişkilerin disiplinin üzerinden salt uygulama alanına yönelik ilişkiler açısından çevirilerin işlevselliğini arttırmakla sınırlı olmadığı öne sürülebilir (Kurultay 2006: 190-191). Bu açıklamalar, hem uygulama alanındaki çalışmaların kuramsal alanla ilişkisi olmadığını gösterir, hem de bilim dalının uygulama alanındaki başarısının onun kuramsal çerçevesinin sağlamlığıyla doğrudan ilişkisi olduğu savını gündeme getirir.

Çeviribilim açısından bu kuramsal tabanının salt edebiyat, dilbilim ve sosyoloji alanlarıyla sınırlı olduğu anlamına gelmez; Geleceğe yönelik olarak ikincil ilişkilerinden elde edilen verilerin de alanın özgülleşmesine katkısı olacağı anlamına gelir. Bundan böyle uygulama alanında özel alan çevirileriyle ilişkilerini koruması onun giderek farklılaşan organik bir sistem olarak işlevselliğini arttırmasına yol açar. Bu şekilde farklı disiplinlerle etkileşim disiplinin "kendi kendini üreten" (autopoetic) bir sisteme dönüşmesini sağlar (Vermeer 2005: 3-9).

Çeviribilimin özgül bir bilim dalı olarak kendi sistemini oluşturması da işte böyle bir sürecin ürünüdür. Çeviri etkinliğiyle ilgili birincil ilişkiler çevirmenin kendinden önceki çevirmen ve çevirilerle iletişimini okurun bek-

lentileri doğrultusunda saptamasına, bir başka deyişle toplumda egemen olan çeviri normlarını çıkarmasına yarar. İletişimin sürmesi ya da sistemin kendi kendini üretebilmesi çeviri etkinliğiyle ilgili her kesimin beklentilerine tepki verilmesiyle doğrudan ilgili olduğundan, çeviri etkinliği bağlamında okurun beklentileri; çeviribilim bağlamında ise, toplumun pratik ihtiyaçları karşılandığı sürece bir sistemin varlığından söz edilebilir. Ancak iletişimin ya da sistemin varlığını sürdürebilmesi, bu beklentiler ve gereksinimler arasındaki karmaşık bağlantıların belirli bir sistemlilik içerisinde çözülmesiyle ilgilidir. Bir başka deyişle, sistemler karmaşıklığı saptayıp, buna uygun kuramsal çerçeveler yarattıkları ve kendi penceresinden konuşmayı başardıkları ölçüde varlıklarını sürdürebilirler.

Çeviribilim "özgüllüğü"nü sadece kendi programı ya da kendi çerçevesine bakarak kazanmamıştır; bir başka deyişle, özgüllüğünü geçmişteki çevirilere dayalı ifade veya bilgiler arasında bağlantılar kurarak kazanmadığı ortada bir gerçektir. Çeviri etkinliğinin yüz yıllarca salt yazınsal bağlamda ele alınması özgür ya da sadık çeviri tartışmalarının ötesine geçememesine neden olmuştur. Buna karşın çevre disiplinlerle iletişim kurarak kendi kuramsal çerçevesini her türlü olasılık ve olabirliğe açık tutmasıyla birlikte "özgüllüğü"nü kazandığı öne sürülebilir (Hermans 1999: 138-144). Buradan, çeviribilimin disiplinlerarası şeklindeki "tanımlayıcı özelliği"nin onun özerkliğine bir engel değil, aksine varlığını ortaya çıkaran bir unsur olarak düşünülebilir. Bir bilim dalının kendi alt konu alanlarıyla olduğu kadar çevre disiplinlerle ilişkileri arttıkça, kendi alanıyla ilgili olan sorunları saptayıp kendi iç dinamiklerinden yola çıkarak çözüm üretmeyi başardığı, bir başka deyişle de "özgüllüğü"nü kazandığı söylenebilir.

Çevre disiplinlerle ilişkilerinden ortaya çıkan sorunları "sorunsallaştırması" (problematization) adı verilen bu durum, gerçekte disiplinin kendi varlığını çevresindeki ilişkileri açısından sorgulayıp, ortaya çıkarması şeklinde de değerlendirilebilir. "Sorunsallaştırma" çeviribilimin özgül bir bilim dalı olarak başka disiplinlerde çeviriyle ilgili biriken sorunları saptayıp, bunları düzene sokması olarak da anlaşılabilir. Ne var ki, olasılık ve olabirlikler yelpazesinin belirsizliği, ya da "olumsallık" durumu (contingency), bu ilişkilerin sözü edildiği şekilde durağan durumlara bağlı kalarak saptanamayacağını gösterdiği gibi, disiplinin gelişmesinin gerçekte bu belirsizlik durumunun yarattığı gerilime bağlı olduğu da öne sürülebilir. Disiplin bu gerçek

karşısında başka dallarla ilişkisini sürekli sorgulayıp, bunu kendi dilinde ifade edebildiği sürece kendi kendini yenileyen özgül bir bilim dalı olma hakkını kazanır (Yazıcı 2009: 10-11).

Bu ise, "bilim" in biriken bilginin sisteme sokulması olduğu şeklindeki durağan tanımına ters düşer. Bir disiplin özerkliğini (autonomy) disiplin içi ve dışı iletişimini sürdürüp, yeni sorun alanları ve çözüm arayışlarına girdiği sürece korur. Buradan bir disiplinin varlığını sürdürebilmesinin sorun-çözüm çiftleri arasındaki devingen ilişkilerin gerilimine bağlı olduğu da söylenebilir. Daha da açılacak olursa, çeviri metnin kaynak metinle tek tek karşılaştırılarak amacını önceden saptamadan veri toplamak yerine, önceden belirlenmiş bir çeviri sorunundan yola çıkarak veri toplamak özellikle deneysel araştırmalarda istenilen hedefe daha kısa zamanda ve bilinçli olarak varılmasını sağlar (krş. Yazıcı c: 2007: 101-105).

Bu anlatılanlar ışığında çeviribilimin kuramsal çerçevesine ilk harcı atan alanlar, bir başka deyişle de birincil ilişkileri olan alanlar tarihsel akışa dayalı olarak şu şekilde irdelenecektir:

Dilbilimsel Yaklaşımlar

Kültürel Yaklaşımlar

Yazımsal ve Kültürel Yaklaşımlar

Dizgesel Yaklaşımlar

Bilgi Teknolojilerine dayalı yaklaşımlar

4.3. Dilbilimsel yaklaşımlar dilsel sorunlar

Bu sorunlar genellikle "eşdeğerlik" (equivalency), kayma (shift), girişim (interference), çeviride kayıp/kazanç (gain/loss) gibi konuları kapsar. Kaynak metnin erek dile aktarımında kaynak ve erek metin arasında çeviribiriminin sözcük, tümce düzeyinde seçilerek ya da çeviribiriminin daha üst düzeyde anlamsal ve edimsel çözümlemeye fırsat verecek şekilde incelenmesiyle sınırlıdır. Dilbilimsel yaklaşımlar salt dilsel değil, dilkullanımsal sorunların da saptanıp, çözümlenmesine yarar. Çevirinin de betimlemede inceleme gerecinin dil olduğu düşünülecek olursa, çeviri sorunlarına dilbilimsel yaklaşımların mikro ya da küçük ölçekli işlemlerin çözümlenmesin-

de bir işlevi olduğu yadsınmaz. Özellikle söylem çözümlemesi (discourse analysis) alanında yapılan çalışmalar çeviri işlemlerinin ürün üzerinden çözümlemesinde kolaylık sağlamıştır.

Göstergebilim (semiotics) ve edimbilim (pragmatics) alanlarında "durumsallık" (situationality) faktörüne dikkat çekilmesi çeviribilim alanında makro (büyük ölçekli) yaklaşımların önünü açmıştır. Durumsallık (the context of situation), bir başka deyişle metnin göstergeleriyle metnin konumlandırıldığı "durum" arasında bağlantıların saptanması çeviri sürecinde olduğu kadar çeviri ürün üzerindeki çalışmalarda metnin göstergesel yapısıyla bağlantıların kurulmasını sağlamıştır. Çeviri araştırmalarında bu tür göstergelerden yola çıkarak yapılan araştırma metnin işlevinin gözleme dayalı somut verilerden yola çıkarak belirlenmesine yaramıştır. Metin odaklı bu yaklaşım çeviri araştırmalarında "eşdeğerlik" ölçütüyle ilgili "kaymaları" somut olarak belirleyerek ister sözlü, ister yazılı olsun her türlü metnin işlevinin aşağıdaki değişkenlere göre belirlenmesini sağlamıştır:

Durumsallık açısından metnin makro düzeyde işlevini belirleyen metnin dilkullanımsal kesitini ortaya çıkaran değişkenler:

Alan (domain)	Düşünsel etki (Ideational)
Eyleyen (tenor).....	Kişilerarası etki (interpersonal relations)
Oluk (mode)	İletişim oluğu (channel).

Metnin makro yapıdaki "kişilerarası" ve "düşünsel" olarak işlevini belirleyen alan (field), oluk (mode) ve eyleyenden (tenor) oluşan" durumsallıkla ilgili bu öğelerin sadece kendi aralarında değil, dili kullananlarla da ilişkisi vardır. Bundan böyle, dili kullananlar açısından göstergeler şu şekilde belirlenebilir: Birey dil, ağız, lehçe ve ait olduğu sosyal sınıfa işaret eden dil gibi. Bütün bu öğelerin metnin makro yapısıyla bağlantılarının kurulması metnin bağdaşıklığı (coherency) açısından kaçınılmaz bir durumdur. Metnin dokusunu ortaya çıkarmayı hedefleyen bu şekildeki dilbilimsel yaklaşımlar bir metnin tek bir kesitten oluşmadığına ve metindeki karma dokunun dış ve iç bağlama göre değişebileceğine işaret ederek çeviribilimsel araştırmada iletişim edincine (communicative competence) ve metinlerarasılığa dikkati çeker (Basil&Hatim 1997: 22-23). Bununla birlikte, salt dilbilimsel sınırlar içinde karşılaştırmalı metin çözümlemelerine girmek karşıtıklara dayalı uzun listelerin dökümünü ortaya çıkarmaktan öteye gitmez. Böyle bir yak-

laşım araştırmacıyı “çevirilebilirlik” ya da “çevrilemezlik” tartışmalarına geri götürür. Oysa yüzyıllardır farklı, hatta karşıt kültürler arasında aracılık yapan çevirmen her şeye karşın farklı iki kutup arasında elçilik yapma durumundadır. Bu dilbilimsel çalışmaların hepten çeviribilimde işlevi olmadığı anlamına gelmez. Burada araştırmacının karşıtlıkları ortaya çıkarmaktan çok karşıtlıklara karşın çevirmenin ürettiği çözümlere odaklanması, hem çevirmenin kültürlerarası konumunun vurgulanmasını sağlar, hem de ara ya da sınır kültürlerin varlığını ortaya çıkarır.

4.4. Kültürel Yaklaşımlar

Kültür tanımının içersine yukarıda da belirtildiği gibi hem maddi kültürün kapsamına giren davranış, gelenek, görenek, alışkanlık, yazınsal etkinlikle ilgili ürünler, folklor, sanat, müzik gibi gözle görülür özellikler girdiği gibi, düşünce, inanç, değerler gibi gözle görülmeyen özellikler de girer. David Katan’a göre “kültür bir yandan bir eylem sonucu ortaya çıkan ürünleri içerir, bir yandan da gelecekteki eylemleri yönlendirme” (Katan 1999: 16) gizil gücüne sahiptir. Çeviri açısından kültürel öğeler çeviri sorunu olarak sadece yazınsal alanda eğretilme, atasözü, benzetmelerin farklı bir kültüre aktarılmasında ortaya çıkmaz, özel alan çevirilerinde de karşımıza çıkabilir. Örneğin cinselliğin tabu olduğu kültürlerde cinsel temasla bulaşan hastalıkların adlarının çevrilmesinde, Latince, Grekçe veya kısaltmaların kullanılması buna örnek gösterilebilir. HIV virüsüyle bulaşan AIDS, hastalığın adının kısaltması olmasına karşın kısaltmanın aynen sözcük şeklinde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Aracı rolü üstlenen çevirmenin bu durumda içine girdiği kültürün tarihsel, geleneksel, folklorik olduğu kadar doğal ortamının kültürle ilişkisini, değerlerini, yasaklarını, sözkonusu kültürün önde gelenlerini, kısacası söz konusu kültürün toplumsal dokusunu; yazılı sözlü kültür geleneğini bilmesi kadar toplumsal yapıya uygun iletişim kurma becerisini de kazanmış olması gerekir (a.g.e. 1999: 17-22). Her iki kültüre değgin bilginin özümsemiş olması çevirmeni simgeye bağımlı pasif bir aktarıcı konumuna düşmekten kurtarır.

Bu yukarıda kısaca tanımlanmaya çalışılan sorun 1980’lerdeki “kültürel dönüşüm” (cultural turn) sonucu çevirmene yüklenen “kültürel aracı”

(cultural intermediary) rolünden kaynaklanmıştır. Ancak günümüzde bu rol kültürlerarası köprü kurmaktan çok kültürlerin birbirinden farklılığını ortaya koyarak erek ekinin kendi konumunu sorgulamasına olanak sağlayan bir aracılık olarak değerlendirilebilir. Bu bir kişinin bir yabancı dili öğrendikçe kendi dilinin olanaklarını zorlayarak onu daha iyi kullanması şeklinde de açıklanabilir. Bir başka deyişle, kültürlerarası aracılık (intercultural mediator) rolü üstdilsel işlemlerle kültürlerarası farklılıkları örtterek uzlaştırmayı hedef alırken, kültürlerin ayrışıklığını ortaya çıkararak aracılık etme rolü (cross cultural mediator) dil edincinde sözü edilen “kod değiştirme” işleminde (code-switching) olduğu gibi iki dillilik kadar iki kültürlülük bilgisini de gerektirir. Bundan böyle, kültür edinci gelişmiş bir çevirmenin rolü üst dilsel işlemler aracılığıyla ayrılıkların, farklılıkların üstünü örtterek kültürlerarası sorunları çözmek değil, aksine gözlemlediği ayrılık ya da farklılıkları soyutlayıp, karşılaştırdıktan sonra gözlem, çıkarım ya da varsayımlarını erek ekine taşımaktır. Çevirmenin bu işlemleri hayata geçirebilmesi ya da başarabilmesi sadece kaynak kültüre değgin bilginin edinilmesiyle değil, erek kültür alıcılarının da kültürel özelliklerini ve duyarlılıklarını da göz önüne alarak erek ekinle en üst düzeyde iletişime geçilebilecek durumu yaratması ya da yakalamasıyla ilgilidir (Ammann 2008: 73)³⁰. Bu aynı zamanda çevirmenin günümüzde genişleyen çeviri edinci tanımına uygun kültürlerarası bir elçi olarak iki kültürün farklılıklarını erek ekin kutbundan yola çıkarak gözler önüne sermesini sağlar. Örneğin, Orhan Veli’nin aşağıdaki dizelerinde özel adlardan tutunda coğrafik olarak yerlerin adlarına kadar kültürel çağrışımların İngiliz okuyucuya şiirsel aktarılması her ne kadar kimi zaman güç ve olanaksız gibi görünse de, bu söz konusu şiirin çevrilmeyeceği anlamına gelmez. Bunun en temel nedeni okurun kendinden farklı olanı tanıma güdüsünden kaynaklanır. Okur kendinden farklı olanı tanıdıkça ancak kendi varlığını ya da kimliğini sorgulayabilir. Aşağıdaki Orhan Veli’nin şu dizelerinin İngilizce çevirisiyle karşılaştırılması bu konuda fikir verebilir:

³⁰ Margret Ammann kültür edincini soyutlama”, “kıyaslama” ve “uygulama” olmak üzere üç aşama olarak tanımlamıştır.

Tablo 8. Şiir Çevirisi

Dedikodu Kim söylemiş beni Süheylâ'ya vurulmuşum diye? Kim görmüş, ama kim, Eleni'yi öptüğümü, Yüksekkaldırımda, güpegündüz? Melâhat'ı almışım da sonra Alemdara gitmişim, öyle mi?	Gossip Who started the rumor That I have a crush on Süheyla? I dare you to tell who saw me Kissing Eleni On the Winding Steps in broad daylight? Do they say I grabbed Melahat and took her to Alemdar, Is that what they're saying? Well, I'll explain that later, but Whose bottom do they claim I pinched on the stretcar? And what's the one about the Galata brothels, That I get loaded, the liquor goes to my head And I rush down there? Come off it, man. Never mind all that, I know what I'm doing. And what's that story about my getting Mualla into a rowboat And making her sing "Your grief is in my hearth"?
Onu sonra anlatırım fakat Kimin bacağı sıkışmış tramvayda?	Çev Talat Sait Halman 1997
Güya bir de Galataya dadanmışız;	
Kafaları çekip çekip	
Orada alıyormuşuz soluğu; Geç bunları, anam babam, geç; Geç bunları bir kalem; Bilirim ben yaptığımı. Ya o, Muallâ'yı sandala atıp,	
Ruhumda hicranın'ı söyletme hikâyesi?	

Bu dizeler kültürel öğeler açısından şu unsurları içine alır:

Özel adlar

Yer adları

Alıntı ve göndermeler

Deyimsel dil

Özel adlar

Sühayla, Melahat, Eleni gibi özel adlar bir yandan şiirde kültürel uzaklığı açıcı öğeler olarak görülmekle birlikte, öte yandan da bu şiirde olduğu gibi kültürü ayırt edici özelliklere de işaret edebilir. Örneğin, İngiliz okurun ta-

nışık olmadığı Melahat, Mualla gibi özel adlara karşın İngiliz okuyucuya daha yakın gelen Eleni adı İstanbul'un çok kültürlüğünün bir işareti olarak da algılanabilir.

Yer adları

Galata, Yüksekaldırım gibi yer adlarının ya "Galata brothels" mekanın özelliğinin açıklanarak çevrildiği, ya da Yüksekaldırım'da olduğu gibi "yüksek" yerine bu mekanda bulunan merdivenlerden yola çıkarak "the Winding Steps" şeklinde çevrildiği görülür. Bu şekilde kaymalar (shift) çevirmenin erek ekin kutbundan şehrin tanımlayıcı özelliklerine başvurarak İstanbul'u yabancı okura tanıttığını gösterir.

Alıntı ve göndermeler

"Ruhumda hicranın'ı..." şeklinde Türk sanat müziğinden bir alıntı şiirde "Your grief is in my hearth?" şeklinde ölçünleştirilerek çevirilmesi hem eskiden kalma şarkı özelliğinin kaybolmasına neden olmuş, hem de yazarın geçmişe özlem şeklindeki duygusunun okuyucuya aktarılamamasına neden olmuştur. Bununla birlikte bu öğelerin aynı kültürel çağrışımı yaratması ne çevirmen ne de okur tarafından beklenir. Burada önemli olan şiirin bütünselliği içerisinde farklılığı yaratmak, daha da açıkçası okuyucuya farklı bir tadı tattırmaktır.

Gündelik dil

Gündelik dilin belirleyici özellikleri deyimse dil ve argo kullanımınıdır. "Anam babam geç bunları" şeklindeki ifadenin argo çağrışımını çevirmenin "come off it, man" şeklinde çevirerek Türkçe'deki tonu yakaladığı söylenebilir. "Güya bir de Galataya dadanmışız" dizesinde ise "dadanmak" sözcüğü hepten silinerek çevirmenin "What is the one about the Galata brothels" şeklinde mekanın özelliğine başvurarak okurda argo çağrışımı yapmaya çalıştığı anlaşılır. Benzer şekilde "kafaları çekmek" argo niteliğindeki deyimse ifadenin ise, erek odaklı olarak "That I get loaded, the liquor goes to my head" biçiminde açıklanarak çevrildiği görülür. Türk okurda "kafa çekmek" rakıyı çağrıştırırken İngiliz okurda bu çağrışımın "likör" sözcüğü ile karşılandığı görülür. Öte yandan şiirin bütününde İstanbul'un tanımlayıcı özellikleri açıklanarak ifade edildiği görülürken, kaynak kültüre değin

yiyecek, içecek kültürüyle ilgili olarak "liquor" sözcüğünün eklenmesi okurun dikkatini dağıttığı gibi, çevirmenin genelde başvurduğu stratejiye de ters düşebilir. Kuşkusuz bir tek sözcük çevirinin değerlendirilmesinde bir ölçüt olmamakla birlikte, çevirinin kendi içerisinde tutarlılığı açısından önemlidir. Bununla birlikte, metin türünden kaynaklanan kısıtlamalar kimi zaman çevirmeni zorlayabilir. Çevirmenin kimi zaman bu tür kaymalara şiirin yazın türü olarak uyak, ölçüt gibi kısıtlamalarından ötürü de başvurmak zorunda kaldığı söylenebilir. Bunlara ek olarak genelde şiirin İngilizce çevirisinde Türkçe'den daha argo dil kullanıldığı görülür. Örneğin, "Kimin bacağı sıkışım tramvayda" şeklindeki dizenin İngiliz kültüründe daha doğrudan "Whose bottom do they claim I pinched on the stretcar?" bir şekilde söylendiği görülmektedir.

Sonuç olarak bu şiir hem kültürel öğeler açısından zengin, hem de yenilikçi özelliğe sahiptir. Kültürel öğelerin çevirisinde çevirmenin karşılaştığı başlıca zorluk kültürel öğelerin "kemikleşmiş" olduğu düşüncesinden kaynaklanır. Oysa çeviride şiirin kaynak kültürdeki işlevinin iyice bilinmesi sadece yerleşik değil, yenilikçi öğelerin de okura aktarılması gereksinimini doğurur. Örneğin, Orhan Veli'nin sıradan konuların işlenip, argo ifadelerin yer aldığı şiirler yazması hem gündelik dilin zenginliğini ortaya çıkarır, hem de geleneksel olarak ağdalı dilin yaygın olarak kullanıldığı ve saygın konuların işlendiği "Divan" şiir geleneğine karşı bir devrim olarak nitelendirilebilir. Şiir çevirisi okuyan okuyucuya bu özelliğin aktarılması ise, çevirmenin sadece maddi kültürü ölçüt olarak çeviri yapması ya da bununla yetinmesi anlamına gelmeyip, sözkonusu çevirinin erek kültürdeki işlevini de okuyucuya yaşatması anlamına gelir.

4.5. Yazınsal Yaklaşımlar

Konuya yazının ne olduğu sorusuyla başlamak, yazın çevirisinin bu alanda işlevini sorgulamak açısından önem taşır. Yazın alanının en büyük özelliği "kurmaca" (fiction) olmasıdır; bu bağlamda kurmaca gerçeğin okura yansıtılarak aktarılması şeklinde tanımlanabilir. Daha da açıklanacak olursa, yazar kimi zaman kendi imgelem gücünden yola çıkarak, kimi zaman da gerçeğin egemen güç tarafından bastırılmış yönlerini dillendirerek metni oluşturur. Yazın çevirisinde çevirmenin karşılaştığı en büyük zorluk

ise, yazarın anlatımsal kimliğini erek okura taşıyabilmektir. Bu yüzden çeviri eylemi ülküsel iletişim koşulları içerisinde gerçekleşmez; bu durumda çeviri eyleminin hedefi kaynak metinde ele alınan konunun farklı boyutlarını ölçünleştirilmiş dizin kısıtlamalarından kurtararak okura sunmaktır. Bir başka deyişle, çevirmen yazın alanının kaynak kültürdeki estetik (güzel duyusal) işlevini erek kültürde gerçekleştirmek zorundadır. Bu ise, yazın çevirisinde çevirmenin amacının "iletişimsel işlevi" yerine getirmekten çok yazının erek kültürdeki ayrışık işlevini (heterogeneous) ortaya çıkarmak olduğu söylenebilir (Venuti 1998: 18-19).

Yazın çevirisinin bu ayrışık işlevinin erek kültürdeki etkileri şu şekilde sıralanabilir:

- Erek okura kaynak metin yazarı ve biçimini ya da yazın türünü tanıtmak.
- Okuru farklı kültürlerle tanıştırmak; bundan böyle, kendinden farklı olanın dünya görüşünü paylaşarak insanoğlunun yeni perspektifler kazanmasını sağlamak.
- Farklı yazın türleriyle tanıştırmak; bundan böyle, erek kültüre mal olacak bir yapıt kazandırmak (Roberts 1992: 8-9).

Yazın çevirisinin "ayrışık işlevi" ne ölçüde yerine getirip getirmediği türün odaklı betimleyici çalışmalarla ortaya çıkarılabilir. Bununla birlikte, görgüllük uğruna salt betimleyici çalışmalarla yetinmek yukarıda sayılan farklı toplumsal etkileri ortaya çıkarmaya yetmeyebilir. Böyle bir çalışma ancak çevirmenin bilişsel süreçlerini açıklamaya yarar. Berrin Aksoy'un "yeniden yaratma süreci" (Aksoy 2002: 83) diye adlandırdığı bu süreçte karşılaşılan sanatsal, dilbilgisel, kültürel sözcükler, zamansal farklılık ve yazınsal türlerle ilgili çeviri sorunları şu şekilde birbiriyle ilişkilendirilebilir:

1. Yazınsal metin türü ve yazın türüyle ilgili sorunlar: Yazınsal alanda ne tür metinler olduğunu ve bunların diğer alanlardaki metin türlerinden farkının ayırt edilmesinin yanı sıra alt metin türlerinin bilinmesiyle ilgili sorunlardır. Kuşkusuz bu bilginin yazın türüyle ilişkisinin çeviri işlemlerinde kurulması gerekir. Bu yüzden belli bir yazın türünde yazılmış metnin aynı yazın türünde yazılmış önceki metinlerle ilişkisi kadar erek kültürde geçmişte yazılmış aynı yazın türündeki metinlerle ilişkisinin kurulması; eğer söz ko-

nusu yazın türü erek kültürde bulunmuyorsa ne şekilde bir strateji izlenebileceğiyle ilgili sorunlardır. Bu aynı zamanda yazarın içinde yaşadığı dönemdeki yazınsal akımlar ve biçemlerle ilgili sorunların erek ekinde ne şekilde çözülebileceği sorunuyla da yakından ilgilidir.

2. Kültürel Öğeler ve Metinlerarasılıktan kaynaklanan sorunlar: Bu sorunların başında yazınsal metinlerde alıntı ve göndermelerin aktarılması gelir. Bir başka deyişle, metinlerarası ilişkilerin sadece kaynak ve erek metin arasında sınırlı kalmayıp, her iki kültürün yazın dizgesiyle ilişkisinin kurulması konusunda yaşanan sorunlardır. Yabancı kültüre ait metnin içerisinde farklı tür, dönem veya kurgunun dışında öğelerin bulunması çevirmeni metnin dışında araştırmaya yönelmesine neden olur. Burada iki tür sorgulama vardır. Birincisi metnin kurgusunun dışındaki öğelerin kaynak kültürdeki işlevi, ikincisi ise sözkonusu alıntı ve göndermelerin erek kültürdeki işlevidir. Özellikle günümüz Postmodern akımının yazınsal özelliği olan sık gönderme ve alıntıda bulunma eğilimi metinlerarası ilişkilerin çeviride bir sorun olarak çevirmenin karşısına çıkmasına neden olmaktadır.

Bu yukarıda sıralanan sorunlar birbiriyle yakından ilgilidir. Yazınsal çeviri kutbundan bir roman incelendiğinde yazarın anlatımsal kimliğinin nasıl ortaya çıkarılacağı sorunu çevirmenin yazın türüyle ilgili ayırt edici özellikleri bilmesi kadar bu türün aktarılmasındaki sorunları da bilmesini gerektirir. Daha da açılacak olursa, bir roman ya da öykünün uluslararası saygınlık kazanması yazar kadar çevirmenin de ustalığına bağlıdır. Bir başka deyişle, çevirmenin yazarın evrensel duygulara seslenmekle birlikte onun kültürel kimliğini olduğu kadar anlatımsal kimliğini de gözler önüne seren profesyonel kararlar alması, onun kaynak kültür kadar erek kültür geleneğindeki yazınsal çoğul dizgede okurun çeviriye değgin beklentilerini bilmesiyle de doğrudan ilgilidir. Bu ise, akla bir yandan çevirmenin farklı ve yabancı bir kültürden gelen yazarın yapıtını çevirirken onun anlatımsal kimliğini nasıl erek ekine taşıyacağı, alıntı ve göndermelerin erek kültürdeki bağlantısını ne şekilde kuracağı sorularını getirirken, öte yandan da yan metinler, yazın türü, metin türü ve metinlerarasındaki arasındaki hassas dengeyi ne şekilde kuracağı sorusunu da getirir.

Yazınsal çeviriyle ilgili yukarıda sıralanan sorunların saptanması ve aralarındaki ilişkinin çevirinin hedefine göre saptanması çevirmenin bu hassas

dengeyi sağlamasında kılavuzluk eder. Özetle, yazınsal çeviri kutbundan bir roman incelendiğinde çevirmenin yazarın anlatımsal kimliğinin nasıl ortaya çıkaracağı sorunu çevirmenin yazın türüyle ilgili ayırt edici özellikleri bilmesi kadar bu türün aktarılmasındaki sorunları da bilmesini gerektirir.

Çeviribilimsel açıdan bu sorunların bulgulanırılıp gerekçelendirilmesi kaynak metne ve kültüre dayalı dizgesel ilişkilerin açıklanmasına yarar. Bu bölümde önce yazınsal yaklaşımlar açısından yazın çevirisi incelenecek, ardından sistem içerisinde dizgesel ilişkilerin nasıl yapılandırılabilceği üzerinde durulacaktır.

4.5.1. Metin türü, yazın türü ve İşlevsellik ilişkisi

Yazınsal alanda çeviri işlemleri metin türlerine değgin bilginin yanı sıra yazınsal akımlar ve bunların yazınsal metin türlerine yansıyan biçemsel özelliklerini kapsar. Buna göre metin türleri roman, öykü, deneme, yazın eleştirisi, öz yaşam öyküleri ve son zamanlarda gözde olan seyahat, öykü veya romanlarını içine alan düzyazı metinleri, kısa öykü, koşuk şeklinde metinleri ve hatta dublaj altyazı gibi görsel metinleri de kapsar (Zaro & Truman 1998: 56-58).

Öte yandan, aynı metinler içinde buldukları dönemin yazın geleneğinden etkilenecek örneğin, klasik, romantik, modern, post modern, gotik vb şeklinde yazın türlerine (literary genre) göre de bir ayırım yapılabilir. Bununla da kalmayıp, örneğin koşuk türünde olduğu gibi epik, lirik, serbest, aruz vezniyle yazılmış belli bir dönemde gözde konumda bulunan nazım geleneğine göre de bir sınıflandırma yapılabilir. Bu önbilgiler kuşkusuz filolojik arı Türkçe karşılığıyla da betikbilimsel dediğimiz bilgiyi içerir. Bununla birlikte, söz konusu alan bilgisi yazın çevirisinin sadece filolojik amaçlı olarak yapılacağı anlamına gelmez. Böyle bir yaklaşım yazınsal çevirinin temel amacı ulusal kültürlerin sınırlarını aşarak kendinden farklı olanı tanıtmak, ulusal kültürün ufkunu açarak ona devingenlik katmak şeklindeki amacına ters düşer. Ancak bu önbilgilerin edinilmiş olması çevirmenin erek kültürde nasıl bir çeviri stratejisine başvurulacağı konusunda bilinçli kararlar almasını sağlar.

Christiana Nord'a göre filolojik çeviri "belge niteliği" taşıyan bir üstme-
tindir. Bu nedenle çeviride kullanılan yöntemler şu şekilde sıralanabilir:
satırarası çeviri (interlinear), sözcüğü sözcüğüne çeviri (literal), filolojik
(philological translation) ve yabancılaştırıcı çeviridir (exoticising transla-
tion) (Nord 1997b: 52). Bununla birlikte, çeviribilimde yazınsal metinlerin
yukarıda belirtilen tek yönlü amacından farklı olarak çevirilerin sadece ya-
zınsal alanda değil, farklı alanlarda farklı işlevler yerine getirmesi de
söz konusudur. Filolojik ya da betikbilimsel çeviride yöntem ve işlev açısın-
dan amaç yukarıda belirtildiği şekilde kaynak metnin özelliklerini erek dilin
olanak verdiği ölçüde korumaktır. Bu filolojik çevirinin "ayırt edici" en te-
mel özelliğinin erek ekinde çevirilerin daha çok kaynak kültüre özgü bir
belge işlevini (documentary function) yerine getirmesidir. Bu durumda filo-
lojik çevirilerin amacının yazınsal metinlerin kaynak kültüre özgü özelliğini
koruyarak farklı bir kültürün dünyaya bakışını erek kültüre tanıtıp yansı-
tması olduğu söylenebilir. Ancak filolojik alanda yapılan çevirilerin sadece
bu işlevle sınırlı olduğu söylenemez. Ortaya çıkan çeviri erek ekine yeni bir
yazın sanatını, türünü veya yeni bir biçimi de tanıtırabilir. Bu hem ana di-
lin dinamiklerinin zorlanarak gelişmesine, hem de yazınsal dizgenin zengin-
leşmesine yol açar. Ne var ki bu şekilde yapılan çevirilerin yukarıda sayılan
işlevleri yerine getirmesi "raslantısal"dir. Bir başka deyişle çevirinin baştaki
amacıyla sondaki amacı birbiriyle örtüşmeyebilir. Çeviribilim araştırmaları
açısından filolojik yaklaşımların "geriye dönük" betimleme ve yorumlama
işlemleri ile sınırlı kaldığı söylenebilir. Buna neden ise, filolojik çevirinin
temelde eş işlevliliği (equifunctional) kendisine amaç edinmesidir. Öte yan-
dan, çeviribilim başta belirlenen hedef çerçevesinde hem eş ve türdeş işlev-
liliği, hem de ayrışık işlevliliği kabul eder. Örneğin, Lawrence Venuti yazın
çevirisini güç ilişkileri açısından irdeleyerek egemen (majör) dillere yapılan
çevirilerin egemen olmayan dillere göre hem nicelik hem de nitelik açısın-
dan farklılık gösterdiğini öne sürmüştür (Venuti 1998: 2). Bu yaklaşım ç-
viribilim araştırmalarının alışlageldik şekilde dünyada egemen olan diller-
den egemen olmayan dillere yapılan çevirilerin incelenmesi şeklindeki yö-
nünü değiştirmekle kalmamış, araştırmacıların dikkatini az konuşulan dil-
lerden egemen olan dillere çevirmiştir. Sömürgecilik sonrası küreselleşen
dünyada erk sahibi ülkeler siyasi varlıklarını ekonomik ilişkilerini koruya-
bilmelerine borçlu olduklarından baskın olmayan ülkelerin kültürlerine ve

dillerine ilgileri artmıştır. Bundan böyle, sömürgecilik dönemi "akıcı"lığı
esas alan ölçünleştirilmiş dil kullanımıyla sınırlı egemen kültüre özgü çeviri
anlayışı yerini egemen olmayan kültürün dilkullanımsal özelliklerini öne
çıkaran yöntemlere bırakmıştır. Lawrence Venuti'nin baskın dilin hüküm-
ranlığını, başka bir deyişle de erki temsil etmeyen çeviri (minoritizing
translation) dediği bu yöntem özellikle günümüz baskın ya da dünya dili
sayılan İngilizce'nin dilsel olanaklarını olduğu kadar yazınsal alışkanlık ve
geleneklerini de zorlayarak baskın olmayan dilin zenginliklerini, farklılıklarını
gözler önüne sermeyi hedeflemektedir. Buna göre çevirinin başarısı yine
Venuti'nin deyişiyle kalıntıyı (remainder), veya çevrilemez olanı çevire-
bilmektir (Venuti 1998: 12). Bu durumda çevirmen eş veya türdeş işlevliliği
hedeflemekten çok kendinden farklı olanın kokusunu erek dilin olanaklarını
zorlayarak aktarmayı, bir başka deyişle de "ayrışık işlevliliği" hedefleyerek
çağımız okurunun çeviriden beklentilerini de yerine getirmiş olur:

The aim of minoritizing translation is "never to acquire the major-
ity," never to erect a new standard or to establish a new canon, but
rather to promote cultural innovation as well as the understanding
of cultural difference by proliferating the variables within English:
"the minority is the becoming of everybody." (Venuti 1998: 11)

*Az konuşulan dilden (minör)³¹ çevirinin amacı çoğunluğa hükmet-
mek olmadığı gibi, çeviriye yeni bir ölçüt ya da kanon getirmek de
değildir. Bu daha çok İngilizce'nin sunduğu seçenekleri çoğaltarak
kültürel yeniliği olduğu kadar farklılığı da tanıtarak baskın
olmayanın varlığını herkese mal etmektir. (çev. Mine Yazıcı)*

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere çeviribilim alanında yazınsal
çevirilerin farklılığını vurgulayarak kendi sınırlarını aşma şeklindeki işlevi
de kendi başına bir amaç olarak değerlendirilebilir. Bu onun disiplinlerarası
doğasının bir sonucudur. Öte yandan filoloji alanındaki çeviriler filoloji
alanının kuramsal tabanına hizmet etme amacını taşır. Kuşkusuz bu filolojik
çevirinin çeviribilim tarafından yadsındığı anlamına gelmez. Ne var ki, bu

³¹ Burada "minoritizing translation" ifadesinde hiç bir dilin ve kültürün küçümsene-
meyeceği göz önünde bulundurularak özellikle "az konuşulan dillerden çeviri"
ifadesi kullanılmıştır. "Minör" Türkçe'de ödünç sözcük olarak kullanılmakla birlikte
hem çağrışımsı hem de yabancı kökenli sözcük olması nedeniyle tercih edilmemiştir.

durum çeviribilimde yazınsal çevirinin ulusal kültürün bir parçası olması şeklindeki hedefiyle çelişebilir. Daha açıkçası yazınsal alandaki özgün eserin özelliklerini aynen koruma hedefi çeviribilimdeki yukarıda belirtilen hedeflerle çelişebilir (Roberts 1992: 2-3). Öte yandan filoloji alanında çeviri işlemlerinin odağı diğer disiplinlerden bağımsız alan olarak varlığını sürdürmektedir. Oysa çeviribilim varlığını disiplinlerarası özelliğinden ötürü disiplin içine kapalı yaklaşımların yerine çevirilerin kültürel ve toplumsal işlevlerini alanın tabanına kazandırarak sağlar. Disiplinin bu şekilde farklı işlevleri kabul edip benimsemesi ve bunu kendi süzgecinden arıtarak kendine mal etmesi onun sınırlarının diğer disiplinlerden ayrışmasına neden olur. İşte bu yüzden çeviribilim alanı sadece yazınsal metinlerin erek kültürde eş işlev yerine getirmesiyle ilgilenmekle kalmaz, farklı işlevler yerine getirmesini de kendine amaç edinir. Farklı işlevlerin yarattığı gerilim çeviribilim alanının devingen bir ortamda varlığını sürdürmesini sağlar. Üstelik günümüz Postmodern metinlerinin farklı metin türlerinden ve hatta yazıyı da aşan resim simge fotoğraf gibi öğeleri de içine katan karma yapısı göz önüne alındığında yazınsal alanın sadece yazın sanatları, kaynak dil edinci, yazınsal tür bilgisiyle sınırlı olmadığı düşüncesini akla getirir.

Yazınsal çevirinin bir amacı da erek ekine yenilik getirmektir. Buna bağlı olarak erek ekinde varolmayanı erek ekine mal olacak şekilde taşınması çevirmenin başta gelen hedefleri arasında yer alır. Örneğin Doğu edebiyatı geleneğinin ardından Batı edebiyatı yazın geleneğini benimseyen Türkiye’de serbest ölçüyle yazılmış bir şiiri Türk yazın geleneğine taşımak, ya da kaynak kültür yazın türü geleneğinin belirleyicisi eğretilme, ses oyunu veya benzetmeleri erek kültüre aktarmak gerçekte çevirinin yenilikçi yönünü öne çıkarır. Bu hem kaynak kültürün yazın geleneğini, hem de erek ekinin yazın çevirisinden beklentilerini bilmeyi gerektirir. Söz konusu durumda çevirmenden yaratıcılığı kullanarak yenilik öğesini erek ekinin beklentileriyle uzlaştıracak şekilde bir çeviri stratejisi geliştirmesi beklenir. Paul Kussmaul’un “yaratıcı araştırma” dediği bu durum Fillmore’un sözcük seçkisine dayalı olarak “sahnelendirme” yetisiyle ilişkilendirilebileceği gibi çevirmenin yaratıcılığı salt sahnelerden yetisiyle sınırlı kalması yaratıcılığın “uygunluğu” (appropriateness) veya “yerinde kullanılmasıyla” ilgili kanadın zayıf kalmasına neden olabilir. Erek kültüre özgü uygun çözümün bulunması ise, çevirmenin araştırmasını, sorgulamasını ve bir zaman dilimi içerisinde karar vermesini gerektirir (Kussmaul. 2000: 59-65).

4.5.2. Betikbilimsel (Filolojik) Yaklaşım: Yazın türü, Yazınsal Akım, Metinlerarasılık ilişkisi

Bu bölümde yukarıda sözü edilen ilişkileri Orhan Pamuk’un otuzyedinci bölümden oluşan *İstanbul* adlı romanından örnekler verilerek açıklanacaktır. Yazarın *İstanbul*’u çocukluktan başlayarak öz yaşam öyküsü veya anı türünde aile fotoğraflarının yanı sıra Melling’in *İstanbul*’la ilgili minyatür anımsatan resimleri ve Ara Güler’in *İstanbul* fotoğraflarından oluşan bu romanı yazınsal olarak “büyüme ve bilinçlenme” (bildungsroman) romanı olarak tanımlanabilir. Yazarın kendi ağzından sanatçı kimliği ve kent arasındaki hüznü olmakla birlikte onun yaratıcılığını besleyen ilişkinin incelendiği bu romanda olay örgüsü kronolojik olarak ele alınmakla birlikte, romanın işleniş şekli 19. yüzyıl “bildungs romanı”ndan çok farklıdır (Parla 2000: 259-260). 19. yüzyılda, “büyüme ve gelişme” romanları kronolojik olarak somut olaylardan yola çıkılarak anlatılırken, Modernist yaklaşımı benimseyen yazarlar izlenim ve çağrışımların romanın kahramanı üzerindeki etkilerinden yola çıkarak olay örgüsünü kurarlar. Bu yazınsal geleneğin dönemin yazınsal akımlarına dayalı olarak nasıl şekillendiğini de gösterir. Gerçekçiliğin (realizm) egemen olduğu 19. yüzyıla karşın 20. yüzyılın başında Modernist akım (1904-1920) rasyonel yaklaşımı benimsemiştir. Rasyonel bakış açısı gerçeğin ve göreceliğin usa vurularak açıklanması şeklinde tanımlanabilir. Bu yönüyle postmodern yaklaşımın sonu uçsuzluğa giden karma yapısından farklı olarak modern roman ve öykülerde bir bütünlük sağlanması söz konusudur. Bir başka deyişle, yazarlar varoluş nedenlerini kendi gerçekliklerinden yola çıkarak anlatmaya çalışırlar. Oya Batum Mentşe’nin deyişiyle, yazarın metni ‘gerçek değil, gerçeğe benim zihnimin verdiği bir biçimdir.’ (Mentşe 2009: 24-25)

Orhan Pamuk’un romanına bu gözle bakıldığında “bilinç akışı tekniği” kullanarak “modernizm” akımında yazılmış bir roman olarak yazıldığı öne sürülebilir. Bir başka deyişle, yazarın geleneksel roman anlayışının kronolojik sırayla giden olay zincirini kırmakla birlikte, yine de dış dünyadaki gerçeklerle bağlantısını tamamiyle kesmediği, kendi iç dünyasıyla bağlantısını kurarak bunu romanın bütünlüğünü bozmadan yansıttığı görülür. Gerçi bu yöntem bir yandan yazarın okuru kendisine “yabancılaştırma”sına neden olurken, öte yandan da olayın ana bir kurgu etrafında dönmesine neden

olur. İstanbul kentinin yazarın kendi iç dünyasıyla etkileşimini dile getirmesi açısından bu romanın “Bilinç akışı” tekniğinin özelliklerini yansıttığı savunulabilir (Batum-Menteşe 2009: 101-108). Örneğin, bir çocuğun okuma yazma öğrenmeye başladığında tabelaları her gördüğünde simgelerle oyna- ma dürtüsünün bir işareti olarak “Yerlere Tükürmeyiniz” şeklinde başlayan “Ziniyemrüküt Erelrey” başlıklı 14. Bölüm başlığının, çevirmen tarafından aynı strateji kullanılarak “Esaelpnittips on” şeklinde çevrilmesi “bilinç akışı” tekniğinin kaynak kutba yakın olarak çeviriye yansıdığına işaret eder. Öyle ki, aynı ileti İngilizce’de “No spitting please” üç sözcükle söylenirken çevirmenin kaynak iletiye sadık kalarak iki sözcükle tersinden aktardığı görülür. Bu kaynak kültürün dilsel yapısının bile korunarak çevirildiğine işaret eder. Bir başka deyişle, “ayrışıklığı” vurgulayacak her ögenin sözcüğü sözcüğüne çevrildiği görülür.

Öte yandan romanda kullanılan farklı metin türlerinin bile yazarın büyümesine koşut bir gelişme gösterdiği görülür. Bu durum çevirmen açısından yazın tekniğiyle metin türü bilgisinin erek metne nasıl taşınacağı sorusunu gündeme getirir. Kaynak metinde tabeladaki “yerlere çöp dökmeyiniz” şeklindeki ifadenin duvarda “çarpuk çurpuk harfleriyle yazılmış” “ÇÖP DÖKENİN ANASI” [= The Mother of the litterer]³² (krş Pamuk 2003: 128; Pamuk 2006: 119) şeklinde çevirildiği görülür. Bir başka deyişle, farklı alt metin türlerinde farklı dilkullanımsal özellikler dikkati çeker. Bu hem yazarın doğuştan sanatçı olarak “anlatımsal kimliğinin” hangi aşamalardan geçtiğine işaret eder, hem de ortografik baskı kısıtlamalarından doğan engelleri “çarpuk çurpuk” gibi ifadeler kullanarak nasıl aşmaya çalıştığını gösterir. Yazarın daha o yaşta ortografik özellikleri olduğu kadar farklı durumlarda ya da kiplerde dil kullanımsal ayırtedici özelliklerin farkına varması bir metin türü olarak tabelalarda kullanılan diliçi ve dildışı faktörlerle, duvarda yazılan grafitiler arasındaki farkı algıladığını da gösterir. Çevirmenin bu kısa örneklerden de anlaşılacağı üzere sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemini

³² Çeviri “sözcüğü sözcüğüne” olarak yapılmıştır. Ne var ki, İngilizce’de bu sözcüğün ne anlama geldiği anlaşılmasa da argoya işaret ettiği kaynak metinde büyük harflerin kullanılması ve “ana” sözcüğünün argodaki anlamından anlaşılmalıdır. İngilizce metin aynı argo çağrışımını “mother” sözcüğünün argodaki kullanımından yola çıkarak yapmıştır. Ancak aynı anlama gelen başka argo sözcüklerin kullanımındaki “the son of a bastard” sözdizimsel yapıyı kullanarak aynı çağrışımı okura vermeye çalışmıştır.

benimsemekle birlikte, gerçekte erek kitleyi kaynak metinden uzaklaştırdığı da düşünülebilir. Bu çeviribilim açısından hem kaynak kutupluluk tanımının yeniden tartışmaya açılmasını sağlar, hem de daha geniş bir bağlamda erek odaklı yaklaşımlar çerçevesinde yapılan “çeviri” tanımının yeniden tartışmaya açılmasını sağlar.

Bütünselliği açısından Modern roman türüne girmekle İstanbul romanında postmodern izlere de rastlanır. Gerçeklik kavramının da kurmaca olduğu savunan bu akım tüm kavramların gerçeğin bir yorumu olduğu, bundan böyle yorumun üzerine kurulu “kurmaca” bir dünyada yaşadığımızı vurgular. Kısacası, Postmodern akımda yazar eserini gerçekler değil, kurmaca metinler üzerine kurar. Yıldız Ecevit postmodern yazının özelliklerini özetle şöyle sıralar:

1. Anlatılan gerçek ikinci elden sağlanmakta
2. Metin üstkurmaca düzleme taşınmıştır
3. Yazar egemen konumunu bırakmış
4. Okur yönetilen değil, yönlendiren konuma geçmiştir. (Ecevit 2008: 24)

Sözkonusu açıklamalardan yola çıkarak İstanbul’un önde gelen yazarları, hatta İstanbul Ansiklopedisine kadar tanıtan, farklı metin türlerinden alıntı ve göndermelerden oluşan bu romanda modern ve postmodern özelliklerin bir arada barındığı öne sürülebilir. Örneğin, eski dönem yazarlarından Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal, Reşad Ekrem Koçu bey, Osmanlı tarihinden II. Mahmud, III. Ahmet, Abdülmecit gibi Osmanlı dönemi padişahlarının yanı sıra Celal Bayar, Adnan Menderes gibi Cumhuriyet tarihinin siyasetçilerine de göndermede bulunduğu, bununla da kalmayıp, Marcel Proust, Thomas Mann, Balzac gibi yabancı yazar ve düşünürlerle de değinildiği görülür. Bunlara ek olarak fotoğraf, gazete kupürü, resim aile fotoğraflarına da yer verilerek romanın bir kaos’a ya da üst metinlere dayalı olarak kurulmuş bir alt metne dönüştüğü de görülür. Yerel gönderme ve alıntılara sık başvurulması okuru İstanbul’a bir yandan yakınlaştırırken, öte yandan da yabancı bir çok gönderme ya da alıntıda bulunulması yazarın İstanbul’un kaos ortamını okura da tattırır. Artık roman “oyun içinde oyun” ya da Postmodern romanın metinlerarası özelliğinden kaynaklanan “anlatı içinde anlatı” özelliğini taşıyor duruma gelir. Örneğin, romanın içerisinde Melling ve Hatice Sultan arasında geçen tarihsel bir öykü anlatılırken aralarındaki yazışmalardan o döneme özgü dilkullanımsal ve metin türü gelene-

ğiyle ilgili bilgi de aktarılır. Osmanlı Türkçesi'nden Modern Türkçe'ye geçişteki yazılı kültürün yaygınlaşmamasına bağlı dil kullanımsal farklılıkların, toplumsal ve kültürel özellikleri yansıtacak şekilde simgeye dönüştüğü görülür. Yazarın simgeyi kullanmadaki ustalığının çevirmen tarafından da başarıldığı söylenebilir. Örneğin, İngilizceye çeviride "efendi-kul" ilişkisinin bu sözcüklerin büyük harf ve tekrarlı kullanımıyla vurgulandığı, öte yandan mektubun söz konusu dönemde yazılı yazışmaya özgü resmi tonda değil de yarı-resmi tonda yazıldığı görülür:

Efendim kulları Cumartesi günü uşağımı gönderdim aylığı almaya demişler artık aylık yoktur... Efendimizden bu kadar iyilik görmüşken inanmadım bu tembihi Efendimizin buyurduğuna... (Pamuk 2003)

Your Highness on Saturday your Humble servant, sent my men servant to collect my monthly salary...they told him it's been stopped.....after seeing so much kindness from Our Highness, could not believe this order came from you... (2005: 58)

Gündelik bir konuyu ele alan yer yer gündelik yarı resmi tondaki bu mektup, bir yandan Hatice Sultan'la Melling arasındaki ilişki konusunda okuyucuda merak uyandırırken, öte yandan da bu yarı resmi ya da gündelik tonun gerçekte Arap harfleriyle yapılan Osmanlıca resmi yazışma geleneğini Mellington'la Hatice Sultan'ın Latin harfleriyle deneme girişiminden mi kaynaklandığı sorusunu akla getirir. Bundan böyle, yazarın anlatıcı kimliğini hedef alan çevirmenin bu tür bir alıntıda mektubu ölçünlü dile çevirmekten aynı dilkullanımsal özellikleri sözcüğü sözcüğüne çeviriyle koruduğu söylenebilir.

Bu yukarda anlatılanlardan Postmodern yapıtların çevirisinde bir yandan metin türü kargaşasının yarattığı dilkullanımsal farklılıkların, öte yandan yazınsal akımların iç içe girmesinin sadece erek kültür okuyucusunu değil, kaynak kültür okuyucusunu da şoka soktuğu söylenebilir. Bu durumda çevirmen kimi zaman yazarın yazın dünyasındaki saygınlığı, kimi zaman dönemin gözde yazınsal yaklaşımlarından ötürü kaynak kutba yakın çeviri yapmaya zorlanabilir. Kuşkusuz burada çevirmenin okurun beklentisi, yazarın sembolik sermayesi, dönemin yazınsal akım ve yazın türleri konusundaki bilgisi ya da araştırması onun kaynak ya da erek odaklı çeviriden yana bir tutum sergileyeceği konusundaki kararını belirler.

4.5.3. Yazınsal Metinler ve Çeviri Stratejileri

Bu anlatılanlar yazınsal metinlerde çevirmenin sadece yazarın anlatımsal kimliği ya da biçimi aktarmakla yükümlü olmayıp, metindeki kültürel öğeleri de aktarmakla yükümlü olduğunu gösterir. Okurun çeviri yayın satın alma nedeni, kendinden farklı olanı tanıma isteğinden kaynaklanır. Bundan böyle salt erek odaklı bir yaklaşım okurun bu talebini karşılamaz. Günümüz okuyucu profili sadece maddi kültürle ilgili öğeleri değil, o kültüre değgin dilin ve metinlerin özelliklerini de görmek ister. Özellikle yaygın İnternet kullanımı bireylerin farklılığa ilgi ve hoşgörülerini artırdığı gibi, çevirmenden yazar ustalığı bekleyen ulusal kültür anlayışlarının da yerini ara kültürlerin almaya başladığı görülür. Bu iki kültürel kutup arasında bocalayan çevirmenin ise, içinde bulunduğu koşullara göre kültürel açıdan üç farklı yaklaşım sergilediği öne sürülebilir.

4.5.3.1. Uyarılama

Çevirmenin kaynak metinle zaman ve uzam açısından uzaklığı açarak ya da metin veya yazın türünü değiştirerek kaynak metnin bütününlü etkileyecek bir ürün ortaya çıkarmasıdır. Örneğin, Shakespeare'in trajedilerinin Türkçe' parodilere çevrilmesi veya günümüzde Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu romanının günümüze uyarlanmış dizisinde olduğu gibi Arap ülkelerine de ihraç edilen televizyon dizileri de buna örnek gösterilebilir. Bu hem romanın özgün halinin günümüz koşulları ve dilkullanımsal özellikleri göz önünde bulundurularak diliçi çeviri işlemleriyle tarihsel olarak yazın türüne özgü özelliklerinin kaybolmasına neden olur, hem de yazı yerine görsel olarak farklı bir iletişim aracı üzerinden yayımlanması yapıtın neredeyse "yeniden yazma" işlemiyle sonuçlanabilir. Öte yandan dizinin altyazılarının Arapça'ya çevrilmesi sürecinde, örneğin Halit Ziya Uşaklıgil'in süslü ve ağdalı dilinin kaybolması sadece romanın günümüz Türkçe'sine uyarlanmasından kaynaklanmaz, aynı zamanda alt yazı çeviri işlemlerindeki kısıtlamalardan da kaynaklanabilir (<http://www.bilgievreni.com/index.php?action=printpage;topic=12334.0>). Bir başka deyişle, dublaj ve alt yazı çevirilerindeki teknolojik araçların kullanımıyla ilgili kısıtlamalar metnin yazınsal

uzaklığını bir kat daha artırır. Bununla birlikte, günümüzde ticari kaygılar çevirmenin kararlarını etkilediğinden uyarlamaya sadece dillerarası değil, özgün metinlerde de sık sık başvurulduğu görülür.

4.5.3.2. Yerleştirme (domestication)/ Yabancılaştırma (foreignization)

“Okuru yazara götüren” ve “yazarı okura götüren” iki çeviri stratejisinden söz ederek bu stratejileri ilk tartışmaya açan kuramcının Frederich Schleiermacher’dır. Bu ulamlamaya göre “yazarı okura götüren metinler” Lawrence Venuti’nin deyişiyle yerleştirme yöntemini kullanırken, yazarı okura götüren metinlerde “yabancılaştırma” yöntemi kullanılır. Yabancılaştırma, çevirmenin bir yandan kaynak metnin özgüllüğünü korumak üzere erek kültür ve erek metin normlarını kırmasına neden olurken, öte yandan da “yazarın görünür”, çevirmenin ise “görünmez” kılınmasına neden olur (krş. Venuti 2000: 468; Schleiermacher 1813/1992: 41-43).

Genellikle yazınsal dizgenin durağanlığa girdiği dönemlerde ya da günümüzde olduğu gibi sınırların ortadan kalktığı durumlarda ortaya çıkan bu yaklaşım 1950’lerden sonra Türk yazın dizgesine devingenlik kazandırmak amacıyla Nazım Hikmet, Murat Belge, Tomris Uyar gibi hem yazar, hem de çevirmen kimliğini bir arada taşıyan çevirmenler tarafından benimsenmiş ve başarıyla uygulanmıştır. Öte yandan James Joyce’un “bilinç akışı” yöntemiyle yazılmış *A Portrait of The Artist* adlı romanın “*Bir Sanatçının Portresi*” adlı çevirisinde Murat Belge’nin (1966) yabancılaştırma yöntemini başarıyla kullandığı görülmekle birlikte kimi durumlarda yerleştirilmiş öğelere de rastlanabilir:

He heard the voice of the prefect of the chapel saying the last prayers. He prayed it too against the dark outside under the trees.

VISIT, WE BESEECH THEE, O LORD, THIS HABITATION
AND DRIVE AWAY FROM IT ALL THE SNARES OF THE
ENEMY. MAY THY HOLYANGELS DWELL HEREIN TO
PRESERVE US IN PEACE AND MAY THYBLESSINGS BE
ALWAYS UPON US THROUGH CHRIST OUR LORD.
AMEN. <http://www.gutenberg.org/files/4217/4217-h/4217-h.htm#chap01>

Kilise yönetmenin sesini son duayı okuduğunu işitti. Ağaçların altındaki karanlık dışarıya karşı o da okudu bu duayı.

Yalvarıyoruz sana Ey Tanrı, bu yeri ziyaret et ve düşmanın tuzaklarını uzaklaştır buradan. Kutsal meleklerin burada bizi erince kavuştursunlar ve Takdisin Efendimiz İsa yoluyla üstümüzden eksik olmasın. Amin. (çev. Murat Belge 1966: 17)

Burada dikkat çeken Tanrıya yakarışı vurgulamak amacıyla büyük harflerle yazılan bölümün küçük harflerle yazılması, “Thy, thee” gibi eski İngilizce’ye özgü kullanımların modern Türkçe’ye aktarılamaması, ya da duadaki yakarışın İngilizcede “May Thy...Dwell..Herein to, may Your Blessings” şeklindeki yarı resmi tonunun “üstümüzden eksik olmasın”, “kavuştursunlar” şeklinde daha doğrudan ve konuşma diliyle aktarılmasıdır. Kuşkusuz bunda İslam dininde yakarışların Allah’la kul arasında daha doğrudan yapılmasının da etkisi vardır. Venuti’nin “yerli kalıntı” dediği bu durum metinde yer yer görünmekle birlikte Murat Belge’nin romandaki tarihsel, mitolojik ve dinsel öğeleri elden geldiğince aynen aktardığı görülür.

Bununla birlikte çevirmen kültürlerarası iletişimi gerçekleştirirken metnin değişmez iletisini koruyarak aktarmak amacıyla metni yeniden kurmak zorunda kalabilir. Bir başka deyişle kendi içinde bulunduğu dönem ve koşullara göre yazarın niyetini yorumlamak zorunda kalır. Bundan böyle her çevirinin içerisinde yerleştirilmiş bir takım öğelere rastlanır. Bir başka deyişle, “yerel kalıntı” çeviriye özgü bir durum olup, her toplumun “doğruluk” konusundaki kanonunun farklılığından kaynaklanır (Venuti 2000: 469-472). Venuti’nin sorunsallaştırdığı bu konu Gideon Toury’nin çeviri tanımındaki “iletinin değişmezliği”, ya da esas iletiyi korumak üzere metnin yeniden kurulması şeklindeki savını da tartışmaya açar. Burada akla çeviride “iletinin değişmezliği”ne ne derecede bağlı kalınabilir sorusu gelir. Bir başka deyişle, Schleiermacher’ın yazınsal ve sanatsal metinlerin çevirisinde çevirmenin yazarın dönem ve koşullarına geri dönerek kaynak metne sadık çeviri yapma şeklindeki “yabancılaştırma”dan yana tutumu Hans Vermeer’in Skopos kuramında öne sürdüğü şu görüşüyle çelişir (Schleiermacher 1992: 41-43):

Understanding a text is the result of the combination the three factors mentioned: the meaning of a text as assumed by the recipient,

the recipient's point of view on the subject and the "transcendent" external circumstances for the text production (Vermeer 1996: 21).

Bir metni anlamak aşağıdaki şu üç ögenin alışımının bir sonucudur: alıcının gözüyle metnin anlamı, alıcının konuyla ilgili kendi görüşü ve metnin kabulüyle ilgili "kontrol dışında gelişen" dış koşullar (çev. Mine Yazıcı).

Bu durumda çevirmenin sadece yazarı yorumlamakla yükümlü olmayıp yazarın yanı sıra, okur profili ve bunun çevresinde oluşan dış faktörleri de göz önünde bulundurarak çeviri işlemine girdiği ve çeviride yerleştirmenin aslında doğal bir süreç olduğu sonucuna varılabilir. Bir başka deyişle, çeviri kaynak metnin bir aynası olmaktan, dolayısıyla durağanlıktan çıkar, eyleme dönüşerek çevirmenle içselleşir. Bundan böyle, Schleirmacher'in öne sürdüğünün aksine, kaynak metin yazarın mülkü olmaktan her okumada olduğu kadar her çeviride de alıcının kendi varlığını yansıtan ve onun amaçlarına hizmet eden bir araç olarak farklı bir yorum ve anlam kazanır (Uslu 2007: 162-163). Bununla birlikte çeviribilimsel bakışla yapılan bu tartışma bir yöntemin diğerinden üstünlüğüne işaret etmediği gibi Vermeer'in öne sürdüğü şekilde çevirmenin kendi koşulları dışındaki denetim mekanizmaları da çevirinin amacına göre çevirmenin farklı stratejiler kullanmasına neden olur.

Bu yukarıdaki yöntemsel tartışmalar çeviribilimsel araştırmalarda "hermönetik" konusunu ilgilendirdiği kadar çeviri tarihi ve çeviri kuramını da ilgilendirir. Bu tür yaklaşımların sorunsallaştırılması alanın genel kuramlarla ilgili çerçevesinin genişlemesine de yardımcı olur. Bununla birlikte, bu şekilde yazımsal çeviri ürünlerin izinden giderek görgülük uğruna salt betimleyici çalışmalarla yetinmek veya filolojik yaklaşımların benimsediği şekilde araştırmayı kaynak metni yorumlamakla sınırlı tutmak, yukarıda sözü edilen toplumsal etkileri açıklamaya yetmeyeceği gibi disiplinlerarası ilişkilerin dizgeleşmesi sonucu ortaya çıkan çeviribilimin de doğasını açıklamaya yetmez. Bir başka deyişle, yorumlayıcı veya betimleyici bir yaklaşım, ancak çevirmenin bilişsel süreçlerini açıklamaya yarar. Oysa yazımsal çevirinin toplumsal etkilerinin anlaşılması görgül olarak elde edilen verilerin dizgesel bir sistem içerisinde incelenmesine bağlıdır. İşte bu nedenle çeviribilimi daha geniş bir perspektifte görme olanağı sağlayan dizgesel

yaklaşımlardan, örneğin Andre Lefevere'nin çeviri etkinliğine değgin iç ve dış denetim mekanizmaları arasındaki ilişkilerden yola çıkan yaklaşımı, çeviribilimin kendi kendini üreten bir sistem olarak gelişmesini sağlayacak paradigmaları ortaya çıkardığı gibi, kuramsal tabana da yeni bir bakış açısı sunması açısından önem taşır. Böyle bir yaklaşım disiplinlerarası ilişkilerin çeviribilim ufkundan incelenmesine de ön ayak olur.

4.6. Tarihsel Yaklaşımlar

Çeviribilim alanı yerleştikçe alt alanları da şekillenmeye başlamıştır. Türkiye'nin çeviri cenneti olarak geniş bir tarihi hazineye sahip olması, ülkemizde çeviri tarihinde araştırmaya ilgiyi artırmıştır. Ancak bu durum sadece Türkiye'ye özgü bir durum değildir. Tarihe ilgi betimleyici çalışmaya olanak sağlamasından kaynaklanmaktadır. Betimleyici çalışmanın gözleme dayalı, bu bağlamda dokümana dayalı araştırmaya izin vermesi ve bu şekilde çalışmanın disiplinin hem görgülüğünü kanıtlaması bu alanda çalışanları geriye dönük incelemelere yönlendirmiştir. Burada bir sorun da "çeviri tarihi" kavramından ne anladığımızdır. Öte yandan çeviribilim alanında betimleyici çalışmaların büyük bir bölümü geçmişteki çevirilerle ilgilidir. Ancak bu çalışmaların sadece tarihsel sonuçları ve etkileri ortaya koyduğu anlamına gelmez. Geçmişteki veriler ileriye dönük düşünce ve projelerin müjdecisi de olabilir. Bu açıdan bakıldığında çeviri tarihiyle ilgili çalışmalar üç düzlemde yapılabilir. Bunlardan birincisi tarihsel çalışmaların yanı sıra betimleyici çalışmaların temelini oluşturan çevirilerin bibliyografik verilerinin toplanması veya bunlardan katalogların derlenmesi şeklindeki araştırmalardır. Bu tür araştırma kanıtı belgeye dayalı sosyal bilimler alanındaki öteki disiplinlerde olduğu gibi çeviribilim açısından da büyük önem taşımaktadır. Örneğin, UNESCO tarafından hazırlanmış *The Index Translationum* dünyadaki çeviri yayınların, yayınevi çevirmen araştırmacı ve eğitimcilerin listesini vermekte olup, ilk 1932'de yayınlanmıştır. Farklı dillerden Türkçeye 12341 çeviri yayının yer aldığı bu bibliyografik döküm eksik olmakla birlikte araştırmacılara büyük destek sağlamaktadır. Kuşkusuz çeviribilim bölümlerinin bu bibliyografyaya sahip çıkarak devam ettirmesi kültür mirasına olduğu kadar çeviribilim alanında çeviri tarihinde çalışma yapacaklara da büyük kolaylık sağlayacaktır.

İkinci sırada tarihsel eleştiri niteliğinde olan geçmişte yapılmış çevirilerin söz konusu dönemdeki toplumsal ilerlemeye etkilerini araştırmak üzere yapılan incelemeler yer alır. Ancak bu tür incelemeler kimi zaman filolojik eleştirilerle örtüşebilir. Örneğin, Hasan Ali Yücel tarafından ilk 1940 yılında çıkartılan ve 1966'ya kadar 5 yayın dönemi şeklinde faaliyet gösteren Tercüme dergilerindeki eleştiriler buna örnek verilebilir (Yazıcı 2004: 183-187).

Tarihsel incelemenin üçüncüsü ise, arkeolojik kazıdan elde edilen verileri açıklamak veya değerlendirmek üzere yapılan araştırmalardır (Pym 1998: 4-6). Bu yaklaşımda günümüz koşullarına göre değil de, çevirinin yapıldığı dönemin resmi tarihine dayalı olarak (histiography) inceleme yapmak araştırmacının tarihsel olarak görgülüğünü arttırır. Araştırmanın günümüz koşullarına göre değerlendirilmesi ise, onun çeviri tarihinden çok çeviri incelemesinde tarihsel bir yaklaşım sergilediğine işaret eder. Kuşkusuz yukarıda sözünü ettiğim çeviri tarihi araştırmalarına betimleyici yaklaşım "çeviri" ve çevirinin ihraç edildiği yazınsal çoğul dizge arasındaki ilişkileri kurmak açısından büyük önem taşır. Bu düzlemde yapılan araştırmalar çevirilerin, toplumsal etkilerini incelemek üzere çevirmen, editör, düzeltmen, yayınevleri ve dönemin ideolojisi gibi çeviriyi iç ve dışarıdan denetleyen mekanizmaları daha geniş bir çerçevede inceleme olanağı sağlar. Çeviribilim alanının Türkiye'de yerleşmesiyle birlikte bu alanda çalışma yapan araştırmacıların filolojik yaklaşımdan farklı bir tutum izlediği görülür. Örneğin, Nedret Kuran Burcuoğlu'nun "Türkiye'de Faust" başlıklı yazısında Türk Tiyatro tarihinden başlayarak önce Türk okurun askeri, ekonomik ve kültürel ilişkiler nedeniyle Almanya ile ilk teması ele alınmış; ardından Fransız yazın dizgesinden edinilen bilgilerle Namık Kemal'in "Tiyatro'dan Bahseden Arkadaşlara" (1874) adlı yazısıyla (1874) Goethe'yi Türk okurla ilk nasıl tanıştırdığı ve bu tanışıklığın çeviriler aracılığıyla nasıl geliştirildiği anlatılmıştır. Bir başka deyişle, önce çevirileri hazırlayan makro yapıdaki ön koşullara değinilmiş; ikinci aşamada ise, Muallim Naci'nin 1885'teki ilk çevirisinden başlayarak Goethe'nin yapıtlarının hangi koşullarda ve hangi karşılıklı etkileşimler sonucu ortaya çıktığı ve bunun topluma ve yapılan akademik çalışmalara nasıl yansıdığı üzerinde durulmuştur. Son olarak da Osmanlı döneminde Türk okur tarafından bu çevirilerin nasıl algılandığı konusu irdelenmiştir. Neden-sonuç ilişkilerinden yola çıkarak yapılan bu ara-

tırmanın hem nedensel, hem de görgül bir araştırma olduğu öne sürülebilir. Bilimsel araştırmanın özelliği ya da ön koşulu kuramsal bir dayanaktan yola çıkmaktır. Kimi durumlarda kuramsal dayanak açıkça belirtilmese de, yukarıda anlatıldığı gibi araştırmanın mantıksal izleğinden özümsemiş kuramsal bir dayanaktan veya çerçeveden yola çıkıldığı anlaşılabilir (bkz. Kuran-Burcuoğlu 2010: 66-77; Kuran-Burcuoğlu 20.07.2010 tarihinde <http://web.ttnet.com.tr/erdalelo/goethe.htm> adresinden erişildi). Buradan çeviri tarihi konusunda kurama hangi koşullarda başvurulacağıyla ilgili iki sonuç çıkarılabilir: araştırmada kuramsal çerçeve konusunda erek okura yönetsel bilgi vermek veya araştırmayı gerekçelendirmek amacıyla başvurulabilir; bu durum özellikle deneysel araştırmalarda (özellikle koşulları araştırmacının belirlediği deneysel araştırmalarda) yol gösterici olur; ikincisi ise, gözleme dayalı araştırmalarda araştırmacının kuramsal bilgi birikiminin araştırmanın yönünü çizmesidir. Bu gözleme dayalı araştırmanın da gerçekte kuramsal bir çerçeveden hareket ettiğine işaret eder. Ne var ki, bu durumda araştırma yöntemi araştırmacının yazısında izleksel olarak ne şekilde akıl yürüttüğünden anlaşılır. Örneğin, yukarıdaki araştırmada nedensel araştırmaya koşut bir biçimde çizgisel bir mantık yürütülmüştür. Oysa genel kurama dayalı araştırmalarda genellikle çembersel bir mantık yürütüldüğü öne sürülebilir. Bir başka deyişle, genel kuramın tutarlılığının sağlanması açısından bu şekilde çembersel akıl yürütme, bulgulandırma ve gerekçelendirmenin birbirini tamamlaması açısından kaçınılmazdır. Kuramın kısmi ve genel olması arasındaki temel bir farkın da bu olduğu söylenebilir. Kuşkusuz bilim dalının ilk kuruluş aşamalarında kuramcılarının alanın sağlam temellere oturması açısından genel kuramlardan yola çıktıkları görülür. Bu beraberinde kuramın gerekçelendirilmesine katkıda bulunacak kısmi betimleyici çalışmalara yol açar. Ancak bu disiplinlerin araştırmada yorumlayıcı ya da açıklayıcı yaklaşımları yadsıdığı anlamına gelmeyeceği gibi, kısmi kuramların genel kuramlara tamamlayıcı özelliğe de sahip oldukları söylenebilir. Öte yandan çeviriler ya da çevirmenlerin ulusal kültürün bir temsilcisi olarak ele alınması tarih alanında yapılan bir çalışmayla örtüşebilir. Örneğin yakın tarihimizden Doğu ve Batı iki farklı kültür arasında kalan Halide Edip-Adıvar gibi hem çevirmen hem yazar olarak (1884-1964) Türk siyasi tarihinin önde gelen simalarından birinin incelenmesi, ara kültürlerin ulusal kültürü belirlemedeki rolünü ortaya çıkarır. Daha da açılacak olursa, ilk yapıtlarını İngi-

lizce yazan bir çevirmen olarak çevirmenliğin aracılık rolünü yansıtmaya açısından da çeviri tarihine ışık tutar. Bu örnek bir yerde çeviri tarihini ulusal kültüre endekslemenin gerçeği çarpıtacağı düşüncesini de akla getirir. Çevirmenlerin durağan değil, topluma ivme kazandırıcı hareketliliğinin çeviri tarihinde işlenmesi, yerleşik kültürleri kendine inceleme malzemesi seçen tarihsel incelemelere yeni bir boyut kazandırır. Örneğin, Türk Tarih Kurumu'nun çıkardığı *Belleten* dergisinde (1966) Halide Edip'in çocukluğundan 1918'e kadar uzanan yaşam öyküsünü anlatan İngilizce romanı *Memoirs* (1926) (Hatıralar) ile 1955 yılında ilk *Yeni İstanbul* dergisinde tefrika halinde yayımlanan *Mor Salkımlı Ev*³³ romanı arasında farklar olduğu ve bu romanın *Memoirs* adlı yapıtın çevirisi olmadığı öne sürülmüştür (aktaran Mehmet Kalpaklı Gülbin Türkgeldi). Aynı şekilde Halide Edip-Adıvar'ın³⁴ *Turkish Ordeal* adlı 1918'den 1923 sonlarına uzanan İstiklal Savaşını da kapsayan Türk'ün *Ateşle İmtihani* adlı romanının girişinde yazarın *Sinekli bakkal* (İngilizce'si *The Clown and His Daughter* 1935)³⁵ ve *Mor Salkımlı Ev* gibi romanları önce İngilizce sonra Türkçe yazdığını belirtmesi, bu romanların çeviri mi, yoksa Türk yazın geleneğinde yerleşmiş "yeniden yazma" mı olduğu tartışmasını gündeme getirir. Bu durumda söz konusu yapıtların "çeviri" mi yoksa "yeniden yazma" mı olduğu, "yeniden yazma" ise bunun çeviri kuramı kapsamında ne şekilde değerlendirileceği sorusu akla gelir.

Ortaya çıkan bu sorular, tarihsel araştırmanın sadece geçmişteki olguları, tarihsel öneme sahip kişileri geriye dönük yöntemle açıklamakla sınırlı kalmadığını gösterir. Burada olduğu gibi alanın kuramsal zeminine katkıda bulunacak geçmişteki yerleşik uygulamaların soyut düzleme taşınarak kavramsallaşmasına yol açtığı gibi bilimsel jargonun genişlemesine de yardım-

cı olur. Daha ayrıntılı bir biçimde anlatılacak olursa, bu romanların karşılaştırılması ulusal kültür mirasına bir katkı olarak değerlendirilebilir. Ancak bilimsel açıdan asıl konu ulusal çapta yürütülen betimleyici çalışmaların çeviribilime katkısının ne olduğudur. Örneğin, bu romanların irdelenmesi, "çeviri" ve "yeniden yazma" kavramlarını gündeme getirerek söz konusu kavramların sadece erek ekinde tartışılmasıyla sınırlı kalmaz. Bu alanda var olan kavramların yeni anlam ve boyutlar kazanmasını da sağlayarak disiplinin kuramsal zeminini zenginleştirir.

4.7. Dizgesel Yaklaşımlar

Çeviribilimde dizge ve dizgesellik kavramları kuramlar aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Her ne kadar kuram ve uygulama alanı arasında ilişki kurulamadığına değgin tartışmalar günümüzde sürse de, çevirilerin kalitesi ve toplumsal işlevlerinin artması kuramsal çalışmaların bir sonucudur. Kuramsal bilgi bir alanın görüş açısını ve kuramsal zeminini genişlettiği gibi, gerçekte uygulama alanında yapılanların soyutlanmasından ortaya çıkar. Kuramsal bilginin soyutlanması uygulama alanında yapılanların bir süzgeçten geçerek bir sisteme konulması anlamına gelebileceği gibi, disiplinin öteki disiplinler arasında yer almasına da dayanak oluşturur. Bir başka deyişle, kuramsal çalışma disiplinin akademik olarak varlık nedenini oluşturur. Buna göre, bir disiplinin kuramsal tabanı yukarıda da değindiğim gibi uygulama alanında toplanan verilerin soyutlanarak sisteme konulmasıyla birlikte kurulabileceği gibi, var olan kuramların üstüne de kurulabilir. Gerçi bu ikinci değindiğim nokta iki amaç taşıyabilir: birincisi var olan kuramı yorumlama; ikincisi ise var olan kuramın zayıf halkalarını kuvvetlendirme veya çerçevesini genişletme amacı taşır.

Çeviribilim alanındaki kuramsal tartışma iki yönlüdür. Bunlardan birincisi alanın farklı disiplinlerin kuramsal çerçevesinden yola çıktığı; bundan böyle farklı disiplinlerin kuramsal çerçevelerinin bu disiplinin kuramsal tabanına zemin oluşturmayacağı; ikincisi ise, bu şekilde uygulama alanıyla etkileşime girilmeden ihraç yoluyla ülkemize giren kuramsal bilginin çevirilerin erek ekindeki işlevini sorgulamaya gücü yetmeyeceğidir.

³³ Tansel, Fevziye Abdullah "Halide Edip Adıvar; hatıralar. *Mor Salkımlı Ev*, *Tarih Belleten XXX (118) ss. 303-319*. Mehmet Kalpaklı ve Gülbin Türkgeldi (*Yay. Haz.*) *Mor Salkımlı Ev*.s. 9-10 içinde. Can: İstanbul

³⁴ Halide Edib-Adıvar İngiliz Dili Ve Edebiyatı bölümünün kurucusu olup, bölüm başkanı olarak 1939-1950 yılları arasında Profesör unvanıyla çalışmıştır. 1950-1954 yılları arasında ise milletvekili olarak görev yapmıştır. Bu bölümde çevirmen kimliği üzerinde durulduğundan özgeçmişini ile ilgili ayrıntılı bilgiye yer verilmemiştir. (Engin'in 1975: 18-19)

³⁵ Aynı yıl Türkçe tefrika halinde Haber gazetesinde yayınlanmıştır. 1962'de roman olarak yayınlanmıştır. (Engin'in 1975: 9)

Bu tartışmaların temelinde çeviribilimin disiplinlerarası doğasının onun özgül bir disiplin olarak gelişmesine engel olduğu düşüncesi yatar. Öte yandan çeviribilimin disiplinlerarası doğası onun öteki disiplinlerle etkileşimini meşru kılar. Birbiriyle olduğu kadar başkalarıyla da etkileşime giren bir ailenin üyeleri nasıl farklı nitelikteki etkileşimlerden farklı özellikleri olan bireyler olarak topluma kazandırılıyorsa, çeviribilimde hem kendi içerisinde, hem de dışındaki ilişkilerden farklı bilgileri akademik ortama kazandırır. Üstelik çevirilerin “yenilikçi” gücü göz önüne alındığında toplumsal işlevi en az akademik işlevi kadar önem kazanır. Çeviribilimin dilbilim ve yazınsal yaklaşımlardan sosyokültürel yaklaşımlara doğru yönelmesinin bir nedeni de bilimsel paradigmalarda disiplin içi üretilen bilgiyi toplumsal konularla ilişkilendirme hedefinden kaynaklanabilir.

Bu yaklaşımın çeviribilim alanında öncülüğünü yazınsal çoğul dizge içerisinde çeviri yazının durumunu sorgulayan Itamar Even-Zohar yapmıştır. Ulusların kültürel kimliğinin şekillenmesinde önemli rol oynayan yazınsal çoğul dizge içerisinde çeviriyi sistemin dışında ya da sadece gözde çeviri ya da çevirilere yer veren yazınsal yaklaşımın “kemikleşmiş bir tarihselcilik” (Even-Zohar 2004: 191) anlayışının ürünü olduğunu tartışmaya açmıştır. Bu şekilde tarihselci statik bir yaklaşımın sadece çevirilerin değil, yazın alanının da kültürel işlevini ortaya çıkarmaktan yoksun olduğunu savunan Even-Zohar kültürel kimliklerin kendi içine kapalı durağan ilişkilerden değil, sürekli hareket halindeki devingen ilişkilerden doğduğunu öne sürmüştür. Kuramcının edebiyat tarihiyle sınırlı Rus biçimci yaklaşıma karşı geliştirdiği bu kuram hem farklı yazın ve metin türlerindeki çevirilerin yazın dizgesindeki işlevinin önemine, hem de ulusal kültürün şekillenmesindeki rolüne dikkat çekmiştir. Çeviribilim alanının sosyo-kültürel işlevini gerekçelendirmeye yarayan bu kuramsal bakış açısı çevirilerin yazın dizgesinde merkezi zorlayıcı etkisi yanı sıra kültürel olarak çevirilerin ulusların kimliğini ne şekilde etkileyip, evirdiği konusunda da yeni bir bakış açısı sunmuştur.

Çeviribilim araştırmaları açısından Çoğul Dizge kuramının alanın kuramsal tabanını genişletmekle kalmayıp, onu farklı bir zemine taşıdığı da öne sürülebilir. Bu kuramsal yaklaşım çeviri veya çeviri etkinliğinin bir dizge içerisinde ele alınmasını akla getirdiği gibi, çevirilerin toplumsal işlevinin sorgulanmasını da gündeme getirir. Bu şekilde çoğulcu bir yaklaşım merkez-çevre, üstün-aşağı edebiyat, birincil (yenilikçi) ve ikincil (yerleşik) iliş-

kiler yanı sıra saygın ve saygın olmayan edebiyat şeklinde diyalektik ilişkiler üzerine kurulu yazın çevirisi araştırmalarındaki geçmişteki “tekil” veya “bireysel” bakış açısını devingen bir süreç içerisine sokmuştur. Even-Zohar’ın kuramsal bakış açısı bu bağlamda araştırmacılara hem iktisat gibi farklı alanlarda da başvurulmuş genel bir kuram üstüne nasıl yeni bir kuramın temellerinin atılacağı konusunda fikir verir, hem de çevirilerin incelenmesinde yukarıda öne sürülen paradigmalardan yola çıkarak salt metne ve karşılaştırmaya dayalı araştırmalardan sıyrılarak sistemin canlılığını sağlayan dinamik ilişkiler üzerinde odaklanılmasını sağlar.

Kuşkusuz her kuramın amacı disiplinin temeline harç atmaktır. Bundan böyle, söz konusu genel kuramların farklı ülkelere ihracında kuramın temel öğelerinin aynı şekilde paylaşıldığı söylenebilir. Bununla birlikte, her kuramsal yaklaşımda kültürel ve dilsel uzaklıklar nedeniyle her kültürdeki farklı çeviri etkinliği, norm ve çeviri anlayışından kaynaklanan farklılıklar ya da sapmalar da gözlemlenebilir. Ancak bu farklı sonuçlar ya da bulgular kuramın işlemediğini göstermez. Aksine kurama yeni paradigmalardan katkı olarak disiplinin kuramsal tabanının daha da sağlamlaşmasına yol açar.

Even-Zohar’ın alanın gelecekteki çizgisini gösteren bu genel kuram çerçevesindeki yaklaşımı çeviribilime geniş ölçekli yeni bir bakış açısı kazandırmakla birlikte, bunun alanın inceleme malzemesi “çevirilerle” nasıl uzlaştırılabileceği sorunsalını gündeme getirir. Bu aşamada Gideon Toury’nin çevirilerin izinden giderek çevirilerin yazınsal dizgeyle bağlantısını kurmaya yönelik “betimleyici” yaklaşımı Even-Zohar’ın öne sürdüğü genel kuramın uygulamadaki eksikliğini giderecek nitelikte olduğu söylenebilir. Gideon Toury’nin betimleyici yaklaşımı araştırmayı çeviriler üzerinden başlatarak hem araştırmacıların çeviribilimin temel inceleme gereğine dikkatlerini çekmeyi başarır, hem de görgül yöntemlerden yola çıkarak araştırmanın nasıl şekillendirilebileceği konusunda da fikir verir.

Gideon Toury’nin “çeviriler erek ekin ürünüdür” (Toury 1995: 24) şeklindeki belit’inden (aksiyom)³⁶ yola çıkılacak olursa, örneğin “çeviri” ve “yeniden yazma” arasındaki ilişkiler kaynak metin, aktarım ve ilişki konut-

³⁶ Belit (aksiyom) doğruluğu ispatsız olarak kabul edilen önerme. Varsayım olarak konmuş bir ya da daha çok önermelerden yola çıkarak, bunlardan mantıksal sonuçlar çıkararak varsayımsal-tümdengelimli bir dizgedeki (Axiomatik) önermelere belit denir.

larından (postulat)³⁷ mantıksal çıkarımda bulunularak doğrulanabilir. Tümdengelimli olan bu yöntem çeviribilim alanında genellikle önyargılara dayalı sorulardan türeyen “hipotezler”in öne sürülmesi gerektiği konusunda yol göstericidir. Bu tür araştırma ister istemez hem konu alanının araştırmada saptanmasına ve daraltılmasına, hem de yapılacak araştırmanın “tez”ini (claim) öne sürülmesine neden olur. Gideon Toury’nin öne sürdüğü yöntem erek kültürde hem çevirilerin kendi aralarındaki bağlantıları, hem de çeviri olmayan öteki metinlerle ilişkilerini ortaya çıkarması bakımından, ayrıca bu çevirilerin erek kültürdeki işlevini sorgulaması açısından önemli bir yere sahip olmakla birlikte, kaynak metinle çevirilerin ilişkisini son aşamada kurması açısından çevirmenin arada kalan rolünü yeterince açıklamaya yetmez. Öte yandan bilginin hızla dolaşımı sonucu ortaya çıkan içinde çevirmen ve çeviri etkinliğinin büyük ölçüde yer aldığı dünyadaki yeni yapılanmaların ara kültürleri esas alarak şekillenmesi, çeviri tanımının sadece erek kutuptan değil, daha geniş bir çerçeve içerisinde yeniden gözden geçirilmesini gerektirir. Örneğin, Andre Lefevere’ nin yaklaşımının Gideon Toury’den daha geniş ölçekli olduğu söylenebilir. Sosyolojik kuramlara daha yakın olması açısından araştırmacıya daha dizgesel bir model sunar. Andre Lefevere’nin toplumdaki ideolojiyi temsil eden egemen güç ve ilişkilerinin çeviriler üzerindeki etkisini göz önüne alarak çeviri etkinliğinin doğrudan bir çeviri işlemi olmayıp gerçekte, “yeniden yazma” (rewriting) olduğunu öne sürmesi çevirilerin erek kültürle kan bağına daha bütünsel bir şekilde baktığını gösterir. Bu konu Andre Lefevere’nin çeviriyi iç ve dış denetim mekanizmalarını kapsayan “makro” yapı içerisindeki değerlendirmesiyle ilişkilendirilecek olursa, özgün metinle çeviri arasındaki ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Bununla da kalmaz, çevirinin erek ekindeki iç ve dış işleyişler açısından özgün yapının bir ölçüde değiştirilmiş, çarpıtılmış, manipüle edilmiş şekli olduğu savını da beraberinde getirir (Shuttleworth&Cowie 1997: 147). Çevirinin “yeniden yazma” şeklindeki tanımından yola çıkılması, çeviri tarihi açısından iki sorunu gündeme getirir; bunlardan birincisi ulusal kültürlerin oluşumunda iletinin aynen aktarıldığı sözcüğü sözcüğüne çevirilerin işlevinin ne olduğunun tarihte aydınla-

³⁷ Konut (postulat): Kuramsal olarak kanıtlanamayan, ama düşünce gidişinde varsayım olarak zorunlulukla geçerli sayılan önerme. <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=konut&ayn=tam>

ılması; ikincisi ise, tarihte çevirmenlerin yeniden yazmaya yönelmelerinde ulusal kültürde yer alan işleyişlerin, ya da denetim mekanizmalarının etkisinin ne olduğunun anlaşılmasıdır. Bir başka deyişle, yeniden yazma sonucu iletinin bir ölçüde değişmesi çevirmenden mi, yoksa ulusal kültürdeki denetim mekanizmalarından mı kaynaklandığı sorusunu gündeme getirir (Pym 1998: 190-191).

Andre Lefevere’nin sistem ya da dizgesellik kavramı eyleyenler (patronage), yazınsallık ya da yazma sanatı (poetics) kavramlarından yola çıkar. Even-Zohar’ın yaklaşımının daha somut ve özel paradigmasını sunan Lefevere’nin kuramsal yaklaşımının çeviri, çevirmen ve onu sarmalayan denetim mekanizmalarından oluştuğu görülür. Andre Lefevere’nin bu öğeleri bir sistem içerisinde ele alarak çeviri sorunlarını sosyo-kültürel bir bağlamda zamansal ve uzamsal boyutları da göz önünde bulundurarak çeviribilim alanına özgün bir araştırma modeli sunduğu düşünülebilir. Bu şekilde çevirinin kaynak metin ve çevirmenle sınırlı ilişkisi toplumsal olarak daha geniş bir çerçevede değerlendirilebilir. Bu karmaşık ağ içerisinde çevirinin mekanik bir aktarım işleminin ötesinde toplumun ayrışık bir oluşumundan oluştuğu düşüncesinden yola çıkan bu bakış açısı birbiriyle iç içe girmiş iki temel işleyişi içinde barındırır³⁸ (Hermans 1999: 125-29).

Bunlardan birincisi olarak tanımlanan “ideoloji”yi temsil eden “dış denetim mekanizmaları”; ikincisi ise, çeviri eylemini içerden denetleyen editor, düzeltmen, uzman, çevirmenlerden oluşan iç denetim mekanizması.

Bundan böyle dış denetim mekanizmasında himaye edici rolü oynayan eyleyenleri ayakta tutan üç temel öğe bulunmaktadır:

– İdeoloji: Bu dönemin, ulusun veya topluluğun ideolojisini temsil eder.

– Ekonomik güç: Bu güç, erkin himayesindekilerin geçimini sağlama şeklindeki parasal gücüne işaret eder.

– Sosyal Statü: Bu ise, erkin himayesinde bulunanlara sağladığı toplumdaki saygınlıkla ilgilidir. Himaye edenin toplumdaki saygın konumu onun emri altındakilere de toplumsal saygınlık kazandırır.

³⁸ Ayrışık olmakla birlikte bir arada bir alan meydana getirmeleri iç işleyişleri açısından birbirine müdahale etmemekle birlikte, toplumsal düzende birbirine bağımlı olmalarından kaynaklanır. Eyleyenler kendi ideolojilerine ters düşmedikçe iç denetim mekanizmalarının işleyişine dokunmazlar.

Öte yandan iç denetim mekanizmasının denetimindeki yazınsal işleyişin de iki ögesi bulunur. Bunlardan birincisi ideolojiyi temsil eden yazın anlayışıyla ilgili yazın türü, prototip karakter ve olaylardan ya da sembollerle ilgili envanterden oluşur; ikincisi ise, bütünsel olarak yazının toplumdaki rolünün ne olduğunu veya ne olması gerektiğini belirleyen işlevsel ögedir. Kuşkusuz bu öge birinci sözü edilen ögeyle yakından ilgilidir.

Bu kuramın çizdiği çerçeveden yola çıkan ve Andre Lefevere'nin kuramsal çerçevesini yöntemsel açıdan referans gösteren Hu Kung-Tze adlı Tayvanlı araştırmacı *Postcolonial Translation Theory: A Case Study* adlı yazısına Richard Wilhelm adlı Alman misyoner çevirmenin Almanların Kuzey Çin'i sömürgesi altına aldığı 1891 döneminde Çin'e gelişiyle başlar. Bu şekilde yazarın çevirmeni odağa aldığı gözlemlenir. Ardından çevirmenin içine girdiği sömürgecilik ideolojisine odaklandığı görülür. Bu ideolojiden yola çıkmasının nedeni sömürgecilik sonrası ideolojiyle çeviri arasındaki ilişkiyi aydınlığa kavuşturmak. Bir sonraki aşamada ise, önde gelen Çin klasiklerinin geçmişte çevrilmiş olmasına karşın Wilhelm'in bu çevirileri niçin yeniden çevirdiğidir. Burada Lefevere'den farklı olarak "yeniden yazma" (rewriting) kavramından değil "yeniden çeviri" (retranslation) kavramından yola çıkıldığı görülür. Üçüncü aşamada ise, yazar, Wilhelm'i Çin'e gönderen Lutherci Misyoner Teşkilat'ın Hristiyanlığı yaymak üzere benimsediği ideolojiyi söz konusu teşkilatın kendisine parasal desteğini, rejime ters düşen Çinli aydınlarla iletişime girme olanağını nasıl sağladığını anlatır. Dolayısıyla kendi içinde bir güç olarak dini bir teşkilatın Wilhelm'e sağladığı ekonomik ve sosyal olanakların, özellikle misyonerlere sığınan Çinli aydınların Wilhelm'in çevirilerine etkileri üzerinde durulmuş; ardından Wilhelm'in misyonerlik ve sömürgecilikten uzak ideolojisinin çeviri eylemine nasıl yansıdığı anlatılmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde ise, önceden yapılmış çevirilerle, Wilhelm'in çevirileri karşılaştırılmıştır (Kung-Tze 2004: 286-292).

Bu örnek bir kuramın paradigmasının yeni bir inceleme malzemesi üzerinde nasıl kullanılabileceğini gösterir. Kuşkusuz her kuram içine girdiği kültürde farklı anlamlar ve işlevler kazanabilir. Bununla birlikte, söz konusu kuramsal çerçeveler analitik düşünmeye aracı olduklarından alanın bir sistem yaratarak gelişmesine de yardımcı olur. Örneğin, bunun ülkemizdeki yansıması "yeniden yazma" konusu, "*Ferideddin-i Attar'ın Mantuku't Tayr*

adlı yapının 14, 26, 17 ve 20. yüzyıllarda yapılmış yeniden yazımları" başlıklı makalede de görülür. Uzun bir zaman diliminde bu çevirilerin yazın dizgemizi nasıl etkilediği, bunların yeniden yazım öncesi ve sonrasındaki çeviri normlarına nasıl yansıdığı ve buna bağlı olarak çevirmen stratejilerine ne şekilde yön verdiği şeklindeki bilgilere yer veren bu araştırmanın çeviri yazın tarihiyle ilgili araştırmalara dizgesel bir boyut kazandırdığı söylenebilir. Öte yandan yazıda Andre Lefevere'ye kaynakçada atıfta bulunulmuş olmasına karşın, yazının içinde referans gösterilmemesi yazının odağının doğrudan Türk kültür dizgesine çevrilmesine neden olmuştur (Toksa&Kuran-Burcuoğlu 2010: 105-125). Söz konusu yazıda erek ekinden yola çıkarak hazırlanan sorular bir yandan kuramsal dayanağın varlığına ve sağlamlığına işaret ederken, öte yandan da çeviri geleneğimizde yüzyıllardır var olan yeniden yazımı okuyucuya yabancılaştırmadan sunma olanağı yaratmıştır.

4.8. Bilgi Teknolojilerine dayalı yaklaşımlar

Günümüzde gözde bir konu alanı olan bilgi teknolojileri odaklı araştırmaların iki amacı vardır: birincisi, çevirmenin bilgi kaynaklarına erişimini kolaylaştırmak; ikincisi ise, çevirmen destekli ya da makine çevirilerini geliştirmek. Çeviribilim alanında yapılan çalışmalarda genellikle karşılaştırmalı dil incelemelerine başvurulur bu araçların sağladığı kolaylıklar ya da eksiklikler bulgulanırmaya çalışılmaktadır. Bu alanda ortaya çıkan bulguların amacı uygulama alanına veri sağlamaktır. Büyük hacimli çevirilere gereksinim duyulan günümüz iletişim çağında çeviri işlemlerini eşleştirme aracılığıyla kolaylaştıran, çevirmen destekli bu programlar çevirmenin büyük kuruluşlarla kendi yerinden çeviri işlemlerini yerine getirmesini sağladığı gibi, işverenin de lehine olarak hem terminolojik veri tabanları aracılığıyla tutarlı çevirilerin yapılmasına olanak sağlamakta, hem de işverenin lehine mali külfetin azalmasına yardımcı olmaktadır. Bundan böyle, söz konusu alanda örneğin bu yardımcı araçları kullanan işyerleriyle, kullanmayan iş yerlerinin çeviri hacmi ve çeviri kalitesi açısından değerlendirilmesi veya çevirmenlerin kazancını ne şekilde etkilediğinin irdelenmesi çeviribilim alanında "nedensel" araştırmanın bir konusu olabilir. Öte yandan makine çevirileri ya da veri tabanlarıyla ilgili çalışmalar başta çevir-

menler ve dilbilimciler olmak üzere bilgi teknoloji uzmanları ve mühendislerden oluşur. Bu tür proje niteliğindeki ekip çalışmaları uygulama alanının kapsamına girer. Bununla birlikte, bu gibi bilgi teknolojilerine dayalı projelerin başarısının kuramsal alandan elde edilen bulgulara bağlı olduğu da ortada bir gerçektir (Austermühl 2001).

4.9. Değerlendirme

Bu bölümde çeviribilimin öteki disiplinler arasında özerk bir disiplin olarak varolmasını sağlayan dizgesel yaklaşımlara yer verilmiştir. Çeviribilimin disiplinlerarası doğasından yola çıkılarak günümüzde onun kuramsal çatısının oluşturan dilbilim, yazın, tarih ve bilgi teknolojileri alanlarıyla ilişkileri mercek altına alınmıştır. Buna bağlı olarak söz konusu yaklaşımlar uygulama ve kuramsal alan arasındaki ilişki ve etkileşimlerinden yola çıkarak anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede bu bölümün dizgesel yaklaşımlara kadar uzanan kısmında uygulama alanındaki birincil ilişkilerinin kuramsal çerçeveyi nasıl etkilediği üzerinde durulurken, ikinci kısmında çeviribilimin özerk bir disiplin olarak meşruluğunu kazanmasında önemli rol oynayan ve onun betimleyici ve sosyo-kültürel kuramlarla bağlantısını kuran dizgesel yaklaşımlar üzerinde durulmuştur.

Bu bağlamda çeviribilimin disiplinlerarası özelliğinin farklı disiplinlerin paradigmaları içerisinde kaybolmak anlamına gelmediğini özellikle vurgulamak amacıyla, bu alandaki yazılarda kullanılan araştırma yöntemlerinden örnekler verilerek araştırmacılara bir yandan inceleme yapacakları alanda kendi alanlarının bilgi birikiminden yola çıkarak ne şekilde araştırmalar yapılacağı konusunda yeni görüş açıları sunulmaya çalışılmış, öte yandan da araştırmada özgün bakış açılarının alanın kuramsal tabanına hangi koşullarda katkısı olacağı konusunda bilgi alışverişinde bulunmaya çalışılmıştır. Özetle, erek ekinde yapılan çeviri veya çeviribilim üzerine araştırmaların farklı alanlarda kaybolmaması açısından çeviribilimsel bakış açısının kültürel mirasa olduğu kadar bu alanda yapılan araştırmalara da işlevsel olarak ne şekilde katkısı olacağı konusu araştırma yöntemleri açısından tartışmaya açılmıştır.

V. BÖLÜM DİSİPLİNLERARASILIKTAN DİSİPLİNLERÖTESİNE BİR PROJE GİRİŞİMİ

5 1. Disiplinlerarasılık

Günümüzde disiplinlerin kendi içinde geliştirdikleri araştırma yöntemleri yerini giderek disiplinlerarası, çok disiplinli ve disiplinlerötesi araştırmalara bırakmaktadır. Bilim dalı olarak kendini diğer disiplinlere yeni kabul ettirmiş çeviribilimin de bu sürece ayak uydurması kaçınılmazdır. Bundan böyle, disiplinlerarası ilişkilerden doğmuş olan bu alanın geleceğe yönelik olarak nasıl bir yöntem geliştireceği ancak bu farklı yöntemlerin birbiriyle karşılaştırılmasıyla anlaşılabilir. Yöntemsel açıdan disiplinlerarası araştırmayla ve çok disiplinli ve disiplinlerötesi araştırma arasında şu şekilde ilişkiler kurulabilir:

1. Disiplinlerarası araştırmada farklı disiplinin yöntemlerinin söz konusu disipline aktarılması söz konusudur; örneğin, toplumbilim yöntemlerinin çeviribilime aktarılması çevirmen ve çeviriyi himaye edenlerin de inceleme kapsamına alınarak önceden kaynak metne dayalı bir aktarım eylemi olarak algılanan çevirinin kapsamını genişletmiştir (Yazıcı 2007a: 35-37). Öte yandan çok disiplinlilikte her alanın kendi çerçevesinde soruna çözüm bulması hedeflenmektedir. Bu tür araştırma bir sorunun farklı boyutlarını irdelemeyi hedeflediğinden amaç kendi kuramsal çerçevesine katkıda bulunmaktan çok sorunun farklı boyutlarını ortaya çıkarmaktır. Öte yandan disiplinlerötesi araştırmada amaç farklı disiplinlerden gelen bilgi birikimini doğrudan "insan"ı odak alarak onun hizmetine sunmaktır.

2. Disiplinlerarasılık özne ve nesne arasındaki bağlantılar açısından ele alındığında, farklı alandaki bilginin disiplinin tabanındaki kuramsal bilgiye

nesnel etkisi söz konusudur. Örneğin, biokimya alanındaki bilginin tıp alanına aktarılması ilaçların etkisini anlamak açısından tıp alanının kuramsal tabanına katkıda bulunur. Bununla birlikte, söz konusu etkileşimin dolaylı olarak insanoğluna da etkisi bulunmaktadır. Bu durumda disiplinlerarasılığın özneyle dolaylı ilişkisi açısından disiplinlerötesiliğe daha yakın bir yöntem olduğu iddia edilebilir. Ne var ki, bu konu çeviribilim açısından irdelenecek olursa, çeviribilimin toplumbilimin paradigmalarından yola çıkması dolaylı olarak “eyleyenleri” ilgilendirmekle birlikte, temelde alanın kuramsal tabanını sağlamlaştırmayı hedefler. Bu tür bir yaklaşım ise, öznel olmaktan çok geriye dönük olarak alanın tabanına nesnel katkıda bulunmayı hedefler. Çok disiplinlilikte ise, nesnenin farklı boyutları odaktaadır. Örneğin “göç” konusunun yazın, tıp, siyasi ve tarihi açılardan irdelenmesi söz konusudur. Bu durumda çok disiplinliliğin de bağlantılarının nesnel olduğu söylenebilir.

3. Potansiyel açıdan çok disiplinli araştırmada başka disiplinlerin doğması söz konusu değilken, disiplinlerarası araştırma yeni disiplinleri doğurma potansiyeline sahiptir. Örneğin, disiplinlerarası bir bilim dalı olarak çeviribilim alanında çalışanların bir bölümünün kültür araştırmalarına yönelmeleri böyle bir sürecin ürünüdür. Aynı şekilde disiplinlerötesi araştırma da insanı ilgilendiren her konuda disiplinlerin birbirleriyle etkileşime girmesini ve bu amaç doğrultusunda yeni disiplinlerin doğmasını destekleme özelliğine sahiptir.

4. Buradan da anlaşılacağı üzere, yukarıda sözü edilen disiplinlerarası ve çok disiplinli yöntem arasında ortak payda “bilgi”dir. Bununla birlikte, bilginin toplumsal ve kültürel işlevi, bir başka deyişle bilgiye “insan odaklı” yaklaşım araştırmaların ister istemez disiplinin sınırlarını aşarak disiplinlerötesi bir amaca hizmet etmesini sağlar. Örneğin, kanser vakalarındaki artış karşısında nükleer tıp, nükleer fizik alanında kaydedilen yeniliklere başvurmak zorunda kalır. Bundan böyle, nükleer fizik alanındaki bilginin nükleer tıp alanına aktarılması disiplinlerarası araştırmayı kaçınılmaz kılmakla birlikte, bunun somut kazançlarının “insanı” odak alarak incelemeye alınması, disiplin içi ve disiplinlerarası sınırların aşılmasına neden olur. Buna bağlı olarak, yukarıda sayılan disiplin içi, disiplinlerarası ve çok disiplinlilik kavramlarına bir de insanoğlunun ileriye dönük gereksinimlerini karşılamayı hedef alan “disiplinlerötesi” kavramı eklenir. Günümüzde proje türü

araştırmaların aslında bilimsel alanda disiplinlerötesi yaklaşımların bir sonucu olduğu öne sürülebilir. Ancak bu konuda adım atılması öncelikle eğitim kurumlarında yeniden yapılanmayı gerektirir. (<http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr/ciret/english/visionen.htm>.)

Bununla ilgili olarak özellikle disiplinlerarasılıktan disiplinlerötesi araştırmalara geçiş aşamasında çeviribilim bölümlerinde Avrupa Birliği Projelerinden yola çıkarak şu şekilde adımlar atılabilir:

1. Avrupa Birliğinde yer alan çeviri etkinliğiyle ilgili kurumsal işleyişin incelenmesi

2. AB Genel sekreterliği gibi devlet kuruluşlarının incelenmesi ve bu birimlerle işbirliğinin sağlanması

3. Uzak diller arasında, örneğin Müktesebat’ın çevirisinde ortaya çıkan sorunları saptamak üzere üye ya da üyeliğe aday ülkelerle konferans ya da farklı iletişim araçlarıyla bilgi alışverişinde bulunulması

4. Türkiye’deki AB projelerindeki çeviri kanadında görevler üstlenilmesi ve bu şekilde Batı’dan gelen projelerde özellikle projelere ortaklıklarda ortaya çıkan sorunların belirlenmesi³⁹

5. Alanın dille ilgili olduğu şeklindeki küçük ölçekli bakış açısı yerine alanın sosyal konularla bağlantısının kurularak sosyal içerikli projelerde ortaklık girişiminde bulunulması

6. Deneme kabilinden de olsa özellikle yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle proje geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunulması ve proje çalışmalarında ekip çalışmalarının önemini vurgulanarak takım ruhunun geliştirilmesi. İçine kapalı bir toplum olarak bireysel çalışmaya odaklı ülkemizin ekip çalışmalarında zorlandığı ortada bir gerçektir. Genellikle işbirliği, iş disiplini konularındaki yetersizlik veya bilgisizlik bu tür çalışmaların ülkemizde yeterince filizlenmemesine neden olmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası iletişimde aracı⁴⁰ rol oynamayı hedefleyen çeviribilim bölümü me-

³⁹ Kimi projelerde örneğin çevirmen kılavuzu bulunmaktadır. Bunların ve yapılan çevirilerin incelenmesi kadar bu çevirilerde görev alınması da deneyim açısından son derece önemlidir.

⁴⁰ Burada aracı rol arabulucu anlamında değil gerçek anlamda farklılıkları iletişimi kesmeden gündeme getirecek bir yaklaşım sergilemek anlamında kullanılmıştır.

zunlarının ek eğitimlerle desteklenerek projelerde yer alması Türkiye'nin lehine bir gelişme olarak düşünülebilir.

5.2. Çeviribilim ve Proje

Bu konuya bilimsel açıdan bakılacak olursa, disiplin içi araştırmalardan farklı olarak (örneğin tez çalışmaları) "proje" türü araştırmaların sonuçlarının öncelikleri açısından disiplin içinde yürütülen araştırmalarda farklı amaçlar taşıdığı öne sürülebilir. Çeviribilim açısından bakılacak olursa, her ikisinde de inceleme gereci açısından ortak payda çeviriler olmakla birlikte, "proje" türü araştırmalarda çevirilerin erek kültürle ilgili bir sorunsalla doğrudan bağlantısı ve disiplinin bu sorunsalı çözmede toplumsal olarak somut katkısı ön plana geçer. Oysa salt disiplin içinde yürütülen tez çalışmalarında araştırmancının alanın bilimsel tabanına katkısı toplumsal katkısının önüne geçer. Tez çalışması alanın doğası gereği disiplinlerarası özellik taşısa bile "disiplinlerarasılık" alanın özgül kimliğini sağlamlaştırmaya yarar. Oysa proje türü araştırmada alanın tabanında biriken bilginin toplumsal yararı ya da daha geniş bağlamda "insanlığa" somut yararı, bundan böyle de "insan"ı odak alan "disiplinlerötesi" özelliği ön plandadır.

Çeviribilimin günümüzde proje çalışmalarına ilgi duymasının altında temelde iki neden yatar. Bunlardan birincisi bilimsel çalışmada tekil, bireysel çalışmaların yerini toplumsal işlevi olan çalışmaların alması; ikincisi ise, projeler disiplinlerarası özelliğe sahip bilim dalının ufku genişleterek uzmanlık alanlarının çeşitlenmesini ve zenginlik kazanmasına neden olur. Görgül ve nesnel bir bilim dalı olarak temel inceleme malzemesi çeviri olan bu alanın kendi sınırları içerisinde yapılan çalışmaların kuşkusuz karşılaştırmalı dilsel çözümlemenin ötesine geçemeyeceği ortada bir gerçektir. Böyle bir araştırmada ölçüt eşdeğerlik olup, araştırmancının dil dizgesi içerisinde kapalı kalmasına neden olur. Oysa araştırmaların ölçütünün Hans Vermeer'le birlikte erek metnin iletişimsel amaçlar açısından erek ekinde kabul edilebilirliği olması, çevirilerde alınan kararların "söz"le ya da erek kültürle ilişkilerinin ortaya çıkarılmasına neden olmuştur. Bu ise, çeviribilimi ister istemez hem disiplinlerarası ilişkilere, hem de disiplinlerötesiliğe yönlendirir. Bir bilim dalı olarak Çeviribilimin IV. Bölümünde de söz edildiği gibi iki tür ilişkisinden söz edilebilir: birincil ve ikincil ilişkiler.

Buna göre, çeviribilimin edebiyat, dilbilim, kültür incelemeleri, sosyoloji gibi öteki disiplinlerle birincil ilişkileri alanın kuramsal tabanına katkıda bulunmayı hedeflerken; siyaset bilimi, hukuk, iktisat gibi alanlarla ikincil ilişkileri onun bu alanlardaki çeviri etkinliğine katkısını hedef alır. Çeviribilim doğası gereği bu ilişkileri aracılığıyla disiplinlerarası araştırmancının koşullarını bağımsız bir bilim dalı olarak kendi paradigmalarından yola çıkarak yerine getirmeyi hedefler.

Çeviribilim açısından genelde projeler konusunda ülkemizde eğilim kendi kuramsal tabanından çok farklı disiplinlerin kuramsal tabanından yola çıkarak çeviri olgusunu incelemektir. Bu ise, bilim dalının başka disiplin içerisinde kendi varlığını ya da bağımsızlığını yitirmesine neden olabilir. Oysa çeviribilim alanında yapılan projelerde amaç çeviriyle ilgili bir sorunsaldan yola çıkarak diğer disiplinlerle temas noktasını kendi varlığını yitirmeden yakalamak ve başta öne sürülen sorunsalı ikincil ilişkileri açısından (toplumsal ve kültürel açıdan) sorgulamaktır. İşte bu şekilde bir yaklaşım hem disiplinin tabanındaki bilimsel birikimin toplumsal olarak somut katkısının sorgulanmasına olanak sağlar, hem de alanın özne ve nesnel dünyasıyla ilişkilerini sağlamlaştırarak disiplinin kendi içinde yürütülen çalışmaları kozasından çıkartır. Sonuç olarak projelerin disiplinin toplumsal olarak somut bir işlev yerine getirip getirmediğini sorgulama olanağı yaratacağı ve uygulama alanıyla bağlantılarını sağlamlaştıracığı öne sürülebilir.

5.3. Proje girişiminin öyküsü

Bu kısaca değinilen önbilgiler ışığında İstanbul Üniversitesi 2008 doktora öğrencileri⁴¹ grubuyla ülkemizde güncel bir konu olan AB uyum sürecinin çeviribilimle bağlantısını incelemede nasıl bir araştırma projesi geliştirilebileceği üzerinde "çeviribilimde araştırma yöntemleri" başlıklı doktora dersi kapsamında deneme niteliğinde bir çalışma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Tez, kitap, makale, proje gibi farklı metin türlerinde farklı amaçlar taşıyan araştırmaları tartışmak amacıyla başlatılan ders kapsamındaki çalışmada araştırmacı adaylarının özellikle günümüzde gözde konumda bulunan "pro-

⁴¹ Çeviribilimde araştırma yöntemleri adlı doktora programı dersinde sırasıyla Meral Camcı, Neslihan Demez, Eylem Alp, Zuhâl Karaca ve Filiz Şan katılmıştır.

je”lerle ilgilendikleri görülmüştür. Bunun üzerine bir proje girişiminde bulunma önerisinde bulunularak bu tür araştırmada izleksel olarak ne gibi süreçlerden geçildiği, projenin amaç ve hedeflerinin nasıl belirlenip, mantıksal çerçevesinin nasıl oluşturulmaya çalışıldığı, ne gibi ölçüt ve kısıtlamalarla karşılaşıldığının bir konu başlığından yola çıkılarak incelenmesi uygun görülmüştür. Bilimsel Araştırma Yöntemleri adlı ders kapsamındaki amaç iki yönlüdür. Araştırmanın salt bilimsel kurallara ve normatif düşünceye dayalı olmadığını kanıtlamak ve araştırmacının araştırma dürtüsünü harekete geçirerek araştırma yöntemlerine bakış açısını değiştirmektir. Bu çerçeve aynı zamanda araştırma yöntemlerinde yaratıcılığın araştırmada ne şekilde ve hangi durumlarda kullanılabileceği konusunda da öğrencileri yönlendirme amacı taşımaktadır. Bundan böyle, amaçlardan birisi de bu alanda çalışanlara bir model sunmak ve araştırmanın temel amacını sorgulama olanağı yaratmaktır. Bu amaçla ilk aşamada kuramsal olarak araştırma türleri ve yöntemleri üzerinde durulmuş; ikinci aşamada alanın kuramsal temeline hizmet eden “tezler”den farklı olarak “proje”lerin işlevleri sorgulanmış; üçüncü aşamada, proje konuları üzerinde tartışma açılmıştır. Toplumsal bir soruna ışık tutup yol göstermeyi amaçlayan bu tür çalışmalarda araştırmacı adaylarına hangi konuda Türkiye’nin sorunu olduğu, ne yapabileceği konusu açılmış ve uzun tartışmalar sonunda araştırmacı adaylarına projenin birinci koşulunun ekip halinde uyum içerisinde çalışma olduğu hatırlatılınca, “Avrupa Birliğine Uyum” konusu üzerinde uzlaşmaya varılmış ve bu konuda bir proje yapmanın önemi üzerinde fikir birliğine varılmıştır. Bu bağlamda araştırma türünün “proje” olduğu vurgulanarak araştırmanın toplumsal işlevinin, çeviribilimin kuramsal tabanına somut katkısının önüne geçmesi hedeflenmiştir. Ne var ki, çeviribilimsel yaklaşımın projede ne şekilde gerekçelendirileceği grubun karşısına çıkan ilk kısıtlama olmuş ve bunun üzerine disiplinlerarası bir bilim dalı olarak çeviribilimin toplumsal sorunlara somut katkısının ne olabileceği ve nasıl bir yöntem geliştirilebileceği üzerinde tartışma açılmıştır.

Çeviribilim ve Proje ilişkisi

Bu aşamada esas inceleme malzemesi “çeviri” olan çeviribilimin sınırlarının sadece geriye dönük olarak çevirileri dilsel ve kültürel olarak betimlemekle sınırlı kalması kuşkusuz onun ileriye dönük işlevinin ne olabileceği sorunsalını gündeme getirmiştir. Oysa çevirilerin temel amacının iletişim

olduğu ölçütünden yola çıkıldığında, çeviribilimin hem disiplinlerarası bir bilim dalı olarak medya, bilişim, uluslararası siyaset gibi alanlarla etkileşimi, hem de iletişimin çeviriler aracılığıyla sürdürdüğü günümüz dünyasında çeviribilimsel bakışın uluslararası iletişime katkısı irdelenmiş olacaktır. Bir başka deyişle, iletişimden yola çıkılması hem yapılacak çalışmayı gerekçelendirecek, hem de proje türü araştırmalarda çeviribilime niçin yer verilmesi gerektiği konusunu tartışmaya açacaktır.

Özetle bu tür bir yaklaşım aracılığıyla, hem çeviribilim alanının “proje” türü araştırmalardaki disiplinlerötesiliği ameliyat masasına yatırılmış olacak, hem de bir araştırmanın mantıksal çerçevesinin oluşmasında alanın kuramsal tabanından yola çıkarak nasıl bir yöntem veya bir araştırma modeli geliştirilebileceği konusu mercek altına alınmış olacaktır.

5.4. Bulgulandırma

5.4.1. Projenin Konu Alanının Saptanması ve Daraltılması

Projede en önemli sorunlardan biri de konu alanının projenin amacına uygun olarak saptanmasıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere proje türü araştırmaların temel amacı araştırmanın toplumsal olarak somut bir amaca hizmet etmesidir. Bu bağlamda araştırma konusunun güncel sorun ve konularla ilgili olması kaçınılmazdır. Buna göre, Türkiye genelinde en büyük sorun Türkiye’nin AB’ye uyum sürecidir. Bu düşüncelerden yola çıkarak projede üst başlık “AB’ye uyum” olarak saptanmıştır.

“Uyum” sözcüğünün uluslararası hukukta en basit şekliyle anlamı farklı devletlerin aynı yasaları benimsemesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu konu hukuk ve siyaset bilimi kadar medyayı ve AB kriterlerine giren çevrebilim, dilbilim, sosyoloji ve iktisat gibi çeşitli disiplinleri kapsamına alabilir. Sözkonusu başlık temelde uluslararası siyaset bilimini ve uluslararası hukuku ilgilendirmekle birlikte, uyum sürecinde taraflar arasında karşılıklı anlaşmayı sağlayan çeviri etkinliğinin rolü de yadsınamaz bir gerçektir. Bir başka deyişle, uyum sürecinde çeviriler aracılığıyla tarafların birbirini ne ölçüde anladığı veya bu sürecin daha sağlıklı işlemesi açısından çeviribilimin bu sürece katkısının ne olabileceği konusu, başlığın sadece yukarıda

sözü edilen alanla sınırlandırılmayacağını ortaya çıkarmıştır. Bu durumda başlığın “AB’ye uyum süreci ve çeviri olgusu” şeklinde bir kademe daha daraltılması gereği ortaya çıkmıştır. Ancak konu alanının bu şekilde daraltılması beraberinde AB’ye uyum sürecinde çeviri olgusunun ne şekilde gerekçelendirilebileceği sorunsalını gündeme getirdiği gibi, çeviri olgusunun işlevini yerine getirmesinde uluslararası, hatta uluslararası kamusal alanın yaratılmasında kitle iletişim araçlarının rolünün de göz ardı edilemeyeceği anlaşılmıştır. İşte bu anlatılanlar ışığında Türkiye’nin birliğe uyum sağlama, karşılıklı iletişimde bulunmasına, bir başka deyişle de “iletişimsel eyleme” geçmesine bağlıdır. Daha da açıkçası, Türkiye’nin Avrupa Birliğine uyumu kendini ifade etmesi kadar karşı tarafın da Türkiye ile ilgili ön yargı ve düşüncelerini gözden geçirmesini sağlayacak kitle iletişim araçları aracılığıyla tartışacak kamusal alanın yaratılmasına bağlıdır (Dahlgren 1995: 7-9). Bu süreçte çeviri etkinliğini rolü göz önüne alındığında, üst başlık “AB’ye Uyum süreci: Çeviri olgusunun İletişimsel Eylem açısından Türkçe ve İngilizce Haberlere yansması” şeklinde daha da daraltılmıştır.

5.4.2. Amaç

Bu anlatılanlar ışığında söz konusu projenin amacı ilk aşamada şu şekilde belirlenebilir: AB ile ilgili Yabancı basında Türkiye ile ilgili çıkan haberlerin çevirilerinin kamuoyunu ne ölçüde iletişimsel eyleme geçirdiğini çeviribilimsel yaklaşımla ortaya çıkarmak ve medyaya AB’ye uyum sürecinde yabancı basında çıkan haberlerin işlevi konusunda bilinç kazandırmak şeklinde belirlendiği öne sürülebilir. Kuşkusuz bu son hedefe varmada ortaya yeni amaçlar da çıkabilir.

- AB ile ilgili Türkçe İngilizce haberlerin kamuoyunu ne ölçüde iletişimsel eyleme geçirdiğini çeviribilimsel yaklaşımla ortaya çıkarmak: Bu şekilde Türkiye’nin Avrupa birliğine uyum sağlama konusunda kendini ifade etmesi kadar karşısındaki tarafından kendisiyle ilgili ön yargı ve düşüncelerin tartışılacağı kamusal alanın ne şekilde yaratılacağı konusu gündeme gelir.
- AB’ye uyum sürecinde Türkçe İngilizce haberlerin işlevi konusunda medyaya bilinç kazandırmak: Bu ise beraberinde sınırları giderek

büyüyen Avrupa Birliğinin iletişimsel açıdan hangi kuramsal dayanağa dayandığı; kitle iletişim araçlarının AB’nin özlemlediği uluslararası kamusal alanın yaratılmasında işlevinin ne olduğu; bu amaçla üretilen haberlerin üretim sürecinin bu amaca ne denli hizmet ettiği; son olarak da bu süreçte çevirilerin rolünün ne olduğu sorularına yanıt aramayı akla getirir.

- AB’ye uyum sürecinin çeviribilimle ilişkisini saptamak; Bundan böyle, burada temel amaç bir araştırma projesinin mantıksal çerçevesinin ne şekilde kurulacağını veya ne şekilde şekillenebileceğini eğitim amaçlı olarak uygulamadan yola çıkarak göstermek.

5.4.3. Yöntemin Saptanması

Yukarıda anlatılanlara bağlı olarak söz konusu yöntem arayışında başta disiplinlerötesi amaca koşut hepsini ortak paydada buluşturacak bir araştırma modelinin oluşturulması söz konusudur. Yöntemin saptanması öncelikle kuramsal çerçevenin saptanmasına bağlıdır. Bu çerçevede araştırma projesi modelinin kuramsal olarak üç temel ayağı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla “Avrupa Birliğine Uyum” süreci çerçevesinde şu şekilde sıralanabilir:

- Avrupa Birliğinin kuramsal tabanını oluşturan kuramın saptanması.
- AB’nin kurumsal olarak incelenmesi ve çeviri etkinliği ile ilişkisinin kurulması.
- Haberlerin incelenmesinde kullanılacak kuramsal model.
- Bu yukarıda öne sürülen modellere uygun düşecek çeviribilimsel yaklaşımlar.

Modeli kuran bu üç ögenin ortak paydası aşağıda da açıklanacağı gibi AB’nin çeviri etkinliğiyle yakın ilişkisi kadar AB’nin temelinde yatan “İletişimsel Eylem Kuramı”nın temelini dilbilimsel kuramlara dayalı yaklaşımlardan yola çıkmasıdır. Dolayısıyla söz konusu dayanaklar “rasgele” yöntemle seçilmemiş, aksine araştırmanın paradigmasını belirleyecek şekilde kuramsal bir temele dayandırılarak seçilmişlerdir. Bu ise, araştırma-daki her paradigmanın gerekçelendirilerek saptanmasını sağlamıştır. Özel-

likle kuramsal bir dayanaktan yola çıkılmasının nedeni, verilerin amaca uygun olarak toplanmasını sağlamak içindir. Yöntem konusunda rasgele seçimler araştırmayı amacından saptırabileceği gibi istenen hedefe ulaşmayı da engeller. Örneğin, bu çalışmada Türkiye'nin uyum sürecindeki engellerinin öncelikle saptanarak uyum sürecinde haber çevirilerinin işlevinin ne şekilde arttırılabileceği düşüncesinden yola çıkmıştır. Buna göre sırasıyla başlangıç aşamasında şöyle bir izlek çıkartılmıştır:

- AB'nin ideolojisinin *İletişimsel Eylem Kuramından* yola çıkarak incelenmesi.
- Türkiye'nin ilerleme raporlarından çıkarılan sonuçları Kopenhag kriterlerine göre hiyerarşik olarak dış basında çıkan haberlerin izinden giderek incelemeye çalışmak; Bu bağlamda makro yapıyı, bir başka deyişle dış basındaki haberlerin Türkiye'deki akışını denetleyen mekanizma olarak Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon kurumu seçilmiştir.
- Araştırmanın temel inceleme malzemesinin çeviriler olduğu göz önünde bulundurularak önce kaynak metin haberlerin metin türü olarak özellikleri ve haber çevirilerinin AB'ye uyum sürecinde erek ekindeki işlevini anlamak üzere Haber metinlerinin söylem çözümlemesinden yola çıkılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla Tuen A. van Dijk'in "haber metni söylem çözümlemesi" modeli mercek altına alınmıştır. Bir başka deyişle, haberlerin izleksel (tematik) sınıflandırması üzerinde durulmuştur.
- Erekin ürününü haber çevirilerinin uyum sürecine etkisinin Leuven Zwart'ın betimleyici yöntemi esas alınarak incelenecektir. Buna göre, haber metnindeki "kayma"larla haber metninin izleksel çözümlemesi sonucu elde edilen konu başlıkları arasındaki ilişkiler saptanarak hangi konularda yeterince iletişimsel eyleme geçilmediği bulgulanılacaktır.

Proje ilerledikçe araştırmadaki paradigma ve alt değişkenlerin ne şekilde ayrıntılandığı 5. Bölümün içindekiler kısmında yer alan konu başlıklarından da anlaşılabilir:

Kuramsal Dayanak

AB Uyum Sürecinin İletişimsel Eylem Kuramı açısından irdelenmesi
İletişimsel Eylem Kuramına Dilbilimsel Yaklaşım
İletişimsel Eyleme Karşın Çeviri Eylemi

Bütüncenin Saptanması: Kurum ve çeviri ilişkisi

Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye İlerleme Raporları: AB Kriterleri
Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Teşkilatı

Araştırma yöntemi: Bütünleyici bir yaklaşım

Van Dijk ve Haber Haber Metni Söylem Çözümlemesi
Çeviribilimsel Yaklaşım: Betimleyici Yöntem
Betimleyici Yöntemle Haber Metni Söylem Çözümlemesi arasında ilişki Kurulması

Karşılaştırmalı Çözümleme: Paradigmalar arası ilişkiler

5.5. Kuramsal Dayanak

Bu bölümde İletişimsel Eylem Kuramının kuramsal olarak hangi dayanaktan yola çıktığı ve bu konunun niçin çeviribilimi ilgilendirdiği konusu irdelenip, tartışılacaktır.

5.5.1. AB Uyum Sürecinin İletişimsel Eylem Kuramı açısından İrdelenmesi

Avrupa Birliğindeki tam üye ülkelerin yanı sıra Türkiye gibi AB'ye aday ülkelerin de sayılarının artması başta salt Avrupadaki ülkelerle sınırlı iletişim ağını giderek genişletmiş; bu ise, beraberinde çeviri sorunlarını da gündeme getirmiştir. Bu proje girişiminde AB'nin felsefi olarak hangi kuramsal dayanaktan yola çıktığının anlaşılması gelecekte haber çevirilerinin incelenmesinde birliğin hedefleri çerçevesinde hangi ölçütlerin gözetileceği konusunda ipuçları vereceği gibi, bunların gerekçelendirilmesine de olanak sağlar.

Avrupa Birliğinin temelinde Jürgen Habermas'ın öne sürdüğü "iletişimsel Eylem Kuramı" yatar. Çeviribilimin temelinde de diller arasında en yetkin iletişim kurabilme becerisi yattığına göre "iletişimsel Eylem" kuramının

çeviribilim açısından irdelenmesi, hem bu kuramın farklı boyutlardan incelenmesine, hem de uzak dil ve kültürlerin de devreye girmesiyle birlikte “dil edinci” kavramından yola çıkan bu bakış açısının çeviribilim açısından sorgulanmasına olanak sağlar. İletişimsel eylem kuramından yola çıkarak anlatılacak olursa, AB kamusal alan olarak ulusal kimliğin ötesinde “vatan-daşlık” esasına dayalı “iletişimsel eylem”e zemin hazırlayan; bundan böyle, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere bu birliğe üye ve adaylığa üye ülkeleri Avrupa Birliği standartlarında kamuoyu baskısı yaratarak karşılıklı anlaşmaya ve uzlaşmaya iten bir kamusal bir alan olarak değerlendirilebilir. Jürgen Habermas’ın deyişiyle, Avrupa Birliği bağlamında kamusal alan, “tüm Avrupa vatandaşları tarafından paylaşılacak politik bir kültürün oluşturulmasına” olanak sağlayacak; bundan böyle, “yabancılar arasında dayanışma” esasına dayalı “kamuoyu”nun (Publicity) yaratıldığı toplumsal bir yaşam alanı olarak tanımlanmıştır. Bu durumda Habermas’ın 19 yüzyıldan 1961’e dek süren devletle özel alan arasındaki burjuva kamusal alanının yerini 20. yüzyılın sonunda sivil toplumda rasyonel tartışmanın yer alacağı AB “kamusal alanı” almıştır.

Kuşkusuz kamusal alan varlığını “iletişimsel eylem”in sürdürülmesine borçludur. İletişimsel Eylem kuramının temelinde ise, Ferdinand Saussure’ün deyişiyle “söz” (parole) yer almaktadır. Bir başka deyişle, bu kuramda amaç, silahların yerini “sözün” almasıdır (Habermas 1998: 26). Bu temel anlayıştan yola çıkan Jürgen Habermas çağdaşı Noam Chomsky’den etkilenerek onun öne sürdüğü üretimsel-dönüşümlü dilbilim yaklaşımını benimsemekle birlikte, Chomsky’nin dili tümce düzeyinde dilbilgisel kurallar düzeneğine indirgeyici yaklaşımı Habermas’ın iletişimsel eylem kuramındaki yabancılar arasındaki dayanışmayı sağlayacak düzeyde iletişimin sağlanmasını açıklamaya yetmez. Şöyle ki, Chomsky’nin “ülkisel konuşma durumunu” (ideal speech situation) esas alarak insanlarda içkin olarak bulunduğu öne sürdüğü derin yapıdaki dil yetisini evrensel tümellere bağlaması, toplumsal sorunların ortak bir zeminde paylaşılıp tartışılabilmesi varsayımını gündeme getirmiştir. Oysa bu varsayım Habermas’ın amaçladığı şekilde tarafları karşılıklı iletişimsel eyleme geçirmekten çok doğuştan var olan bir edincin varlığına işaret eder. Bir başka deyişle, bu şekilde ülküsel bir durum Chomsky’nin ve Habermas’ın özlemediği karşılıklı özgür tartışma ortamını ne gerekçelendirmeye ne de yaratmaya yeter. Bu durum-

da, Chomsky’nin öne sürdüğü üretici dönüşümsel dilbilim yaklaşımı ancak bireysel olarak iletişimin en üst düzeyde hangi koşullarda sağlanabileceğini kanıtlamaya yarar. (Habermas 1998: 367-368) Oysa giderek sınırlarını genişleten AB’nin eski homojen yapısını yitirerek her geçen gün biraz daha ayrışık bir yapıya kavuştuğu ortada bir gerçektir. Bu iletişimin ülküsel konuşma durumunda yapılamayacağına işaret ettiği gibi, dil edincinin varlığının da tek başına toplumlararası iletişimi (çatışmaları çözmeye ya da toplumlararası dayanışmayı) sağlamaya veya sürdürmeye gücünün yetmeyeceğini ortaya çıkarır. Bir başka deyişle, bu şekilde bir görüş, dil ve düşüncenin bir arada ele alınmasından kaynaklanmıştır. Oysa düşünceyi tetikleyen “söz” olup, “dil”in yerini “söz”ün almasıyla birlikte Habermas’ın özlemediği şekilde toplumlararası integrasyonun sağlanabileceği kamusal bir alan yaratılabilir. İşte bu yüzden Habermas zaman ilerledikçe iletişimsel eylem kuramını Chomsky’nin öne sürdüğü “ülkisel konuşma durumu”nun temelinde yatan “evrensel tümellere” değil de, iletişimin temelinde yatan “evrensel pragmatığe” bağlar. Dolayısıyla dil edinci Noam Chomsky’nin öne sürdüğü biçimsel ve görgül analize dayalı bir inceleme malzemesi olmaktan çıkar, görgül bilimlerin sınırlarını aşan bir boyut kazanır. Bu durum Habermas’ın iletişimsel eylem kuramını dayandırdığı “evrensel pragmatik” kavramını “sözylem” kuramıyla temellendirmesine neden olmuştur (Habermas 1998: 52). Daha da açılacak olursa, Habermas, Chomsky’nin iletişime zemin hazırlayan “ülkisel konuşma durumu”ndan etkilenerek bu ülküsel durumu tartışma ortamına taşımayı hedeflediği görülür. Habermas’ın “tarafların nesnel bir dünyadaki, ortak sosyal dünyalarındaki ya da her birinin öznel dünyasındaki bir şey hakkında, onların içinde uzlaştıkları ya da tartıştıkları anlamsal süreçlerin ufkunu oluşturur.” (Habermas, 2001: 159) şeklindeki kamusal alan (public sphere) tanımı tartışma ortamındaki ülküseliği vurgular niteliktedir. Bununla birlikte, Chomsky’deki “ülkisel konuşma durumu” dil edincini vurguladığından tartışma ortamındaki iletişim edincini açıklamaya yetmez. İşte bu nedenle, Habermas’ın Paul Grice’in “Sözylem kuramı”na (speech act) başvurduğu öne sürülebilir. Bu kuram çerçevesinde tarafların koşulları önceden belirlenmiş devingen bir iletişim ortamına girmesi sağlanır. Özetle Habermas kamusal alanda “iletişim edinci”ni gerekçelendirmede “söz eylem” kuramına başvurmuştur.

Öte yandan, İletişim yetisinin bireysellikten toplumsallaşmaya doğru geliştiği şeklindeki görüş, Noam Chomsky'nin tümceyi esas alan dil yetisinin tek taraflı olarak içkinliğini veya doğuştan geldiğini öne süren yaklaşımından kaynaklanmıştır. İletişimin bu şekilde toplumsallaşması dil ve düşüncenin kaynaşık bir bütün olarak ele alınmasına neden olduğu gibi, kamusal alanın özgürce tartışma ortamını da kısıtlayıcı niteliktedir. Bir başka deyişle, tartışma ortamının ön koşullarla sınırlandırılarak farklı bireysel görüşlerin dillendirilmesi ve düşüncenin serpilmesi şeklindeki ülküsel hedef engellenmiş olur. Jean Piaget'nin çocuklardaki dil edincini ortaya çıkarmak üzere geriye dönük olarak saptadığı bu durum, Avrupa Birliği'ni ileriye dönük hedeflerine ters düşebilir. Bu ise, iletişimin dar anlamda ön koşulları belirlenmiş kamusal bir alanda uzlaşmaya varmak üzere gerçekleştirilen eylemler şeklinde tanımlanmasına yol açabilir.

Habermas'ın öne sürdüğü temelinde iletişim edincinin yattığını öne sürdüğü bu durumun temelinde "evrensel pragmatik" kavramı yatmaktadır. Habermas'a göre dilbilgisi kurallarına göre üretilen tümcelerden farklı olarak evrensel pragmatik temelinde yatan "iletişim edinci" dilin genelde konuşma durumunun altyapısını şekillendiren edimsel kurallara bağlıdır. Bu durumda, dilin yerini karşılıklı anlaşmanın ya da iletişim kurmanın yollarını bulma becerisini gerektiren "sözce"ler (utterance) alır. Sözceler tümcelerden farkı ise, tümcelerde ölçüt sadece dilbilgisel kurallara göre "anlaşılabilir"liği sağlamak iken, "sözceler" de bu ölçüte üç ölçüt daha eklenir. Bunların ilki söyleyicinin dünyada varolan bir gerçeği yansıtması; ikincisi, bu gerçeği çarpıtmadan doğru olarak ifade etmesi; üçüncüsü ise, toplumun beklentilerine uygun olarak söyleyenin niyetini haklı çıkaracak şekilde aktarmasıdır (Habermas 1998: 56-57). Bu ölçütler Chomsky'nin üretimsel-dönüşümlü dilbilimsel yaklaşımındaki "evrensel tümelleri" ile açıklanamaz; ancak bireyin iletişimi sürdürme becerisiyle ya da iletişim edinciyle açıklanabilir (Habermas 1998: 47-48). Ne var ki, Habermas'ın gerekçelendirmede öne sürdüğü iletişim edincinin son hedefinin uzlaşma olması, iletişimi sürdürme şeklindeki hedefe ters düşebilir. Bir başka deyişle, bu görüşün Noam Chomsky'den yola çıkarak şekillendiği göz önüne alınacak olursa, dilin güdümlü olarak iletişimsel eylemi gerçekleştirmeye yarayan bir uzlaşma aracı olarak görüldüğü ortaya çıkar. Burada çelişki, Habermas'ın iletişimi argümantasyona dayalı sürdürme savına karşın, Chomsky de sadece ortak akılda uzlaşma savının ön plana çıkmasıdır. Oysa uzlaşma "öznelerarası

argümantasyonu" sonlandırma anlamına geldiği gibi, kamusal alanın işlevini yitirmesi anlamına da gelebilir. Bu durumda dilin iletişim aracı olarak kullanılması bir yandan onun düşüncenin bir parçası olarak görülmesine, öte yandan da dilin bireysel olarak kullanımının farklı argümanlar doğurabilme potansiyeline sahip olup olmadığı tartışmasını gündeme getirir. Oysa bireyler gerçek anlamda iletişimsel eyleme ancak "sözceler" aracılığıyla farklılıkları dillendirebildikleri zaman geçebilirler. Ne var ki, 3 Ekim 2005'te Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabulünden sonra müzakere süreci öncesinde belirtilen Kopenhag kriterleri esas alınarak hazırlanmış 2. Madde'de de yer alan ön koşullar⁴² AB kamusal alanında müzakerelerin amacının "integrasyon"dan çok Avrupa Birliği vatandaşlığı şeklinde yeni bir kimliğin benimsenmesi olduğu düşüncesini akla getirir. Üstelik AB'nin Türkiye'yi absorbe etme kapasitesi konusunda uyarıda bulunması tam üyelikten önce tüm koşulları tartışmadan peşinen kabul etmeyi gerektirir:

Aralık 2004 tarihli zirvede kararlaştırıldığı gibi, bu müzakereler Avrupa Birliği Antlaşmasının 49'uncu maddesine dayanmaktadır. Müzakerelerin ortak hedefi üyeliktir. Bu müzakereler, sonucu önceden garanti edilemeyen ucuz bir süreçtir. Buna göre AB'nin absorbe etme kapasitesi de dahil, tüm Kopenhag kriterleri göz önünde bulundurulurken, Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde Avrupa yapılarına mümkün olan en güçlü bağlarla kenetlenmesi sağlanmalıdır. (28 Haziran 2010 tarihinde http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Muzakere_Cercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf adresinden erişildi.)

5.5.2. İletişimsel Eylem Kuramına Dilbilimsel Yaklaşım

Jürgen Habermas'ın Noam Chomsky'nin "ülküsel iletişim durum"undaki kısıtlamalarını aşmak üzere John L. Austin ve John Searl'ün "sözylem kuramı"ndan yola çıkması tartışma sürecini değil de daha tartışmaya başlama-

⁴² Kopenhag kriterleriyle belirlenen tüm yükümlülükleri yerine getirmemesi halinde ABye tam üye olamayacağı şeklinde öne sürülen Türkiye'nin Malların Serbest Dolaşımı; İşçilerin Serbest Dolaşımı; Yerleşme Hakkı ve Hizmet Sunma Özgürlüğü; Sermayenin Serbest Dolaşımı; Kamu İhaleleri; Şirketler Hukuku; Fikri Mülkiyet Yasası; Rekabet Politikası; Mali Hizmetler; Bilgi Toplumu ve Medya gibi 33 faslıdan oluşmuştur.

dan önceki koşulları gerekçelendirmeye yaradığı söylenebilir. John R. Searl'ün *Söz Edimleri*(2000) başlıklı Türkçe çevirisinde yazarın edimsözleri beş öbeğe ayırdığı görülür:

1. Kesinleyiciler (assertives): söz dünyada varolan bir duruma uydurulur.
2. Yöneltiler (directives): dinleyicinin bir şey yapmasına izin verilir ya da emredilir, yasaklanır ya da önerilir.
3. Yükleyiciler (commisives): konuşanı gelecekte bir şey yapma konusunda taahhüt altına sokar.
4. Dışavurucular (expressives): duyguları ifade etmede kullanılır. Bu açıdan söz ve dünyada varolan bir durum arasında ilişki kurulmaya çalışılmaz.
5. Bildirgeler (declaratives): konuşan kişinin dünyada bir değişiklik yaratmaya yönelik kullandığı edimsözlerdir. Örneğin, "İstifa ediyorum" gibi (krş. Searle 2000: 49-50; aktaran Yetkiner 2009: 13-14).

Bundan böyle yukarıda yukarıdaki Müzakere Çerçevesi ile ilgili metinde hem kesinleyiciler/saptayıcılar, hem de geleceğe yönelik taahhütlerde bulunmaya yönelik emir kipindeki yükleyicilerin (commisives)⁴³ ve yöneltilerlerin, eyleme geçmeden önceki ülküsel iletişim ortamının koşullarını belirlediği görülür. Bu ön koşulların reddi ya da yerine getirilmemesi iletişimin içkin olduğu şeklindeki savın da daha başlamadan sona ermesi anlamına gelir. Bir başka deyişle, bu durum Habermas'ın ülküsel olarak öne sürdüğü ortak tartışma zemininde uzlaşmaya varma tezini daha baştan çürütür. Bununla birlikte, Habermas'ın "sözeylem" kuramının sözcelerin geriye dönük anlamlarından çok, onun hangi koşullar altında tehdit söz, uyarı gibi eylemleri yerine getireceğinden yola çıkması, sözün iletişimdeki gücünü ortaya çıkarması açısından önem taşır. Buna bağlı olarak sözceler bilgilendirme ve iletişim kurma amacı taşıyan "düz söz"; uyarı, tehdit, emir, özür gibi konuşucunun niyetini gösterme işlevi yerine getiren "edim söz" ve karşındakini ikna etmeye yönelik "etki söz" şeklinde sınıflara ayrılır. Tarafların hangi

⁴³ John. R. Searl'ün *Türkçe Söz Edimleri* (2000) başlıklı kitabında kullanılan terimlerle bu konudaki farklı kaynaklarda kullanılan terimlerin birbiriyle örtüşmediği görülmektedir. Örneğin, yöneltiler (assertives); yönlendiriciler (directives), zorlayıcılar (commisives), açıklayıcılar (expressive), bildiricilerde (declaratives) karşılığı olarak kullanılmıştır (aktaran krş. Yetkiner 2009: 13-14; Yemenici 1995). Ben burada kaynak metnin 2000 yılında çıkan çevirisinde kullanılan terimleri tercih ettim. Ancak bu terimsel tutarsızlık kimi zaman çeviribilim alanı içinde geçerlidir.

söz eylemde bulunacağı, kullandığı veya kullanacağı sözce'ye göre değişir. Buna göre, Habermas'ın kendi kuramını gerekçelendirmede "sözeylem kuramı"na başvurmasının temelinde, iletişimin doğasında "yöneltiler" ve "yükleyicilerin" saklı olduğu savı yatar. Bu ise, Habermas'ın kamusal alanda yukarıda öne sürülen müzakere çerçevesinde öngörülen "yöneltiler" ve "yükleyicilerin" kamusal alanda iletişimi kısıtlayıcı veya özgürce tartışmayı engelleyici öğeler olarak değil, aksine müzakerelerin sürmesini sağlayacak koşullar olarak gerekçelendirilmesini sağlar. Bir başka deyişle, Sözeylem Kuramının AB'nin temelinde yatan "iletişimsel eylem kuramı"ndaki zayıflıkları haklı kılmaya yaradığı söylenebilir.

Bu durumda öznenin dünyayı algılayışı bireysel olmaktan çıkar, giderek tarafların argümanlar yoluyla birbirlerinin iddialarını doğruladığı, ya da çürüttüğü veya eleştirdiği öznelerarası argümantasyona dönüşür. Bununla birlikte, argümantasyonun sürekliliği farklılıkların dillendirilebilmesiyle mümkündür. Bu ise Noam Chomsky'nin öne sürdüğü şekilde konuşucunun iletişimini karşındakine evrensel tümellerden yola çıkarak en basit, en hızlı ve etkin şekilde iletilmesiyle değil, tam aksine kendi niyetini ifade edecek şekilde aktarmasıyla, bir başka deyişle dili edimsel olarak kullanabilmesiyle gerçekleşir. Habermas'ın bu aşamada sözeylem kuramına başvurmasının "kamusal alanda" tartışmanın sürekliliğini koruyarak konuşmacının tarafları etkileyecek, bir başka deyişle tarafları harekete geçirecek ortamı kamusal alanda yaratma özleminden kaynaklandığı söylenebilir. Ne var ki, özellikle uzak diller ve kültürler arasındaki farklılıklar nedeniyle kimi zaman iletişimin koşullarının yeterince yerine getirilemediği veya iletişimin kopma veya bozulma derecesine geldiği gözlemlenebilir. Bunda yapılan çevirinin de payı olabileceği gibi, kimi zaman da tam aksine çeviri olgusunun iletişimi kurucu rol üstlendiği de gözlemlenebilir. Başbakan Erdoğan'ın Davos zirvesindeki İsrail Başbakanı Peres'le tartışmasında Birleşik Tercümanlar Derneği tarafından basına verilen aşağıdaki açıklamada bunun bir kanıtı olarak değerlendirilebilir:

Konferans tercümanının görevi, hizmet verdiği toplantı sırasında duyduklarını ve algıladıklarını, mesajın özüne sadık kalarak diğer dile olduğu gibi aktarmaktır. Konuşmanın içeriğini kendi siyasi ya da ideolojik kaygılarına göre yorumlaması söz konusu olamaz. (1 Temmuz 2010 tarihinde <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/474304asp> adresinden erişildi.)

Bu sözlerden, sözlü çevirinin, söylenenin kelimesi kelimesine aktarılması olmadığı; söylenenin içeriğini, diğer dil ve kültürün özelliklerini dikkate alarak, o dil ve kültürde aynı şekilde algılanacak biçimde aktarmak olduğu anlaşılır. Dolayısıyla bir konuşmanın tek bir doğru çevirisi yoktur. Söylenen sözler diğer dile farklı ifadelerle de aktarılabilir. Bir başka deyişle, konferans tercümanı anında çeviri yaparken o anda içinde bulunduğu duruma uygun en doğru karşılığı bulmayı kendine hedef seçer.

Açıklamada, Başbakan Erdoğan'ın, "Siz insan öldürmeyi iyi bilirsiniz" şeklinde duyguları dışavurucu (expressive) bir ifadenin, "Siz insanları öldürüyorsunuz" anlamına gelen "You kill people" şeklinde kesinleyici (assertive) bir ifadeye çevrildiği; aynı şekilde "Benim için Davos bitmiştir" dışavurucu, aynı zamanda Türkiye'nin AB ile ilişkilerini etkileyecek bildirme (declarative) şeklindeki bir ifadenin de tonunun biraz daha ilişkileri bozmayacak şekilde yumuşatılarak "Bu olaydan sonra artık bir daha Davos'a geleceğimi sanmıyorum" anlamına gelen "I don't think I will come back to Davos after this" şeklinde bir yükleyiciye (commisive) dönüştüğü görülmektedir. <http://www.bktd.org/davos.php>

Bu yukarıda verilen örnekte çevirmenin konuşucunun niyetini ifade eden sözcelerini iletişimin sürmesi uğruna edimsel olarak çevirdiği görülür. Bunun ise, Habermas'ın Avrupa Birliği'nin argümantasyon yoluyla "yabancılar arasında dayanışma" sağlayacak kamusal alanı yaratma kaygısından kaynaklandığı söylenebilir. Öte yandan, yabancılar arasında dayanışmanın sağlanması zamansal ve uzamsal sınırlama olmadan konuşucunun söylediklerinin aynı edimsel etkiye sahip olarak çevrilmesini gerektirdiği öne sürülebilir. Ancak çevirmenin henüz adaylık aşamasında olan Türkiye'nin Avrupa birliğine tam üye ülke olma şeklindeki son hedefini gerçekleştirmek ve iletişimi hepten kesmemek uğruna profesyonelce kararlar aldığı söylenebilir. Öte yandan aynı metin farklı yayın organlarında birebir çevrildiği görülür. Aşağıdaki metinlerden biri CNN Türk'te yer almış, diğeri ise İran'da çıkan İngilizce *Payvanda* gazetesinde yayımlanmıştır:

Metin 1

"Sesin çok yüksek çıkıyor. Benden yaşlısın biliyorum ya da sesinin benden çok yüksek çıkması bir suçluluk psikolojisinin gereğidir.

Benim sesim bu kadar çok yüksek çıkmayacak. Bunu böyle bilersin. Öldürmeye gelince siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz. Plajlardaki çocukları nasıl öldürdüğünüz, nasıl vurduğunuzu çok iyi biliyorum. Ülkenizde başbakanlık yapmış iki kişinin bana çok önemli lafları vardır. Filistin'e, tankların üstünde girdiği zaman, 'kendimi bir başka mutlu addediyorum' diyen başbakanlarınız var. Tankların üzerine çıkıp da 'Filistin'e girince mutlu oluyorum' diyen başbakanlarınız var. Ve bana sayılar veriyorsunuz. İsmi de veririm, belki merak edenleriniz vardır" dedi. (2 Ağustos 2010 tarihinde <http://www.cnnturk.com> /2009/dunya/01/29/davosta.kriz/511241.0/ adresinden erişildi.)

Metin 2

"President Peres, you are older than I am and you have a very strong voice. I feel that you perhaps feel guilty and that's why perhaps you are using such a strong voice. My voice won't be that high, to be sure. "President Peres, you are older than I am and you have a very strong voice. "You have a very strong voice I feel that you perhaps feel a bit guilty and that's why perhaps you have been so strong in your voice, so loud. My voice won't be that high, to be sure. "When it comes to killing, you [Israel] know well how to kill people," "You kill people" he continued. "I remember the children whom you [Israel] killed on beaches, and I remember two former prime ministers in your country who said to me that they felt very happy when they were able to enter Palestine in tanks." (2 Ağustos 2010 tarihinde <http://www.payvand.com/news/09/feb/1001.html> adresinden erişildi.)

Türkçe'den İngilizce'ye yapılan sözlü çeviriden farklı olarak CNN Türk ve İran *Payvanda* gazetesinde yapılan çeviride birebir çeviri yönteminin kullanıldığı, Başbakanın "I feel that you perhaps feel guilty and that's why perhaps you are using such a strong voice" şeklinde hem "dışavurucu", hem de "kesinleyici" ifadelerinin (assertives) aynen korunduğu, ya da "Öldürmeye gelince siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz" şeklinde duyguları dışavurucu (expressive) bir ifadenin de "you kill people" [siz insanları öldürüyorsunuz] şeklinde "kesinleyici"lere dönüştüğü görülür.

Başbakan Tayyip Erdoğan'ın konuşmasından yola çıkarak haberi iletmede kullanılan bu iki farklı strateji çeviribilim açısından açıklanacak olursa, konferans çevirmeninin aldığı kararların işbirliği ve iletişimin mümkün olmadığı durumlarda profesyonel metin oluşturma eylemi olarak değerlendirilebilir. Daha da açılacak olursa, konferans çevirmeninin Erdoğan'ın politik söyleme dayalı olarak kullandığı etki işlevi yerine getiren (phatic function) sözlerini alıcı kitle, iletişimin geçtiği yer, zaman, sözlü iletişim şekli ve Habermas'ın iletişim eyleminde geçen iletişimi sürdürme şeklindeki temel amacı göz önünde bulundurarak çeviri eylemine geçtiği görülür. Bu ve benzeri durumlar çevirmeni profesyonel olarak aktarıcı konumundan çıkarıp onun iletişim uzmanı olarak kararlar almasının önemine işaret ettiği gibi, Türkiye'nin Avrupa Birliğine uyum sürecinde görev tanımlarının var olan koşullara göre yeniden gözden geçirilmesini de gerektirir.

5.5.3. İletişimsel Eyleme Karşın Çeviri Eylemi

Habermas toplumsal eylemleri dört grupta toplamıştır. Bunlar sırasıyla "teleolojik eylem", "normatif eylem", "dramaturjik eylem" ve "iletişimsel eylem"dir. *Teleolojik eylem* bir amacı gerçekleştirmek üzere başvuru stratejik eyleme işaret eder. Bu eylem türü çeviribilimde Hans Vermeer'in Skopos Kuramıyla örtüşüp, uzman konumuna çıkarttığı çevirmenin kabul edilebilir bir çeviri ortaya çıkartmak üzere işverenden başlayarak erek metni oluşturup gerçekleştirmesine değgin süren bir dizi eylemi kapsar. Skopos kuramında teleolojik eylemi gerçekleştiren aktör, çevirmendir. *Normatif eylemde* ise, bir gruptaki aktörler toplumsal beklentileri yerine getirirler. Buna bağlı olarak grubun üyeleri toplumsal değer ve normların üzerinde konuşarak toplumsal sermayeyi eyleme geçirirler. Burada normlarda uzlaşma söz konusu olduğundan eylemi gerçekleştiren birden fazla aktör bulunmaktadır. *Dramaturjik eylemde* ise, aktör ne tek kişi, ne de bir grubun üyesidir. Bu durumda aktör, kamuoyu oluşturan bir grupta etkileşime girerek onları temsil etme misyonunu üstlenen kişidir. Habermas aktörün kamuoyunu bu şekilde temsil etme gücünü teleolojik eylemin bir uzantısı olarak değerlendirmiştir. Buna göre, İletişimsel eylem kuramı açısından, tek taraflı ikna etme amacını taşıyan "etki sözün" egemen olduğu teleolojik/stratejik veya dramaturjik eylemlerden farklı olarak "iletişimsel eylem" in her iki tarafında

içinde bulunulan koşullara uygun şekilde dili edimsel olarak kullanması anlamına geldiği anlaşılır. Bir başka deyişle, iletişimsel eylemin gerçekleşmesi, taraflar arasındaki müzakerelerde her iki tarafın da kamusal alanda iletişime girmenin ön koşullarını hazırlayacak, tarafları eyleme geçiren "edim sözü" kullanabilme yetisine bağlıdır. Bundan böyle, "iletişimsel eylem" toplumsal olarak karşılıklı anlaşmaya odaklı olmasına karşın, "teleolojik ve dramaturjik eylemler" in başarıya odaklı olduğu söylenebilir (Bolton 2005: 7-10).

5.6. Bütüncenin Saptanması: Kurum ve Çeviri İlişkisi

5.6.1. Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye İlerleme Raporları: AB Kriterleri

Bu bölümde AB uyum süreci raporlarından Türkiye'nin Kopenhag kriterlerinden hangisinde en çok zorlandığının ortaya çıkarılacaktır. Bu bağlamda birinci olarak, Kopenhag kriterlerindeki başlıkların Türkiye ilerleme raporlarındaki sıklık derecesine göre sıralandırılması; ikinci olarak, Türkiye'nin AB'ye katılım müzakereleri çerçevesinde ilerleme raporlarında ortaya çıkan sorunların haberlere ne şekilde yansıtıldığının araştırılması; üçüncü ise bu konuda hangi kaynağa başvurulacağıdır. Bu üç soruya yanıt araştırmanın ilk paradigmasını da ortaya çıkaracaktır. Buna göre atılacak ilk adım 2006'dan itibaren temelini Kopenhag kriterlerinden yola çıkarak atan Türkiye'nin AB ilerleme raporlarında ortaya çıkan kriterlerinin saptanması; ikinci ise, Türkçeye çevrilen haber başlıklarının saptanmasıdır. Daha da açılacak olursa, burada amaç yabancı ve yerli basında Türkiye ile ilgili haber başlıklarının ilerleme raporlarında gündeme gelen konularla ne derecede örtüşüp örtüşmediğinin ortaya çıkarılmasıdır. Buna göre, başlangıç aşamasında ilerleme raporlarının incelenmesi sonucu Türkiye'nin öncelikli olarak hangi kriterlere uyum sağlamada zorluk çektiği ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Söz konusu proje girişiminde AB ilerleme raporlarında Kopenhag kriterleriyle ilgili olarak önem sırasına göre şu başlıkların yer aldığı görülür:

1. Genişletilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler

1.1. Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü

1.2. İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması

1.3. Bölgesel Konular ve Uluslararası Yükümlülükler

2. Ekonomik Kriterler

2.1. İşleyen Piyasa Ekonomisinin Mevcudiyeti

2.2. AB İçindeki Rekabet Baskısı ve Pazar Güçleriyle Başa Çıkma Yete- neği

3. Üyelik Yükümlülüklerini Yerine Getirme Kabiliyeti

Bu veriler ışığında betimleyici araştırmanın ilk aşamadaki ilk iki para-
digması şu şekilde belirlenebilir: .

AB Uyum Ana Kriter başlığı.

AB Alt Kriter Başlığı.

AB uyum ana ve alt kriterlerinin paradigmalarının saptanmasının ardın-
dan AB uyum sürecinde haber çevirilerini kontrol eden mekanizmaların ne
olduğu sorusu gündeme gelir. Bir başka deyişle, bu denetim mekanizmalarının
izinden giderek büyük ölçekli çeviri kararlarını etkileyen odakların
kimlerden ya da ne şekilde oluştuğu sorusuna yanıt aranmaya çalışılacaktır.
Buna göre temel soru Türkiye’de hangi kuruluşun yabancı basından bilgi
kaynağı işlevini gördüğü şeklinde belirlenmiştir.

5.6.2. Dışardan Çeviriyi Denetleyen Mekanizma olarak Başba- kanlık Basın Yayın Enformasyon

Çevirilerin erek ekin ürünü olduğu gerçeğinden yola çıkıldığında incele-
meye haber metinlerinin çevirilerinden, bir başka deyişle de erek ekinde
yola çıkmanın daha işlevsel sonuçlar vereceği düşünülmüştür. Böyle bir
araştırmada Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Teşkilatının kurumsal
olarak bu hizmeti vermiş olması, araştırmacıya kolaylık sağlamakla birlikte
bu kurumun çeviri eylemini dışarıdan kontrol eden bir mekanizma olarak
incelenmesi haberlerin çevirisindeki genel yaklaşımın anlaşılması açısından
kaçınılmazdır. Buna göre, bu kuruluşun temel amacının ve işleyişinin tarih-
sel ekseninde incelenmesi ve kurumun kontrol mekanizması olarak ne gibi
evrelerden geçtiğinin anlaşılması, haber çevirilerinde kullanılan stratejilerle
bağlantının kurulması ve kabul edilebilirliklerinin gerekçelendirilmesi açı-
sından gereklidir.

Buna göre 23 Nisan 1920’de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin
yasama faaliyetine başlamasıyla birlikte 7 Haziran 1920’de 6 sayılı kanunla
Mustafa Kemal Atatürk’ün talimatıyla uluslararası arenada kendine saygın
bir yer edinmesi amacıyla Matbuat-ı ve İstihbarat Umumiyesi adıyla devlet
eliyle kurulan ilk kurumlardan biri olma özelliğine sahiptir. Mustafa Kemal
Atatürk’ün yasanın gerekçelendirmesiyle ilgili sözleri bu kurumun hem
uluslararası istihbaratı sağlayarak ülke çıkarlarını gözetmek, hem de ülkeyi
savunmak ve tanıtmak şeklinde iki amacının bulunduğunu göstermektedir:

Milli çıkarlarımızın savunulmasında son derece etkin olan siyaset
ve fikir teşkilatının öteden beri ihmal edilmiş olması bir çok kötülük-
lükler sebeptir. Bir taraftan Avrupa Basınına milli meşru
davamızı savunmaya yönelik yayınlarda bulunmak yabancı basını
devamlı inceleyerek fikir akımlarını anlamaya çalışmak, öte yan-
dan içeride de zamanın emrettiği fikir ve ruh beraberliğini sağla-
mak için her vasıttan yararlanarak yayınlarda bulunma zarureti
vardır. (<http://www.byegm.gov.tr>)

Burada çeviri açısından iki konu gündeme gelmektedir. Bunlardan ilki
bilginin olduğu gibi aktarılması; bundan böyle kötülüklerin önceden farkına
varılması; ikincisi ise, ülkenin tanıtılıp uluslararası ilişkilerde saygın bir ko-
numa getirilmesi, Çeviribilim jargonuyla bir yandan yabancı basından gelen
bilgileri kaynak odaklı olarak çevirmek; öte yandan da kendini dışarıya ta-
nıtımda daha erek odaklı bir yöntemin benimsenmesidir. Çeşitli adlar altın-
da çalışmış bu devlet kuruluşu son 18 Haziran 1984’te kanun hükmünde ka-
rarname ile günümüzdeki adını almış ve görevleri 18.06.1984 tarihli resmi
gazetede kısaca şu şekilde sıralanmıştır;

- Devletin tanıtma siyasetinin ve tanıtma ile ilgili alanlarda Hü-
kümetçe uygulanacak stratejilerin tespitine yardımcı olmak
- Kamuoyunun ve ilgili makamların zamanında ve doğru bilgiler-
le aydınlatılmasını ve bu faaliyetler için gerekli aydınlatıcı ve tanı-
tıcı bilgi akımını sağlamak,
- Hükümet faaliyetlerinin ve yapılan hizmetlerin iç ve dış kamu-
oyuna etkin bir biçimde yansıtılmasına ve bunların kamuoyu üze-
rindeki etkisinin belirlenmesine ait hizmetleri yapmak,

d) Basınla ilgili münasebetlerin düzenlenmesi ve basının güçlendirilmesi için gerekli faaliyetlerde bulunmak,

e) Yerli ve yabancı basın-yayın organlarının ve mensuplarının çalışmalarını kolaylaştırmaya yönelik tedbirleri almak, bu hususta gerekli düzenlemeleri yapmak,

f) Türkiye aleyhindeki propaganda faaliyetlerini takip etmek, değerlendirmek ve sorumlu kamu kurumları ile işbirliği yapmak, gerekli karşı tedbirleri almak,

g) Türkiye'nin dış tanıtma faaliyetlerini yönlendirmek ve bu amaçla kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör kuruluşları, meslek kuruluşları, amaca yönelik vakıflar, dernekler gibi teşekküllerle işbirliği yapmak. (Resmî Gazete Tarihi - No: 18/06/1984 - 18435.)

Söz konusu kuruluşun amacı, "ilgili makamlar ve kamuoyuna zamanında ve doğru, tanıtıcı, aydınlatıcı bilgi akışını sağlamak ve tanıtma, aydınlatmaktır". Bununla birlikte, 1920'den farklı olarak 1984'de bu kuruluşun temel amacının istihbarattan çok Türkiye'yi tanıtmak olduğu anlaşılır. Ayrıca İnternet sayfasının giriş kısmında Genel Müdürlük başlığı altındaki "yayımlarımız, Türk basınına erişim, Türkiye'deki yerleşik yabancı basın, basın kartları, e-devlet, hükümetler, TC Anayasası" şeklinde düzenlenen alt başlıklara karşın "Dış basında Türkiye" başlıklı sekmenin internet sayfasının en sonunda arşiv niteliğinde yer alması düşündürücüdür. Buna karşın söz konusu kuruluşun Türkiye'yi tanıtım amacının 1920'deki "yabancı basını devamlı inceleyerek fikir akımlarını anlamaya çalışmak" şeklindeki geçmiş amacın önüne geçtiği de ortada bir gerçektir. Oysa Avrupa Birliğine aday ülke olarak bu işleve ağırlık verilmesi ülkenin menfaatlerinin tartışılmasına olanak sağlaması açısından aydınlatıcı olabilir.

Bu anlatılanların ışığında, araştırma projesi girişiminde "Dış basında Türkiye" sekmesindeki haberlerin irdelenmesi hem bu kuruluşun bilgi aktarımında benimsediği stratejiyi açığa çıkarmaya yarar; hem de Avrupa Birliği konusundaki yanlışların nedenlerini sorgulama olanağı yaratır. Bu varsayımlardan yola çıkarak söz konusu kurum mercek altına alınmış ve bütüncede incelenecek haber çevirilerinin bu bölümden seçilmesine karar verilmiştir. Buna göre söz konusu sitede Türkiye'nin AB'ye uyum süreciyle ilgili yabancı basında çıkan haberlerde en çok hangi haber ajansı ve gazetelerden bilgi aktarıldığı, hangi dil ve haber kaynaklarından yararlandığını

sorgulamak üzere şu aşağıdaki paradigmalara yer verilmesine karar verilmiştir:

- ✓ Kaynak Metin Haber başlığı.
- ✓ Erek Metin Haber başlığı.
- ✓ Kaynak (tarih haber ajansı veya gazete adı).
- ✓ Dil çifti.

Bundan bir sonraki aşamada, haberlerin metin türü özelliklerinin hangi yöntemle saptanacağına ve haberlerin aktarılmasında hangi çeviri stratejilerine başvurulduğuna yanıt aranmaya çalışılmıştır.

5.7. Araştırma yöntemi: Bütünleyici bir yaklaşım

Jürgen Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramından yola çıkarak açıklanmaya çalışılan kamusal alanın fiziksel koşullar karşısında ancak kitle iletişim araçlarıyla sağlanabileceği ortada bir gerçektir. Bundan böyle, kitle iletişim araçları Avrupa Birliğinin baş kurumları olarak uluslararası kamusal alanın yaratılmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Karadağ: 2006: 29-33). Bu sözkonusu çerçevede iletişimin sağlanmasında önemli rol oynayan basında haber çevirilerinin mercek altına alınmasına karar verilmiştir. Özellikle uzak kültürler arasında Avrupa Birliğinin "yabancılar arasında dayanışma ve yabancıların entegrasyonu" şeklindeki hedefinin haber çevirilerinde ne ölçüde yerine geldiği, bu konuda bilincin uyanıp uyanmadığı sorularının yanıtının ancak betimleyici bir çalışmayla ortaya çıkarılabileceği düşünülmüştür. Bu aynı zamanda ileriye dönük olarak Avrupa Birliğine aday ülke Türkiye'nin, özellikle de kamusal alanın baş aktörleri kitle iletişim araçlarını dışarıdan denetleyen mekanizmalarının bilinç kazanmasına yarayacaktır. Yukarıda belirtildiği üzere Türkiye'de Avrupa Birliğiyle ilgili kamusal alanı yaratma görevi bir devlet kuruluşu olan Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon teşkilatıdır. Dolayısıyla bu teşkilatın Avrupa Birliği kamusal alanını himaye eden bir işlev üstlendiği görülmektedir. Ancak bu görevi ne şekilde yerine getirdiği ancak bu kuruluşun internet sitesindeki haber çevirilerinin incelenmesiyle mümkündür. Bu konuda van Dijk'in haber çevirilerinde küçük ölçekli yapılardan makro yapılara uzanan haberlerde söylem çözümlemesiyle ilgili öne sürdüğü dilsel verilerle yakından iliş-

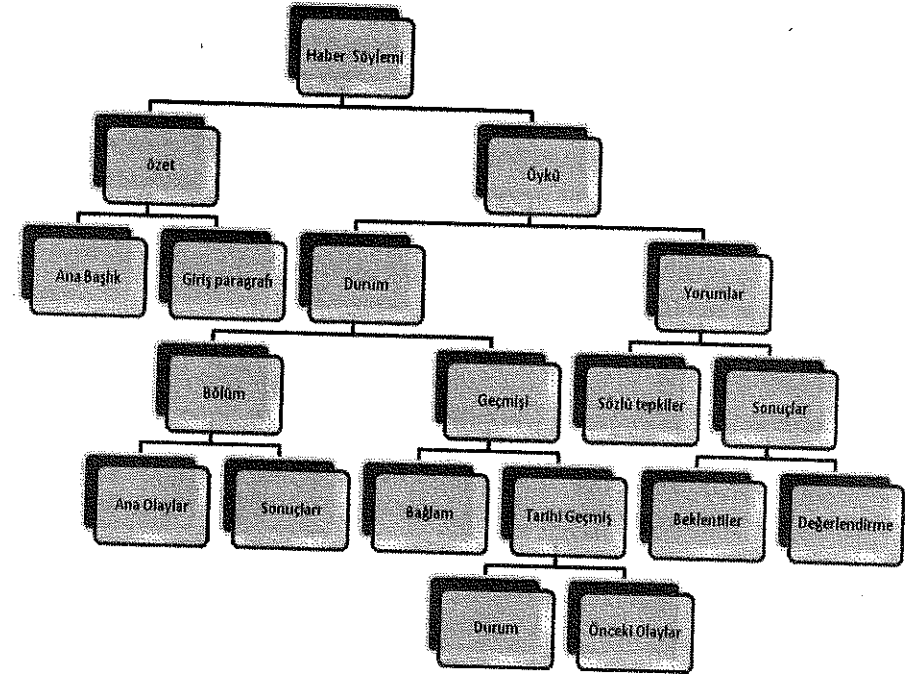
kili söz eyleme dayalı yöntemin Habermas'ın iletişimsel eylem kuramıyla örtüştüğü söylenebilir. Buna göre, van Dijk yönteminin, çevirilerde dilsel verilerden yola çıkarak makro, bir başka deyişle de büyük ölçekli yapıyı ortaya çıkarmayı hedefleyen çeviribilimsel yöntemlerle de örtüştüğü öne sürülebilir. Üstelik haber üretim süreçlerinin çevirilerin oluşturulmasında kullanılan stratejilere benzerliğinden yola çıkarak yapılan bir araştırmanın hem van Dijk yönteminin disiplinlerarası bir ortamda sınanmasına olanak sağlayacağı, hem de çeviribilimin kuramsal tabanına yeni bir bakış açısı kazandıracığı öne sürülebilir.

Buna göre yukarıda öne sürülen yöntemin “kaçınılmaz olarak “karşılaştırmalı çözümleme”ye dayanacağı söylenebilir. Bu yöntem mikro düzeyde görgül verilerin toplanmasını sağlamakla birlikte, bu şekilde salt dilsel verilerin toplanması iki metin arasındaki kaymaları bulgulandırmaktan öteye geçemez. İşte bu nedenle çeviribilimsel yaklaşımın metin türleri ve disiplinlerarası doğasından yararlanılarak sırasıyla önce haber metni söylem çözümü aracılığıyla haber metninin izleksel temasının çıkarılması; ardından betimleyici yöntemle bağlantılarının kurulmasının araştırmaya daha geniş ölçekli bir bakış açısı kazandıracağı düşünülebilir.

5.7.1. van Dijk ve İzleksel Haber Metni Söylem Çözümlemesi

Bu yukarıda anlatılanlar ışığında van Dijk'in öne sürdüğü haber metnindeki söylem çözümlemesine başvurmanın temel amacının metin türü ve alt metin türleri konusunda bilinç kazanmak olduğu söylenebilir. Metin türü olarak haberlerin izleksel (tematik) olarak çözümlenmesi haberlerde bilgi akışının ne şekilde düzenlendiği konusunda fikir verir. Buna göre “özet” ve “öykü”den oluşan söylem çözümlemesinde gazetecinin gözüyle başta en önemli bilginin yer aldığı özet kısmı, gerçekte gazetecinin öznel olarak okuyucuya sunduğu bilgiyi içermektedir. Bu sürece çevirmenin de katılması okuyucuyla haber arasındaki mesafeyi daha da açmaktadır. Haber söyleminin “öykü” kısmı ise, temelde olayın geçmişi ve yorumlarından oluşmaktadır. Tematik olarak Van Dijk'in çizdiği aşağıdaki tabloda haberlerde kronolojik bir sıra izlenmediği olayların önem derecesine veya gazetecinin vurguladığı ya da okuyucunun dikkatini çekmeye çalıştığı olaylara göre sıralandığı anlaşılmaktadır (krş.Güler 2004: 374-375; van Dijk 1988: 134-136):

Tablo 9. Van Dijk'in İzleksel Haber Metni Söylem Çözümlemesi

Bir başka deyişle, Van Dijk'in çözümlemesinden gazeteci ve muhabirlerin okuyucunun öyküdeki olayları canlandırabilmesi ve dış dünyayla bağlantısını en kolay ve en hızlı şekilde kurgulayabilmesini hedefledikleri anlaşılmaktadır. Bu açıdan habercilerin kronolojik bir sıralama yerine, izleksel olarak önem derecesine göre bir sıralama izledikleri; haberi üretme sürecinde de hem dikey hem de yatay ilişkilerden oluşan karmaşık bir ağ oluşturdukları gözlemlenmektedir. Ne var ki, bu yukarıdaki tabloda yer alan öğelerin her haber metninde bulunması söz konusu değildir. Burada belirleyici olan erek ekin okuru için önem taşıyan veya yenilik değeri taşıyan bir haberin oluşturulmasıdır.

Buna göre, her haber öncelikle ortaya çıktığı yerdeki okuyucu kitlesine göre şekillenir. Yukarıdaki standart şablon çerçevesinde van Dijk haberlerin ya seçilerek (selection), ya aynen ya da kısmen aktarılarak (reproduction), özetlenerek (summarization) veya yerel değişikliklere uğratarak (local transformation) üretildiğini öne sürer (van Dijk 1988: 116-118). Buradan haber metinlerinin üretimi ve çevirilerin erek metin olarak oluşturulması sırasında edimsel olarak benzer stratejilere başvurulduğu; çeviri sürecinde kullanılan ekleme, silme, genişletme, daraltma, perspektif kaydırma gibi stratejilerle haber metni üretme stratejileri arasında yakın bir bağ olduğu ortaya çıkar. Örneğin, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün Dış Basında Türkiye sekmesinden alınan şu iki metin bu söylemleri doğrular niteliktedir:

Kaynak Metin

NICOSIA (Reuters) - Britain has offered to hand over almost half of its sovereign territory in **Cyprus** to facilitate a peace deal between the island's estranged Greek and Turkish Cypriots, the United Nations said Tuesday.

The offer is similar to one made by the former colonial power in 2003 and would be conditional on a peace deal between the two sides. Britain has a strategically-located air base on the Mediterranean island, which would not be part of any deal.

"The Special Adviser of the Secretary-General on Cyprus, **Alexander Downer**, has just been informed that the United Kingdom is renewing an offer to the United Nations to cede a portion of its territory in the Sovereign Base Areas (SBAs) to a reunified Cyprus," the U.N. said in a statement.

British officials had no immediate comment on the statement.

Cyprus was split in a Turkish invasion in 1974 triggered by a brief Greek-inspired coup. The long-running conflict is a key source of tension between **NATO** allies **Greece and Turkey**, and is hindering Turkey's membership talks with the **EU**.

The Greek and Turkish Cypriot sides started peace talks in September 2008. The British offer is a bid to help a process fraught with difficulties, and which has seen many failures.

"I believe it is an offer to be welcomed as a tangible demonstration of the goodwill and support of the international community to the two leaders in Cyprus in their efforts to reunify the country," Jose Diaz, the United Nations spokesman in Cyprus told Reuters.

BROWN TO MEET CHRISTOFIAS (5 Ağustos 2010 tarihinde <http://inform.com/politics/britain-offers-land-cyprus-talks-736883a> adresinden erişildi.)

Erek Metin

REUTERS:KIBRISLILAR İNGİLTERE'NİN TOPRAK İADESİ TEKLİFİNE SOĞUK BAKIYOR LEFKOŞA, 11/11 (REUTERS)(BYE)--- Michele Kambas bildiriyor:

İngilizlerin Ada'daki tarafların bir barış antlaşmasına varması hâlinde ellerinde kalan toprakların yarısını geri verme teklifine, Kıbrıslılar, bugün ihtiyatlı bir yanıt verdi.

Eski koloni gücü İngiltere, dün, Yunanlıların tetiklediği bir darbe sonucu bölünen Ada'nın güneyinde askerî açıdan stratejik olan, yapılaşma olmayan arazideki iki bölgeyi bırakmayı teklif etmişti.

Barış müzakerelerini denetleyen Birleşmiş Milletlere yapılan bu teklif, Ada'nın birbirinden ayrılmış, bir yıldan uzun bir süredir uzlaştırma müzakereleriyle meşgul olan Rum ve Türk halkının arasında kolay olmayacak bir barış antlaşmasının yapılmasına bağlı.

Kıbrıs Türk halkı lideri Mehmet Ali Talat "Bunu aramızda tartışmadık, bu yüzden konu üzerine kapsamlı bir değerlendirme yapmak mümkün değil." diye konuştu.

Kıbrıslı Rumlar teklife ilgisizdi, Kıbrıs Dışişleri Bakanı Marcos Kipriyanu "İngiltere, eğer bu sürece fiili olarak yardımcı olmak istiyorsa nüfuzunu kullanıp Türkiye'yi görüşmelerde daha uzlaştırıcı olmaya teşvik edebilir." ifadesini kullandı.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme çabalarını engelleyen Kıbrıs'ta uzun zamandır süren bu anlaşmazlık, NATO müttefikleri Yunanistan ve Türkiye arasında bir gerginlik kaynağı. Ada, Avrupa Birliği'nde Kıbrıslı Rumlar tarafından temsil ediliyor, onlar da bunu AB'ye girmek isteyen Türkiye'den uzlaşmazlığın çözümü için taviz koparmak üzere kullanıyor.

Kıbrıslı Rum ve Türk taraflar görüşmelere Eylül 2008'de başladı. Diplomatlar, bölgesel düzenlemelerin Kıbrıs'ı, Rumlar ve Türklerden oluşan, iki yarı otonom bölgeyi bir federasyon hâlinde birleştirmeyi amaçlayan anlaşmanın bir unsuru olması gerektiğini söylüyorlar.

İngiltere'nin Kıbrıs topraklarının yüzde 1,5'ini verme teklifi, 2003 yılında Birleşmiş Milletlerin tarafları birleştirme planı taraflarca müzakere edilirken yapılan teklifin bir benzeri.

Güney Kıbrıs'ta Irak ve Afganistan operasyonlarını destekleme amaçlı kullanılan bir İngiliz askerî havaalanı bu teklife dâhil değil. Daha önceki yeniden birleştirme tekliflerinde Kıbrıslı Rumlara şu anda sahip olduklarından daha fazla toprak öneriliyordu. Diplomatlar bölgesel sorunların şimdiki birleştirme sürecinde bir sonuca varmadan kısaca tartışıldığını söylüyorlar.

Talat "Bu teklif belki de Kıbrıslı Rum kesiminin isteksizliğini ortadan kaldırmak için bir teşebbüs olarak görülebilir." dedi. İngiltere Kıbrıs'ı 1970 yılında bırakmıştı. (5 Ağustos 2010 tarihinde <http://www.byegm.ov.tr/yayinicerikarsiv.aspx?id=2&Tarih=20091112#10> adresinden erişildi.)

Bu yukarıdaki haber metni ve çevirisinin hem van Dijk yöntemiyle hem de çeviribilim yöntemiyle incelenmesi gazetecilik ve çeviribilim arasındaki bağlantıları ortaya çıkarır:

Tablo 10. Haber Çevirisi

Britain offers land to help Cyprus talks, U.N. says Tue Nov 10, 2009 3:08pm EST TIMELINE: Key events in Cyprus By Michele Kambas	REUTERS: KIBRISLILAR İNGİLTERE'NİN TOPRAK İADESİ TEKLİFİNE SOĞUK BAKIYOR LEFKOŞA, 11/11
NICOSIA (Reuters) - Britain has offered to hand over almost half of its sovereign territory in Cyprus to facilitate a peace deal between the island's estranged Greek and Turkish Cypriots, the United Nations said Tuesday.	(REUTERS)(BYE)--- Michele Kambas bildiriyor: (ekleme) İngilizlerin Ada'daki tarafların bir barış anlaşmasına varması hâlinde ellerinde kalan toprakların yarısını geri verme teklifine, Kıbrıslılar, bugün ihtiyatlı bir yanıt verdi. (Ekleme+silme)
2. izleksel yer değiştirme	Eski koloni gücü İngiltere, dün, Yunanlıların tetiklediği bir darbe sonucu bölünen Ada'nın güneyinde askerî açıdan stratejik olan, yapılaşma olmayan arazideki iki bölgeyi bırakmayı teklif etmiştir.

2.The offer is similar to one made by the former colonial power in 2003 and would be conditional on a peace deal between the two sides. Britain has a strategically-located air base on the Mediterranean island, which would not be part of any deal. On the basis of the 2003 offer, most of the territory Britain would have relinquished would have gone to Greek Cypriots in the south of the island

Britain's RAF Akrotiri air base has been used in the past as a supply post for operations in Iraq and Afghanistan.2. Bölüm(son cümle))

"I believe it is an offer to be welcomed as a tangible demonstration of the goodwill and support of the international community to the two leaders in Cyprus in their efforts to reunify the country," Jose Diaz, the United Nations spokesman in Cyprus told Reuters. (Sözlü tepkilerin doğrudan aktarımı)

BROWN TO MEET CHRISTOFIAS

İngiltere'nin Kıbrıs topraklarının yüzde 1,5'ini verme teklifi, 2003 yılında Birleşmiş Milletlerin tarafları birleştirme planı taraflarca müzakere edilirken yapılan teklifin bir benzeri. (silme)

Güney Kıbrıs'ta Irak ve Afganistan operasyonlarını destekleme amaçlı kullanılan bir İngiliz askerî havaalanı bu teklife dâhil destekleme-ikmal (perspektif kaydırma)

Daha önceki yeniden birleştirme tekliflerinde Kıbrıslı Rumlara şu anda sahip olduklarından daha fazla toprak öneriliyordu. Diplomatlar bölgesel sorunların şimdiki birleştirme sürecinde bir sonuca varmadan kısaca tartışıldığını söylüyorlar. Talat "Bu teklif belki de Kıbrıslı Rum kesiminin isteksizliğini ortadan kaldırmak için bir teşebbüs olarak görülebilir." dedi. (Perspektif kaydırma ya da yerel değiştirme)

İngiltere Kıbrıs'ı 1970 yılında bırakmıştı. Geçmiş (ekleme)

Bu yukarıdaki metinde tablodaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, özgün haber metni üretiminde kullanılan işlemlerle çeviride kullanılan işlemlerin kesiştiği görülür. Bu hem çevirinin erek ekin ürünü olduğunun somut bir kanıtı olarak değerlendirilebilir, hem de çeviri işleminin mekanik bir aktarım işlemi olmayıp aynen özgün metin gibi ön dünya bilgisi ve yaratıcılığa dayalı bir işlem olduğuna işaret eder. Çeviri metinde dikkati çeken dört nokta bulunmaktadır: bunlardan birincisi, "özetleme"dir (summarization). "Özetleme" çeviri işlemlerinde "silme" işlemine başvurulduğunu gösterdiği gibi, bunun internet ortamındaki kısıtlamalardan da kaynaklandığı söylenebilir. Örneğin, haberin ikinci kısmının çevirisine yer verilmemiştir.

İkincisi ise, yerel değiştirme (local transformation), çeviribilim terminolojisiyle perspektif kaydırılması (modulation) söz konusudur. Örneğin, özgün metinde Kıbrıs Birleşmiş milletler sözcüsü Alexander Downer'a yer verilirken, çeviride Kuzey Kıbrıs halk lideri Mehmet Ali Talat ve Güney Kıbrıs Dışışleri bakanı Marcos Kipriyanu görüşlerine yer verilmiştir. Üçüncüsü, olayların özetlenmesinde haber metninin tematik sıralandırmasını takip ederek değil de, erek kültür açısından önem taşıyan konunun ön plana geçirilerek çevrildiği görülür. Örneğin, özgün haberdeki ikinci tümcedeki geçmişle ilgili durumu yansıtan 2003'te de benzer bir teklifte bulunulduğuna dair haberin çeviri metinde daha ayrıntılandırılarak *"İngiltere'nin Kıbrıs topraklarının yüzde 1,5'ini verme teklifi, 2003 yılında Birleşmiş Milletlerin tarafları birleştirme planı taraflarca müzakere edilirken yapılan teklifin bir benzeri"* şeklinde verildiği görülür. Dilbilimsel deyişle, kaynak haberin izleksel sıralamasının (theme) bozularak çeviride "odağın" (rheme), bir başka deyişle "yeni bilgi" biriminin ön plana geçirildiğini gözlemlenir. Bu ise, haberin kurumun başta belirlediği "dış basında Türkiye" şeklindeki amacından saparak sözcüğü sözcüğüne değil de, ülke çıkarları gözetilerek çevrildiğini gösterir. Oysa, bu kurumun ilk kuruluşunda Atatürk'ün belirlediği amaçlardan birisi "yabancı basın" devamlı inceleyerek fikir akımlarını anlamaya çalışmak"tır. Bu ise, haberlerin hiçbir kesintiye uğramadan, olduğu gibi çevrilmesi anlamına gelmekle birlikte, günümüzde uluslararası iletişimi kesmemek uğruna hem dışarıdan hem de içerden kontrol mekanizmalarının haber çevirisinde sözcüğü sözcüğüne çeviriye müdahale ettiği görülür. Bundan böyle, günün ideolojik yaklaşımlarının ve ülke çıkarlarının iletişimi kesmeyecek şekilde çevirilere yansımaları hem çevirilerin işlevsel açıdan erek kültür ürünü olduğu savını kanıtlar, hem de dış basında haber çevirilerini içerden kontrol eden mekanizmanın salt çevirmenlerden değil, uluslararası ilişkiler konusunda uzman kişilerden de oluştuğuna işaret eder.

Bu çözümlenmenin ardından gelen soru ise, haber metninin üretimi ve çevirisi arasındaki bağlantıların nasıl kurulabileceği sorusuna yanıt aramaktır. Örneğin, van Dijk'in izleksel (tematik) haber metni çözümlenmesi ve haber üretimi konusunda öne sürdüğü yöntemlerin çeviri stratejilerinde kullanılabiliyor kullanılamayacağına yanıt aramaktır. Kuşkusuz durum, yorum, öykü olaylar sözlü tepkiler şeklinde izleksel çözümlenmede ortaya çıkan başlıklardan çeviride hangi konuda "kayma" "ekleme" ya da "silme" işlemleri-

nin gerçekteleğiği anlaşılabilir. Örneğin, sürekli olarak haber metni çevirilerinde öykünün "tarihi geçmişi" ile ilgili bölümünde kayma, silme ya da ekleme işlemleriyle karşılaşılması, erek ve kaynak ekinin olaya farklı perspektiflerden baktığını ve iki kültür arasında henüz bir uzlaşma sağlanamadığını gösterir. Bu varsayıma dayalı olarak betimleyici araştırmada izleksel olarak hangi başlıkta kayma olduğunu saptamak üzere "bölüm" başlığı şeklinde bir paradigmanın eklenmesi ve alt birleşenlerinin de tematik çözümlenmede kullanılan "ana başlık", "giriş paragrafı", "öykü", "durum", "yorumlar", "sözlü yorumlar" vb. şeklinde belirlenmesi, haber metni çevirilerinde izleksel olarak en çok hangi bölüm başlıklarında kayma silme ve ekleme işlemlerine başvurulduğunu gösterir. Bu betimleyici çalışmada sadece başlıklardan giderek bile bir takım veriler elde edilmesini sağlar. Burada ikinci bir soru ise, çeviribilim alanından yola çıkarak araştırmanın nasıl sürdürülebileceğine yanıt aramaktır.

5.7.2. Çeviribilimsel Yaklaşım: Betimleyici Yöntem

Karşılaştırmalı çözümlenme ancak kaymaların büyük ölçekli yapıyla ilişkilerinin saptanmasıyla anlam kazanır. Bu proje girişiminde temel amaç, basın, yayın enformasyon ve benzeri kuruluşların çeviri politikasını saptamak ve bu konuda ileriye yönelik bilinç kazandırmak olduğundan haber çevirilerindeki küçük ölçekli düzenlilik gösteren kaymaların saptanması var olan durumu ortaya çıkarmaya yarar.

Bu amaçla Kitty M. Leuven-Zwart'ın öne sürdüğü betimleyici araştırma modelinden yola çıkılabilir. Bu modelin Gideon Toury'nin öne sürdüğü betimleyici yöntemin bütünü üzerinde daha geliştirilmiş bir şekli olduğu söylenebilir. Her iki kuramcı da yazınsal alandan yola çıkmakla birlikte Leuven Zwart'ın modeli, sayısal veri elde etmek açısından çeviribilimin görgünlüğüne daha ortaya çıkarıcı özelliğe sahiptir. Ayrıca araştırmanın sayısal olarak sağlamasının yapılmasına olanak sağlaması açısından araştırmanın güvenilirliğini artırıcı özelliğe sahip olduğu da öne sürülebilir.

Öte yandan, akla araştırma yöntemleri açısından yazınsal alana yönelik bir kuramın çerçevesinin başka bir alanda kullanılıp kullanılamayacağı sorusu gelebilir. Bununla ilgili olarak kuramsal modellerin farklı alanda sı-

nanmasının kuramın ufkunu daha genişlettiği gibi, onun daha sağlam temellere oturmasını sağlayacağı da düşünülebilir. Üstelik bu şekilde bir yaklaşım disiplinlerarası ilişkilerden doğmuş disiplinlerin doğasına aykırı olmadığı gibi onu haklı da çıkartır. Ek olarak, burada iki gerekçe öne sürülebilir: Birincisi, yukarıda Van Dijk'in öykü, olay, durum, öykünün geçmişi ve yorumlardan oluşan haber metinleri tematik şemasındaki öğelerin, van Leuven-Zwart'ın yazınsal metinlerden yola çıkarak çizdiği kişilerarası, düşünsel, metinsel öğelerle örtüşmesi, ikincisi ise doğası gereği disiplinlerarası özelliğe sahip çeviribilimin kendi kuramsal çerçevesinden yola çıkarak ikincil ilişkileri olan alanlarla ilişkisidir. Bu aynı zamanda alanın kendi kuramsal tabanından yola çıkarak araştırmayı başlatmasını sağlar. Bu ise, doğası gereği disiplinlerarası özelliğe sahip çeviribilimin tabanında yer alan kuramların farklı alanlardaki çevirilere uygulanabilirliğini gerekçelendirdiği gibi, betimleyici kuramın sağlamlığının sınanmasına da olanak sağlar. Üstelik bu şekilde bütüncü bir yaklaşım (holistic approach) disiplinin ikincil ilişkilerini de kuvvetlendirir.

Van Leuven-Zwart'ın sunduğu araştırma modelinin bir özelliği de küçük ölçekli yapılardan makro, bir başka deyişle büyük ölçekli yapıya erişmeyi amaçlamasıdır. Bu onun somut dilsel verilerden yola çıkarak çeviribilimin görgülük ve nesnellik gibi iki özelliğini haber metinlerinin üretiminde benimsediğini gösterir. Ayrıca hem Jürgen Habermas'ın, hem de van Dijk'in dilkullanımsal öğelerden yola çıkan söylem çözümlemesini temel almaları Leuven Zwart'ın⁴⁴ çeviribilim alanında öne sürdüğü betimleyici yöntemle bir noktada buluşabileceklerine işaret eder. Bu modelin üç belirleyeni bulunmaktadır: Bunlardan birisi "kişilerarası işlevi" (interpersonal function), diğeri düşünsel işlevi (ideational function); sonuncusu ise metinsel işlevidir

⁴⁴ Araştırmada yöntem seçimi raslantısallıktan çok araştırmanın amacına dayanır. Bu, araştırmacının bilinç düzeyine de işaret eder. Özellikle disiplinlerarası çalışmalarda araştırmacının kendi alanının tabanına katkıda sağlayacak şekilde farklı alanların bakış açılarını koordine etmesi gerekir. Gündelik deyişle, araştırmacının dizginleri hep elinde tutması gerekir. Bunu yaparken disiplinlerarası ilişkileri dizgesel bir biçimde geliştirerek yeni bir araştırma yöntemi de geliştirebilir. Bu ise, araştırmacının kaynak taramasına, çözüm geliştirici yetenekler geliştirmesine, önbilgisini yaratıcılığıyla birleştirebilmesine bağlıdır. Bu yönüyle özellikle betimleyici yöntemle yapılan çalışmalarda araştırmada hem bir konunun irdelenmesi, hem de yeni bir sistem yaratması ya da var olan bir sistemi ortaya çıkartması beklenir.

(textual function) (Leuven-Zwart 1990: 69-90). Buna göre, "işlev" kavramı sırasıyla "kişilerarası işlev"; dolayısıyla bu projenin kapsamında gazeteci haber, ajansı ve okur arasındaki işlevi: ikincisi "düşünsel işlevi", bir başka deyişle, verilen haberin düşünsel ya da ideolojik işlevi; üçüncüsü ise, "metinsel işlevi"dir. Metinsel olarak haberin işlevini yerine getirmesi, bir başka deyişle iletinin en etkin şekilde aktarılması gazeteci ya da çevirmenin metin düzleminde taraflararası ve düşünsel işlevleri yerine getirmesine bağlıdır.

Öte yandan betimleyici çalışmayı tarihsel, öyküsel ve söylem düzlemlerinde de inceleyen Van Leuven-Zwart betimleyici çalışmalar aracılığıyla tarihsel düzlemde olay, aktör, yer ve zamanın belirlenip, öyküye dökülebildiğine ve söylemi oluşturan ya da başlatan anlatıcının bu bağlamda anlatımsal kimliğinin dilsel verilerden yola çıkarak saptanabildiğine işaret eder. Bundan böyle, haberler hem "öykü", hem de "söylem düzlem"inde kişilerarası işlevi, düşünsel işlevi ve metinsel işlevi açısından incelenme olanağı bulur. Örneğin, öykü düzleminde haberin kişilerarası işlevi açısından haber öyküsündeki olay ve durumların gazetecinin kendisi tarafından odağa alınması veya olayı yaşayanlar tarafından aktarılması ya da bir uzmanın ağzından yorumlanması düşünsel düzlemde haberin somutluğunu ya da gazetecinin öznel ya da nesnellğine işaret eder. Leuven Zwart'ın terimlerinden yola çıkılarak anlatılacak olursa, yazınsal metnin kronolojik, psikolojik, okuyucu odaklı olarak kurgulanması hem öykü, hem de söylem düzeyinde haberin metinsel işlevini ortaya çıkarır. Öte yandan metin türü olarak haber metinleri üretiminde, ya da çevirilerinde "özetleme" yapılması haber metninin kronolojik olarak kurgulanmasına neden olur. Bununla birlikte, haber metninin üretilmesinde daha çok okuyucu odaklı yaklaşımların sergilendiği, dolayısıyla haber metninin kurgulanmasında okuyucunun dikkatini çeken olayların öne çekilip, arka plan geçmişiyle ilgili bilgi ve yorumların haber metinlerinin sonunda yer aldığı görülür. Bu çerçevede Van Leuven Zwart öncelikle sözcük ve tümce düzeyinde inceleme ölçütü olarak üst çeviri birimini (architranseme) seçtiği görülür. Bu üst çeviri birimi kaynak ve erek metindeki çeviribirimlerini (transeme) altanlamlılık (Hyponymy) ve üstanlamlılık (Hypernymy) açısından karşılaştırma olanağı sağlar. Bu karşılaştırmalar sonucu dört tür ilişki ve kaymadan söz edilebilir:

- ✓ Birincisi her iki metin arasında üst çeviribirimi açısından kayma olmadığı durumlar. Bu durumda ilişki "benzeş"tir. (synonymic relation).

- ✓ İkinci ilişki, şekli kaynak metnin üst anlamsal olarak üst çeviribirimiyle örtüşmesine karşın çeviride “altanlamlı eşdeğerin” seçilmesidir (hyponymic relation).
- ✓ Üçüncüsü ise, çeviri üstbirimi açısından her iki metinde de alt anlamlı sözcük deyiş ve ifadenin kullanılmasıdır. Bu ise haberin iki farklı kutuptaki algılanış şekillerini gündeme getirir (heterogeneous relation).
- ✓ Dördüncüsü, çeviribiriminin eşdeğerinin, örneğin silme’den ve ya eklemeyen ötürü kaynak metinde eşdeğerinin bulunmadığı; dolayısıyla haber metninin özgünün mutasyona uğraması veya haber metni ve çevirileri arasındaki sınırların giderek belirsizleşmesi olarak değerlendirilebilir (mutation).

Leuven Zwart’ın “kayma”ları tek yönlü olarak değil “çeviri üstbirimi” üzerinden saptaması, hem çevirideki “görecelik” kavramının daha analitik olarak incelenmesine olanak sağlar, hem de uluslararası ilişkilerin korunması ve sürmesinde altanlamların önemine işaret ederek haber çevirisinde doğrudan aktarımın yaratacağı sorunlara dikkati çeker. Yukarıdaki haber metni (bkz. 5.7.1) üzerinden örnek verilecek olursa İngilizce haberin başlığı “*Britain offers land to help Cyprus talks*” “[lit=İngiltere Kıbrıs görüşmelerine katkıda bulunmak üzere toprak iadesinde bulunuyor”] şeklindeki başlığın Türkçe haberde “*Kıbrıslılar İngiltere’nin Toprak İadesine Soğuk Bakıyor*” şeklinde çevrildiği görülür. *Soğuk bakıyor* ifadesinin kaynak metinde bulunmaması haberdeki başlığın “mutasyon” a uğradığının bir işareti olarak kabul edilebilir. Öte yandan “*Cyprus was split in a Turkish invasion*” şeklindeki ifade, “ada”da Türklerin geçmişte yaşadıkları haksızlıklarla ilgili hiç bir bilgiye yer verilmeden Türkiye’yi zanlı konumuna düşürecek şekilde düzenlendiği görülür. Öte yandan Türkiye’nin adaya kanlı olayları sona erdirmek amacıyla müdahalede bulunmak zorunda kaldığından ötürü İngilizce haberdeki “*Turkish invasion*” (istila) ifadesinin “*Barış harekati*” olarak kullanıldığı görülür. Türkiye’nin Yunanistan’la ilişkilerini bozacak bu ifadenin Türkçe metinde silindiği görülmektedir.

- ✓ Buna göre betimleyici çalışmada çeviri yöntemiyle ilgili “alt anlamsal kayma”ları tek yönlü değil, Leuven-Zwart’ın “architranseme” adını verdiği hem kaynak, hem de erek ekinde kullanılan söz-

cüklerin ortak paydasını oluşturan sözcüğe göre saptandığı ve ilişkilerin şu şekilde adlandırılarak sınıflandırıldığı görülür:

- ✓ Modülasyon (kaynak ya da erek metin kutbunda alt anlamlı olarak tek yönlü kayma).
- ✓ Modifikasyon (çift yönlü kayma).⁴⁵
- ✓ Mutasyon (Hiçbir ortak ögenin bulunmaması durumudur. Çeviride “silme” ya da “ekleme” işlemiyle bu durum ortaya çıkar (Leuven-Zwart 1989: 151-155).

Karşılaştırmak çözümlemeye gözlemlenen bu kaymalar, betimleyici çalışmada “çeviri yöntemi” paradigmasının altdeğişkenlerine işaret edecek şekilde kullanılabilir.

5.7.3. Betimleyici Yöntemle Haber Metni Söylem Çözümlemesi Arasında İlişkiler

Bu yukarıda belirlenen kuramsal dayanağı ve zemini oluşturulmaya çalışılan proje girişiminin paradigmaları Türkiye’nin AB kriterlerinden hangisinde en çok zorlandığını ve bu konuda haber ve çevirilerinin bu sürece ne şekilde katkıda bulunduğunu gösterir. Yukarıda öne sürülen görüş ve kuramsal olarak gerekçelendirilen görüşler ışığında araştırma modelinin paradigmaları şu şekilde belirlenebilir:

- ✓ Kaynak Metin Haber başlığı.
- ✓ Erek Metin Haber başlığı.
- ✓ Kaynağın yeri ve tarihi (tarih haber ajansı veya gazete adı).
- ✓ Dil çifti.
- ✓ İzleksel kayma.
- ✓ Çeviri Yöntemi: Kayma Türü.

⁴⁵ Çeviribilim alanında Türkiye’de bir kuram çerçevesinde dilsel araştırma yeterince yapılmadığı için bu terimler alanımızda henüz yerleşmemiştir. Genellikle diğer dillerde de olduğu gibi Türkçe’de de bu gibi durumlarda genel eğilim doğrudan aktarım yöntemini Türkçe ortografiye uyarlayarak aktarmaktır. Bu yukarıda öne sürülen parantez içerisindeki terimler öneri niteliğindedir.

- ✓ Çeviri Haber Türü.
- ✓ AB Uyum Ana kriter başlığı.
- ✓ Avrupa Birliği Kriter başlığı.
- ✓ Sonuç.
- ✓ Öneri.

Öncül verilere göre değişken ve alt değişkenlerin saptanması ve sayısal-laştırma

Yukarıda kuramsal olarak gerekçelendirilen paradigmalardan yola çıkarak her paradigmanın değişken ve alt değişkenleri saptanabilir. Bu şekilde bir saptama ise, araştırmanın sayıya dökülmesine (operationalization), bundan böyle, haberdeki bilgi sadece sözel olarak değil, sayısal olarak da gerekçelendirilebilir. Buna göre aşağıda görüldüğü üzere, hem haberlerin bibliyografik dökümüyle ilgili paradigmalara açıklanmış olur, hem de içerik analiziyle ilgili paradigmalarda değişken ve alt değişkenleri belirlenmiş olur.

➤ Bibliyografik veriler:

Bu araştırma kapsamında haber başlık ve çevirileri, özgün haber metni ve çevirilerinin tarihleri yanı sıra dil çiftleri bibliyografik veri başlığı altında toplanmıştır.

- Haber Başlıkları ve Çevirileri

Haber başlıkları ve çevirisi hem kaynak kültürün erek kültürü nasıl algıladığını, hem de erek kültür de bunun ne şekilde algılandığını gösterir.

- Tarih

Tarihle ilgili veriler uluslararası iletişimde bilginin hangi hızla erek kültüre ulaştığını ve erek kültürün güncel bilgiye erişim hızını gösterir. Günümüz iletişim çağında iletişimin kopmadan devamı haberin hızıyla doğrudan ilgilidir.

- Dil çifti

Hangi ülkelerde Türkiye'nin AB'ye uyum süreciyle ilgili haberlere en çok yer verildiğine işaret ettiği gibi, bu proje girişiminin çok dilli olması gereği konusunda da ipucu verir. Örneğin, deneme kabilinden doktora öğrencilere

riyle yapılan ön araştırmada en çok Fransa'da Türkiye'nin AB'ye üyeliğiyle ilgili haberlerin çıktığı gözlemlenmiştir.

İçerik analiziyle ilgili paradigma ve alt değişkenlerin saptanması

➤ İzleksel kayma

Bu paradigma van Dijk'in çizdiği haber metni izleksel şemasına göre çeviride haberin hangi bölümünde kayma olduğuna işaret eder. Buna göre alt değişkenler aşağıda gösterildiği şekilde sıralanabilir.

Özet

Ana Başlık

Giriş paragrafı

Öykü

Durum

Bölüm

Ana olaylar

Sonuçları

Gecmişi

Bağlam

Tarihi Gecmiş

Durum

Önceki Olaylar

Yorumlar

Sözlü tepkiler

Sonuçlar

Beklentiler

Değerlendirme

➤ Çeviri yöntemi: Kayma Türü

Bu araştırma girişiminde kayma türü Leuven Zwart'ın öne sürdüğü üç değişkenden yola çıkılarak saptanmıştır. Bunun bir nedeni de van Dijk'in öne sürdüğü seçilerek (selection), aynen ya da kısmen aktarılarak (reproduction), özetlenerek (summarization) veya yerel değişikliklere uğratılarak

(local transformation) haber üretme şeklindeki yöntemlerin Leuven Zwart'ın öne sürdüğü kayma türleri ile örtüşmesidir. Buna göre çeviride kayma türü ile ilgili alt değişkenler şu şekilde sıralanabilir:

Modifikasyon

Mutasyon

Modülasyon

➤ Çeviri Haber Türü

Öte yandan bu tür kaymalar sonucu ortaya çıkan çeviri haberlerin van Dijk'in öne sürdüğü haber metni üretim yöntemleriyle ilişkisi şu şekilde kurulabilir.

Çeviri sonucunda ortaya çıkan erek ekin ürünü haber metnindeki yöntemler şu şekilde adlandırılabilir:

- Seçerek haber üretme: Seçme haber çevirisi.
- Reprodüksiyon: Kaynağından haber çevirisi.
- Özet haber: Özetleme.
- Yerleştirilmiş haber: Yerleştirilmiş haber çevirisi olarak alt değişkenlere ayrılabilir.

Bu akla haber çevirilerinin gerçekte haber metninin yeniden üretimi olup olmadığı sorusunu da beraberinde getirir.

➤ AB Uyum Ana Kriter başlığı/Avrupa Birliği Alt Kriter başlığı

Avrupa Birliğine uyum süreci Türkiye'nin ilerleme raporlarından elde edilen bilgilere göre haber çevirisinde kaymanın saptandığı konu başlıklarına işaret eder. Buna göre üst başlıklar ana ve alt değişkenler olmak üzere ikiye ayrılabilir:

Değişken 1

- ✓ 1. Genişletilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler.

Alt değişkenler 1

- ✓ 1.1. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü.
- ✓ 1.2. İnsan Hakları ve azınlıkların korunması.
- ✓ 1.3. Bölgesel Konular ve Uluslararası Yükümlülükler .

Değişken 2

- ✓ 2. Ekonomik Kriterler

Alt değişkenler 2

- ✓ 2.2.1. İşleyen Piyasa Ekonomisinin Mevcudiyeti
- ✓ 2.2.2. AB İçindeki Rekabet Baskısı ve Pazar Güçleriyle Başa Çıkma Yeteneği vb.

5.8. Karşılaştırmalı Çözümleme: Araştırmada paradigmlar arası ilişkiler

➤ Haber metni izleksel çözümlemesi ve kaymaların saptanması

Van Dijk'ın haber metni izleksel şemasında haberin hangi bölümünde ne tür bir kayma olduğunun saptanması "uyum" konusunda nerede iletişim kopukluğu olduğunun anlaşılmasına, bir başka deyişle de haberin iletilişiyle ya da düşünsel işleviyle (ideational function) çevirisindeki düşünsel işlevin nerede kaymaya uğradığını gösterir. Haber çevirilerinde mutasyon (tek yönlü kayma), modifikasyon (çift yönlü kayma) ya da iletiye yeni anlamlar yükleme ya da iletiyi hepten göz ardı etme (mutasyon) şeklinde kaymaların saptanması, kültürlerarası iletişim kopukluğunun hangi karata veya ne şekilde olduğu konusunda araştırmacıya fikir verir. Bu aynı zamanda Leuven Zwart'ın kişilerler arası (interpersonal function) dediği işlevin uluslar arası ilişkilere ne şekilde yansıdığını gösterir. Örneğin, gazetecinin bireysel bakış açısını desteklemek üzere "yorumlar" bölümünde kendi beklenti ve düşüncelerine koşut "sözlü tepkilere" doğrudan yer vermesi, ya da çeviri metinden bunların çıkarılması ya da aksi kutuptan düşüncelere yer verilmesi "uyum" konusunda bir çıkmaza girildiğinin işareti olarak değerlendirilebilir. Bir başka deyişle, bu şekilde bir çıkmaza girilmesi Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Kuruluşunun "başta yabancı basın Türkiye'yi nasıl algıladığını olduğu gibi yansıtmak" şeklindeki hedefinden sapması anlamına gelebilir. Örneğin, erek odaklı yöntemin özellikle olayların geçmişi ile ilgili bölümde Türkiye'nin gerçeğinden yola çıkarak değiştirildiği gözlemlenebilir. Ne var ki, bunun altında Basın Yayın Enformasyon Teşkilatının iletişimi kesmeden sürdürme kaygısı da yatabilir. Üstelik günümüzde iletişim oluklarının herkese açık olması nedeniyle başta saptanan tek yönlü

iletişim şeklinin iki yönlü olarak değişmesine neden olduğu, bundan böyle, kurumun sadece Türkiye'nin nasıl algılandığına değil, olayın Türkiye kutbundan nasıl yaşandığını ve algılandığını karşı tarafa iletme misyonunu da üstlendiği görüşü öne sürülebilir. Ne var ki, ikileme düşmemek açısından *Türkiye'de Yabancı Basın* başlığı altındaki sekmeyle bir de *Türkiye'nin Yabancı Basına Bakışı* şeklinde bir sekmenin ilave edilmesi karşı tarafın da özellikle haberin geçmişiyile ilgili bilginin erek ekinde ne şekilde algılandığının aktarılması açısından önem taşır. Bu şekilde çevirinin geçmişteki kaynak ekinde erek ekine doğru giden tek yönlü akışı iki yönlü olarak ya da karşılıklı olarak işlemeye başlar.

► **Haber metni izleksel şeması ve Avrupa Birliği Uyum Ana kriteri/Avrupa Birliği alt kriteri başlıkları arasındaki ilişkilerin saptanması.**

Bu yapılan çalışmanın son hedefi Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde basın bir etkileşim aracı olarak rolünün ortaya çıkarılması olduğundan hem izleksel, hem de dilsel/sözdizimsel kaymalara Kopenhag kriterlerinden hangisinde en çok karşılaşıldığının saptanması, Basın Yayın Enformasyon ya da benzeri kuruluşların bu tür haberlerin çevirisinde bilinç kazanmasına ve haberi elden geldiğince olduğu gibi yansıtıp sorunu teşhise yönelik bir strateji izlemesine yardımcı olur. Bir başka deyişle, kaymaların Van Dijk'in Haber metinlerinin söylem çözümlemesine dayalı izleksel şemasıyla Avrupa Birliği uyum kriterleri arasındaki ilişkilerin saptanmasına yardımcı olur.

Bu tür projeler aracılığıyla hangi konularda çıkmaza girildiğinin anlaşılması Türk basınından aynı konuyla ilgili görüşleri yansıtacak özgün haberlerin çevirilerine de yer verilmesi gereksinimini ortaya çıkarır. Bu şekilde, çeviri ile özgün haber metni arasındaki sınırlar daha da netleşerek karşı tarafın da daha doğrudan haber alması sağlanacağı gibi, tek taraflı bakış açısının getirdiği kısıtlamalar da bir ölçüde engellenmiş olur.

5.9. Değerlendirme

Araştırma yöntemi örneği vermek üzere planlanmış bu proje girişiminde bilimsel metin türü olarak tez, araştırma ve proje türü araştırmalar arasındaki farklar disiplinlerarasılık ve disiplinlerötesilik açısından irdelenmiştir. Ayrıca, hem araştırma süreci öncesi ve hem de araştırma süreci sırasında

araştırma yöntemlerinin nasıl ve hangi aşamalardan geçerek şekillendiği konusunda fikir verilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde araştırma yöntemleri kaynaklarında geleneksel olarak izlenen "kural koyucu" yöntemin aksine araştırmanın gerçekte yaratıcılığa, analitik düşünmeye ve paradigmalarda ara-sında ilişkiler kurarak bir senteze varmaya dayalı bir eylem olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde varsayımsal olarak öne sürülen konu çerçevesinde Türkiye'nin en temel sorunsalı haline gelen Avrupa Birliği'ne uyum süreci varsayımsal olarak geliştirilen bir proje çerçevesinde mercek altına alınmıştır. Bunun sonucunda bir yandan Avrupa Birliği kriterleri incelenirken, öte yandan da araştırma bütüncesi saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda etkin ve yaygın iletişim ağı bulunan Avrupa Birliğinin tam anlamıyla başarıya ulaşamamasının temelinde ne yattığı sorusu şekillenerek bu oluşumun kuramsal dayanağı "iletişimsel eylem kuramı" mercek altına alınmıştır. Bir başka deyişle, bütün çabalarına karşın Türkiye'nin Avrupa'ya ya da Avrupa'nın Türkiye'ye bir türlü uyum sağlayamamasını altında "iletişimsel eylem kuramı"nın eksikliğinden kaynaklanan bir sorun olup, olmadığı haber çevirilerinin izinden giderek anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu ise, iletişimin çeviriyle sağlandığı bir ortamda iletişimsel eylem kuramının çeviribilimsel olarak değerlendirilmesinin bu sürece katkısı olup olmayacağı konusunu tartışmaya açmıştır. Bir başka deyişle, kamusal alanda iletişimi edimbilimden yola çıkarak çözmeye çalışan bu kuramın, iletişimin çeviriyle sağlandığı Avrupa Birliğinde niçin yetersiz kaldığı ve çeviribilimsel bakışın bu konuda işlevinin ne olabileceği soruları gündeme gelmiştir. Bu çerçevede uluslararası kitle iletişim araçlarının Avrupa Birliğinin özlemindeki kamusal alanı yaratma çabalarına katkısı göz önünde bulundurularak bütüncenin Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon teşkilatının *Yabancı Basında Türkiye* sekmesinde yer alan haber çevirilerinden oluşması uygun görülmüştür. Bu bağlamda çevirinin kurumların ideolojileriyle ilişkisi göz önünde bulundurularak hem Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Türkiye ilerleme raporları mercek altına alınmış, hem de bunların Kopenhag kriterleriyle ilişkileri saptanmaya çalışılmıştır. Buna bağlı olarak Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon teşkilatının kurumsal olarak yapısı, amaçları ve çeviriyle ilişkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bir sonraki aşamada ise, çeviribilimin temel inceleme gereği çeviri ürünler Leuven-Zwart'ın betimleyici yöntemiyle saptanarak haber çevirilerinde ne gibi kaymalara başvurulduğu saptanmaya çalış-

şılmıştır. Söz konusu kaymaların Van Dick'in haber metni izleksel şemasında yer alan mantıksal akışla ilgili bölümlerle eşleştirilmesinin haber metin türü ve çeviri ilişkisinin kurularak erek ekinde haber çevirisi geleneğini ortaya çıkaracağı varsayılmıştır. Bu şekilde haber metninin sözlü tepkiler, geçmiş veya yorumlar gibi izleksel şemada yer alan bölümlerinden en çok hangi bölümde kaymaya başvurulduğu anlaşılmalı çalışılmıştır. Kuşkusuz bu proje girişiminin son hedefi Avrupa Birliğine uyum sürecinde basını bilinçlendirerek Batı ülkelerindeki insana odaklı kurumsal işleyişi ülkemize tanıtmak amacıyla AB'ye uyum sürecini hızlandırmaktır.

Bütün bu işlemler projenin basit bir izlek çıkartılarak gerçekleştirilemeyeceği, sorunsallaştırma, bulguların ve gerekçelendirmenin bir ürünü olduğunu göstermektedir. Araştırmanın uzun bir yol haritası olduğu ve bu yol haritasında ilerledikçe farklı yollar keşfedildiği söylenebilir. Dar kapsamda projenin veya geniş kapsamda da her türlü araştırmanın başarıya ulaşması, araştırma sürecinde farklı yolların keşfedilmesine bağlıdır. Bu proje girişiminden her türlü araştırmanın uzun soluklu çalışmaların bir ürünü olduğu, bu ürünün araştırma süreci içerisinde de gelişip zenginleştiği kanıtlanmak istenmiştir. Proje de dahil her türlü araştırmayı temel amacından sapmadan yürütmek araştırmacının bilgi birikimi, diyalektik düşünme yeteneği, yaratıcılığı ve meraklılığıyla da doğrudan ilgilidir.

Sonuç olarak, yukarıda görüldüğü şekilde günümüzde hiç bir araştırma tekil yapılamamaktadır. Disiplinlerarası yapılan araştırmaların da giderek disiplinlerötesiliğe kayma özelliği gözlemlenmektedir. Ancak araştırmanın sağlam temellere oturması, araştırmacının öncelikle bir konuyu sorunsallaştırmasına, ardından araştırmanın kuramsal tabanını saptamasına ve bu çerçeveye dayalı olarak paradigmasını belirlemesine bağlıdır. Bu şekilde yapılan bir araştırma hem disiplinin kuramsal zeminini sağlamlaştırır, hem de alanın ufkunun genişlemesine yardımcı olur. Daha açıkçası, araştırmacının hiç kimsenin fark etmediği sözde ufak gibi görünen bir sorunu dahi sorunsallaştırabilip, farklı yollar deneyip sabırla sınıyarak farklı çözüm yolları bulduka araştırma hedefine ulaştığı söylenebilir. Aksi takdirde her araştırma sadece kütüphane arşivlerinde bir köşede kalmaya veya yok olmaya mahkumdur.

KAYNAKÇA

- Edib-Adıvar, Halide Edip (1944) *Edebiyatta Tercümenin Rolü*. İstanbul: Kenan Matbaası (1942-1943 Üniversite konferanslarından ayrı basım).
- Edib-Adıvar, Halide (1949) *İngiliz Edebiyatı Tarihi* III. İstanbul: Üçler Basımevi
- Akbulut, Nihal (2004) *Söylenceden Gerçekliğe*, İstanbul: Multilingual
- Akbulut, Nihal (2010) Özbetitleme. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, ss. 1-20.
- Aksoy, Berrin N. (2002) *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: İmge
- Altay, Ayfer (2002) Difficulties Encountered in the Translation of Legal Texts: The Case of Turkey. *Translation Journal*, 6 (14), 10 Aralık 2010 tarihinde <http://accurapid.com/journal/22legal.htm> adresinden erişildi.
- Altay, Ayfer (2002) İngilizce ve Türkçe Hukuk Dillerinin Özellikleri: Karşılaştırmalı bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 19(2) ss. 13-32. 21. Haziran 2010 tarihinde www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/2002192ayferaltay.pdf adresinden erişildi.
- Ammann, Margaret (2008) *Akademik Çeviri Eğitime Giriş*. Deniz Ekeman (çev.). İstanbul: Multilingual
- Assmann, Jan (1997) *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı.
- Austermühl, Frank (2001) *Electronic Tools for Translators*. Manchester: St. Jerome Publishing
- Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü (2009), T.C. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (Yay. Haz.). Ankara: Matus Basımevi.
- Baker, Mona. (1992) *In Other Words*. London: Routledge.
- Batum Menteşe, Oya (2009) *Bir Düşün Yolculuğu*. Ankara: Bilgesel
- Belge, Murat (Çev.) (1966) *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*, İstanbul: De Yayınları
- Bengi-Öner, Işın (2001) *Çeviri Kuramlarını Düşünürken*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Bengi-Öner, Işın. (2001) *Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bengi-Öner, Işın. (1992) *Çeviribilim Terimleri Sözlüğüne Doğru*. *Metis Çeviri* 20. İstanbul: Metis. ss. 156-192
- Bengi-Öner, Işın. (1995) *Çeviribilimde Bireysel Kuramlardan Geniş Ölçekli Bakış Açısına Doğru*, Rıfat, Mehmet (haz.), *Çeviri ve Çeviri ve Çeviri Üstüne Kuramlar* içinde (ss. 9-31). İstanbul: Düzlem Yayınları. ss. 9-31
- Berk, Özlem (2005) *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual

- Bolton, Roger (2005). *Habermas's Theory of Communication and The Theory of Social Capital*. 10 Haziran 2010 tarihinde <http://www.williams.edu/Economics/papers/Habermas.pdf> adresinden erişildi.
- Boztaş, İsmail, Aksoy, Ziya ve Kocaman Ahmet (1999). *İngilizce Çeviri Kılavuzu*. Ankara: Hacettepe Taş.
- Burcuoğlu Kuran, Nedret (2010) *Çeviriye Bilimsel Yaklaşımlar*. İstanbul: Multilingual.
- Burcuoğlu Kuran, Nedret (2010) *Faust Çevirileri*. 20.07.2010 tarihinde <http://web.tinet.com.tr/erdalelo/goethe.htm> adresinden erişilmiştir.
- Burke, Peter (2001) *Bilginin Toplumsal Tarihi*. (Çev. Mete Tunçay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Büyükkantarcıoğlu, Nalan (2006) *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*. İstanbul: Multilingual.
- Calhoun, Craig (1999) *Habermas and the Public Sphere*. Massachusetts Institute of Technology (Yay. Haz.) ss. 1-40.
- Chesterman, Andrew (2000) A Causal Model for Translation Studies. Maeve Olohan (Yay. Haz.) *Intercultural Faultlines* içinde (ss. 15-27). Manchester & Northampton: St. Jerome Publishing.
- Chesterman, Andrew (2006) Questions in the Sociology of Translation. Teresa Seruya, João Ferreira Duarte ve Alexandra Assis Rosa (Yay. Haz.), *Translation Studies at the Interface of Disciplines* içinde (s. 9-28). Amsterdam: John Benjamins.
- Dahlgren, Peter (1995) *Television and the Public Sphere*. London: Sage Publications.
- Dizdar, Dilek (2004) Çeviribilim: Konular, Sorunlar, Arayışlar. *Varlık* 1155. ss.3-8.
- Dursun, Güler (2004) Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve van Dijk Yöntemi, Çiller, Dursun (Yay. Haz.). *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi* içinde (ss. 371-390). Ankara: Elips.
- Ecevit, Yıldız (2008) *Orhan Pamuk'u Okumak*. İstanbul: İletişim.
- Enginün, İnci (1975) *Halide Edib Adivar*. İstanbul: Toker Matbaası.
- Ertem, Güngör (Yay. Haz.) (1998) *Kardiyoloji Terimleri Sözlüğü*. Türk Kardiyoloji Derneği.
- Erten, Asalet (2003) *Tip Terminolojisi ve Tip Metinleri Çevirisi*. Ankara: Seçkin.
- Eruz-Esen, Sakine (2003) *Çeviriden Çeviribilime*. İstanbul: Multilingual.
- Eruz-Esen, Sakine (2008) *Akademik Çeviri Eğitimi*. İstanbul: Multilingual.
- Even-Zohar, Itamar (1978) "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem." *Papers in Historical Poetics*. içinde (ss. 21-28). Tel Aviv: Porter Institute.
- Even-Zohar, Itamar (2004) Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu. Rifat, Mehmet (Yay. Haz.). Saliha Paker (Çev.) *Çeviri Seçkisi (2)* içinde (ss. 191-201) Dünya: İstanbul.

- Fowler, Bridget (1997) *Pierre Bourdieu and Cultural Theory*. London: Sage Publications.
- Genette, Gerard (1997) *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Jane E. Lewin (Çev.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Gile, Daniel (1995) *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins
- Gözler, Kemal (2008) *İngilizce Karşılıklarıyla Hukukun Temel Kavramları*. İstanbul: Ekin
- Gutt, Ernest August (2000) Issues of Translation Research in the Inferential Paradigm of Communication. Maeve Olohan (Yay. Haz.) *Intercultural Faultlines* 1 içinde. Manchester & Northampton: St. Jerome Publishing ss. 161-180.
- Güler, Ülkü (2004) Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve van Dijk Yöntemi, Çiler Dursun (Yay. Haz.). *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi* içinde (ss. 371-390). Ankara: Elips.
- Habermas, Jürgen (1984) *Theory of Communicative Action*. Vol.1. Thomas McCarthy (Çev.). Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen (1998) *On the Pragmatics of Communication*. Maeve Cook (Yay. Haz.). Massachusetts: Institute of Technology.
- Habermas, Jürgen (2001) *İletişimsel Eylem Kuramı*. Mustafa Tüzel (Çev.). İstanbul: Kabcacı Yayınevi, İstanbul
- Harvey, Malcolm (2002) What's so Special about Legal Translation? *Meta: Translators' Journal*, 47(2), 2002, p. 177-185. 20 Haziran 2010 tarihinde <http://www.erudit.org/revue/meta/2002/v47/n2/008007ar.pdf> adresinden erişildi.
- Hatim, Basil & Munday, Jeremy (2004) *Translation*. London & New York: Routledge.
- Hermans, Theo (1999) *Translation in Systems*, Manchester: St. Jerome.
- Holmes, James (1988) The Name & Nature of Translation Studies". Translated! *Papers on Literary Translation and Translation Studies* içinde, Amsterdam: Rodopi. s. 53-64.
- Hönig, Hans G: (1991) "Holmes' Mapping Theory and the Landscape of Mental Processes" K.M. Leuven Zwart/T. Naaikan (Yay. Haz.) *Translation Studies: the State of Art*. içinde (ss. 77-89). Amsterdam.
- Jenks, Edward (1947) *İngiliz Hukuku Hakkında Genel Bilgiler*. Mukbil Özyürek (Çev.). 15 Haziran 2010 tarihinde <http://www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/245/2175.pdf> adresinden erişildi.
- Kanık Orhan Veli (1997) *Just for the Hell of it 111 Poems by Orhan Veli Kanık*. Talat Sait Halman (Çev.). İstanbul: Multilingual.
- Kaplan, Ramazan (1998) *Klasiklerin Tartışması* Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Karadağ, Gökmen (2006) *AB'nin Medyası Medyanın AB'si*. İstanbul: Güncel.

- Karayazıcı, Berrin (1991) AT Antlaşma ve Anlaşma Metinleri Çevirisinde Karşılaşılan Güçlükler ve Yöntemler. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi* 1. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. ss. 23-35.
- Katan, David (1999) *Translating Cultures*. Manchester: St. Jerome
- Kockbek, Alenka (2009) Legal Translation :An Interdisciplinary Perspective. Hasan Anamur, Alev Bulut and Arsun Yılmaz (Yay. Haz). *International Colloquium of Translation* içinde (ss. 249-253). İstanbul: Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık
- Kuhn, Thomas S. (1970) *The Structure of Scientific Revolutions* (2.bs.). Chicago: The University of Chicago Press.
- Kuhn, Thomas S. (1982) *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Nilüfer Kuyaş (Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Kurultay Turgay (1985) *Çeviri Yöntemi Üzerine Düşünceleriyle F. Schleicher-macher*. Ahmet Cemal (Yay. Haz.) *Dün ve Bugün Çeviri I* içinde. İstanbul: Bilim Felsefe Sanat Yayınları.
- Kurultay, Turgay (2000) *Çeviri Sürecine Dil: Eşdeğerlik mi Çeviri İşlemi mi? Yayınlanamamış araştırma*.
- Kurultay, Turgay (2006) *Kültür ve İletişim Bilimlerinde Disiplinlerin Ayrışması: Kopuş mu, Ayrışma mı? Karakuş, Mahmut & Oralış, Meral (Yay. Haz.) Bellek Mekan İmge* içinde (ss. 283-297). İstanbul: Multilingual.
- Kussmaul, Paul (1995) *Training the Translator*; Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 176s.
- Kussmaul, Paul (2000) *A Cognitive Framework for looking at Creative Mental Processes*. Maeve Olohan (Yay. Haz.) *Intercultural Faultlines* içinde. Manchester&Northampton: St. Jerome Publishing.
- Leitch, Vincent B. (2005) *Theory, Interdisciplinarity, and the Humanities Today: An Interview with, Vincent B. Leitch*. 20.07.2007 tarihinde <http://dih.fsu.edu/interculture/> adresinden erişildi.
- Leuven-Zwart, Kitty M. van (1989) *Translation and Original: Similarities and Dissimilarities I*. Target 1.2. Amsterdam: John Benjamins. ss. 151-181.
- Leuven-Zwart, Kitty M. van, (1990) *Translation and Original: Similarities and Dissimilarities II*. Target 2. 1. Amsterdam: John Benjamins. ss. 69-95
- Londra Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği (2010). İngiliz Hukuku ve Ticari Anlaşmazlıkların Çözüm Yolları Hakkında Genel Bilgi. 25 Haziran 2010 tarihinde <http://www.daib.org.tr/UserFiles/File/ingilizh.pdf> adresinden erişildi.
- Munday Jerome (2001) *Introducing Translation Studies*, London: Routledge.
- Munday, Jeremy (2002) *Systems in Translation: A Sytemic Model for Descriptive Studies* Theo Hermans (Yay. Haz). *Crosscultural Transgressions* içinde (ss.76-92). Manchester&Northampton: St. Jerome Publishing.

- Newmark, Peter (2009) *Translation now - 60*. The Linguist (Journal of the Chartered Institute of Linguists, London), 48 (6). ss. 25-27. 12 haziran 2010, tarihinde <http://unprofessionaltranslation.blogspot.com/2009/12/translation-studies-or-translatology.html> adresinden erişildi.
- Nord, Christiana (1997 a) *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St Jerome.
- Nord, Christiana (1997 b) *A Functional Typology of Translation*. A. Trasborg (Yay. Haz). *Text Typology and Translation* içinde Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. ss. 43-66.
- Pamuk, Orhan (1998) *Benim Adım Kırmızı* İstanbul: İletişim.
- Pamuk Orhan (2001) *My Name is Red*. Erdağ Gökner (Çev.). London: Faber and Faber.
- Pamuk; Orhan (2003) *İstanbul Hatıralar ve Şehir*. İstanbul: YKY
- Pamuk, Orhan (2005) *Istanbul Memories of a City*. Maureen Freely (Çev.). London: Faber and Faber.
- Parlak, B. (2008, 19-20 Nisan) "Yazınsal Çeviride Kaynak Metnin Okuru/Erek Metnin Yazarı olarak Çevirmen Kimliğinin Çeviri Kararlarına Etkisi", Neslihan Kansu-Yetkiner&Duman Derya (Yay. Haz.). *Çeviribilim, Dilbilim ve Dil Eğitimi Araştırmaları I* içinde (ss. 267-281). İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi.
- Parry, Clive (15 Temmuz 2010) *İngiliz Hukuk Sistemi*. Fadıl H. Sur (Çev.) Konferans 15 Temmuz 2010 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/218/1831.pdf> adresinden erişildi
- Pym, Anthony (1998) *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome
- Reiss, Katherina (1989) *Text types, Translation Types and Translation Assessment*. ay. Andrew Chesterman (Yay.Haz.) *Readings in Translation Theory* içinde. Oy Finn Lectura Ab., 105-115
- Ribes, Ramon ve Ros, Pablo R. (2000) *Medical English*. Berlin: Springer.
- Roberts, Roda P. (1992) *The Concept of Function of Translation and its Application to Literary Texts*. Target 4(1), ss. 1-16.
- Ruano, Martin. R. (2006) *Conciliation of disciplines and paradigms: A challenge and a barrier for future directions in translation studies*, João Ferreira Duarte, Alexandra Assis Rosa ve Teresa Seruya (Yay. Haz). *Translation Studies at the Interface of Disciplines* içinde (ss. 43-54). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Said, Edward W. *Geç Dönem Uslubu*. Özge Çelik (çev.). İstanbul: Metis.
- Šarcevic, S. (2000) *Legal Translation and Translation Theory: a Receiver-oriented Approach*. 5. Haziran 2010 tarihinde [ww.tradulex.org/Actes2000/sarcevic.pdf](http://www.tradulex.org/Actes2000/sarcevic.pdf) adresinden erişildi.

- Schaffner, Christina (1997) Strategies of Translating Political texts. Anna Trasborg (Yay. Haz.) *Text Typology and Translation* içinde (ss. 119-144). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Schaffner, Christina (1998/2001) Theory of Translational Action. Mona Baker (Yay. Haz.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* içinde (ss. 3-5). London: Routledge.
- Searle, John R. (2000) *Söz Edimler*. Çev. Levent Aysever. Ankara: Ayraç.
- Schleiermacher, Friederich (1813/1992) From *On Different Methods of Translating. Theories of Translation*. Waltraud Bartscht (Çev). Rainer Schulte ve John Biguenet (Yay. Haz.), *Theories of Translation* içinde (ss. 36-54). Chicago&London: The University of Chicago Press.
- Schopp, Jürgen (21-23 Ekim 2009) Translation Practice: A Paragon for Training? Hasan Anamur, Alev Bulut and Arsun Yılmaz (Yay. Haz.) *International Colloquium of Translation* içinde (ss. 249-253). İstanbul: Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık.
- Shuttleworth Mark&Moira Cowie (1997) *Dictionary of Translation Studies*. Manchester: St. Jerome.
- Snell-Hornby, Mary. (1988) *Translation Studies: An Integrated Approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Taylor, Christopher(2007) *Language to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Trasborg, Anna (1997) Translating Hybrid Political Texts. Anna Trasborg (Yay. Haz.) *Text Typology and Translation* içinde (ss. 145-158.). John Benjamins.
- Toury, Gideon (1995) *Descriptive Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- Tymczko, Maria (2002). "Connecting the Two Infinite Orders. Theo Hermans (Yay. Haz.) *Crosscultural Transgressions* içinde (ss. 9-25). Manchester&Northampton: St. Jerome Publishing.
- UNESCO (2010) 16 Haziran 2010 tarihinde http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=7810&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=2_01.html adresinden erişildi.
- Uğurlu, Mehmet C. 14 Mart Tıp Bayramı'nın Düşündürdükleri. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*. Cilt 50: 1. Ankara: Ankara Üniversitesi. ss. 1-5.
- van Dijk, T. A. (1988) *News as discourse*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum
- Vardar, Berke (1998) *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, İstanbul: Multilingual.
- Venuti, Lawrence (1998) *The Scandals of Translation*. New York: Routledge.
- Venuti, Lawrence (2000) Translation, Community, Utopia. Lawrence Venuti (Yay. Haz.) *The Translation Studies Reader*. içinde (ss. 468-488). London&New York: Routledges.
- Vermeer, Hans (1996) *A Skopos Theory of Translation*. Heidelberg: Text and Context.

- Vermeer, Hans J. (1989) "Skopos and Commission in Translational Action" Andrew Chesterman. (Yay. Haz.) *Readings in Translation Theory* içinde (ss. 173-200). Oy Finn Lectura Ab.
- Vermeer, Hans (2000) Skopos and Commission in Translational Action. Lawrence Venuti (Yay. Haz.) *The Translation Studies Reader* içinde (ss. 221-232). London&New York: Routledge.
- Vermeer, Hans (2005) Çevirinin Karmaşıklığı. *Çeviribilim Uygulamaları Dergisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. ss. 1-14.
- Vermeer, Hans (2006) "Social Systems" Theory: Preliminary Fragments for a Theory of Translation. Berlin: Frank&Timme.
- Viaggio, Sergio (2005) *A General Theory of Interlingual Mediation*, Verlag: Frank&Timme.
- Williams, Jenny & Andrew Chesterman (2002) *The Map* Manchester: St. Jerome
- Wolfe, Michaela (2002) Translation Activity between Culture, Society and the Individual: Towards a Sociology of Translation. Maeve Olohan (Yay. Haz.), *CTIS Occasional Papers 2* içinde. University of Manchester.
- Yazıcı, Mine (2004) *Çeviri Etkinliği*, İstanbul: Multilingual.
- Yazıcı, Mine (2004) Çeviribilimde Disiplinlerarası Bir yöntem: Sorunlar ve Çözümler", *Disiplinlerarası Ortam ve Yöntem Sorunları* içinde (ss. 112-126). İstanbul: Multilingual.
- Yazıcı, Mine (2005) *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, İstanbul: Multilingual.
- Yazıcı, Mine (2007a) *Yazılı Çeviri Edinci*. İstanbul: Multilingual.
- Yazıcı, Mine (2007c) Çeviribilimde Bir Araştırma Modeli. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü Dergisi* 17, Aralık 2007. s. 101-118. Yay tarihi. 2008 Temmuz.
- Yazıcı, Mine (2009) Translation Studies as a Fully-Fledged Discipline. Floriana Popescu (Yay. Haz.) *Perspectives in Translation Studies* içinde (ss. 6-19). New Castle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Yazıcı, Mine (2007 b, Ekim 17-20) Çeviribilimde Lisansüstü Tezleri üzerine Görgül Bir Araştırma (Yay. Haz. İlknur Keçik, Mütessir Ceylan, Erem Kesim v.d.). Eğitim Bilimleri Enstitüsü, III. Lisansüstü Eğitim Sempozyumu Bildiriler içinde (ss. 565-571). Eskişehir: Eserofset.
- Yetkiner, Neslihan (2009) *Çeviribilim Edimbilim İlişkisi Üzerine*. İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi.
- Yule, George (2006/2010) *The Study of Language*. Cambridge: Cambridge
- Yurtbaşı, Metin (2002) *Turkish Proverbs and their English Equivalents*. İstanbul: Arion Yayıncılık.
- Zaro, Juan Jesus ve Truman, Michael (1998) *A Manual Of Translation*. Madrid: SGEL

Elektronik Kaynaklar

- <http://www.payvand.com/news/09/feb/1001.html>
<http://www.euractiv.com.tr>
<http://www.byegm.gov.tr/>
<http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr>
http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/bolum_sayfasi/ceviribilim
<http://www.rasyonelpatent.com/patent/Vekaletname.doc>
http://ec.europa.eu/dgs/translation/publications/brochures/clear_writing/how_to_write_clearly_en.pdf
<http://www.byegm.gov.tr/>
<http://www.bilgievreni.com/index.php?action=printpage;topic=12334.0>
<http://www.collins.co.uk/>
<http://www.romatizma.dergisi.org/text.php3?id=235>
<http://tdkterim.gov.tr/bati/?kelime=aksiyom&kategori=terim&hng=md&BSTS=ON>
UNESCO). 16 Haziran 010
http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=7810&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html tarinde erişilmiştir.
<http://www.payvand.com/news/09/feb/1001.html>
www.unak.org.tr/BilgiDunyasi/kaynakca.doc
<http://www.mkutup.gov.tr/>
<http://web.ttnet.com.tr/erdalelo/goethe.htm>

TERİM VE YAZAR DİZİNİ

- Açıklamalı Çeviri (gloss translation), 71
Açıklama (paraphrasing), 67, 70, 111, 118
Adivar H., 30, 31, 32, 67, 154, 155
Akbulut N., 12, 46, 75
Aksiyom (belit), 157
Aktör/Eyleyen (actor), 42, 43, 72, 79, 90, 127, 131, 159
Alan (field), 13-15, 22, 23, 25, 27, 28, 32, 35, 37, 38, 42, 44, 46, 50, 58, 73, 77, 78, 83, 88-92, 94, 100, 102, 103, 105, 112, 114, 115, 118, 120-124, 128, 131, 132, 139, 140, 142, 146, 158, 162, 164-166, 172, 174, 175, 177, 183, 189, 196, 206
alıntı (quotation), 64, 87, 135, 138, 145
Altanlamlı çeviri (Hyponymic translation), 198
Anket (questionnaire), 7, 123, 218, 226
Anlatımsal kimlik (expressive identity), 50, 52, 93, 136, 138, 139, 144, 147, 197
Avrupa Birliği (European Council), 84, 101, 104, 106-108, 165, 168, 170, 171, 173, 176, 177, 180, 182, 183, 186, 187, 191, 200, 202, 204, 205
Ayrışık İşlev (heterogeneous function), 57, 137, 140, 141, 218, 224
Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Teşkilatı, 173, 184
Belirtik çeviri (explicitation), 69
Betimleyici yöntem (descriptive method), 10, 24, 38, 118, 172, 173, 188, 195, 196, 199, 205
Bibliyografya (bibliography), 82
Bildirgeler (declaratives), 179
Bilgi teknolojileri (information Technologies), 13, 38, 76, 80, 88, 161, 162
Bilgilendirici metin (informative text), 52, 61, 93, 105, 107
Bilişsel yöntem (cognitive method), 14, 38
Birincil ilişkiler (primary relations), 10
Bourdieu, J. 28, 127
Bulgulandırma (discovery procedures), 38, 119, 153, 170, 206
Bütüncü eşleştirme araçları (concordancers), 76, 79, 80
Büyüme ve bilinçlenme romanı (bildungsroman), 143
Chomsky, N., 174, 175-177, 179, 180
Coşku işlevi (expressive function), 51, 93
Çağrı işlevi (vocative function), 51, 52
Çeviri edinci (translation competence), 11, 14, 23, 45, 50, 53, 60, 76, 80, 88-90, 133
Çeviri işlemleri (translation procedures), 10, 11, 14, 17, 36-38, 41, 42, 45, 46, 48, 51, 53, 56-58, 63, 5-69, 70, 72, 74-76, 79, 81, 87-90, 92, 93, 102, 109, 111, 115, 120, 122, 123, 125, 131, 137, 139, 142, 147, 161, 193, 203
Çeviri stratejisi (translation strategy), 64, 65, 73, 139, 142, 148
Çeviri üstbirmi (architranseme), 198, 207
Çevre metin (peritext), 64, 73
Çoğul dizge (polysystem theory), 28, 29, 31, 42, 43, 46, 47, 138, 152, 156
Daraltma (condensation), 69, 190
Değişken (variable), 131, 172, 199-204
Denetimli alan (controlled mental space), 50
Denetimsiz alan (uncontrolled mental space), 50, 51

Deneyisel araştırma (experimental research) 24, 130, 153
Dış Denetim Mekanizması (external control mechanism) 158, 159
Dışavurucular (expressives), 178, 179
Dışmetin (epitext), 72-74
Dil Edinci (linguistic competence) 14, 23, 45, 48, 53, 55, 76, 79, 87, 125, 133, 142, 173, 175, 176
Dipnot (footnot), 62-64, 70-73, 111
Disiplinleröteslilik (transdisciplinary), 9, 169, 205, 206
Disiplinlerarasılık (interdisciplinary), 10, 33, 124, 164
dizgesel yaklaşım: (systematic approaches), 130, 150, 155, 162
Doğa bilimleri (natural sciences), 21, 22, 24-27
Doğrudan çeviri (direct transfer), 53, 65, 67, 93
Doğruluk (accuracy) 102, 149
Dolaylı çeviri (oblique translation), 65, 69
Durumsallık (situationality), 131, 132
Düşünsel işlev (ideational function) 196, 197, 203
Düzsöz (locution), 178
Edimsöz (illocution), 177, 178, 183
Edibilim (pragmatics), 42, 131, 205, 213
Eruz, S. 18, 23, 102, 208
Eskileştirme (Archaization), 67, 72
Eş işlevlilik (equipunctional), 55, 57, 140-142
Eşdeğerlik (equivalency), 35, 36, 48, 49, 55, 130, 131, 166 210
Eşölçülemezlik (incommensurability), 20
Etki işlevi (phatic function), 51, 182
Etki söz (perlocution), 178, 182
Evrensel Pragmatik (universal pragmatics), 175, 176
Eylem Kuramı (Action Theory), 172, 174
Filolojik çeviri (philological translation), 139, 140, 141
Genel kuram (general theory), 29, 38, 40, 118, 119, 150, 153, 157

Genelleme, 17, 219, 224
Genette, G., 72-74, 75
Genişletme (amplification), 31, 33, 41, 69, 80, 155, 190
Gerekçeleştirme (rationalization), 26, 118, 175, 176, 179
Geriye dönük araştırma (retrospective research), 30, 128
Gile, A., 14, 65, 84
Girişim (interference), 130, 165
Gönderme(reference) 65, 84, 85, 86, 87, 138, 145
Görecelik (relavancy), 50
Görgülük, 150, 196
Göstergebilim (semiotics), 42, 131
Gözleme dayalı (natural sciences), 24, 131, 151, 153
Habermas, J., 85, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 188, 197
Himaye eden (patronage), 104, 160, 163, 187
Hukuk çevirisi (legal translation), 90, 101, 105, 113
Idiokültür (bireykültür), 220, 223
Itamar-Even, Z. 28, 29, 31, 41, 42, 95, 156, 157, 159, 208
İç denetim mekanizması (internal control mechanisms), 158, 159, 184
İdeoloji (ideology), 43, 159, 160, 172
İkincil ilişkiler (secondary relations), 89, 123, 127, 128, 166, 167, 196
İletişim edinci (communicative competence), 131, 175, 176
İletişimsel Eylem Kuramı (communicative Action Theory) 171-173, 177, 187
İşlemsel metin (operative text), 51, 94, 101
İşlevsel çeviri (functional translation), 216
İzleksel Haber Metini Çözümlemesi (Thematic Discourse Analysis of news), 188, 189
Kabul edilebilirlik (acceptability), 185
Kamusal alan (public field), 170, 171, 174, 176, 177, 179, 180, 183, 187, 205
Kamusal alan (public sphere), 175, 208

Katalog (catalogue), 82, 151
Kayıp (loss), 130
Kayma (shift), 57, 67, 130, 135, 172, 194, 197-199, 201-203, 206
Kazanç (gain), 130
Kemal, N., 152
Kendi kendini üreten sistem (autopoetic system), 128, 151
Kesinleyiciler (assertives), 178
Kesit analizi (register analysis), 216
Kesit uyumsuzluğu (register mismatch), 18, 117
Kısmi kuram (partial function), 153
Kişilerarası işlev (interpersonal function), 196, 197
Kuhn, T., 19, 20, 21, 22, 25, 26, 27
Kuran-Burcuoğlu N., 152, 161, 208
Kurbanoğlu, S., 83
Kurultay, T., 12, 34, 69, 71, 72, 84, 129.
Kültür (culture), 14, 15, 24, 32, 36, 40, 42, 43, 51, 57-59; 63, 65, 72, 75, 90, 109, 127, 132, 133, 138, 142, 146-148, 141, 153, 154, 161, 164, 167, 194, 195, 200
Kültürel dönüşüm (cultural turn), 28, 132
Lefevere, A., 151, 158-161
Leuven-Zwart, Kitty M, 195-199, 205
Luhman, Nicklas, 17, 127
Melez (karma) metin (hybrid text), 108
Metinsel İşlev (textual function), 196, 197
Mode (oluk), 56, 61, 131, 144, 204
Modifikasyon (modification), 200, 203
Modülasyon (modulation), 67, 72
Mutasyon (mutation), 198, 203, 204
Nedensel araştırma (causal research), 38, 39, 121, 153
Nord, C., 46, 50, 56, 58, 64, 85, 86, 88, 128, 140
Norm (norm), 15, 46, 100, 108, 157
Olası ilişkiler (possible relations), 17, 24, 38
Olumsuzluk (contingency), 39, 129

Ödünçleme (barrowing), 66, 69, 70
Önvarsayım (presupposition), 59, 63
Örtük çeviri (covert translation), 108
Öykünme (imitation), 70, 71
Öyküntü (calque), 66
Özbelimleme (self-description); 74, 88
Özetleme (summarization), 193, 197
Özgönderme (self-reference), 17, 19
Parakültür (paraculture), 15
Popovic, A., 67
Postula (konut) (postulate), 50, 157
Pym, A., 82, 152, 158
Reprodüksiyon (reproduction), 203
Sahnelendirme (scene/scening), 50, 142
Sahte arkadaş (false friends/faux amis), 107
Satırasını çeviri (interlinear translation), 140
Sayılı (supposition), 16
Sayısallaştırma (operationalization), 200
Schleiermacher, F., 70, 83, 106, 149
Seçme (selection), 16, 27, 75, 203
Sembolik sermaye (symbolic power), 120, 146
Sınanabilirlik (testability), 20
Sistem (system), 17, 29, 35, 41, 102, 104, 105, 113, 127, 128, 139, 150, 159, 160, 196
Skopos Kuramı (Skopos Theory) , 45, 49, 120, 121, 123, 182
Somutlaştırma (concretization), 68, 69, 106
Sorunsallaştırma (problematization) , 20, 26, 127, 130, 206
Sosyal Sistemler Kuramı (Social Systems Theory), 127
Sözce (utterance), 176, 179
Sözcüğü sözcüğüne çeviri (literal translation), 67, 72, 111, 140, 144, 146, 158, 194
Sözylem (speech act), 175, 177-179
Sözlükler (dictionaries), 76, 78
Süreç odaklı (process-oriented), 45

- Tikel (particular), 21, 26
 Toury, G., 14, 17, 24, 42, 50, 118, 149, 157, 195
 Translatum (translatum), 119
 Tümden gelimli (deductive), 94, 109, 118
 Tümel (Universal), 21, 43, 174-176, 179
 Tümevarımlı (inductive), 94, 109, 111, 118
 Türdeş işlevli çeviri (homologous translation), 55, 57, 140, 141
 Tymoczky, M., 19
 Uluslararasılaştırma (internationalization), 107
 Uşaklıgil, H. Z., 147
 Uyarılama (adaptation), 69, 70, 72, 148
 Uzmanlık alanı (specific field), 38, 40, 80, 82, 88, 90, 119, 123
 Üretici-dönüşümlü yaklaşım (transformational-generative approach), 42, 28, 174, 176
 Ürün odaklı (product-oriented), 45, 46, 137
 Üstünlümlü çeviri (hypernymic translation), 69
 van Dijk, T. A., 173, 188, 189, 191, 195, 197, 202, 203, 204
 Var olan ilişkiler (existing relations), 15, 24, 155
 Venuti, L., 137, 140, 141, 148, 149
 Vermeer, H., 14, 15, 17, 18, 45, 49, 50, 84, 118-120, 124, 127, 128, 149, 150, 166, 182
 Yabancılaştırıcı çeviri (foreignization), 140, 148
 Yanmetin (paratext), 74
 Yapısalcı yaklaşım (structuralist approach), 42
 Yaratıcı araştırma (creative research), 14, 142
 Yazın çevirisi (literary translation), 137-140, 142, 156
 Yazın türü (literary genre), 136-140, 142, 143, 146, 147, 156, 159
 Yeniden çeviri (retranslation), 160
 Yeniden yazma (rewriting), 147, 154, 155, 157, 160
 Yer değiştirme (transposition), 69
 Yerleşirme (domestication), 72, 148
 Yeterlik (adequacy), 223, 224
 Yorumlayıcı araştırma (interpretive research), 38
 Yöneltiler (directives), 178
 Yükleyiciler (commisives), 178
 Zohar, I. E., 28, 31, 41, 42, 43, 86, 157, 158, 160

Not: Terimce de hem çeviribilim ve araştırma yöntemleri ile ilgili terimlere, hem de kitabın içeriğinde geçen konu alanları ile ilgili terimlere yer verilmiştir. Yazar dizinine göndermede bulunulan tüm yazarlar alınmamış, sadece gövde metnin içinde doğrudan alıntıda bulunan yazarların adları du dizinde yer almıştır.

TERİMCE (Türkçe-İngilizce)

- Açıklamalı Çeviri : Gloss Translation
 Açıklama : Paraphrasing
 Aksiyom (Belit) : Axiom
 Aktör/Eyleyen : Actor
 Alan : Field
 Alıntı : Quotation
 Altanlamlı Çeviri : Hyponymic Translation
 Anket : Questionnaire
 Anlatımsal Kimlik : Expressive Identity
 Avrupa Birliği : European Council
 Ayrışık İşlev : Heterogeneous Function
 Belirtik Çeviri : Explication
 Betimleyici Yöntem : Descriptive Method
 Bibliyografya : Bibliography
 Bildirge : Declarative
 Bilgi Teknolojileri : Information Technologies
 Bilgilendirici Metin : Informative Text
 Bilişsel Yöntem : Cognitive Method
 Birincil İlişkiler : Primary Relations
 Bulgulandırma : Discovery Procedures
 Bütünce Eşleştirme Araçları : Concordancers
 Büyüme ve Bilinçlenme Romanı : Bildungsroman
 Çağrı İşlevi : Vocative Function
 Çeviri Edinci : Translation Competence
 Çeviri İşlemleri : Translation Procedures
 Çeviri üstbirimi : Architranseme
 Çeviri Stratejisi : Translation Strategy
 Çevre Metin : Peritext
 Çoğul Dizge : Polysystem Theory
 Çoşku İşlevi : Expressive Function
 Daraltma : Condensation
 Değişken : Variable
 Denetimli Alan : Controlled Mental Space
 Denetimsiz Alan : Uncontrolled Mental Space
 Deneysel Araştırma : Experimental Research

Dil Edinci : Linguistic Competence
Dipnot : Footnot
Dış Denetim Mekanizması : External Control Mechanism
Dışavurucular : Expressives
Disiplinlerötesilik : Transdisciplinary
Disiplinlerarasılık : Interdisciplinary
Dışmetin : Epitext
Dizgesel Yaklaşım : Systematic Approaches
Doğa Bilimleri : Natural Sciences
Direct Transfer : Doğrudan Çeviri
Doğruluk : Accuracy
Dolaylı Çeviri : Oblique Translation
Durumsallık : Situationality
Düşünsel İşlev : Ideational Function
Düzsöz : Locution
Edimsöz : Illocution
Edimbilim : Pragmatics
Eşişlevlilik : Equifunctional
Eşdeğerlik : Equivalency
Eskileştirme : Archaization
Eşölçülemezlik : Incommensurability
Etki İşlevi : Phatic Function
Etki Söz : Perlocution
Evrensel Pragmatik : Universal Pragmatics
Eylem Kuramı : Action Theory
Filolojik (Betiksel) Çeviri : Philological Translation
Genel Kuram : General Theory
Genelleme : Generalizaion
Genişletme : Amplification
Gerekçeleştirme : Rationalization
Geriye Dönük Araştırma : Retrospective Research
Girişim : Interference
Gönderme : Reference
Görecelik : Relavancy
Görgüllük : Empiricity
Gösterebilim : Semiotics
Himaye eden : Patronage
Hukuk Çevirisi : Legal Translation

İç Denetim Mekanizması : Internal Control Mechanisms
İdeoloji : Ideology
İdiokültür : Bireykültür
İkincil İlişkiler : Secondary Relations
İletişim Edinci : Communicative Competence
İletişimsel Eylem Kuramı : Communicative Action Theory
İşlemsel Metin : Operative Text
İşlevsel Çeviri : Functional Translation
İzleksel Haber Metini Çözümlemesi : Thematic Discourse Analysis Of News
Kabul edilebilirlik : Acceptability
Kamusal Alan : Public Field
Katalog : Catalogue
Kayıp : Loss
Kayma : Shift
Kazanç : Gain
Kamusal Alan: Public Sphere
Kendi kendini üreten sistem : Autopoetic System
Kesinleyiciler: Assertives
Kesit Analizi : Register Analysis
Kesit Uyuşmazlığı : Register Mismatch
Kişilerarası İşlev: Interpersonal Function
Kismi Kuram : Partial Theory
Kültür (ekin) : Culture
Kültürel Dönüşüm : Cultural Turn
Melez (karma) Metin : Hybrid Text
Metindışı İlişkiler : Extratextual Relations
Metiniçi Bağdaşıklık : Intratextual Cohesion
Metinsel İşlev : Textual Function
Mode : Oluk
Modifikasyon : Modification
Modülasyon : Modulation
Mutasyon : Mutation
Nedensel Araştırma : Causal Research
Norm : Norm
Olası İlişkiler : Possible Relations
Olumsuzluk : Contingency
Ödünçleme : Barrowing
Önvarsayım : Presupposition

Örtük Çeviri : Covert Translation
Öykünme : Imitation
Öyküntü : Calque
Özbetimleme : Self-Description
Özetleme : Summarization
Özgönderme : Self-Reference
Parakültür : Paraculture
Postula (Konut) : Postulate
Reprodüksiyon : Reproduction
Sahnelendirme : Scene/Scening
Sahte Arkadaş : False Friends/Faux Amis
Satırarası Çeviri : Interlinear Translation
Sayıtlı : Supposition
Sayısallaştırma : Operationalization
Seçme : Selection
Sempolik Sermaye : Symbolic Power
Sınanabilirlik : Testability
Sistem : System
Skopos Kuramı : Skopos Theory
Somutlaştırma : Concretization
Sonnot : Endnote
Sorunsallaştırma : Problematization
Sosyal Sistemler Kuramı : Social Systems Theory
Sözce : Utterance
Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri : Literal Translation
Sözylem : Speech Act
Sözlükler : Dictionaries
Süreç Odaklı : Process-Oriented
Tikel : Particular
Translatum : Translatum
Tümden Gelimli : Deductive
Tümel : Universal
Tümevarımlı : Inductive
Türdeş İşlevli Çeviri : Homologous Translation
Uluslararasılaştırma : Internationalization
Üretici-Dönüşümlü Yaklaşım : Transformational-Generative Approach
Üstanelimli Çeviri : Hypernymic Translation
Uyarlama : Adaptation

Uzmanlık Alanı : Specific Field
Ürün Odaklı : Product-Oriented
Var olan İlişkiler : Existing Relations
Yabancılaştırıcı Çeviri : Foreignization
Yanmetin : Paratext
Yapısalcı Yaklaşım : Structuralist Approach
Yaratıcı Araştırma : Creative Research
Yazın Çevirisi : Literary Translation
Yazın Türü : Literary Genre
Yeniden Çeviri : Retranslation
Yeniden Yazma : Rewriting
Yer Değiştirme : Transposition
Yerileştirme : Domestication
Yeterlik : Adequacy
Yönelticiler : Directives
Yorumlayıcı Araştırma : Interpretive Research
Yükleyiciler : Commisives

TERİMCE (İngilizce-Türkçe)

Acceptability : Kabul edilebilirlik
Accuracy : Doğruluk
Action Theory : Eylem Kuramı
Actor : Aktör/Eyleyen
Adaptation : Uyarlama
Adequacy : Yeterlik
Amplification : Genişletme
Archaization : Eskileştirme
Architranseme : Çeviri üstbirimi
Assertives : Kesinleyiciler
Autopoetic System : Kendi kendini üreten sistem
Axiom : Aksiyom (Belit)
Barrowing : Ödünçleme
Bibliography : Bibliyografya
Bildungsroman : Büyüme ve Bilinçlenme Romanı
Bireykültür : Idioculture
Birincil İlişkiler : Primary Relations
Bulgulandırma : Discovery Procedures
Calque : Öyküntü
Catalogue : Katalog
Causal Research : Nedensel Araştırma
Cognitive Method : Bilişsel Yöntem
Commisives : Yükleyiciler
Communicative Action Theory : İletişimsel Eylem Kuramı
Communicative Competence : İletişim Edinci
Concordancers : Bütünce Eşleştirme Araçları
Concretization : Somutlaştırma
Condensation : Daraltma
Contingency : Olumsuzluk
Controlled Mental Space : Denetimli Alan
Covert Translation : Örtük Çeviri
Creative Research : Yaratıcı Araştırma
Cultural Turn : Kültürel Dönüşüm
Culture : Kültür
Declarative : Bildirge

Deductive : Tümden Gelimli
Descriptive Method : Betimleyici Yöntem
Dictionaries : Sözlükler
Directives : Yöneltiler
Doğrudan Çeviri : Direct Transfer
Domestication : Yerleştirme
Empiricity : Görgüllük
Endnote : Sonnot
Epitext : Dışmetin
Equifunctional : Eşişlevlilik
Equivalency : Eşdeğerlik
European Council : Avrupa Birliği
Existing Relations : Varolan İlişkiler
Experimental Research : Deneysel Araştırma
Explicitation : Belirtik Çeviri
Expressive Function : Çoşku İşlevi
Expressive Identity : Anlatımsal Kimlik
Expressives : Dışavurucular
External Control Mechanism : Dış Denetim Mekanizması
Extratextual Relations : Metindışı İlişkiler
False Friends/Faux Amis : Sahte Arkadaş
Field : Alan
Footnot : Dipnot
Foreignization : Yabancılaştırıcı Çeviri
Functional Translation : İşlevsel Çeviri
Gain : Kazanç
General Theory : Genel Kuram
Generalizaion : Genelleme
Gloss Translation : Açıklamalı Çeviri
Heterogeneous Function : Ayrışık İşlev
Homologous Translation : Türdeş İşlevli Çeviri
Hybrid Text : Melez (karma) Metin
Hypernymic Translation : Üstanlamlı Çeviri
Hyponymic Translation : Altanlamlı Çeviri
Ideational Function : Düşünsel İşlev
Ideology : İdeoloji
Illocution : Edim Söz
Imitation : Öykünme

Incommensurability : Eşölçülemezlik
Inductive : Tümevarımlı
Information Technologies : Bilgi Teknolojileri
Informative Text : Bilgilendirici Metin
Interdisciplinary : Disiplinlerarasılık
Interference : Girişim
Interlinear Translation : Satırasası Çeviri
Internal Control Mechanism : İç Denetim Mekanizması
Internationalization : Uluslararasılaştırma
Interpersonal Function : Kişilerarası İşlev
Interpretive Research : Yorumlayıcı Araştırma
Intratextual Cohesion : Metiniçi Bağdaşıklık
Legal Translation : Hukuk Çevirisi
Linguistic Competence : Dil Edinci
Literal Translation : Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri
Literary Genre : Yazın Türü
Literary Translation : Yazın Çevirisi
Locution : Düz söz
Loss : Kayıp
Modification : Modifikasyon
Modulation : Modülasyon
Mutation : Mutasyon
Natural Sciences : Doğa Bilimleri
Norm : Norm
Oblique Translation : Dolaylı Çeviri
Oluk : Mode
Operationalization : Sayısallaştırma
Operative Text : İşlemsel Metin
Paraculture : Parakültür
Paraphrasing : Açıklama
Paratext : Yanmetin
Partial Theory : Kısmi Kuram
Particular : Tikel
Patronage : Himaye Eden, eyleyen
Peritext : Çevre Metin
Perlocution : Etki Söz
Phatic Function : Etki İşlevi
Philological Translation : Filolojik (betiksel) Çeviri

Polysystem Theory : Çoğul Dizge
Possible Relations : Olası İlişkiler
Postulate : Postula (Konut)
Pragmatics : Edimbilim
Presupposition : Önvarsayım
Problematization : Sorunsallaştırma
Process-Oriented : Süreç Odaklı
Product-Oriented : Ürün Odaklı
Public Field : Kamusal Alan
Public Sphere : Kamusal Alan
Questionnaire : Anket
Quotation : Alıntı
Rationalization : Gerekleştirme
Reference : Gönderme
Register Mismatch : Kesit Uyuşmazlığı
Relevancy : Görecelik
Reproduction : Reprodüksiyon
Retranslation : Yeniden Çeviri
Retrospective Research : Geriye dönük araştırma
Rewriting : Yeniden Yazma
Scene/Scening : Sahnelendirme
Secondary Relations : İkincil İlişkiler
Selection : Seçme
Self-Description : Özbetitleme
Self-Reference : Özgönderme
Semiotics : Göstergebilim
Shift : Kayma
Situationality : Durumsallık
Skopos Theory : Skopos Kuramı
Social Systems Theory : Sosyal Sistemler Kuramı
Specific Field : Uzmanlık Alanı
Speech Act : Sözeylem
Structuralist Approach : Yapısalcı Yaklaşım
Summarization : Özetleme
Supposition : Sayılı
Symbolic Power : Sempolik Sermaye
System : Sistem
Systematic Approaches : Dizgesel Yaklaşım

Testability : Sınanabilirlik
Textual Function : Metinsel İşlev
Thematic Discourse Analysis of News : İzleksel Haber Metni Çözümlemesi
Transdisciplinary : Disiplinlerötesilik
Transformational-Generative Approach : Üretici-Dönüşümlü Yaklaşım
Translation Competence : Çeviri Edinci
Translation Procedures : Çeviri İşlemleri
Translation Strategy : Çeviri Stratejisi
Translatum : Translatum
Transposition : Yer Değiştirme
Uncontrolled Mental Space : Denetimsiz Alan
Universal : Tümel
Universal Pragmatics : Evrensel Pragmatik
Utterance : Sözce
Variable : Değişken
Vocative Function : Çağrı İşlevi

Mine YAZICI, 1978 yılında İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. 1979'dan 1999 yılına kadar İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Bölümünde İngilizce Okutmanı olarak çalıştı. 1999 yılında Edebiyat Fakültesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim dalında okutman olarak göreve başladı. 1999-2000 yılında İstanbul Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü İngilizce Mütercim Tercümanlık bölümünde görev aldı. O yıldan başlayarak Çeviribilim, Araştırma Yöntemleri, Karşılaştırmalı Dil İncelemeleri gibi alanlarda hem lisans, hem de yüksek lisans ve doktora düzeyinde ders vererek bu alandaki bilgi birikimini çevirmen ve araştırmacı adaylarıyla paylaşma olanağını buldu. 2003'de Doktor, 2005'de Yardımcı Doçent, 2006'da Doçent oldu. Bu süre içerisinde çeşitli yayın ve katıldığı uluslararası konferans, kolokiyumlarda sunduğu yayınlanmış bildirilerle ülkemizde çeviribilim alanının tanınmasına katkıda bulundu. Yayınları arasında sırasıyla Çeviribilime Giriş (2001), Çeviri Etkinliği (2004), Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları (2005), Yazılı Çeviri Edinci (2007) adlı yapıtları bulunmaktadır. Multilingual yayınları tarafından yayımlanan Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları adlı yapıtı 2009 yılında tüm disiplinlerin katıldığı telif ve çeviri yayınlar arasında telif kitaplar arasında TÜBA tarafından mansiyon ödülüne layık görüldü.

Çok yazarlı kitap içerisinde 2009 yılında "Translation Studies as a Fully-Fledged Discipline", *Perspectives in Translation Studies* ed.by. Floriana Popescu, New Castle upon Tyne Cambridge Scholars Publishing adlı yazısı yayımlandı. Uluslararası Makaleleri arasında sırasıyla: *Turkish Versions of "To the Lighthouse from the Perspective of Modernism"*, *Perspectives* 18.1, Routledge, (2010) pp.59-78; "Repercussions of Globalization on Verse Translation", *Perspectives: Studies in Translatology*, Vol. 15:4. Colchester: Taylor&Francis, pp.245-261 (2009); "Translation Bureau as the Harbinger of Modernism", *Quarterly Translation Watch December 2008 Volume 2*, Victoria/Australia: Translation Standards Institute (2008); "Translator Training in Turkey", *Perspectives: Studies in Translatology*, 12; 4. Clevedon: *Multilingual Matters* 303-314 (2004); "Multilinguistic Issues in Higher education", *International On-line Research Journal: Language, Society and Culture*, December 2007. sayı 23, www.utas.edu.au/educ (2007);

"Training in Medical Translation", *Quarterly Translation Watch September Australia: Translation Standards Institute vol.2, issue 3. p.9-18. (2006)* gibi yazıları bulunmaktadır.

Uluslararası yayımlanmış bildirileri ise sırasıyla

Transdisciplinary Reseach with in the framework of Translation Studies, 5th International IDEA conference, Studies in English 14-16 April 2010 Atılım University (2010); "Translator Training in Academia", International Colloquium of Translation Beyazıt Campus Oct.21-23. 2009; "Reception of Modern Fiction: Turkish versions of "To the Lighthouse", 3rd May Conference on English Studies, 28 Mayıs 2009, UCLM Universidad Castilla-La Manca& Unversytet Pedagogiczny Instytut Neophilologii, Krakow, Polonya. (2009); " Translation as a Norm-governed Behaviour" , 3rd International Idea Conference Studies in English English Language and Literature Research Association (IDEA), 16-18 Nisan, Ege Üniversitesi Üniversitesi. İzmir. (2008); "Mevlana Yılında Çevirilerin Dünya Kültürlerine Katkısı", Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, İcanas 38, 10-15 Eylül 2007, Ankara (2007 yayımda); 2007 "Translation Norms or Constraints", Translation Studies: Retrospective And Prospective Views. TRAS.RE.P. 2 Conference Proceedings Volume ed by Gabriela Iuliana Colipcăproject Director:Floriana Popescu Dunarea De Jos University Of Galati, Romania Faculty Of Letters, Department of Translations in the centre of Research Europlus Galaşı 1, 2 November. p.219-225. (2007).

Türkçe yayınları arasında ise, "Çeviribilimde Bibliyografyalar: İşlevsel bir Yaklaşım" *Translation Studies in the New Millennium, Vol 2. 225-238 Ankara: Bilkent University (2004), Translation and Language; Peter Fawcett Review, Perspectives: Studies in Translatology 4, Clevedon: Multilingual Matters (2005). "Geçmişten Günümüze Yüksek Öğretimde Çeviri Eğitimi", Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü Dergisi, Sayı: 11, Aralık 2001, s. 91-103; Çeviri Tarihi Labirentinde Kültürel Kimliği Arayış, Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü Dergisi, Sayı: 13, Aralık 2003, s. 93-107; "Antik Çağ Çeviri Anlayışının Çeviribilim Işığında İrdelenmesi" Dil Dergisi, sayı:108 Ankara Üniversitesi Basımevi, Ekim 2001 s.12-20; "Çeviribilimde Disiplinlerarası bir Yöntem: Sorunlar ve Çözümler", Disiplinler arası Ortam ve Yöntem Sorunları, İstanbul: Multilingual 2004. s. 112-126; "Çeviribilimde İnceleme Alanları Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü Dergisi, Sayı: 14, Aralık 2004, s. 41-54 gibi yazıları bulunmaktadır.*

MULTILINGUAL Yabancı Dil Yayınları

Klodfarer Cad. 40/6 Çemberlitaş - İstanbul

Tel / Fax: (212) 518 47 55

ÇEVİRİBİLİM

Akademik Çeviri Eğitimine Giriş / Ammann
Akademik Çeviri Eğitimi / S.Eruz
Çeviriden Çeviribilime / S. Eruz
Çokkültürlülük ve Çeviri / S Eruz
Yazılı Çeviri Edinci / Mine Yazıcı
Çeviri Etkinliği / Mine Yazıcı
Çeviribilim Temel Kavramları / Mine Yazıcı
Çeviride Araştırma / Mine Yazıcı
Çeviribilim terimcesi / Özlem Berk
Çeviride İdeoloji / Alev Bulut
Çeviriye bilimsel yaklaşımlar / N. Burçoğlu
Söylenceden Gerçekliğe / Nihal Akbulut
Öteki dilde var olmak / Mehmet Hakkı Suçin
İki Dil İki Kültür / Elena Napolnova
Introduction a la linguistique pour futurs traducteurs/ S. Kasar